AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sinem Burcu UĞUR

BOŞANMA SÜRECİNİN AKADEMİSYEN KADINLAR ÜZERİNE ETKİLERİ

(AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sinem Burcu UĞUR

BOŞANMA SÜRECİNİN AKADEMİSYEN KADINLAR ÜZERİNE ETKİLERİ

(AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Danışman

Prof. Dr. Nurşen ADAK

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2014

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Sinem Burcu UĞUR'un bu çalışması jürimiz tarafından Sosyoloji Ana Bilim Dalı Avrupa Çalışmaları Ortak Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Doç. Dr. Emine UÇAR İLBUĞA

Üye (Danışmanı) :Prof. Dr. Nurşen ADAK

Üye :Yrd. Doç. Dr. Elife KART

Tez Başlığı: Boşanma Sürecinin Akademisyen Kadınlar Üzerine Etkileri: Akdeniz Üniversitesi Örneği

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :30/12./2013

Mezuniyet Tarihi :10/01./2014

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İ Ç İ N D E K İ L E R

TABLOLAR LİSTESİ v

ŞEKİLLER LİSTESİ vi

KISALTMALAR LİSTESİ vii

ÖZET viii

SUMMARY ix

ÖNSÖZ x

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEĞİŞEN TOPLUMDA AİLE ve BOŞANMA

1.1.Ailenin Değişen Yapısı ve Yeni Görünümleri 4

1.2.Boşanma ve Boşanmanın Tarihsel Gelişimi 7

1.2.1.Hıristiyan Toplumlarda Boşanma 7

1.2.2.Müslüman Toplumlarda Boşanma 14

1.2.3.Türkiye'de Boşanma Olgusuna İlişkin Tarihsel Gelişmeler 16

1.3.Dünya'da ve Türkiye'de Boşanma İstatistikleri 17

1.4.Boşanmaya İlişkin Sosyo-Demografik Faktörler 21

1.4.1.Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet 21

1.4.2.Yaş 22

1.4.3.Eğitim ve Gelir Düzeyi 24

1.4.4.Etnik Köken 24

1.5.Boşanma Sürecine İlişkin Tartışmalar 26

1.5.1.Boşanma Süreci Modelleri 28

1.5.1.1.Boşanmanın Altı İstasyonu 28

1.5.1.2.Bir Kriz ve Yas Dönemi Olarak Boşanma 31

1.5.1.3.Psiko-Sosyal Bir Süreç Olarak Boşanma 32

1.6.Aile ve Boşanmaya İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar 34

1.6.1.Aile Sistemi Teorisi 34

1.6.2.Sosyal Alışveriş Teorisi 35

1.6.3.Yapısal Fonksiyonel (İşlevsel) Yaklaşım 37

1.6.4.Çatışma Kuramı 38

1.6.5.Feminist Teori 39

1.6.6.Sembolik Etkileşimci Yaklaşım 40

1.6.7.Aile Sosyolojisinde Yeni Bakış Açıları (U.Beck ve E.Beck-Gernsheim'ın Görüşleri) 42

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞİŞEN TOPLUMDA KADININ DÖNÜŞEN KONUMU VE BOŞANMA SÜRECİ

2.1.Kadınlarda Boşanmanın Dinamikleri ve Boşanma Süreci 46

2.1.1.Boşanmanın Hukuksal Bağlamı 47

2.1.2.Boşanmanın Sosyo-Psikolojik Bağlamı 53

2.1.2.1.Artan Bireysellik 53

2.1.2.2.Değişen Evlilik Beklentisi 54

2.1.3.Boşanmanın Ekonomisi 56

2.1.4.Boşanmanın Sosyolojik Dinamikleri 58

2.1.4.1.Ülke Gelişmişlik Düzeyi 58

2.1.4.2.Kadının İşgücüne Katılımı 59

2.1.4.3. Değişen Aile Yapısında Kadının Değişen Rolleri 64

2.2.Kadınlarda Boşanma Sonrası Yaşam 66

2.2.1 Boşanmanın Aile Türlerine Göre Değişen Görünümleri 68

2.2.2.Boşanmanın Farklı Yaşlar Üzerindeki Etkisi 69

2.2.3.Boşanmanın Ekonomik Durum Üzerindeki Etkisi 70

2.2.4.Boşanmanın İş Hayatı Üzerindeki Etkisi 74

2.2.5.Boşanmanın Mekansal Ayrışması 76

2.2.6.Boşanmanın Farklı Etnik Aidiyetler Üzerindeki Etkisi 77

2.2.7.Boşanmanın Kadınların Sosyal Çevreleri Üzerindeki Etkisi..... 78

2.2.8.Boşanmanın Kadınların Kendilerini Tanımlama Biçimleri Üzerindeki Etkisi.... 82

2.2.9.Evlilikten Kaçınma ve Yeniden Evlilik..... 84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ÇALIŞMASINDAN ELDE EDİLEN VERİLER

3.1.Araştırma Evreninin Tanıtımı..... 87

3.1.1.Tarihsel Süreçte Antalya..... 87

3.1.2.Antalya İlinin Konumu ve Coğrafyası..... 88

3.1.3.İklim Koşulları ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri 89

3.1.4.Nüfus ve Kentleşme..... 90

3.1.5.Eğitim 91

3.2.Akdeniz Üniversitesinin Tanıtımı 92

3.3.Araştırmanın Amacı 93

3.4.Araştırma Örneklemi ve Araştırma Tekniği..... 95

3.5.Verilerin Toplanması..... 96

3.6.Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi 99

3.6.1.Boşanmış Kadınların Sosyo-Demografik Özellikleri 99

3.6.1.1.Yaş Özellikleri 99

3.6.1.2. Doğum Yeri ve Kentte Geçirilen Süre..... 101

3.6.1.3.Öğrenim Durumu ve Meslek 101

3.6.1.4.Çocuk Sayısı ve Çocukların Velayeti 102

3.6.2.Evlilik Sürecine İlişkin Özellikler 103

3.6.2.1.Evlilik Süresi..... 103

3.6.2.2.Evlenme Biçimi ve Evliliğe Karar Verme..... 103

3.6.2.3. Evlilik Sürecinde Eşler Arası İlişkiler ve Boşanma Nedenleri..... 108

3.6.2.4.Sorunlar Karşısındaki Tutum..... 117

3.6.3.Boşanma Sürecine İlişkin Özellikler 120

3.6.3.1.Boşanma Yılı 120

3.6.3.2.Ailede Boşanma Tecrübesi 120

3.6.3.3.Evlilikle İlgili Sorunların Başlangıcı ve Boşanmayı Engelleyici Faktörler 120

3.6.3.4.Boşanma Sürecinde Karar Mekanizması 123

3.6.3.5.Endişe Kaynakları 123

3.6.4.Boşanma Sonrası Sürece İlişkin Özellikler 127

3.6.4.1.Boşanma Sonrası Ailenin Yapısı ve Ailenin Tutumu 127

3.6.4.2.Dayanışma ve Sosyal İlişkiler 130

3.6.4.3.Kendini Konumlandırma 135

3.6.4.4.Boşanma Sonrası Sıkıntılar 139

3.6.4.5. Boşanma Algısı, Yeniden Evlenme ve Gelecek Konusundaki Düşünceleri 147

SONUÇ 154

KAYNAKÇA 160

EKLER

EK 1- Kurum İzni 166

EK 2- Derinlemesine Görüşme Örneği 167

ÖZGEÇMİŞ 173

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Dünya Ülkelerinin Yıllara Göre Boşanma Oranları 18
Tablo 1.2 Türkiye'de Yıllara Göre Boşanma Oranları..... 19
Tablo 1.3 Türkiye'de Bölgelere Göre Boşanmaların Dağılımı..... 20
Tablo 3.1 Akdeniz Üniversitesi'nde Akademik Personelin Fakültelere Göre Dağılımı..... 93
Tablo 3.2 Araştırmada Görüşülen Akademisyen Kadınların Fakültelere göre Dağılımı..... 96

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Boşanmış Kadınların ve Eşlerinin İlk Evlenme Yaşları 100

KISALTMALAR LİSTESİ

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ASAGEM	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
NVİ	Nüfus ve Vatandaşlık İşleri
TMK	Türk Medeni Kanunu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ÖZET

Modernleşme çabası içinde olan günümüz toplumlarında meydana gelen değişim ve dönüşümler, evlilik ve aile kurumuna da yansımakta ve pek çok toplumda boşanmalar artmaktadır. Sanayileşme ve beraberinde yaşanan kentleşme süreci, değişen iş yaşamı, kadının ve erkeğin işgücüne katılım oranındaki yükseliş, artan bireyselleşme ve liberalleşme hem evlilik ve aile kurumu hem de boşanmalar üzerinde etkide bulunmaktadır.

Bu çalışmada toplumsal değişme sürecinde aile ve evlilik kurumunun işleyişi ve boşanma olgusunun oluşumu, gelişimi ve değişimi açıklanmaktadır. Akdeniz Üniversitesi'nde boşanmış akademisyen kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler yoluyla kadınların evlilik ve boşanma süreçlerine ilişkin veriler toplanarak boşanma neden ve sonuçlarının irdelenmesine çalışılmıştır. Ayrıca bireylerin sosyal, ekonomik, kişisel ve hukuksal statülerinde önemli bazı değişiklikler meydana getiren boşanmaların, kadınların yaşamlarına nasıl etkide bulunduğu ve boşanma sonrası sürece adaptasyonları incelenmiştir.

Boşanmalar bir yandan ekonomik zorlukları, sosyal ve psikolojik yıpranmayı beraberinde getirirken, diğer taraftan evlilikte yaşanılan sıkıntıların sona ermesi ve rahatlama ile sonuçlanabilmektedir. Ne var ki, özellikle evliliklerin çıkmaza girdiği zamanlarda bir çözüm yolu ve özgürleşme aracı olarak algılanan boşanmalar, geleneksel değerlerin tam olarak terk edilip modern tutumların benimsenmediği toplumlarda, kadınlar hangi sosyo-ekonomik statüye sahip olursa olsun pek çok açıdan hayatlarını sınırlamaktadır. Toplumun boşanmış kadına olumsuz yaklaşımı, bu kadınların yaşamlarının her alanını önemli ölçüde etkilemektedir.

SUMMARY

INFLUENCES OF DIVORCE PROCESS ON FEMALE ACADEMIANS
(CASE STUDY OF AKDENIZ UNIVERSITY)

Changes and transformations occurring in today's societies which are in the struggle of modernization are reflected on the marriage and family institution as well, resulting in an increase of divorces in most societies. Industrialization and the accompanying urbanization process, changing working life, rise in the female and male labor force participation rate, increasing individualization and liberalization have an impact on both the marriage and family institution and divorces.

This study explains functioning of the marriage and family institution and formation, development and shift of the phenomenon of divorce within the process of social change. Causes and consequences of divorce are aimed to be analyzed by gathering data related to the marriage and divorce processes of women through in-depth interviews conducted with divorced female academicians working at the Akdeniz University. In addition, how divorces, causing certain significant changes in individuals' social, economic, personal and legal status, affect women's lives, and their adaptation to the post-divorce period are analyzed.

Bringing about economic hardships, social and psychological exhaustion on one hand, divorces may result in the cease of distress suffered during marriage and thus in a consequent relief. However, perceived as a way of solution and a means of liberation, particularly at a time when marriages have come to a deadlock, divorces prove to restrain women's lives in many aspects regardless of their socio-economic status at societies which have failed to abandon traditional values completely and adopt modern attitudes. Negative approach of the society towards divorced women influences every aspect of these women's lives considerably.

ÖNSÖZ

Toplumsal değişme, evlilik ve evliliğe yüklenen anlamları değişime uğratırken evlilikten beklentilerin de yükselmesine sebep olur. Beklentilerin karşılanmaması ise ailenin parçalanmasına yol açmaktadır. Ailelerin dağılması sürecinde kadının rol ve konumu da değişime uğramaktadır. Bu çalışma, boşanmış kadınların boşanma nedenlerini, gerek evlilik sürecinde gerekse de boşandıktan sonraki yaşamlarında karşılaştıkları sorunları tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Yüksek Lisans eğitimim ve tez projemin gerçekleştirilmesi sürecinde bilgisi ve tecrübesiyle desteğini esirgemeyen, eleştiri ve önerileriyle katkıda bulunan danışman hocam Prof. Dr. Nurşen ADAK'a

Böyle bir konuda çalışmaya karar verdiğim andan itibaren deneyimleri ve bilgisiyle bana yol gösteren hocam Yrd. Doç Dr. Elife Kart ve tüm diğer hocalarıma,

Maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim, sevgi ve güvenleriyle her başarımda payı olan sevgili aileme, araştırma boyunca sonsuz anlayış ve sabırla destek veren eşim Özdener Uğur'a, çalışma boyunca desteklerini hep hissettiğim çok değerli dostlarıma en içten saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Sinem Burcu UĞUR

Antalya,2014

GİRİŞ

Aile; toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı insanlardan oluşan, karşılıklı ilişkilerin belli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur (Sayın, 1990, s.2).

Evlilik kurumu aracılığıyla kurulan aile, sürekli değişerek yeni biçimler almaktadır. Özellikle modern dönemle birlikte toplumsal yapıda meydana gelen değişmelere paralel bir dönüşüm gösterirken; toplumsal yapıda ve aile kurumunda meydana gelen yapısal değişimler, evlilik kurumuna da yansır. Modernleşmeyle birlikte yaşanan değişimler aile kurumunu yapısal ve biçimsel bir değişime uğratmakla kalmayıp ev içi ilişkiler ve ev içinde gücün ve iktidarın paylaşımına da etki eder. Kişisel ilişkilerin kurulmasında, geleneksel kural ve yönlendirmelerin, dini inanışların etkisinin azaldığı günümüz toplumlarında evlilik, yerini giderek bireysel istek ve arzuların daha hakim olduğu bir birlikteliğe bırakmıştır. Ancak bireylerin seçim özgürlüklerinin yüceltildiği günümüz toplumlarında, aileler eşlerin karşılıklı anlayışı, yoğun duygusal ve sosyal ilişkileri üzerinde temellendirilse de, istek ve arzular karşılıklı örtüşmediği ve karşılanmadığı zaman evlilik ilişkisi tehlikeye girebilmekte ve kimi zaman da boşanmayla sonuçlanabilmektedir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2012, s.10-11).

Boşanma, aile birliğini sona erdiren önemli bir karar ve toplumsal bir olgudur. Boşanma olgusu, yasalar çerçevesinde yapılmış olan bir evliliğin tarafların karı-koca olarak hiçbir bağı kalmaksızın; fakat varsa ortak çocukların hakları saklı kalmak üzere yargıç kanalıyla sona erdirilmesine ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenmelerine olanak veren hukuki bir işlemdir (Arıkan, 1996, s.25).

Nedenleri, sonuç ve etkileri toplumdan topluma, zamandan zamana ve kişiden kişiye değişiklik gösteren boşanma olgusu, aile ve evlilik kadar eskidir. Son yıllarda boşanma oranlarında görülen artış ve boşanmaya yönelik tutumlardaki farklılıklar, Türkiye için de boşanmaları ciddi bir sosyal sorun haline getirmektedir. Boşanmaların önemli ölçüde artması, evliliklerin sona ermesine neden olan değişkenlerin belirlenmesini ve boşanma sonrasında ailede değişen rolleri anlamayı gerektirmektedir. Boşanmanın neden olduğu sorunlar ve getirdiği sorumluluklar, bireyler için zor bir süreci başlatırken; özellikle boşanmış kadınlar yalnız yaşamanın yanı sıra tek ebeveyn olarak gerek sosyal yaşamlarında gerekse de çalışma yaşamlarında bu durumdan erkeklere oranla daha fazla etkilenmektedirler. Bu bağlamda,

boşanma oranlarının en yüksek olduğu illerden birisi olan Antalya'da kadınların boşanma neden ve sonuçlarının araştırılması önem taşımaktadır. Ancak Antalya'daki boşanan tüm kadınları içeren bir araştırmayı yüksek lisans tezi kapsamında gerçekleştirmenin oldukça güç olması nedeniyle araştırmanın örneklemi sınırlandırılarak Akdeniz Üniversitesi'nde öğretim elemanı olarak görev yapan, en az bir kere boşanma deneyimine sahip ve şu anda da evli olmayan akademik personel (araştırma görevlisi, uzman, okutman, öğretim görevlisi ve öğretim üyeleri) araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmanın örneklemi, olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniklerinden Rastlantısal Kartopu Örnekleme tekniği olarak seçilmiştir. Boşanmış kadınlara ulaşmaktaki güçlük ve kadınların ailenin mahrem konularını paylaşma konusunda gösterdiği çekingenlik nedeniyle bu örneklem tekniğinden yararlanılmıştır. Kartopu Örneklemenin uygulanmasında hedefin tanımlanması, örneklemenin başlatılması ve referans zincirlerinin başlatılması aşamaları izlenerek, Akdeniz Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinden ulaşılabilen ve çalışmaya katılmakta gönüllü olan akademisyen kadınlar araştırmaya dahil edilmiştir.

Bu çalışmada, Antalya'da akademisyen kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler yoluyla kadınların evlilik ve boşanma süreçlerine ilişkin veriler toplanmış ve veriler aracılığıyla boşanmalarının altında yatan nedenlerin (sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve hukuksal) detaylı olarak irdelenmesi amaçlanmıştır. Söz konusu çalışmada ayrıca kadınların evlilik sürecinde olduğu gibi boşanma sonrası süreçte karşılaştıkları sorunların da araştırılması hedeflenmiştir. Boşanan kadınların, aile ve sosyal çevreleriyle olan ilişkileri, dayanışma noktaları ve çalışma yaşamlarının bu süreçten nasıl etkilendikleri de çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Aile ve boşanmaya ilişkin kavramsal ve kuramsal yaklaşımlarla alan araştırmasından elde edilen verilerin bütünsel bir şekilde değerlendirildiği araştırma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, toplumsal değişme sürecinde aile ve aile yapısında meydana gelen değişmeler, ailenin yeni görünümleri, aile içi rol ve ilişkiler üzerine kavramsal ve kuramsal yaklaşımlar tartışılmaktadır. Evliliğin değişen anlamı, boşanma ve boşanmayı hazırlayan koşullar da ayrıca bu bölümde ele alınmış, boşanma sürecine ilişkin tartışmalara ve boşanmayı açıklamaya yönelik geliştirilen teorilere yer verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde değişen aile yapısında kadının konumu açıklanmaya çalışılmış ve boşanmanın hukuksal, sosyolojik, sosyo-psikolojik ve ekonomik bağlamları kadın temelinde ele alınmıştır. Ayrıca kadınların boşanma sonrası karşılaştıkları sıkıntılar da yine bu bölümde değerlendirilmiştir.

Saha çalışmasının sonuçlarının irdelendiği araştırmanın üçüncü bölümünde alana ait demografik veriler, evlilik, boşanma ve boşanma sonrası sürece ilişkin bulgular tartışılmaktadır. Araştırmanın sonuçlarının irdelenip yorumlandığı bu bölümde ayrıca araştırma evreni ve örnekleminin belirlenmesi, verilerin toplanıp analizine ilişkin bilgiler de yer almaktadır. Çalışma, araştırmanın bütünsel bir değerlendirmesi ve önerilerin yer aldığı sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEĞİŞEN TOPLUMDA AİLE ve BOŞANMA

1.1.Ailenin Değişen Yapısı ve Yeni Görünümleri

Ailenin tanımı zaman içinde pek çok değişiklik gösterir. Örneğin 1930'lu yıllarda ailenin sınırları belli olmayan bir süreç içinde, çocuklar ve ebeveynler arasındaki ilişkilerden meydana gelen bir kurum olduğu belirtilirken; 1970'lerde ailenin evlilik, kan bağı ya da evlat edinme yoluyla birbirine bağlı bireylerden oluşan bir grup olduğu yönündeki tanımı benimsenir. Bu grubun üyelerinin karı, koca, anne, baba, çocuk ve kardeş olarak birbirleriyle iletişimleri ve etkileşimlerinin devam eden yaygın bir kültürü oluşturduğuna vurgu yapılır. 1990'larda ise aile içinde belli rolleri üstlenerek bir araya gelen bu bireylerin, aile içi rollerindeki düzenlemenin biyolojik farklılıklar, yasalar, gelenekler, kilise ya da çoğunlukla da bireylerin ekonomik olarak birbirlerine bağımlı olması temelinde yapıldığı üzerinde durulur. Aile kavramının zaman içinde kazandığı bu yeni tanımları, meydana gelen sosyal değişimlerin aile ve evlilik kurumlarının hem yapısal hem de işlevsel olarak değişime uğramasında ana etkiye sahip olduğu gibi, aile kavramını daha karmaşık hale getirdiğini de göstermektedir (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.29-30).

Cirhinlioğlu'nun (1999, s.56) Smelser'den (1964) aktardığı üzere, yaşanan en köklü toplumsal değişimlere sebep olan modernleşmenin zorunlu bir "yapısal farklılaşma" süreci olmasının nedeni, modernleşme süreci boyunca toplumsal yapının her biri farklı ve daha özel işlevlere sahip küçük birimlere parçalanmasıdır. Smelser'e göre yapısal farklılaşma dört ana boyutta meydana gelir. Her bir toplumda farklı bir şekilde yaşanan bu süreçler genel olarak şu şekilde seyreder; teknoloji basitten karmaşığa doğru ilerler, tarımda ticari amaçlı üretime geçiş sağlanır. İnsan ve hayvan gücünün yerini sanayileşme alır ve kent nüfusu artış gösterir. Bütün bu farklılaşmanın aile kurumuna yansıması ise şu şekilde gerçekleşir; birçok işleve sahip geleneksel geniş aile, modern toplumlarda parçalanarak daha basit bir yapı haline dönüşür. Ancak yapının bu şekilde parçalanması yeni ortaya çıkan kurumların eylemlerini düzenlemeyi içeren bir bütünleşme sürecini de kapsar. Smelser farklılaşmış bir yapının sorunlarının yeni roller ve kurumların yaratılmasıyla giderileceğini belirtir ve aile kurumunu bu şekilde açıklamaya çalışır. Örneğin geleneksel ailede üretimin sağlanması, eğitim ihtiyaçlarının karşılanması, bireylerin güvenliğinin sağlanması için kurumlara ve onların düzenlenmesine gerek yoktur; çünkü tüm bu konular aile içinde halledir. Ancak modern toplum, kendi geleceğini belirlemek için bireyi aile dışına çıkmak zorunda bırakır. Böylece

ekonomik işlevler aile biriminden soyutlanarak, daha büyük ve kar amacı güden işletmelerde yapılmaya başlanır. Modern toplumda ekonomik etkinliğin aile dışına taşınması, ailenin üyeleri için yapabileceklerini de sınırlar. Ailenin işlevsel olarak değişime uğraması, onun çocukların bakımı ve sosyalizasyonu gibi görevlerini değiştirmezken; eğitimin verilmesi, ekonomik üretimin yapılması, dini değerlerin bireylere kazandırılması, boş zaman etkinliklerinin düzenlenmesi gibi önceden gerçekleştirmekle yükümlü olduğu diğer görevleri ev dışındaki farklı kurumlar tarafından gerçekleştirilir. Bunlara ek olarak çocuk bakımının bakıcılarla sağlanması, okul sonrası programların varlığı, okulların sağlamış olduğu müfredat dışı aktivitelere katılım, kitle iletişimi ve internetin etkisi ailenin rolünü azaltır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.30-31). Ailenin görevlerinin kurumlarca yerine getirilmesi ve yeni kurumların ortaya çıkması, geleneksel aile yapısında karşılaşılmayan pek çok düzenlemeyi olası kılar.

Ekonomik işlevlerin aile birliğinden soyutlanması evliliğin dışsal işlevlerini azaltırken; onu duygusal doyuma ve anlaşmaya dayanan bir kurum haline dönüştürür. Evlilik kurumu mutluluğun aracı, duygusal ve cinsel tatmin kaynağı olarak şekil ve anlam değiştirir (Kandioti, 1984, s.19). Günümüz evliliklerinin öncelikli amacı, bireysel ihtiyaçların karşılanılması, duygusal tatmin ve destektir. Evlilikler için öncelikli motivasyon, bireysel mutluluktur. Bugün evliliklerde evlilik yemini ve çocukların sosyalizasyonu görevinden çok, karşılıklı duyulan aşka vurgu yapılır. Evlilikler görevlere değil, romantik aşka, özgür seçimlere dayanır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.31).

Gelenekselleşmiş kabul edilen geniş ve çekirdek aile yapılarındaki değişim, yeni aile türleri ve aileye alternatif yeni yaşam biçimlerini ortaya çıkarır (Canatan ve Yıldırım, 2009, s.98). Küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve küreselleşmenin bir tetikleyicisi olan gelenekselleşmiş aile yapısındaki değişim, aile ve evlilik biçimlerindeki çeşitlilikle görünür hale gelir. İçinde yaşanılan yeni fırsatlarla dolu dünya, aile kalıplarında pek çok değişikliğe tanıklık ederken, dünya üzerindeki tüm toplumlar farklı şiddetlerde ve farklı kültürel bağlamlarda da olsa bu ailesel dönüşümü deneyimler (Giddens, 2005, s.172-173).

Tüm bu değişimlerle bağlantılı olarak Amerika'da yapılan incelemelerde 1960'lardan önce ailelerin ya çekirdek aile ya da görece daha nadir olarak geniş aile yapısında oluştuğu; buna karşın 1970-1994 arasında evlenmemiş çiftlerin oranında 7 katı bir artış yaşandığı gözlenir.

1990-2000 yılları arasında ise birbiriyle bir akrabalık ilişkisi olmayarak aynı evi paylaşan iki ya da daha fazla kişiden oluşan ailelerdeki artış, çekirdek ailelere oranla daha

fazladır. Ekonomik nedenlerle yeniden evlenmek yerine birlikte yaşamayı tercih etmeleri nedeniyle birlikte yaşayan gençler arasında da artış görülür. Benzer şekilde eşcinsel birlikteliklerde de bir artış söz konusudur. Bir çocuk sahibi olan eşcinseller, aileler oluşturarak daha açık bir şekilde bu ilişkilerini yaşayabilir hale gelir (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.31-32).

Günümüz toplumlarının deneyimledikleri ailesel dönüşümlerden biri de, özellikle Batı toplumlarında yaygın olan tek ebeveynli ailelerdir. Bu aile tipi, eşlerden birinin ölümüyle ortaya çıkabildiği gibi, günümüz toplumlarında tek ebeveynli aileler daha çok boşanmalardaki artışın bir sonucu olarak görünür ya da basitçe evliliğe olan isteksizlikten kaynaklanır (Browne, 2005, s.228). Canatan ve Yıldırım'ın da dahil olduğu pek çok toplum bilimci tek ebeveynli aile sayısındaki bu artışı, yüksek boşanma oranlarına bağlar ve tek ebeveynli ailelerin ortaya çıkış nedeni olarak kısaca toplumlarda boşanmanın hızla artış göstermesi ve bireylerin evliliğin getirdiği sorumluluklardan uzaklaşma isteğini gösterir (Canatan ve Yıldırım, 2009, s.98).

Boşanmayla oluşan tek ebeveynli aileler, çoğunlukla kadınları kapsar. Çocukların bakımını üstlenen kadınların özellikle eşit olmayan bir gelir durumu söz konusu olduğu durumlarda finansal olarak oldukça dezavantajlı bir durumda oldukları söylenebilir. Kadınların bu dezavantajlı konumunu etkileyen faktörlerden biri de çekirdek ailenin tek ebeveynli aile modeline geçiş sürecidir. Birlikte yaşama ya da boşanmanın ardından tek kalan anneler, tek ebeveyn olma deneyimini çok daha zorlu yaşarlar. Bunun nedeni boşanmalardaki ayrılık sürecinin belirsiz olmasıdır. Ebeveynlerden birinin ölümü, tek ebeveyn olma sürecinin ne zaman başladığı hakkında kesin bir belirlilik sunarken; buna karşılık boşanma süreci çok daha uzun yaşanır. Bazen çiftler boşanma kararı alsalar da yasal bir ayrılık gerçekleşene kadar aynı evi paylaşabilirler ya da çiftler boşanmaksızın ayrı yaşayabilirler. Dolayısıyla çiftler arasında boşanmaya kadar varacak ayrılığın ne şekilde başladığı, tek ebeveyn olma sürecine ne zaman geçildiği çoğu zaman bilinemez (Parrillo, Stimson and Stimson, 1996, s.297).

Bugün Amerika'da 18 yaşından küçük bireylerden oluşan tek ebeveynli aileler, tüm aile nüfusunun üçte birine denk gelir ve bu oran her geçen gün artmaktadır. Bunun bir nedeni bireylerin sevgisiz yaşamak ve tatmin olamadıkları evliliklerini sürdürmek konusunda daha az tahammüllü olmaları, evliliklerini sona erdirmeyi daha çok isteme eğiliminde olmalarıdır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.31-32).

Artan birlikte yaşama ve boşanma eğilimleriyle bağlantılı olarak günümüz toplumlarında bireylerin yeniden evlenme oranları da oldukça dikkat çekicidir. Boşanmalar çoğu zaman beraberinde yeniden evlenmeleri getirebilmektedir. Boşanma oranlarının yüksek

olduğu toplumlarda boşanmış eşlerden birinin ya da ikisinin birden önceki evliliklerinden sahip oldukları çocuklarıyla birlikte yeniden kurdukları ailelerinde tekrar çocuk sahibi olmalarıyla yeni bir aile modeli olarak yeni geniş aileler ortaya çıkabilmektedir. Çiftlerden en az birisinin daha önceki evliliklerinden ya da ilişkilerinden olan çocuklarını da kapsayan bu aile modeline yaygın olarak üvey aile de denilmektedir (Giddens, 2005, s.183).

Günümüzde biten evliliklerin beşte ikisinden daha fazlasında eşlerden biri ya da ikisi yeniden evlenir. Boşanma oranlarındaki artışı da yansıtan bu yeniden evlenme eğilimi, aynı zamanda yeniden yapılandırılmış ailelerin artan varlığı anlamına da gelmektedir. Bugün İngiltere'de yarım milyona yakın üvey ailenin varlığından söz edilebilir. 10 çocuktan biri ise üvey aile içinde yaşar (Browne, 2005, s.251). Dünya çapında üvey aile deneyimi yaşayan çocukların sayısı 10 milyondan fazlayken, çok daha fazla çocuk ise birlikte yaşamadıkları üvey ailelere sahiptir (Coleman and Cressey, 1997, s.42). Günümüzde yeniden evliliklerdeki artışa rağmen bazı gruplar söz konusu olduğunda yeniden evlenmeler belli belirsiz de olsa bir düşüş sergiler.

Ailelerin yapısal olarak değişim göstermesinin yanı sıra, kişilerin ilişkilerinden beklentilerinde gözlenen değişimler, toplumsal, çoğunlukla da küresel düzeyde ortaya çıkan dönüşümlerle bağlantılıdır. Gerek boşanma oranlarındaki ve tek ebeveynlerdeki artış, gerek yeniden evliliklerin sıklığı, gerekse de beraber yaşayan çiftlerin ya da eşcinsel evliliklerin ortaya çıkışı, küresel düzeyde yaşanan değişikliklerin aile kurumundaki yansımalarıdır (Giddens, 2005, s.178).

1.2.Boşanma ve Boşanmanın Tarihsel Gelişimi

Boşanmanın uzak geçmişte var olmayan ya da çok nadir olarak görülen ancak son dönemlerde ortaya çıkan bir olgu olduğunu varsayan pek çok görüşe rağmen, boşanma aslında her toplumda görülen ve belli toplumsal, dini, kültürel ve yasal düzenlemeleri içeren sosyal bir olgudur. Tarih boyunca, kötü evlilikler gibi varlığını sürdürmüş olan boşanma olgusunun içinde yaşadığımız modern zamanlarda bu denli görünür ve dikkat çekici olmasındaki etken; boşanma yolları ve boşanma sayılarındaki artıştaki değişimdir. Çalışmanın bu kısmında farklı şekillerde ve farklı görünümlere sahip olan boşanma konusu tarihsel perspektifte Hıristiyan ve Müslüman toplumlarda ve Türk toplumunda ele alınacaktır.

1.2.1.Hıristiyan Toplumlarda Boşanma

Boşanma olgusu ilk ortaya çıktığı zamanlarda boşanma kararının alınmasında yasalar ya da dinsel kurumlar değil; bireysel istekler etkilidir. Zamanla Hıristiyanlığın yükselişiyle birlikte kilise, evlilikler ve boşanmaları da düzenleyen bir kurum halini almıştır. Boşanmanın

kesinlikle hoş karşılanmadığı Hıristiyanlık dininde, insanlar boşanmanın Tanrıya karşı gelme olduğuna inandırılırdı. Çünkü Hıristiyan inanışa göre tanrının bir araya getirdiğini, hiçbir insan evladının ayrı koymaya yetkisi yoktur. Dolayısıyla evlilik birliğini sona erdirmek Hıristiyanlık dininde ahlaksızca kabul edilirdi. Boşanmanın herhangi bir nedenle adil olup olmadığını merak eden Hıristiyanlara İsa'nın eşini boşayıp başkasıyla evlenmeye kalkışan erkeklerin zina suçunu işlemiş olacaklarını belirten kutlu sözleri hatırlatılırdı. Zina suçu ise Hz. Musa'dan beri yasaktır. Hıristiyanlığın yayılmasıyla bu yasak çok katı bir şekilde uygulanmıştır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.1-2). Aynı dönemde Roma İmparatorluğu'na bakıldığında ise boşanmaların çok yaygın olduğu görülür. Antik Roma'da boşanma düşüncesi bile ailenin çöküşüne sebep olabilecek bir girişim olarak ele alınırken; söz konusu dönemde boşanmaya yönelik daha esnek yasal ve dini düzenlemeler söz konusudur. Boşanmak için şart olan 7 tanığın gerekliliği ilkesinin esnetilerek, boşanmak için sadece bu tanıkların imzasının alınmasının yeterli olması yönündeki düzenlemeye gidilmesi, bu yasal ve dini kolaylıklara bir örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu dönemde boşanma hakkından toplumun her sınıfının ve bireyinin eşit oranda yararlanamadığı bir gerçektir. Öyle ki Roma İmparatorluğu'nda boşanmaya ilişkin öncelik erkeğe aittir ve boşanmalar yaygın olarak toplumun zengin kesiminde görülür (Coontz, 2006, s.8). Boşanma konusundaki bu farklı tutumlara son verilmesi ve Hıristiyan olanlarla olmayanların evlenmesi konusundaki savaşım yüzyıllar boyu devam etmiştir. Kilisenin güçlenmesi, bu savaşın galibini belirlediği gibi, 13. ve 20. yüzyıllar arasında evliliği Avrupa'da tamamen dinsel bir ayine dönüştürmüştür (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.2). Evliliğin eşlerin ömürleri boyunca devam ettirmeleri gereken kutsal bir kurum olarak kabul edildiği Katolik mezhebinde boşanmalar ancak cinsel ilişkinin bulunmadığı hallerde ve Papanın izniyle gerçekleştirilebilir. Bu nedenle çok sınırlı haller dışında Katolik mezhebinin boşanmaya izin vermediğini söylemek yanlış olmaz (Arıkan, 1996, s.3). Boşanma karşıtı katı yasaların çıkarıldığı bu dönemler, boşanma arzusunda olan çiftler için ise karanlık dönemlerdir (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.2). Evliliğin kilise tarafından çiftler arasındaki ebedi bir birlik olarak tanımlanıp, gerçekleştirilmesi; kiliseye bu ebedi birliğin korunması yönünde bir misyon yüklerken, boşanma karşıtı daha kısıtlayıcı ve yasaklayıcı yasaların da düzenlenmesinde etkili olmuştur (Arıkan, 1996, s.3). Ancak kilisenin çiftler arasındaki ebedi birliğin koruyucusu konumu ve boşanmaya dair tutum alışı Kral Henri ile değişime uğramıştır.

16. yüzyılın başlarında İngiltere kralı VIII. Henri'nin karısını boşama isteğinin Papa tarafından geri çevrilmesi üzerine, Kral Henri papalık kurumuyla bağlarını koparark daha sonraları "İngiltere Kilisesi" olarak anılacak olan kendi kilisesini kurdurur. Bu durum kendilerini mutsuz evliliklerinden kurtarmak isteyecek çiftlerin her daim var olduğuna işaret

ettiği gibi, çiftler için boşanma konusunun tekrar gündeme gelmesine olanak sağlar. Nitekim 16. ve 17.yüzyıllarda ekonomik durumu iyi olan erkekler için eşlerini boşamak daha mümkün hale gelmiştir (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.2). Ayrıca eşlerin boşanamamasının bazen çok zararlı sonuçlar doğurduğu gerekçesiyle boşanma yasağına karşı çıkan Protestan mezhebinin bu yüzyılda güç kazanması da evlilik ve boşanma konusunda çeşitli tartışmaları başlatmıştır. Örneğin Martin Luther, Tanrı tarafından düzenlenmesi dolayısıyla tüm kötülüklere karşı korunması gereken evlilik kurumuyla birlikte boşanma üzerindeki kontrolün de sınırlanması gerektiğini savunur (Arıkan, 1996, s.3). Ancak tüm bunlara rağmen Hıristiyanlığın boşanmaya yaklaşımı yine de çok serttir. Zaman içerisinde İngiltere, Avrupa ve Amerika kolonilerinde evliliğin kontrolü ve boşanma kararı kiliseden ayrılarak yerel otoritelerin eline geçer. Böylelikle dünyanın farklı bölgelerinde boşanmaya yönelik farklı yasalar düzenlenir (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.2). İngiltere'den ayrılarak bağımsızlıklarını kazanan Amerikan kolonileri, genellikle boşanmanın her bir birey için elde edilebilir bir hak olduğuna inanma eğilimi gösterirler. Dolayısıyla boşanmalar Amerikan kolonilerinde genellikle sosyal bir problemden ziyade bireysel bir özgürlük olarak değerlendirilir (Newman, 2009, s.391). Ancak farklı yerel otoritelerin boşanma olgusuyla ilgili olarak farklı yasal prosedürler izlediği Amerika'nın güney kolonilerinde boşanma vakalarına pek rastlanmaz, boşanmalar yasalarla desteklenmez. Kuzey kolonilerinde ise aldatma, terk etme, iki eşlilik, iktidarsızlık gibi nedenlerle boşanmalar için yasal yollar vardır. Amerika'nın kuzey kolonilerinde görülen bu daha liberal boşanma yasaları, öncelikli olarak ihtiyaçtan doğar. Çünkü yeni kurulmuş olan koloniler yaşam mücadelesi içindedirler ve mutsuz evlilikleri içinde sıkışmış kalmış bireyler bu mücadelede başarısız olurlar. Dolayısıyla kolonilerinin devamlılığı için bireylerin kendilerini daha rahatlamış hissetmelerini sağlamak önemlidir. Bu amaçla da mutsuz bir evlilik içinde olan bireyler için boşanma yolları açıktır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.3). 16.yüzyıl ve takip eden yüzyıllarda Amerika'nın kuzey ve güney kolonilerinin pragmatik gerekçelerle sergiledikleri bu farklı tutum alışlara, farklı ülkelerde olduğu kadar, aynı ülkenin farklı eyaletlerinde de rastlanır.

Dünyanın değişik coğrafik bölgelerinde boşanma konusunda farklı tutum alışların görülmesi, boşanma amaçlı bir göç hareketinin başlamasına neden olur. Evlilik birliğini sona erdirmek isteyen çiftlerin boşanmanın izin verildiği coğrafi bölgelere gidip, orada konaklama şartlarına uygun olan belirli bir süreyi geçirerek boşanabildiği bu durum "seyyar boşanma" olarak anılır. 18.yüzyılın sonuna gelindiğinde boşanmalar birçok eyalette yaygınlaştığı gibi, boşanma nedenlerinde de giderek yayılmakta olan bir artış söz konusudur. Bunun yanı sıra aynı dönemlerde boşanma sürecinin hız kazandığına ve kadınların da boşanma talebinde bulunabildiklerine tanıklık edilir. Ancak yine de, bu dönemde ahlaksızca olarak nitelendirilen

boşanma yolunu seçmektense bireylerin evlilik birliğini ayakta tutma yolları aradığını söylemek mümkündür.

19.yüzyılda iç savaş döneminde boşanma oranlarında bir düşüş gözlenir, boşanma çok az sayıda insan için bir lüks olarak kabul edilir. Savaşın hemen ardından ise boşanma oranlarında keskin bir artış söz konusudur. Tarih boyunca tüm savaş dönemlerinde benzer şekilde seyreden bu durumun nedeni; savaşın bireylerin yaşantılarında zorunlu değişimlere yol açmasıdır. Savaş dönemlerinde erkeklerin savaşan bireyler olarak savaş meydanlarında yer alması, kadını aile reisi konumuna getirir. Kadınlar daha önceden erkek işi olan ev dışındaki işleri yapmaya başlarlar. Erkeklerin savaştan dönmesiyle ise durumlar değişir. Savaş döneminde evin reisi durumunda olan kadın, eşinin eve dönüşüyle, birçok sorunla karşılaşır. Söz konusu durum erkek için de geçerlidir. Savaşan erkeğin bu süreçte yaşadığı kişisel değişimler ve kadının bu dönemde özgürlüğünü kazanması, her ikisinin de savaş öncesi evlilik içi rollerine uymasını zor hale getirir. Bunun doğal sonucu olarak çiftler evliliklerini sürdürmeyi olanaksız bulurlar. Tüm bunlarla bağlantılı olarak iç savaşın ardından artan boşanma oranlarını azaltmak için yasal düzenlemeler yapılır. Tarihte ilk kez olarak Amerika'nın bazı eyaletlerinde boşanma talebinde bulunma hakkı kazanabilmeleri için çiftlere 6 ay evli kalma ve yeniden evlenmek için de 2 yıl bekleme zorunluluğu getirilir. Bunun yanı sıra kiliseler de boşanmış çiftlerin yeniden evlenmesini önlemek üzere daha sıkı yöntemler uygularlar. Aynı yüzyılda boşanma oranlarındaki bölgeler arası farklılık da devam etmektedir. Amerika'nın batısındaki bireyler boşanma kararı almakta daha özgürken, Amerika'nın güneyinde boşanma karşıtı sıkı bir tutum sergilenir. Amerika'nın batı bölgesinde boşanmayı destekleyen tutumlar ise bu bölgedeki kadın nüfusuyla yakından ilgilidir. Batıda kadın nüfusu oldukça düşüktür. Boşanma yoluyla bir yandan kadınlar mutsuz bir ilişki içinden kurtarılabilirken, biryandan da kadın sayısına oranla çok daha fazla olan erkekler için evlenme olasılığı artar. Batıda boşanmanın yaygın olmasında önemli bir etken olan bu durum, seyyar boşanmaları da artırır. Dolayısıyla bölgenin boşanma oranı giderek yükselir. Ancak zaman geçtikçe evliliklerini sona erdirmek niyetinde olan çiftler boşanmak için çok daha uzak bölgelere gitmek zorunda kalırlar. Çünkü boşanmak isteyen birçok çift boşanmanın kabul edildiği batı bölgelerine akın ederken, Batı'nın bu eyaletleri yoğun bir nüfus içinde boğulurlar ve bu durum onları boşanma karşısında daha sert yasalar uygulamaya zorlar. Yapılan yasal düzenlemeler boşanma arzusunda olan çiftleri bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için daha uzak bölgelere gitmeye zorlarken, beklenenin aksine (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.3-5) 20.yüzyılda boşanma oranları artmaya devam eder. Nitekim boşanma, 1915 yılında Amerika'da her 10 evli çiftten 1'inin karşılaştığı bir durumdur (Boşanma Nedenleri Araştırması, 2009, s.7). Aynı tarihte boşanma olgusu sosyologların bir sosyal problem olarak

nitelendirerek, öncelikli önem verdikleri bir konu haline gelir. Kiliselerin aksine boşanmanın ahlaksızlıktan değil de ekonomik ve sosyal koşullardan kaynaklandığını savunan sosyologlara göre erkeklerin fabrikalarda çalışmak için evlerinden ayrılmaları, ailelerin kentlere taşınması, kadınların oy hakkını elde etmesi boşanmaya sebep olabilecek sosyal ve ekonomik değişikliklerdir. Boşanma oranlarında bir düşüş sağlayabilmek için, kilise ve ruhban sınıfından farklı olarak, boşanmayı engelleyici yollar bulmak yerine; akılsızca yapılan evliliklerin önüne geçilmesi önerisi de yine bu tarihlerde sosyologlar tarafından getirilir. 1920 ve 1930'lu yıllarda ise psikologlar ve psikiyatristler artan boşanma oranlarına farklı bir açıklama getirirler. Onlara göre boşanmalardaki artış, ne kilisenin iddia ettiği gibi ahlaksızlıktan kaynaklanır ne de sosyologların iddia ettiği ekonomik ve sosyal koşul değişikliğinden. Çözülen evliliklerin nedeni, psikolojik olarak sağlıksız olmaktır. Bu bakımdan akıl sağlığı uzmanları, zihinsel olarak sağlıksız ebeveynlerin evliliklerinde tartışmaların eksik olmayacağını ve bu ortamda yetiştirilen çocukların da zihinsel sağlıklarını kaybedeceklerini belirtirler. Onlara göre bu çocukların intihara eğilimli olmaları, delirmeleri, kötü ya da suçlu davranışlara sahip olma olasılıkları yüksektir. Bu nedenle sosyologların daha önce önerdiği gibi, psikologlar da boşanma konusunda yeni yasal düzenlemelerin gerekliliğine dikkat çekerler. Bu öneri doğrultusunda, boşanmanın nedenlerini araştırmak, mahkemeye öneriler sunmak ve çiftleri boşanmaktan vazgeçirmek için katılımın gönüllü olduğu aile mahkemelerinin kurulması hedeflenir. Nitekim bu amaçlarla 1939 yılında California'da Barıştırma Mahkemeleri kurulur. Ancak yargıçların ya da avukatların danışman olabilecek şekilde bir eğitim almamış olmaları, terapi uygulamaktan ziyade kuralları uygulamaya öncelik verecekleri şekilde eğitilmiş oldukları için, evlilik danışmanlığı fikri yaygınlaşmaz. Aksine bu dönemde manevi işkencenin yasal bir boşanma nedeni olarak kabul edilmesi, boşanmayı özgürleştiren bir reform niteliğindedir. Aşağılama, küçük düşürme gibi manevi şiddet unsurlarının evliliklerde oluşarak, en az fiziksel şiddet kadar bireylerin hayatını tehlikeye soktuğu inancına dayanan bu reformla birlikte manevi işkence, öncelikli boşanma nedeni sayılır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.4-6). Boşanmalardaki bu reformla birlikte, kötü giden evliliklerini bitirmek isteyen bireyler boşanmalarını gerçekleştirebilmek için daha fazla hak elde etmiş olurlar. Ancak bu haktan yararlanma fırsatı toplumun her bir bireyi için eşit olarak dağılmaz. Dolayısıyla manevi işkencenin aldatma ya da terk etmeden daha geçerli bir boşanma nedeni sayılmasıyla,1940'lı yıllarda birçok birey evliliğini bitirme hakkını elde edebilmek için manevi şiddete maruz kaldığını kanıtlamak zorunda bırakılır.

Amerika'da İkinci dünya savaşı yıllarında, tıpkı iç savaş döneminde olduğu gibi, boşanma oranlarındaki düşüşü savaş sonrası ani bir yükselme takip eder. Boşanma oranlarındaki artışın nedeni büyük olasılılıkla erkeklerin savaş sonrasında eve dönüşlerinin,

savaşa gitmeden hemen önce yaptıkları evliliklerinin bir hata olduğu gerçeğini ortaya çıkarışıdır (Newman, 2009, s.391). Nedeni ister savaş döneminde ya da sonrasında bir hata olarak değerlendirilen evliliklerdeki tutarsızlık olsun, ister değişen aile içi rollere uyum sorunu olsun 1945 sonrası boşanma oranlarındaki artış, bir önceki savaş dönemine oranla çok daha fazladır (Parrillo, Stimson and Stimson, 1995, s.292). Bu dönemde yürürlükte olan kusura dayalı boşanma yasası bile bu artışa engel olamaz. Dönemin kusura dayalı boşanma yasasına göre, boşanma hakkı ancak evlilik içindeki bireylerden birini mağduriyetten kurtarmak için vardır ve boşanma yoluyla kişinin mağduriyetine son verilmesi amaçlanır. Ancak boşanma hakkının kazanılması için, boşanma talebinde bulunan çiftlerden en az birinin geçerli boşanma kusurlarından birini işlemesi ve diğer eşin de bunu kanıtlaması gerekir. Oysa yasal bir sebebin gerekliliğine rağmen, boşanma oranlarındaki artış devam eder. Öyle ki bu tarihten günümüze değin boşanma oranlarında bir düşüşe bir daha tanıklık edilmez. Boşanmaların artan kararlılığı, söz konusu boşanma nedenleri olduğunda değişime uğrar. 1950'lerde aldatma, terk etme, alkoliklik, suça teşebbüs, iktidarsızlık ve zalim ve insanlık dışı davranış gibi geçerli boşanma nedenlerine; delilik, geçimsizlik, ayrı yaşama gibi bir kusura dayanmayan davranışlar eklenir. Ancak toplumun evlilik birliğinin toplum çıkarı için en iyisi olduğu inancı temelinde kurulmuş olması dolayısıyla, bireylerin kusura dayalı boşanma hakkını elde edebilmesi için her iki taraf da boşanma kararında hemfikir olsa bile geçerli bir boşanma sebebinin varlığının ve mağdur tarafın suçsuzluğunun kanıtlanması şartının yerine getirilmesi gerekir (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.7-8). Kusura dayalı boşanmalardaki yasal sürecin bu denli karmaşık olması ve bir kusurun varlığının ya da kusursuzluğun kanıtlanmasının her iki taraf için de maliyetinin yüksek oluşu ve tüm bunlara ek olarak bireysel boşanma gerekçelerinin yasal nedenlerden farklılık göstermesi, boşanmak için gelen bireylerin gerçek yaşantılarıyla bağdaşmayan bazı durumların mahkemelere yansımasına sebep olur. Ayrıca, toplumsal değerler de bir yandan evliliklerdeki "ölüm bizi ayırana dek" idealini sürdürme eğiliminin gösterilmesine zemin hazırlarken, aynı toplumun bireyleri diğer yandan talep etmeleri halinde boşanma hakkından yararlanabilmek ister. Dolayısıyla toplum, her iki tarafın da istemesi halinde hiçbir neden kanıtlamaksızın evliliklerine son vermeye fırsat veren bir hukuk sistemi işletmeleri için duruşma hakimleri ve avukatlarını baskılar. Bu durum ise, yasa dışı karşılıklı anlaşmalı boşanmaların sıklığına sebep olur. Bu karşılıklı anlaşmalı boşanma, davalının itirazı olmaksızın davacıya gerekçe hakkında yalan söyletilmesi ve hakime hikayenin derinlemesine bir inceleme olmaksızın kabul ettirilmesi yoluyla sağlanır. Bunlara dayanarak, katı kuralların varlığına karşın boşanma oranlarının artmaya devam ettiğini söylemek mümkündür (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.9-10).

1960'lı yıllar ise sosyal değişimlerin bir kaos halinde yaşandığı yıllardır ve bu değişim kaosu boşanma oranlarının tırmanışa geçmesine sebep olur. 1960'ların toplumsal değişimleri, 1970'lerde Amerika ve İngiltere'yi etkisi altına alan boşanma reformu hareketi ile doruk noktasına ulaşır ve bu yıllar arasında (1960-1970) boşanma oranları her yıl %9'luk bir artış gösterir. Bu reformla birlikte boşanma ve sonrası, çiftlerin karşılıklı düşman olarak konumlandırıldığı bir damgalama süreci olarak değerlendirilir (Giddens, 2005, s.180). Yine bu reformla çocukların velayet hakkını kazanma, bakımını üstlenme gibi konular, mahkeme sürecinin çiftler için oldukça tartışmalı geçmesine sebep olurken; bu durum boşanmalarda yalancı şahitliği ve gizli anlaşmaları teşvik eder. Dolayısıyla boşanma sürecinde yalancı şahitlik ve gizli anlaşmalardan kaynaklanan ahlaksızlığı ortadan kaldırmak için, kusura dayanmayan boşanmalarda evliliğin ancak hiçbir şekilde yürütülemez olduğu zamanlarında boşanma hakkının elde edilmesi önerisi sunulur. Bu önerinin kabul edilişiyle birlikte, kusura dayanmayan boşanmalar aile hukuku yasasında ilk kez 1969 yılında California'da yürürlüğe girer. Kusura dayanmayan boşanma yasasına göre, eşlerden biri boşanmak için geçerli nedenlerden birini kanıtlama mecburiyetinde bulunmaksızın ve eşinin rızasına başvurmaksızın evliliğine son verebilir. Bu türden bir boşanmada, uzlaştırılamaz farklılıklar, geçimsizlik ve evlilik birliğinin tamir olamayacak bir şekilde zarar görmüş olması, boşanma nedeni olarak kabul edilir. Bu durum boşanmalardaki ahlaksızlık sorununa bir çözüm getirdiği gibi, boşanmalarda cinsiyet kaynaklı çifte standardı da ortadan kaldırır. Böylelikle boşanmalarda aile hukuku yasasının kabulüyle boşanmalar daha basit, daha dürüst ve daha az çekişmeli hale gelir (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.10-11).

Kusura dayanmayan boşanmalarla kadınların ve erkeklerin aile içindeki görevleri yeniden değerlendirilerek erkeğin ailenin reisi kabul edildiği buna karşın kadının sadece çocukların bakımından sorumlu tutulduğu eş tanımlamaları değişir. Evin idaresi ve çocukların bakımı böylece her iki tarafın da sorumluluğuna girer (Newman, 2009, s.392). Günümüzde ise farklı coğrafi bölgelerde boşanma yolları yine faklılık gösterse de bir kusura dayanmayan boşanmalar her bölgede yer alır. Boşanmak isteyen bireyler için yeni yasal düzenlemelerin yapılması, bireylere kusura dayanmayan boşanma hakkı kazandırırken, boşanmaya karşı sosyal tepkiler de zamanla değişim gösterir. Boşanma karşıtı sosyal tutum, boşanmalarda kusur aramaktan uzaktır. Boşanma süreci daha dürüst, daha kolay, daha az çekişmeli işlerken artık bireyler için daha az damgalama söz konusudur. Bunun yanı sıra bugün boşanmalar yasal olduğundan daha çok bireysel karara bağlıdır ve boşanmak arzusunda olan her çift için boşanma yolları açıktır. Boşanmalar kilisenin onayına, yasal bir onaya ya da diğer eşin de isteğine bağlı olmak zorunda değildir. Ancak bugün bile hala boşanma karşıtı görüşler mevcuttur. Kırsal bölgelerdeki birçok muhafazakar, özgürleştirici boşanma yasalarının

evliliklerin giderek son bulmasına ve aile hayatının tehlikeye girmesine sebep olduğu inancında olmaları nedeniyle kusura dayanmayan boşanmalardan vazgeçilip, kusura dayalı boşanmalara geri dönülmesi isteğindedir. Bu amaçla da boşanma öncesi bir bekleme süreci geçirilmesini önerirler. Bunun yanı sıra bugünün var olan boşanma yasalarına ek olarak, olası boşanmaları engelleyebilme amaçlı sözleşmelerin yapılması kuralını getirme girişimlerinde bulunurlar. Oysaki Clarke-Stewart ve Brentano'a (2006, s.12).göre günümüzde boşanma oranlarının yüksek bir şekilde seyredişinin sebebinin yasal düzenlemeler olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur. Aksine daha katı boşanma yasalarının mutlu evlilikleri sağlamadığı, mutsuz çiftlerin yasalar onaylasa da onaylamasa da boşanmak için her türlü yolu denediği tarih boyunca gözlenen bir gerçektir.

Dinsel ve yasal bağların çok katı olarak işlediği ülkelerde bile günümüz toplumlarında boşanmalar yükselmektedir. Örneğin sosyal normlarını Katolik Kilisenin biçimlendirdiği İtalya, Portekiz, İspanya gibi ülkelerde boşanmaya ilişkin toplum baskısı 1970'te bu konuda bir yasal değişikliğin yapılmasına sebep olmuş ve böylelikle 1980'lerde boşanma, bu ülkelerde mümkün hale gelmiştir. Dinsel nedenlerle en sert boşanma karşıtı tavrı sergileyen ülkelerden biri olan İrlanda'da 1997'de bireyler boşanma hakkını elde etmişlerdir. 1995 yılında ülkedeki mutsuz evlilikler içine kalıcı olarak hapsolmuş olan 80.000 kişinin varlığı, bu konuda bir kampanya yürütülmesini gerekli kılmıştır. Ülkenin boşanma yasası üzerinde etkili olan Katolik Kilisesi mutsuz evliliklere sahip bireylerin bile topluma iyi bir örnek oluşturabilmeleri için evliliklerini sürdürmek zorunda oldukları inancındadır. Dolayısıyla ülkede boşanmaya karşı sıkı bir direnç söz konusudur. Ancak boşanma karşıtı yasanın yürürlükten kaldırılması için düzenlenen referandumun kabulüyle, 1997'de boşanmak isteyen çiftler yasal olarak boşanma hakkını elde etmişlerdir (Newman, 2009, s.389). Evliliğin kutsal bir kurum olarak kabul görmesi dolayısıyla evlilik birliğinin sona ermesi anlamına gelen boşanmaların hoş karşılanmaması genel olarak tüm dinlerin savunduğu bir görüştür. Dolayısıyla boşanma karşıtı tutum alışa İslam dininde de rastlamak mümkündür.

1.2.2.Müslüman Toplumlarda Boşanma

Avrupa ve Amerika'daki Hıristiyan toplumlarda olduğu gibi Müslüman toplumlarda da boşanmaya ilişkin olumsuz tutumlar söz konusudur. İslam dini ve boşanmayla ilişkisi değerlendirildiğinde temel kaynağın Kuran-ı Kerim olduğu görülür. İslam hukuku önemli sorunlarının olması halinde çiftler için boşanmayı olanaklı kılmakla birlikte, evlilik ve aile kurumlarını toplumun temelini oluşturmaları nedeniyle kutsal olarak konumlandırmaları bakımından boşanmayı hoş karşılamaz. Nitekim "Evlenin boşanmayın çünkü Allah zevkine ve keyfine düşkün erkek ve kadınları sevmez.", "Kadınlarınızı ancak zina töhmetiyle

boşayabilirsiniz." gibi hadisler evliliğin çözülmesinin yasaklanmamış olmakla birlikte, istenmeyen bir durum olduğunu kanıtlar (Arıkan, 1996, s.4). İslam dininde temel boşanma sebebi kabul edilen şiddetli geçimsizliğin yanı sıra; erkeğin kötü muamelesi, bakire olduğu umulan kadının bakire olmadığının anlaşılması, erkeğin iktidarsızlığı, kadının kısırlığı, erkeğin evi geçindirememesi, kadının zinası, erkeğin ikinci evliliği nedeniyle kadını ihmali gibi haller de boşanma sebebi olarak değerlendirilir (Battal, 2008, s.27). İslam dininin Katoliklerde olduğu gibi boşanmaya karşı olmadığını belirten Arıkan (1996, s.4) boşanmayla ilgili düzenlemelerin erkek odaklı yapıldığına ve kocaya kendi istek ve iradesiyle boşanma hakkı tanıdığına dikkat çekmektedir. Bunun içindir ki dünyanın pek çok bölgesinde boşanmak isteyen kadınlar oldukça dayatmacı engellerle karşılaşırlar. Örneğin Mısır'da kadınların boşanma hakları şiddetli bir şekilde sınırlandırılır. Mısırlı kadınlar arasından evliliğini bitirebilenlerin nafaka hakkından yararlanabilmeleri ancak 1 yıl süresince geçerlidir. Boşanan kadınlar yeniden evlenme hakkını elde edebilmek için üç ay beklemek zorundadır. Boşanmak isteyen Mısırlı kadınların eşlerinin rızası olsa da olmasa da boşanmaya hak kazanmaları ise ancak 2000 yılında yapılan bir yasa değişikliğiyle mümkün olmuştur. Kadınların boşanması konusunda Mısır'da uygulanandan daha katı yasaların yürürlükte olduğu geleneksel İran'da boşanan kadınların nafaka haklarından yararlanabilmeleri üç ay ile sınırlıdır. Kadınlar boşanma sonrası geçimlerini sağlayabilmek için kocalarının desteğinden yararlanamadıkları gibi, kötü giden bir evliliği sonlandırmak isteyen kadınların tüm mal varlıklarını ceza olarak kocalarına vermesi gerekir. Buna karşılık, boşanma sonrasında çocukların velayeti hakkını çoğunlukla erkekler kazanır ve eğer yaşları da gençse boşandıktan sonra hayatlarına devam ederler. Oysa kadınların yaşamlarını idame ettirebilmek için var olan desteğe ulaşabilmesi ancak baba evine geri dönmeleriyle mümkün olur (Newman, 2009, s.389). Boşanmaların hukuki bir zemin kazanarak yasal bir sürece bağlanması boşanma üzerinde din kurumunun etkisini azaltarak boşanma sürecini kolaylaştırırken gerçekte ise tüm dünyada, artan boşanma oranlarının varlığına rağmen, boşanmaların özellikle kadınlar söz konusu olduğunda ne kadar toplumsal kabul gördüğü konusu tartışmalıdır.

Newman'a göre (2009, s.390) boşanma karşıtı tutum alışlardaki değişikliklere ve kötü giden evliliklerin sonlandırılabilmesi için boşanmanın önünü açan yasal düzenlemelere rağmen bugün pek çok ülkede boşanma hala olumsuz bir şey olarak algılanır ve boşanan bireyler çeşitli engellemelerle karşılaşır. Yeniden evlenme karşıtı yasaklamalar, para cezaları, aforoz edilme, nafaka verme ve çocukların bakımı gibi sosyal kontrol araçlarının yanı sıra dedikodu, damgalama, kınama gibi resmi olmayan araçlar, toplumların boşanan bireyleri cezalandırmak için izledikleri yöntemlerdir.

1.2.3.Türkiye'de Boşanma Olgusuna İlişkin Tarihsel Gelişmeler

Boşanmaya ilişkin olumsuz tutumlar, eski Türk toplumlarında da mevcuttur. Ancak eski Türkler hakkında yeterli bilginin bulunmaması ve özellikle de boşanma konusundaki kaynakların çoğunun seyyahların bakış açısıyla yazılmış seyahatnameler olması, eksi Türklerde boşanmanın nasıl olduğuna ilişkin bilimsel nitelikteki bilgilerin edinilmesini zorlaştırır. Bununla birlikte monogamiye dayalı bir aile yapısının egemen olduğu eski Türklerde de boşanmanın töre ve geleneklerde yer aldığı ancak diğer Hıristiyan ve Müslüman toplumlarda da olduğu gibi hoş karşılanmadığı bilinmektedir (Arıkan, 1996, s.6). Eski Türklerde ailenin bölünmemesine büyük önem verilmiştir. Ancak bu durum Türklerde boşanmanın olmadığı anlamına gelmediği gibi, aile hayatının devam etmesinin sakıncalı olduğu hallerde veya eşler arasında birtakım anlaşmazlıkların çıktığı durumlarda boşanmaya bir seçenek olarak başvurulduğu bilinmektedir. Eski Türk toplumlarında boşanma konusunda cinsiyet temelli bir ayrımcılık görünmemekte; kadın kocasını, koca karısını boşayabilmektedir (Uydu, 1995, s.173). Moğol Kanunlarına göre örneğin kadınlar kocalarının iktidarsızlığı ya da frengi olması durumunda kocalarını boşama hakkına sahipken, erkekler de karılarının kısır ya da itaatsiz olması halinde boşanma hakkına sahiptir. Ayrıca kadının 3 kez evden kaçtığı hallerde de erkler için boşanma yolları açıktır. Bu hallerin herhangi biri gerçekleşmeden karısını boşayan erkeklere ise ölüme kadar varan çok ciddi cezalar verilmektedir (Kaleli ve Yalçınkaya, 1987, s.46). Sonuç olarak eski Türklerde kendilerine özgü gelenek ve törelerle temellendirilen bir hukuk anlayışı oluşmuş ve bu anlayış aile hayatını ve boşanmaya ilişkin tutumları etkilemiştir.

Osmanlı dönemine gelindiğinde ise boşanmanın İslam hukuku çerçevesinde ve kadı'nın yargısıyla gerçekleşen bir olay olduğu görülmektedir. Kadıların Şeriat temsilcileri olmaları dolayısıyla boşanmalar bu dönemde tamamıyla dini uygulamalar ve şeriat kanunu esas alınarak gerçekleştirilmiştir (Arıkan, 1996, s.7). Belirli usul ve yöntemlerle evlilik birliğinin sona erdirilebileceğini kabul eden İslam hukukunda boşanma, erkeğin hakkı olarak görülmüş, boşanmak isteyen erkek, tek taraflı iradesiyle, belirli bir sebep göstermeksizin ve karısının rızasını almadan boşanabilmiştir (Üçok, Mumcu ve Bozkurt, 2008, s.119). Söz konusu dönemde tarafların anlaşarak evlilik birliğine son vermeleri de mümkün olmakla birlikte, bu türden boşanmalarda boşanma talebi daha çok kadından geldiği için bu talebinin gerçekleştirilmesi kadının bazı mali fedakârlıklarda bulunmasını gerektirmiştir. İslam hukukunda görülen bir başka boşanma şekli ise evliliğin mahkeme kararı ile sonlanmasıdır. Kocanın rızasının aranmadığı bu boşanma türünde hakim belirli sebeplerin varlığında boşanmaya karar verir. Ancak bu sebepler konusunda mezhepler arsındaki görüş farklılığı

nedeniyle boşanma sebepleri oldukça dar tutulmuş ve 19. yüzyıl boyunca mahkeme kararıyla boşanmanın gerçekleştiği örneklere çok ender rastlanmıştır (Yakut, 2008, s.255-257).

Erkeğin tek taraflı iradesiyle ve belirli bir sebep göstermeksizin boşanabilme hakkı Cumhuriyet döneminde kabul edilen Türk Medeni Kanununa dek varlığını korumuş ve ancak bu kanunla birlikte boşanma ve ona ilişkin düzenlemeler hukuki bir zemine bağlanmıştır (Arıkan, 1996, s.7). Boşanmanın yasal bir zemin kazanması ise, boşanmalar üzerinde dinin etkisini azalttığı gibi boşanma oranlarını da tırmanışa geçirmiştir.

Boşanma olgusunun seyrini tespit etmek ve bu konuda sağlıklı sonuca ulaşabilmek için boşanmanın tarihi gelişimini incelemek gerektiği kadar, Dünya'da ve Türkiye'de artan boşanma oranlarını değerlendirmek için istatistikî bir inceleme yapmakta da fayda vardır.

1.3.Dünya'da ve Türkiye'de Boşanma İstatistikleri

Boşanma olgusu sıklıkla bir Amerikan fenomeni olarak algılanmasına karşın neredeyse tüm dünyada ve pek çok toplumda görülür. Ancak boşanma olgusuna ilişkin tutumlar her coğrafi bölgede farklılık gösterir. Dünya çapında görülen boşanma olgusu, bazı bölgelerde diğerlerine oranla daha yaygın ve kabul edilebilirken; bitmekte olan evlilikler için tüm toplumlarda birbirinden farklı yasal, dinsel ya da toplumsal bazı hükümler mevcuttur (Newman, 2009, s.387). Bu farklılıkların sebebi, ülkelerin birbirlerinden farklı kültürlere, sosyal geleneklere ve inanışlara sahip olmalarıdır. Tüm bu farklılıklarla birlikte boşanma, tüm ülkeler için ortak olan evrensel bir olgudur ve 1950'lerden beri endüstri toplumlarında artış eğilimindedir (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.16).

Eurostat tarafından yayınlanan ve dünya ülkelerinin yıllara göre boşanma istatistiklerini belirten çalışma, dünyaca artan boşanma oranlarını gözler önüne seren en iyi örneklerden birisidir.

Tablo 1.1 Dünya Ülkelerinin Yıllara Göre Boşanma Oranları

	1960	1970	1980	1990	2000	2009	2010	2011
AB(27ülke)	:	1,0	1,5	1,6	1,8	1,9	:	:
Belçika	0,5	0,7	1,5	2,0	2,6	3,0	2,7	2,9
Çek Cumhuriyeti	1,4	2,2	2,6	3,1	2,9	2,8	2,9	2,7
Danimarka	1,5	1,9	2,7	2,7	2,7	2,7	2,6	2,6
Almanya	1,0	1,3	1,8	1,9	2,4	2,3	2,3	2,3
Estonya	2,1	3,2	4,1	3,7	3,1	2,4	2,2	2,3
Fransa	0,7	0,8	1,5	1,9	1,9	2,0	2,1	2,0
Letonya	2,4	4,6	5,0	4,0	2,6	2,3	2,2	4,0
Litvanya	0,9	2,2	3,2	3,4	3,1	2,8	3,0	3,4
Macaristan	1,7	2,2	2,6	2,4	2,3	2,4	2,4	2,3
Hollanda	0,5	0,8	1,8	1,9	2,2	1,9	2,0	2,0
Avusturya	1,1	1,4	1,8	2,1	2,4	2,2	2,1	2,1
Portekiz	0,1	0,1	0,6	0,9	1,9	2,5	2,6	2,5
Romanya	2,0	0,4	1,5	1,4	1,4	1,5	1,5	1,7
Finlanda	0,8	1,3	2,0	2,6	2,7	2,5	2,5	2,5
İsveç	1,2	1,6	2,4	2,3	2,4	2,4	2,5	2,5
İngiltere	:	1,0	2,6	2,7	2,6	2,0	2,1	:
İzlanda	0,7	1,2	1,9	1,9	1,9	1,7	1,8	1,6
Norveç	0,7	0,9	1,6	2,4	2,2	2,1	2,1	2,1
İsviçre	0,9	1,0	1,7	2,0	1,5	2,5	2,8	2,2
Türkiye	:	:	:	:	:	1,6	1,6	1,6

Kaynak: Eurostat (online data code:demo_ndivind) 20.12.2013

Eurostat verilerine göre, en yüksek boşanma oranına sahip ülkeler Litvanya ve Letonya gibi gelişmiş ülkelerdir. Eurostat tarafından yayınlanan bu çalışmadan başka yapılan birçok araştırmada da hem Amerika'da hem de Avrupa'da boşanma oranlarındaki büyük artışa dikkat çekilirken; bu artışın nedeni temelde gelişmiş ülkelerde artan bireyselleşme eğilimleri, artan refah, aşırı tüketim, eşlerin ekonomik bağımsızlığı gibi faktörlerin etkisi olarak açıklanır.

Boşanmaya karşı tüm bu yaklaşımlar Türkiye'nin boşanma oranları üzerinde de etkili olmaktadır. Boşanma karşıtı tutum ve davranışlar özellikle de boşanan kadına karşı önyargılı ve damgalayıcı tutumlar, güçlü aile bağları ve dini inanışların etkisi, kadının ekonomik bağımsızlığının olmaması ve sorunların aile içinde çözümlendiği bir yapının varlığı Türk toplumunda boşanmaların 20.yüzyılın sonuna kadar toplumsal bir sorun olarak tanımlanmasını engellemiştir. Ancak dünya üzerindeki diğer toplumlarda da olduğu gibi aile değerlerinin zayıflaması, kentleşme ve bağlantılı olarak günlük hayatın karmaşıklaşması, iletişim teknolojilerinin ve kitle iletişimin yaygınlığı, tüketim kültürünün artışı ve bireysel

değerlerin ön plana çıkması boşanma oranlarını Türk toplumunda da artırarak, boşanmayı toplum ve hukuk açısından daha önemli bir sosyal sorun haline getirmiştir (Boşanma Nedenleri Araştırması, 2009, s.7-8). İstatistiksel veriler dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye'de boşanma oranlarında bir artışa işaret etmektedir.

Türkiye'de boşanmaya dair istatistiksel göstergeler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından toplanıp, "Boşanma İstatistikleri" adlı bir yayın ile sunulmaktadır. Ayrıca İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (NVİ) tarafından üretilen veriler de kurumun web sayfasında yer almaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre Türkiye'de 1993 yılından günümüze boşanmalar %80.7 oranda yükselmiştir. Öyle ki 1993 yılında görülen 27.725 boşanma vakasına karşılık, 2004 yılında bu sayı iki kat artarak 50.108'e, 2006 yılında 93.489'a yükselmiştir. Bunun yanı sıra evliliğin ilk yılını bile tamamlamadan gerçekleşen erken boşanmalarda da %57.3 oranında bir artış söz konusudur. TÜİK verilerine göre, boşanmaların başlıca sebebi %93 oranıyla "şiddetli geçimsizlik" tir (TÜİK, Boşanma İstatistikleri)

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, 1996 yılına kadar değişmeyen bir seyir izleyen boşanma oranlarında, 1997-2000 yılları arasındaki azalma, 2000 sonrasında da bir artış görülmektedir (DİE, 2002). Boşanmaların sayısı günümüzde de istikrarlı olarak bir artış göstererek, 2001'de 91994 olan boşanma sayısı 2007'de 94219'a yükselmiştir.

Tablo1.2 Türkiye'de Yıllara Göre Boşanma Oranları

Yıllar	Boşanmalar
2002	95323
2003	92637
2004	91022
2005	95895
2006	93489
2007	94219

Kaynak: TÜİK www.tuik.gov.tr 10.12.2013

Kaba boşanma hızı, boşanma ve evlenmelerin oranı hakkında bilgi veren ve belli bir yıl içinde her 1000 nüfus başına düşen boşanma sayısını göstermektedir.

2011'in en yüksek boşanma oranına sahip bölgesi binde 2,29 ile Ege Bölgesi'dir. Ege Bölgesi'ni binde 2.03 ile Batı Anadolu Bölgesi izler. En düşük boşanma hızına sahip bölge ise binde 0,51 ile Ortadoğu Anadolu Bölgesi'dir. 2011 yılı verilerine göre boşanmaların %40,2'si

evliliğin ilk 5 yılı içinde, % 24,1'i ise 16 yıl ve daha fazla süre evli olan çiftlerde gerçekleşir (TÜİK Haber Bülteni, 2012).

Türkiye'de boşanma oranlarına dair kayıt altındaki en son veriler 2012 yılının III. dönemine (Temmuz-Ağustos-Eylül) aittir. TÜİK tarafından 2012 yılının III. Dönem Boşanma İstatistiklerine dayalı olarak elde edilen bazı bilgiler kısaca değerlendirildiğinde 3 aylık süre içinde toplamda 25295 çiftin boşanmış olduğu görülür. Söz konusu boşanmaların ülke genelinde bölgelere göre dağılımı ise şu şekildedir;

Tablo 1.3 Türkiye'de Bölgelere Göre Boşanmaların Dağılımı

Olay yeri	Boşanma sayısı 2012
TR Türkiye	25295
TR1 İstanbul	5594
TR2 Batı Marmara	1238
TR3 Ege	4633
TR4 Doğu Marmara	2279
TR5 Batı Anadolu	3196
TR6 Akdeniz	3555
TR7 Orta Anadolu	1389
TR8Batı Karadeniz	1230
TR9 Doğu Karadeniz	470
TRA Kuzeydoğu Anadolu	250
TRB Ortadoğu Anadolu	460
TRC Güneydoğu Anadolu	1001

Kaynak: TÜİK www.tuik.gov.tr 10.12.2013

2012 yılının III. döneminde meydana gelen boşanmaların % 38,3'ü evliliğin ilk 5 yılı içinde, %24,8'i ise 16 yıl ve daha fazla süre evli olan çiftlerde gerçekleşir (NVİ, 2012).

Türkiye'de boşanmalara ilişkin son veriler birçok ülkeyle kıyaslandığında düşük düzeylerde görülmekle birlikte, son yıllarda boşanma oranlarında görülen artış ve boşanmaya yönelik tutum ve davranışlardaki değişmeler Türkiye için de boşanmaların ciddi bir sosyal sorun olma düzeyine geldiğine işaret etmektedir. Ekonomik ve toplumsal değişmelerle bağlantılı olarak değişen toplumsal beklentiler, evlilik ve boşanma kurumları üzerinde dinin etkisinin azalması, evlilik ve boşanmaya ilişkin yapılan yasal düzenlemeler boşanmayı bireyler için daha ulaşılabilir hale getirmektedir. Ne var ki artan boşanma oranlarının aile kurumunun devamını ve evliliklerin sürdürülebilirliğini tehlikeye atması, yeni aile tiplerini ortaya çıkarması ve bununla yakından ilişkili olan çocukları parçalanmış aile deneyimi

yaşama tehdidiyle karşı karşıya getirmesi bakımından günümüzde boşanmalar, bireysel değil toplumsal bir sorun olarak algılanan gerçekliklerdir.

1.4. Boşanmaya İlişkin Sosyo-Demografik Faktörler

Toplumların boşanmaya ilişkin deneyimleri ve boşanma oranları değişebildiği gibi evliliklerin boşanma ile sonuçlanmasında cinsiyet, yaş, ırk, din gibi demografik ve sosyo-kültürel özellikler de etkili olmaktadır.

Hem ailenin hem de aile bireyleri arasındaki ilişkiler ağının oluşumunda sosyal yapının farklılık göstermesi değişik sonuçlar doğurmaktadır. Geleneksel değerlerin hakim olduğu coğrafi bölgelerde, yüzyıllardan beri gelen birtakım gelenekler, aileyi kontrol ederek, bir bakıma aileye rehberlik ederken; bu durum evliliklerin de geleneksel değerlere göre şekillenmesinde etkili olmaktadır. Sucu'nun da (2007, s.29) belirttiği üzere aynı sosyal ve kültürel ortamlarda yetişen bireylerin benzer değerlere, sosyal normlara sahip olmaları onların evlilik yaşantısına da yansıyarak, evliliklerinin daha uzun süreli ve daha az problemli olmasında etkili olur. Buna karşın çeşitli gruptan insanların bölgesel, etnik kökenine bakılmaksızın bir arada bulunduğu kentsel alanlarda geleneksel değerlerin çok baskın yaşanmaması farklı sosyal-kültürel çevreden gelen bireylerin evlenmelerinin önünü açarak bir anlamda evlilik yaşantısını, evlilik kalitesi ve süresi bağlamında riskli kılmaktadır.

Eşlerin ırk, din, kültür, eğitim, sosyal yapı ve yaş gibi çeşitli sosyal özelliklerinin benzer nitelikte olmasının evlilikler üzerinde etkili olduğu birçok araştırmada ortaya konmaktadır.

1.4.1.Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Eşlerin birbirlerinden farklı bakış açılarına sahip olmaları, karşılıklı ilişkilerinde takındıkları farklı tutum ve düşünce yapıları onların biyolojik olarak farklı cinsiyetten olmalarından kaynaklanabildiği gibi sosyal olarak inşa edilen toplumsal cinsiyet temelli de olabilmektedir. Boşanma olgusuna gösterilen direncin azaldığı günümüz toplumlarında, kadının ekonomik özgürlüğüne kavuşması, erkeğin gelir düzeyindeki azalma, çiftlerin evlilikten beklentilerinin artışı gibi olaylar karşısında boşanma yolunun seçilme olasılığı yüksektir (Amato, 2000, s.1269). Coates'e (2008, s.41-42) göre nedeni ister evliliğin gerektirdiği sorumluluklardan ya da evliliğin sebep olduğu mutsuzluk halinden kaçma isteği olsun isterse de ayrı yaşayabilmek için maddi imkanlara ulaşılmış olunması olsun, bugünün toplumlarında boşanma oranlarının yoğun bir artış göstererek evlilik kurumunun geleceğini tehlikeye attığı söylenebilir. Bugün aile birliğini sona erdiren çiftler kadar, boşanmayı bir seçenek olarak değerlendirenlerin de sayısında çok büyük bir artış gözlenir hatta bu oran evli

her üç kişiden birini ifade eder. Boşanmayı gündeme getirenler ise çoğunlukla aile içindeki duygusal ilişkilerin düzenlenmesini sağlayan kadınlardır.

Cinsiyet açısından yapılan değerlendirmelerde evliliklerde duygusal uyumu sağlayan tarafın kadınlar olduğu görülmektedir. Evli kadın hem ev içi hem de ev dışı sosyal aktivitelere ilişkin olarak duygusal doyumun sağlanmasından sorumludur. Evliliklerin sıkıntılı konularının tartışılıp bir karara bağlanması kadının bu türden sorumluluklarındandır (Coates, 2008, s.37). Kadınların evliliklerinin duygusal denetimini ellerinde tutmaları, problemleri eşlerine göre daha erken fark etmelerine olanak sağlamaktadır. Bu durum, kadınların aile içi problemleri tartışmaya açan taraf olma olasılıklarını artırmaktadır (Amato and Previti, 2003, s.604). Uçan'ın (2007, s.39) Thompson ve Walker'dan (1991) aktardığı ve birçok araştırmacının da hemfikir olduğu üzere kadınların erkeklere göre ilişkilerini yakından incelemeye daha yatkın olmaları, ilişkilerindeki sorunları daha erken fark etmelerine ve bu sorunları çözmeye yönelik eşleriyle tartışma eğilimi göstermelerine yol açmaktadır. Erkekler aile içinde gerçekleşebilecek açık bir tartışmadan kaçınmaları nedeniyle genellikle aile içindeki sorunları görmezden gelme eğilimi gösterirlerken; kadınlar üstü örtülen sorunları gündeme getirmelerinin yanı sıra soruna yönelik tatmin edici bir çözüm bulmadan da o tartışmanın bitmesine izin vermemektedirler. Bunun yanı sıra kadınlar evlilik içi sorunların çözüme ulaşabilmesi için, evlilik uzmanlarına danışma konusunda da erkeklere oranla on kat daha isteklidirler. Dolayısıyla evliliğin duygusal tatminini sağlayan kadının üstlendiği bu sorumluluklarından vazgeçmesi, birçok evliliğin sarsılmasına neden olmaktadır (Coates, 2008, s.37-40).

1.4.2. Yaş

Boşanma oranlarında cinsiyet kadar yaş da önemli bir etkendir. Erken yaşta evlenen bireylerin evliliklerini boşanma ile sonuçlandırmaları çok daha yüksek olasılıklıdır. Nock'a göre (1987, s.49) özellikle 20'li yaşlarından önce evlenenlerin 20'li yaşlarının ortalarında evlenenlere göre boşanma olasılıkları iki kat fazladır. Boşanmanın demografik özellikleri incelendiğinde kadınların sıklıkla 20 ve 24 yaşları arasında boşandıkları gözlenmektedir (Parrilo, Stimson and Stimson, 1995, s.293). Bumpass ve arkadaşlarından (1991) Uçan'ın (2007, s.40) aktardığı üzere erken yaşta evlenenlerin boşanma olasılıklarının daha ileri yaşlarda evlenen kadınlara oranla daha yüksek olduğunu belirtilmektedir. 6483'ü Avrupa kökenli Amerikalı, 2446'sı Afrika kökenli Amerikalı ve 1553'ü Latin olan 11.000 kadınla yapılan bir araştırma (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.34) ve başka birçok araştırmanın sonuçlarına dayanılarak erken yaşlarda yapılan evliliklerin boşanmalarda öncelikli bir etken olduğu ortaya konmuştur. Bu araştırmaların sonuçlarına göre, 18 yaşından erken evlenen

kadınların boşanma olasılıkları 25 yaş ve üstü kadınlara oranla iki misli daha fazladır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.36).

Genç yaşta evlenen bireylerin boşanma nedenleri çoğunlukla evliliklerinin temelini yanlış nedenlere dayandırmış olmalarıdır. Mutsuz bir evde yaşamaktan kaçma, duygusal problemlerinden saklanma, evliliği fiziksel bir birlikteliğin romantik hali gibi tanımlama gibi nedenlerle erken yaşta evlenen bireyler, evliliğin uzun soluklu bir ilişki olduğunu ve duygusal olduğu kadar sosyal sorumluluk ve bağlılığı da gerektirdiğini anlamakta güçlük çekmektedirler. Genç yaşları, evlilik içindeki problemleri çözmek konusunda yeterli tecrübeden yoksun olmalarında etkili olmaktadır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.37-38). Yapılan ilk evliliklerin büyük çoğunluğunun oldukça genç yaşlarda yapılması yüksek boşanma oranları ve erken evlilikler arasındaki ilişkiye bir açıklık getirirken, bu evlilikler gençler için evlilik öncesi hamilelik, düşük gelir ve görece toyluk gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir (Nock, 1987, s.149). Özellikle kadınların genç yaşlarda pek çok sorumluluk altına girmeleri, eğitimlerini tamamlama olasılıklarını da düşürmektedir. Üstelik erken yaşta yaptıkları evlilikleri dolayısıyla eğitimlerinden geri kalmaları onların daha fazla çocuk sahibi olmalarında da etkin rol oynamaktadır. Bu durum ise özellikle kadınların iş fırsatlarından yararlanma olasılıklarını sınırlayarak onların daha düşük gelir elde etmelerine, düşük bir mesleki statülerinin olmasına ve yoksul olma olasılıklarının artmasına sebep olmaktadır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.36).

Gençler arasında erken evlenme oranı yüksek olduğu gibi erken boşanma oranı da yüksektir. 20'li ve 30'lu yaşlarında olan gençler 40'lı ya da 50'li yaşlarında olan bireylere göre daha fazla boşanma eğilimi göstermektedirler (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.38). Genç yaşlarda gerçekleşen boşanmalar, boşanma ile sonuçlanan evliliklerin sürekliliğini de yansıtır. Erken yaşlarda görülen boşanmaların hemen yarısı evliliğin ilk yedi yılı içinde gerçekleşir (Nock, 1987, s.150). Boşanmak isteyen kadınlar arasında gençlerin sayısı yaşlılara oranla daha fazladır. Genç kadınlar hem yaşamlarının daha çok başında olmaları hem de evliliklerinin daha yeni kurulmuş olması dolayısıyla boşanma konusunda daha isteklidirler. Evlilik sonrası hayatlarının çok daha güzel olacağına, hayatın kendilerine daha fazla olanak sunacağına inanan genç kadınların aksine yaşlı kadınlar boşanmanın hayatlarını daha da zorlaştıracağını düşünme eğilimindedir (Coates, 2008, s.42).

Sonuç olarak evlenme yaşı ve evlilikte geçen süre aile ve evlilik birliğin sürdürülmesi veya boşanma ile yakından ilişkili gözükmektedir.

1.4.3.Eğitim ve Gelir Düzeyi

Evlilik birliğinin devamını ve boşanmayı etkileyen etmenlerden bir diğeri de eşlerin eğitim seviyeleridir. Kocanın eğitim seviyesinin yüksek olması, ailenin maddi olanakları ve bununla ilgili yaşam standartlarıyla yakından alakalıdır. Kocanın yüksek eğitim düzeyi ve bunun sağladığı maddi ve manevi olanaklar boşanmaya neden olan faktörlerin etkisini azaltmaktadır. Buna karşın kadının eğitim seviyesinin yükselmesi, evlilik ilişkisinin sorgulanmasına sebep olduğu gibi boşanmaları da kolaylaştırabilmektedir (Arıkan, 1996, s.14). Eğitimin ve iş yaşantısının kadınların evlilikleri üzerindeki etkisini araştıran birçok araştırmacı, kendi parasını kazanan kadınlardan eğitim düzeyleri yüksek olanların kötü giden evliliklerini bir düzene sokma konusunda daha başarılı olduklarını ortaya çıkarmaktadır (Coates, 2008, s.61). Çünkü eğitim, çiftlerin cinsiyet kaynaklı farklılıklarının bilincinde olarak bunlarla birlikte yaşamayı öğrenebilmesine imkan tanımakta ve dolayısıyla evlilikler üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmaktadır. Eve giren gelir düzeyinin düşük olması ailenin kırılganlık düzeyini çoğaltabildiği gibi eğitim düzeyinin yükselmesiyle eşlerin birbirlerine desteği de artabilmektedir. Bu durum Amato and Previti'ye göre, (2003, s.605-606) yüksek eğitimli ailenin boşanmaya karşı direncini güçlendirmektedir. Ancak yüksek eğitimli kadınlar, evlilikleri bir çıkmaza girdiğinde onu sonlandırmak konusunda da daha başarılı olabilmektedirler. Burada belirleyici olan etken, gelir düzeyidir. Kadınların kazandıkları para arttıkça, bu durum boşanma isteklerine de yansımaktadır. Dolayısıyla kadınlardaki boşanma oranları gelir düzeyiyle orantılı bir artış gösterir (Coates, 2008, s.61). Genel anlamda aile gelirinin yüksek olması ailenin refahını da yükselterek ekonomik sorunların beraberinde getirdiği birçok sorundan uzak kalmasını sağlar.

Arıkan'ın (1996, s.14) da belirttiği gibi eğitim geleneksel rol beklentilerinin değişmesinde ve boşanmaya ilişkin tutumlarda da etkin bir role sahiptir. Yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler, boşanmaları günah ya da utanılacak bir durum olarak değerlendirmedikleri için boşanmış bireylere ilişkin daha olumlu bakış açısına sahiptirler. Onlar için boşanma evliliğin tüm çabalara rağmen bir çıkmaza girdiği anlarda başvurulabilecek sağlıklı bir son çaredir. Buna karşın düşük eğitim düzeyine sahip bireylerin boşanmış bireylere yaklaşımında acıma, öfke hatta tiksinti gibi duygular daha ağır basmaktadır. Dolayısıyla eğitim, boşanma oranlarında olduğu kadar, boşanmaya ilişkin olumsuz tutumların oluşumunda da etkilidir

1.4.4.Etnik Köken

Evlilik ve boşanma oranları ırk ve etnik kökene göre de çeşitlilik göstermektedir. Örneğin Afrika kökenli Amerikanlar diğer etnik gruplara oranla daha düşük evlenme ve

boşanma sonrası yeniden evlenme eğilimi gösterirler (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.39). Diğer etnik gruplara oranla Afrika kökenli Amerikalıların evlilikte aradıkları duygusal tatmini yaşama olasılıkları çok daha düşük ve boşanma eğilimleri daha yüksektir. (Newman, 2009, s.390). Boşanmaların neredeyse yarısı evliliklerin ilk on yılı içinde gerçekleşmektedir. Yapılan yakın tarihli bir çalışmaya göre 20'li yaşlardaki Afrika kökenli Amerikalı kadınların %58'inin hiç evlenmemiş olduğu, buna karşılık Avrupa kökenli Amerikalı ya da Latin kadınlarda ise evlenmeme oranının %31 olduğu gözlenmiştir (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.39). Araştırmalar göre boşanma oranları siyahlarda beyazlara oranla çok daha yüksektir. Siyah ırkın yüksek boşanma oranlarını açıklamak için pek çok girişimde bulunan sosyologlardan E. Franklin Frazier'e göre bunun nedeni siyah ırkın sahip olduğu köle geçmişinin siyah ailelerde hala etkisini sürdürüyor olmasıdır. Siyah ırkın normal bir evlilikten mahrum kalkış olması ve aile bireylerinin satılmalıyla ortaya çıkan karışıklıklar, siyah ırktan ailelerin evlilik dışı bir şekilde anne ve çocuklar olarak merkezlenmeleri ile sonuçlanmaktadır. Cherlin ise beyazlar ve siyahlar arasındaki bu farklılığın tarihsel bir farklılıktan kaynaklanmadığını, aksine çağdaş farklılıkların boşanma oranlarında etkili olduğunu belirtmektedir. Cherlin'e göre siyahların sahip oldukları düşük eğitim düzeyi siyah ve beyazlar arasındaki en temel farktır. Bu nedenle yoksulluk sınırında olan siyahlar evlilik bağlarına odaklanmak yerine hayatın getirdiği sorunlarla baş etmede kendilerine destek olabilecek arkadaşlık, komşuluk ilişkileri kurma konusunda daha eğilimlidirler. Onlara göre işi olmayan bir eşin desteğindense böyle bir yakına sahip olmak çok daha önemlidir (Nock, 1987, s.151). Bu durum boşanma oranlarını artırırken; bu ırktan olan bireylerin evlenme oranlarını düşürmektedir. Ancak son dönem çalışmalar ırkın, sosyoekonomik statü ile karşılaştırıldığında boşanma oranları üzerinde daha az etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Beyaz ve Afrika kökenli Amerikalılar, eğitim seviyesi, gelir düzeyi, mesleki statü gibi sosyo-ekonomik statüleri açısından eşit durumda oldukları zaman, boşanma oranları benzer seyretmektedir. Ancak sosyoekonomik durumun değişmesi halinde dengeler bozulmaktadır. Afrika kökenli Amerikalıların sosyoekonomik statülerinin genellikle düşük oluşu da boşanma yüzdelerinin fazla olmasına sebep olmaktadır. Ancak Afrika kökenli Amerikalılarla benzer bir ekonomik dezavantaja sahip olan Latin kökenli Amerikalılar en düşük boşanma oranlarına sahiptir. Bunun sebebi, bu grubun aile değerlerine verdiği önem ve Katolik kilisesinin yaşamlarında oynadığı rolle açıklanır. Benzer şekilde bireyselliğe vurgu yapan Asya kökenli Amerikalı ailelerde boşanmanın hala bir damgalama konusu olması, bu grubun en düşük boşanma oranına sahip olmasında etkilidir. Hem Latin hem de Asya kökenli Amerikalılar için, geleneksel dini inanışlar ve etik değerlere verilen değerin azalması nedeniyle boşanma oranları da gençlerde daha yüksektir (Newman, 2009, s.390).

Bunun yanı sıra farklı ırk ve etnik gruplar arasında yapılan evliliklerde de boşanma oranları çiftlerin aynı etnik kökene sahip oldukları evliliklere oranla daha yüksektir. Öyle ki farklı etnik kökenden olan bireylerin evliliklerinin ilk on yıl içinde sona ermesi, aynı etnik gruptan yapılan evliliklere oranla on kat daha olasıdır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.40). Bu durum farklı etnik kökenden gelen bireylerin aile ve evlilik kurumuna ilişkin sahip oldukları değer ve normların farklılıklarıyla açıklanabilir.

1.5. Boşanma Sürecine İlişkin Tartışmalar

Bugün yeryüzünde her birisi aileyi meydana getiren ilişkilerden birine ağırlık veren pek çok farklı aile tanımı yapılmakla birlikte (Bilgin, 1991, s.41) en genel anlamıyla aile kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı olan insanlardan oluşan, mahrem ilişkilerle örülü bir grup olarak tanımlanır (Marshall, 1999, s.7). Ailenin evrensel bir kurum olduğu belirtilirken, onun sosyal bir kurum olması bakımından yapmakla yükümlü olduğu evrensel işlevlerine işaret edilir. Ailenin her bir toplumda karşılamak durumunda olduğu görevleri ise şu şekilde sıralanabilir; öncelikle aile insan neslinin devamının sağlanmasından ve bireylerin cinsel beklentilerinin karşılanmasından sorumludur. Bireylerin topluma kazandırılması süreci de öncelikli olarak aile içinde başlar. Aile içinde eşler, çocuklar ve diğer aile büyükleriyle kurulan sıcak, samimi ve güven verici ilişkiler ise ailenin, üyelerinin sevgi ve duygusal tatmini yaşamalarını sağlayan bir kurum olarak işlevini yerine getirdiğini gösterir (Bilgin, 1991, s.42). Şekli ve özellikleri ne olursa olsun bu işlevlerin tüm aile şekillerinde bulunduğunu ve evrensel olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Dolayısıyla üstlendiği bu işlevler bakımından toplumların temel yapı taşlarını oluşturan ailelerin birliğinin korunması ve de evlilik yoluyla sürdürülmesi gerekli görülür.

Toplum evliliğin bir kurum olarak sürdürülmesini sağlama eğilimindedir; çünkü toplumsal düzenin sağlanması ancak bu düzeni sağlayan kurumların devamlılığıyla mümkün olur. Bu nedenle toplum, temelini oluşturan aile kurumunun devamının sağlanması yönünde bir tutum alış sergiler. Aile birliği ise gelenekler, dini kurallar ve yasal düzenlemelerle meşruiyet kazanır (Canatan ve Yıldırım, 2009, s.161-162). Diğer bir söylemle; evlilik birliğinin devamı için bireyler üzerinde sosyal bir baskı oluşturan gelenekselleşmiş aile yapısında hem ailenin kendi değerleri, hem toplumun aileye atfettiği değerler, boşanma karşıtı yasalar, ailenin dini değerleri ve geniş aile yapısı, geleneksel ailelerin boşanma önündeki sosyal bariyerlerdir denilebilir (Coates, 2008, s.41). Ancak aile statik bir kurum olmayıp, toplumsal yapıda meydana gelen değişmelere paralel olarak bir değişim gösterirken; toplumsal yapıda ve aile kurumunda meydana gelen yapısal değişimler, evlilik kurumuna da yansır.

Modernleşmeyle birlikte yaşanan değişimler aile kurumunu yapısal ve biçimsel bir değişime uğratıp, onun var olan işlevlerini kaybedip, yeni roller kazanmasına sebep olurken; endüstrileşme, değişen iş yaşamı, kadının iş hayatına katılımı, ekonomik gelişmeler, kentleşme ve bağlantılı olarak gelişen yeni ilişkiler, artan bireyselleşme ve liberalleşmeyle birlikte evlilik kurumu da değişime uğrar. Evlilikler giderek bireysel isteklerin ve arzuların daha hakim olduğu birlikteliklere dönüşür (Timurturkan, 2012, s.201-202). Son 20-30 yıl içerisinde aile yapısındaki değişim ve evlilik birliğinin korunması yönündeki dini inanışların da çözülmeye uğraması, yalnız yaşamaları olduğu kadar evlilik birliğini sona erdiren boşanmaları da daha mümkün hale getirir. Günümüz toplumlarının sahip olduğu aile değerleri geleneksel toplumlarınkinden büyük farklılıklar gösterir. Ailenin ihtiyaçlarının bireysel ihtiyaçlardan daha önemli olduğu geleneksel ailelerde ailenin birliğinin ve devamlılığının sağlanması için var olan baskı, günümüz toplumlarında aynı ölçüde görülmez. Aksine günümüz toplumları, evliliğin bir çıkmaza girdiği zamanlarda bireylere bu çıkmazdan kurtulmalarını sağlayacak farklı yollar sunar. Boşanma da bu yollardan bir tanesidir (Coates, 2008, s.38).

Boşanma, aile birliğini sona erdiren önemli bir karar ve toplumsal bir olgudur. Boşanma olgusu, yasalar çerçevesinde yapılmış olan bir evliliğin eşlerin yeni bir evlilik yapabilecekleri şekilde hukuki bir kararla yine yasal olarak tamamen sona erdirilmesi olarak tanımlanır (Boşanma Nedenleri Araştırması, 2009, s.1). Hukuken eşler hayattayken evlilik ilişkisinin mahkeme kararı ile sonlandırılmasını ifade eden boşanma, sosyolojik açıdan kadın ve erkek arasında yasal, duygusal ve cinsel bağların bitirilmesi kararını içerir. Boşanma olgusu psikolojik boyutuyla ele alındığında ise, boşanmanın aile birliğinin bozulmasına, ailenin bölünmesine ya da bütünüyle dağılmasına yol açarak, bireylerin yakın çevrelerini de kapsayacak bir biçimde bütün aile üyelerini sarsan karmaşık bir olgu olduğu görülür (Arpacı ve Tokyürek, 2012, s.2). Uçan'ın (2007, s.39) Bohannon'dan (1970) aktardığı üzere hukuksal bir süreci kapsayan boşanmaların aynı zamanda para ve mallarla ilgili olarak ekonomik, çocukların velayeti ile ilintili olarak ebeveynlik, çiftlerin birbirlerine yabancılaşması ile ilgili olarak duygusal, sosyal çevre ve etkinliklerde meydana gelen değişiklikler bakımından sosyal ve boşanma sonrası yeniden bağımsızlık kazanan bireylerin kendilerini bulma sorunlarıyla ilgili olarak psikolojik boyutları da bulunmaktadır. Boşanmanın bu tanımlamaları gösterir ki boşanmanın sadece hukuki bir süreç değil, ekonomik, kültürel, toplumsal ve psikolojik boyutları olan bir süreç olduğunu göstermektedir.

Ekonomik temelli bir ortaklık, çocuk bakımı ya da statü elde etmenin bir yolu olarak görülen evlilikler, bugün bireysel istek ve arzuların hakim olduğu birlikteliklere dönüşürken;

istek ve arzuları karşılanmayan ya da duygusal tatmin yaşayamayan bireyler ise evlilik birliğinin sona ermesi tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Eşlerin karşılıklı istek ve arzularının uyuşmamasının kolaylıkla bir boşanma nedeni olduğu günümüz toplumlarında bireyselleşmenin yanı sıra yasal düzenlemeler, ahlaki ve kültürel değerlerin değişmesi ve boşanmanın artan toplumsal kabulü; bireyler için boşanmanın önünü açarken; boşanma oranlarını da dünya çapında yükseltir (Timurturkan, 2012, s.202). Dünya çapında artan boşanma oranları, boşanmayı düşünürlerin öncelikli önem verdikleri bir konu halini getirerek onun son yılların dikkat çekici konuları arasındaki yerini garantiler.

Hukuki, psikolojik, sosyal, ekonomik ve duygusal pek çok farklı boyutlara sahip boşanma olgusunun oluşum aşamaları çeşitlilik göstermektedir. Buna bağlı olarak da farklı boşanma süreci modelleri ortaya çıkmaktadır.

1.5.1.Boşanma Süreci Modelleri

Boşanmanın tek başına değerlendirilebilecek bir olgu olmayıp psikolojik ve sosyal boyutları da kapsayan bir sürece işaret ettiği görüşünden hareket eden birçok yaklaşım temelde iki ana teori ile açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi Bohannon'un boşanmayı tanımlamakta kullandığı boşanmanın altı istasyonu yaklaşımıyken diğeri de Wiseman'ın boşanmayı bir kriz ve yas dönemi olarak değerlendiren görüşüdür. Şimdi sırasıyla bu yaklaşımlar irdelenecektir.

1.5.1.1. Boşanmanın Altı İstasyonu

Atakan'ın (1987, s.72) aktardığı üzere Bohannon (1970), boşanmayı sadece hukuki bağın çözülmesi olarak tanımlamayıp boşanmanın altı paralel süreçten oluştuğunu belirtir. Bohannan'a göre boşanmalar şu boyutların her birinde gerçekleşir

Duygusal boşanma: Evliliklerde duygusal yatırımın azaldığı başlangıç sürecine işaret eden duygusal boşanmalarda duygusal bağ ve iletişimin yerini yabancılaşan davranışlar alır ve eşlerin kendilerini ilişkilerinden geri çekmesi söz konusudur. Eşlerden birinin veya ikisinin birden ilişkilerine dair istekleri azalır. Beraber olmak konusunda arzularını yitiren bireyler aile içi problemlerini çözmek konusunda da isteksiz oldukları için aile içi tartışmaların azalması da olasıdır. Ancak tartışmanın olmaması demek evliliğin sorunsuz olduğu anlamına gelmez. Çünkü olası bir tartışmadan kaçınan eşler, sorunlarını çözme amaçlı tartışmaya harcayacakları enerjiyi mutsuz giden evliliklerini sona erdirmek için bir strateji belirlemek üzere de harcayabilirler (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.21). Bununla birlikte çiftler pek çok nedenden ötürü evliliklerini sürdürmeye devam etmek de isteyebilirler. Devam eden sevgi bağı, çocuklardan ayrı olmak istememe, yalnız kalma korkusu, evlilik yeminine sadakati

sürdürme kararlılığı gibi nedenler ise bu süreci yaşayan çiftlerin boşanma önündeki engellerini oluşturur (Lamanna and Riedmann, 2006, s.482). Ancak çiftler hala bir aile olarak işlevlerini sürdürmeye devam etseler de ilişkilerinin temeli zarar görmüş olduğundan evlilikleri çözülmeye başlar. Dolayısıyla bu süreç, evliliğin çözülme sürecidir (Atakan, 1987, s.72).

Hukuki boşanma: Evlilik birliğinin yasalar önünde de çözülüp sona ermesi ve bunun ilan edilmesi sürecini kapsayan hukuki boşanmalar, boşanmanın ikinci aşamasını oluşturur (Atakan, 1987, s.72). Yasal boşanmalarda öncelikli amaç; duygusal olarak boşanan çiftlerin ekonomik olarak ayrı bir hayat idame ettirebilmelerini ve yeniden evlenmek üzere özgür olabilmelerini sağlamak için evlilik sözleşmesini sona erdirmektir (Lamanna and Riedmann, 2006, s.485).

Çiftlerin evliliklerinin yasalar önünde de sona erdiği bu süreç, her iki eş için de duygusal ve finansal birçok sıkıntıyı beraberinde getirmesi dolayısıyla zor geçer. Mülkiyet paylaşımı, çocukların velayeti gibi hukuki açıdan da çözülmesi gereken sorunların bir çözüme kavuşturulması bu süreci daha da zorlaştırırken (Timurturkan, 2012, s.212) bunun yanı sıra hukuksal boşanmalarda izlenen iki yol da boşanmayı çiftler için daha güç hale getirir. Bunlardan birincisi ölümlere benzer bir şekilde acı çekme ihtiyacını doğuran boşanmalarda, bu ihtiyacın karşılanmamasıdır. Normal bir boşanma süreci akılcı bir şekilde uygulandığında boşanmalar sadece birkaç dakika içinde gerçekleşir. Avukatlar da bu sürecin akılcı bir şekilde işlemesini ve problemlerin mantıklı bir şekilde çözülmesini sağlayacak şekilde eğitim almışlardır ve boşanmayı arzulayan çiftleri bir müşteri olarak değerlendirerek bir iş ilişkisi içinde boşanmaları gerçekleştirirler. Evliliğini sona erdirmekte olan çiftler avukatlarının bu süreçte kendilerine yardım etmelerini beklerken ancak çok az sayıda avukat bu taleplere karşılık verir. Bunun yanı sıra boşanan çiftlerin avukatların temel rol oynadığı bu süreçte kontrol sahibi olamamaları da bireyleri hayal kırıklığına uğratabilir.

Boşanmayı çiftler için daha zorlu hale getiren bir diğer hukuksal açı da itilaf halindeki tarafların delillerini bağımsız bir bilirkişi, yargıç ya da jüriye sundukları sistemin kendisinden kaynaklanır. Avukatlar sadece kendi müvekkillerinin hakkını savunurlar ve müvekkilleri için daha fazlasını elde etme arzusundadırlar. Muhalif durumdaki avukatlar eşlerin çıkarları için bir denge sağlama amacı gütmedikleri gibi karşılıklı olarak yarar sağlamak konusunda da çaba göstermezler (Lamanna and Riedmann, 2006, s.485).

Ekonomik boşanma: Aile çoğunlukla karı kocanın ortak mülkiyetinden oluşan ekonomik bir kurumdur ve evlilik birliğinin sona ermesi bu mülklerin de paylaşılması anlamına gelir (Atakan, 1987, s.72). Dolayısıyla bu süreç eşlerin ekonomik birikimlerinin

ikiye bölündüğü bir uygulama aşamasıdır. Bu süreçte birçok şey tartışma konusu olabilirken; yaşanacak yeni bir ev bulunması, taşınma, yeni ayrı bir ev düzeni kurma gibi konulara ek olarak birikimlerin paylaşılması, ev eşyalarının ve kişisel eşyaların bölüşümü gibi konular uğraştırıcıdır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.22).

Ebeveyn olarak boşanma: evliliğin sona ermesi tek başına eşleri ilgilendiren bir konu olmayıp aksine çocukları da kapsar. Ancak boşanmayla yaşanan ayrılıklar anne baba için söz konusu olurken, çocuklar için anne ve babayla kurulan ilişkinin sonlanmaması (Atakan, 1987, s.72) dolayısıyla boşanma sürecinde eş rolüne son veren bireylerin ebeveyn olarak rollerine devam etmeleri söz konusudur. Ebeveyn olarak boşanmalar çocukların velayeti ve bakımı ile ilgili konuları içerir (Timurturkan, 2012, s.212). Boşanmanın bu aşaması çocuğun velayetinin kimde kalacağı ve her iki ebeveynin de çocukla ilişki içinde olacağı bir düzenlemenin yapıldığı aşamadır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.22). Hukuksal boşanma sürecinde çocuğun velayeti hangi ebeveyne verilirse verilsin her iki eş de ebeveynlik görevini sürdürürken (Timurturkan, 2012, s.212); her iki tarafın da çocuğuyla geçireceği zamanı maksimuma yükseltme çabası içinde olması bu aşamada anlaşmazlıkların yaşanmasına sebep olur (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.22).

Sosyal boşanma: Boşanma sürecinde yaşanan toplumsal rol ve statülerdeki değişimin yanı sıra boşanma sürecinin toplumsal kabulünü içeren bu aşama, boşanmanın aileye ve sosyal çevreye kabul ettirilmesi ve yeni edinilen statünün bu çevreye benimsetilmesi sürecinden oluşur (Timurturkan, 2012, s.212). Bu aşamada çiftlerin boşanma deneyimiyle ilintili olarak yaşadıkları stres düzeyinde sosyal ilişkileri etkilidir. Eşlerin boşanmalarının ardından bir taraf tutma konusunda sıkıntı yaşayan, boşanmalarını onaylamayan ya da bu boşanmayı kendi aile yaşantılarına tehdit olarak algılayan çevreleri eski ilişkilerini sürdürmekten kaçınabildiği gibi; boşanma sonrası bireyler yeni arkadaşlıklar da edinebilirler. Ayrıca bu durum eşlerin bu süreci nasıl deneyimlediklerini de etkiler (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.22).

Ruhsal boşanma: Eşin yokluğunun hissedildiği bu süreçte eşlerin ayrı bir birey olarak kendilerini yeniden değerlendirmeleri söz konusudur. Bu süreç eşlerin bağımsızlık ve yeterlik kazanmalarına bir fırsat tanıması bakımından en önemli aynı zamanda da en zor süreçtir (Atakan, 1987, s.72). Uzun zaman evli kalan kişiler kendilerini bir ailenin veya çiftin parçası olarak konumlandırdıkları için, bu bireylerin boşanmanın ardından kendilerini birey olarak kabul edip, toplum içinde bağımsız bir birey olarak kimlik edinmeleri zor olur.

Yukarıda tartışılan Bohannon'un boşanmanın birbirinden farklı boyutlarını ve çeşitli süreçlerini tanımlayan Boşanmanın Altı İstasyonu Teorisi, bireylerin boşanma sürecinde pek

çok aşamadan geçtiği ve boşanmaların bireyler kadar toplumları da etkilediği görüşüne dayanmaktadır. Ancak Bohannon'un bu görüşü boşanma sürecini açıklamada temel değildir. Boşanma sürecini açıklayabilmek için geliştirilen modellerden bir diğeri de Wiseman'a aittir.

1.5.1.2. Bir Kriz ve Yas Dönemi Olarak Boşanma

Bonannon'un boşanmanın etkilerinin sadece bireysel değil, toplumsal boyutta da yaşandığı görüşünün aksine Wiseman boşanmanın duygusal ve psikolojik boyutuna eğilir ve teorisini bir kriz ve yas modeline dayandırır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.22). Wiseman'ın "alışılmış problem çözme mekanizmalarının sistemi önceki denge haline döndürmekte zorlandığında ortaya çıkan durum" olarak yaptığı kriz tanımlamasına göre ortaya çıkan problemin algılanış biçimi, farklı tepkileri doğurur. Problemin bir tehdit, kayıp ya da mücadele edilecek bir durum olarak algılanması inkar, depresyon, mücadele edilecek yeni yöntemler geliştirilmesi gibi farklı tepkilere yol açar. Bu tepkilerin tamamını içeren boşanma süreci birbirine geçmiş beş basamaktan oluşur (Wiseman, 1975, s.205-206).

İnkar evresi: yasal boşanmaların gerçekleşmesinden çok önce başlayabilen bu aşamada eşler çatışmalı ve sorunlu giden evliliklerini sürdürebilmek adına yaşanan sorunları inkar etme durumundadırlar. Bu inkar süreci zaman zaman psikolojik rahatsızlıklar, kazalar ve hatta intihar girişimleriyle kendini gösterebilir (Lamanna and Riedmann, 2006, s.489). İnkar sürecinde çiftler bu çatışmalı evliliklerine uyum sağlayabilir ve durumu kabul ederek yıllarca evliliklerini sürdürebilirler (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.23). Ancak en nihayetinde eşlerin evliliklerinde ve yaşamlarındaki stresle başa çıkamamaları duygusal bir boşanmanın yaşanmasına sebep olur ve çiftler inkar ettikleri gerçeklerle yüzleşirler (Lamanna and Riedmann, 2006, s.489).

Kayıp ve depresyon evresi: bu aşama çiftler arasında yaşanan bir krizin ardından eşlerin artık evliliklerinde birlikte çözümleyemeyecekleri bir takım sorunlarının olduğunu kabul etmeye başladığı aşamadır. Bu kabullenişten sonra eşlerin sıkıntının evliliklerinden ve ilişkilerinden kaynaklandığını anlayarak üzüntü, yalnızlık, öfke, anlamsızlık, değersizlik, yetersizlik gibi duygular hissetmeleri olasıdır. (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.23). Bu aşamada hissedilen duygular oldukça karışıktır.

Öfke ve ikili duygular evresi: boşanmanın daha gerçekçi bir düşünce halini almaya başlamasının ardından depresyondan öfke aşamasına geçişin yaşandığı bu aşamada çiftler ilk kez olarak çocukların durumu ve birikimlerinin paylaşımı gibi hukuki konuları konuşmaya, avukatlarına danışmaya başlarlar. Çocukların velayeti ya da mal paylaşımı gibi konular

tartışmalara sebep olabileceğinden eşlerin öfkelerini de artırabilir. Uzun süren evlilik ve paylaşımın ardından artan öfke düzeyi boşanma kararının alınmasında oldukça etkilidir.

Yeni bir yaşam tarzı ve kimliğe uyum sağlama evresi: Eşler öfkelerinden kurtulmaya başladıklarında yeni hayatlarına daha fazla zaman ayırıp, geleceklerini planlama eğilimi gösterirler. Boşanma gerçeğiyle başa çıkmanın en etkin yolunu bulmaya çalıştıkları bu süreçte bireyler boşanmış olma fikrine kendilerini alıştırmaya çalışırlar ve evlilik, kişilik, meslek, cinsel ve toplumsal alanlarda yeni kimlikler edinme kaygısı içine düşerler.

Kabul ve yeni hayata uyum sağlama: boşanma olayının kabul edilip benimsenmesi kişinin yeni hayatında yeterli hale gelmesiyle bağlantılıdır. Yeni hayatında cinsel, sosyal ve mesleki olarak yeterli hale gelen boşanmış bireylerin hissettikleri stres ve depresyon düzeyi azalır ve bireyler yeni sosyal ilişkiler geliştirmeye başlarlar. Sosyal çevresinden kabul gören bireyin kendine güveni ve saygısı artarken, önceki eşine kızgınlığı da azalır. Boşanmanın yaratmış olduğu depresyondan kurtularak iyileşmede önemli bir aşama olan kabul aşamasıyla kişiler sağlıklı ilişkiler kurup yaşamlarını yönlendirebilirler (Wiseman, 1975, s.207-211).

Wiseman'ın boşanmayı beş temel evrede ele aldığı bu modelinde boşanma, bir aile bireyinin ölümünün ardından yaşanan sürece benzemesi dolayısıyla bir psikolojik kriz ya da yas süreci olarak değerlendirilir. Çok boyutlu ve karışık bir olgu olan boşanmayı uzun bir zaman diliminde gerçekleşen psikolojik ve sosyal bir süreç olarak değerlendiren Kessler ise boşanmayı açıklamaya yönelik modelinde, boşanmayı psikososyal bir süreç olarak değerlendirir.

1.5.1.3. Psiko-Sosyal Bir Süreç Olarak Boşanma

Uyar (1999, s.22-25) boşanmanın psiko-sosyal analizini yapan Kessler'in (1975) boşanmayı psikolojik süreç olarak 7 evreye ayırdığını belirtmekte ve aşağıdaki şekilde özetlemektedir. Kişilerin yapılarına göre değişkenlik gösteren bu evrelerin başlangıç ve bitiş süreleri arasında keskin bir ayrım olmamakla birlikte, boşanma süreci temelde şu şekilde işlemektedir;

1.Gözünü açmak, tatsız gerçeği görmek: farklılıkların açığa çıktığı ve gerçek ile ideal eş algısı arasında ayrım yapmaya başlandığı bu aşamada algılamanın derecesi hayal kırıklıklarının şiddetinde etkili olmaktadır. Gerçek ile zihindeki ideal eş algısı arasında ne kadar fark varsa bireylerin hayal kırıklıkları da o kadar yüksek olmaktadır. Gözünü açan bireyler eşlerinin ve ilişkilerinin olumsuz yönlerini daha çok fark ederler. Bu dönemde gereksinimlerini dolaylı yollardan karşılayabilen eşler problemlerin üstesinden gelebilirken; bu evreyi geçemeyen eşler ilişkilerini ikinci evre olan erozyon evresine taşırlar.

2. Erozyon evresi: Baskılanmış acı, hayal kırıklıkları ve kızgınlıkların ortaya çıkmaya başladığı erozyon evresinde eşler bu kızgınlıklarını birbirlerine yansıtırlar. Birbirlerine karşı özensiz, müdahaleci ve incitici şekilde davranarak da olsa iletişimlerini sürdüren bireylerin bu yeni iletişim tarzları alışkanlık halini aldığında ilişkilerinin kurtarılması olasılığı giderek azalır. Bu evrenin en belirgin özelliği sorunların varlığının inkarı, vermekten çok almaya yönelme ve eşitsizliklerdir.

3. Ayrışma evresi: Evliliğe yapılan yatırımın azımsanmayacak derecede azaldığı ayrışma evresindeki baskın tavır umursamazlıktır. Evlilik bağı ile bir arada bulunan eşler bu evrede sözel iletişimden ve yakınlaşmayı gerektiren ilişkilerden kaçınma, sessizliği sürdürme eğilimi gösterirler. Eşlerden biri hatta bazen her iki taraf da boşanma sonrası yaşamı düşünmeye başlar.

4. Fiziksel ayrılık: eşlerin yalnızlık, endişe, depresyon ve karmaşık düşünceler içine girdikleri ve yeni kimlik oluşturma ihtiyacı hissettikleri fiziksel ayrılık evresi duygusal boşanma sürecinin en zarar veren evresidir. Boşanmanın başlaması, eşlerde eşin ve çocukların incinmelerinden sorumluluk duyma düşüncesiyle bağlantılı olarak suçluluk duygusuna ve yetersizlik hissine sebep olur. Bu duygular zamanla kızgınlıklara dönüşebilir. Bu sürede yaşanan yoğun endişenin kaynakları ise; toplum tepkisinden çekinme, bilinmeyenden korkma, eski alışkanlıklardan vazgeçme ve yeni yaşam için kendini tanımlama ve düzenleme gerekliliğidir. Eşler arasında boşanma kararını veren taraf bu süreci daha iyi tolere ederken; diğer taraf içinse bu kaygılar uyumu zorlaştırır.

5. Yas evresi: Eşlerin kendilerini özgürleştirme çabalarını içeren yas sürecinin belirleyicileri suçlulukla bağlantılı olarak görülen kızgınlık ve depresyondur. Bireylerin eşlerine yönelttikleri suçluluk kızgınlık şeklinde görülürken; suçluluğun içe yönelik tarzı depresyondur. Evlilik döneminde yaşanan acılardan kaynaklanan yıkıcı kırgınlıktan yeni ilişkiler geliştirmeye yönelik yapıcı kırgınlığa geçiş ise bireylerin ruhsal olarak iyileşmeleri için önemlidir.

6. İkinci ergenlik: Boşanmaya dair kızgınlığın yerini tarafsız bir bakışın aldığı ikinci ergenlik aşaması bir iyileşme aşamasıdır. Bu aşamadaki eşler boşanmanın yarattığı sıkıntılardan kurtulamaya çalışma ve geleceğe iyimser, gerçekçi bakma eğilimi gösterirler.

7. Araştırma ve sıkı çalışma evresi: Oto kontrolün tekrar oluştuğu bu aşamada önceden tanımlanmış olan amaçlar gerçekçi bir hal alır. İlişkilerde yeterliliğin ve pasifliğin yerini aktif bir katılım alır (Uyar, 1999, s.22-25).

Boşanmış bireylerin karşılaşabileceklerini anlayabilme konusunda bir temel oluşturan boşanma sürecine dair tüm bu modeller gösterir ki boşanma süreci, boşanmış bireylerin kişiliklerinde derin etkileri bulunan birtakım krizlerin çözülmesini gerektirir. Kişilerin hayatlarında en çok stres yaratan olaylardan biri olarak ele alınan boşanmanın aslında önceden kestirilebilir birtakım geçişleri içeren bir yapısal değişiklik olduğunu ve bu geçişler yoluyla yeniden düzenlenmenin sağlanılabileceğini bilmek ise, bu krizlerin bir çözüme ulaştırılmasında etkilidir.

Boşanmaya ilişkin bu evreler temelde aile yapısında değişikliklere sebep olan boşanmanın etkilerinin bireysel olduğu kadar toplumsal boyutta da yaşandığını göstermektedir. Boşanma sürecinde yaşanan belirsizlik, öfke, suçluluk, başarısızlık, duygusal çelişkiler, boşanmanın barındırdığı psikolojik sorunlara işaret ederken; boşanma sonrası bireylerin kendilerini konumlandırması ve yeni statülerinin toplumsal kabulü, boşanmanın toplumsal ölçekte bir sorun olarak yaşandığına vurgu yapar (Timurturkan, 2012, s.212-213).

1.6. Aile ve Boşanmaya İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Aile kurumunun tanımlanması, ailenin evrenselliği ve fonksiyonları konusunda farklı görüşler söz konusudur. Değişik yaklaşımlar, aileyi kendi bakış açıları içinde yorumlar ve bu doğrultuda ailenin yeni tanımlamalarını yaparlar. Her disiplinin amacı, bir olgunun her yönünü açıklayabilen geniş bir kuram geliştirmektir. Bunların hiçbiri doğru ya da en iyi olmamakla birlikte, kavramsal araçlar olarak sosyologlara yardım eder ve kavramsal çerçeve olarak adlandırılırlar (Güçlü, 2012, s.71). Aile kurumuyla ilgili bir kavramsal çerçeve oluşturmaksa ailesel olayların isimlenip sınıflandırılmasına olanak verdiği gibi, ailesel davranışların dağılımı ve yayılım alanına ilişkin bir açıklık da getirilmesini sağlar (Adak, 2005, a, s.64). Bu bakımdan boşanma olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için, aile ve boşanmalara ilişkin teorik yaklaşımların irdelenmesi önem taşımaktadır.

1.6.1.Aile Sistemi Teorisi

Sistem çeşitli öğeler arasındaki yapılaşmış ya da kalıplaşmış ilişkileri göstererek bu haliyle bir bütünlük ya da birlik oluşturur (Marshall, 1999, s.660). Bu sistem tanımlamasına dayanarak aile de bir sistem olarak sınıflandırılır. Aile sisteminin temel kavramları bütünlük, örgütsel yapı, iletişim, kurallar, aile dengesi, bilgi ve değişmedir. Bu kavramların aile içindeki görüntüleri ise şu şekildedir; her bir bireyin diğeriyle belirli bir zaman döneminde oldukça sabit bir şekilde ilişki içinde olması ailenin bütünlüğüne işaret eder. Ailenin hiyerarşi ve sınırlarla ilgili olması örgütsel yapısına, aile içinde sözel ve sözel olmayan tüm davranışların yer alması aile içi iletişime, aile içindeki bireylerin karşılıklı iletişim ve işlevde bulunma

yollarının yönlendirilmesi kurallara, ailenin işlevde bulunmak için gerekli olan değişimi sağlaması bilgiye, aile sistemindeki yüzeysel ve köklü değişmeler de değişime atıfta bulunur (Doğan, 1994, s.344).

Evlilik ve boşanma kavramlarının en iyi şekilde aile bağlamı içerisindeki bireylerin iletişimlerinin incelenmesiyle anlaşılacağı öncülüne dayanan aile sistemi teorisinin temel ilkesi dairesel nedenselliktir. Dairesel nedensellik ilkesine göre bir sosyal sistem olarak değerlendirilen ailenin herhangi bir üyesinin neden olduğu bir hareket kendisi de dahil olmak üzere aile sisteminin işlevlerini etkileyerek tüm aile üyelerinin davranışlarını değiştirir. Bu yaklaşım çiftlerin kendi aralarındaki iletişiminin yanı sıra çocuklarıyla olan etkileşimlerini ve bu karşılıklı etkileşimin aile üyelerinin psikolojik işlevleri üzerindeki etkisini anlamak açısından önemlidir. Bu yaklaşıma göre boşanmalar aile üyeleri arasındaki işlevsiz ilişkilerden kaynaklandığı gibi aileleri boşanmış çocukların kendi kurdukları ailelerinde görülen bozuk işleyişin bir sonucu da olabilir (Clarke-Stewart ve Brentano, 2006, s.24)

1.6.2.Sosyal Alışveriş Teorisi

Temel kavramları mübadele, karşılıklılık, anlaşma, davranış, kaynaklar, ödül-maliyet, dağıtıcı adalet, dürüst (adil) mübadele ve güç olan sosyal alışveriş teorisi insanlar arası ilişkilerde mübadele kavramının önemini vurgular. Bu kurama göre insanların birbirlerine bağımlı olmaları ve karşılıklı olarak bir şeyler alıp vermeleri dolayısıyla birbirlerine gereksinimleri kaçınılmazdır (Güçlü, 2012, s.80).

Yaş, ırk, cinsiyet, sınıf gibi belirli sosyal koşullar içinde evlilik, cinsellik, istihdam gibi belirli davranış türlerinin nasıl ortaya çıktığını açıklamaya çalışan bu teorinin aileye uygulanışında ilk hareket noktası, evliliğin bir mübadele ilişkisi temelinde kurulduğudur (Shornack, 1986, s.51). Aileyi tanımlamak için ekonominin ilkelerini kullanan bu teori, bireylerin seçim yapma ve karar verme yollarına öncelikli önem verir. Bireylerin bazı insanları çekici bulurken, diğerlerinden etkilenmemesinin, bazı insanlarla kurdukları ilişkilerini sürdürmekte ısrarcı olan bireylerin aynı zamanda bazı ilişkileri kurmaktan kaçınmasının ya da ilişkilerini sonlandırmaya çalışmalarının nedenlerini bulmaya odaklanır (Newman, 2009, s.64).

Bu yaklaşıma göre, insanlar ilişkilerine dair seçimlerinde ekonomik pazar alanıyla aynı güçler tarafından motive edilirler. İnsanların ilişkilerinin temelinde tıpkı ekonomik pazar piyasasında olduğu gibi kazanımların en yükseğe çıkarılma arzusu yatar. Ancak bir ilişkinin beraberinde getirdiği para, arzulanan mal ve hizmetlere ulaşım, ilgi, sosyal statü, prestij, ayrıcalık, başkaları tarafından onaylanma gibi kazanımların tek başına en fazla olması

ekonomik piyasada olduğu gibi, ilişkilerde de yeterli değildir; bununla bağlantılı olarak kayıpların ya da fedakarlıkların da en aza indirilmesi gerekir. Çünkü pek çok samimi ilişki kazanımların elde edilmesini sağladığı gibi, maliyetleri de beraberinde getirir (Newman, 2009, s.65). Sosyal alışveriş teorisinin temelini oluşturan kazanımlar (ödüller) bireyin bir başka kişiden, ilişkiden ya da statüden elde ettiği fiziksel ve psikolojik tatminlerden ibarettir. Evli olmanın pek çok açıdan ödül kaynağı olduğunu belirten Nock'a göre evlilikler bireylere beraberinde bir rahatlama ve psikolojik güven sağladığı gibi, evlilik ilişkisi içindeki bireylerin etkileşimleri duygusal bir tatmin de sağlar (Nock, 1987, s.8-9). Bununla birlikte bir ödülün olmadığı ilişkilerde bireyler hiç değilse ilişkinin maliyetinden kaçınmak üzere motive olurlar. Evliliğin maliyeti cezalar ve vazgeçilen ödüller olarak ortaya çıkarken temelde üç potansiyel maliyet söz konusudur. Yatırım maliyeti bireylerin mübadele olarak ortaya koydukları enerji, zihinsel faaliyetler ya da duygusal yatırımları işaret ederken dolaysız maliyetler ise zaman, finansal kaynaklar ya da diğer yapısal kaynaklara işaret eder. Bunların dışında fırsat maliyetleri de sosyal bir mübadele ya da bir ilişki sonucunda kaybedilmesi çok olası olan ödüllere işaret eder (Chibucos, Leite ve Weis, 2005, s.138-139). Nock ilişkinin maliyetini açıklamak için anneliği örnek olarak gösterir. Çocuk bakımı bir anne için bir yandan uyku kaybı, kas ağrıları, sinirlilik gibi fiziksel deformasyona neden olurken; diğer yandan da bu süreçte işten ayrılmak durumunda kalan anneler iş yaşantısının sağlayacağı ücret, iş arkadaşlıkları gibi fırsatlardan da mahrum kalarak maddi ve manevi kayıpları birlikte yaşarlar (Nock, 1987, s.8-9). İlişkinin sürdürülebilmesi için çok fazla zaman ve çabanın sarf edilmesi gerekliliğinin yanı sıra eşlerin beğenilmeyen karakterleri ve tartışmalar da ilişkilerle beraber ortaya çıkan maliyetlerdir (Newman, 2009, s.65). Dolayısıyla bu kuramın insanların en yüksek kazanıma karşılık en düşük maliyeti elde edebilecekleri ilişkilerin beklentisiyle bir seçim yapma çabası içinde olduğu inancına dayandığı söylenebilir.

Bireylerin kazanımlarını en yükseğe çıkarırken maliyetlerini en aza indirebilecekleri şekilde davranışlar sergilediklerini savunan bu yaklaşımın boşanma üzerindeki etkisini inceleyen Clarke-Stewart ve Brentano'ya (2006, s.20-21) göre ilişkinin getirdiği kazanımlarla maliyetler arasında bir denge varsa, bireylerin ilişkilerinde bir devamlılık söz konusudur ve kazançlarla maliyetler arasındaki eşit dağılım ilişkiyi kuvvetlendirir. Ancak eşit olmayan mübadele, ilişkinin çözülmesine sebep olur Sosyal alışveriş teorisi aynı zamanda bireylerin önceki ilişkilerinden kaynaklanan deneyimlerine de değinir. Yaşanmakta olan ilişki daha önce deneyimlenmiş olan tüm ilişkilerden daha iyi ise ve bir ilişkiye dair beklentileri aşıyorsa, ilişkinin sağladığı tatmin hissinin yüksek olması ve yaşanan ilişkinin iyi olarak değerlendirilmesi çok olasıdır. Buna karşılık beklentiyi karşılayamayan bir ilişki içindeki bireylerin ise mutlu hissetmeleri pek mümkün olmaz. İlişkiler önceki ilişkilerle kıyaslandığı

gibi ilerde karşılaşılabilecek olası ilişkilerle de kıyaslanır. İleride yaşayabilecekleri ilişkinin şu an yaşadıklarından daha çok kazanım sağlayacağını düşünen, daha mutlu olacaklarına inanan bireyler ilişkilerini devam ettirme konusunda daha az istekli olabilirler. Oysa ileride kayıplarının (maliyetlerin) daha fazla olacağına inanan bireyler ilişkileri kendilerine bir tatmin sağlamaktan uzak olsa bile ilişkilerini sürdürme eğilimi gösterirler (Newman, 2009, s.65). Dolayısıyla boşanma kararının eşlerin kaynaklarıyla evlilik dışındaki yeni bir aşka yatırım, özgürlük, kendini gerçekleştirme gibi cazip kaynaklarla kıyaslanması sonucu alındığı söylenebilir.

Boşanma sürecine odaklanan Nock (1987, s.10) ise bu süreçte ödüller ve maliyetler arasındaki dengeyi inceler ve boşanma sürecinde ilişkinin ödüllerinin düşük olduğunu, maliyetinin ise tek başına yaşamanın tutacağı maliyetten daha fazla olacağını belirtir.

1.6.3.Yapısal Fonksiyonel (İşlevsel) Yaklaşım

Aileyi toplum için belirli işlevleri yerine getiren toplumsal bütünsel sistemin çok sayıdaki bileşenlerinden biri olarak değerlendiren işlevselci yaklaşıma göre aile en temel anlamıyla evrensel bir kurumdur ve bazı evrensel fonksiyonları yerine getirmekle yükümlüdür. Toplumun devam etmesi bu gereksinimlerin karşılanmasına bağlıdır ki aile bu fonksiyonları en iyi biçimde karşılar (Sayın, 1990, s.29). Ailede bir statüler ve roller ağı vardır ve bunlar yoluyla aile sisteminin devamlılığı sağlanırken, aile sistemi aracılığı ile de bütün sosyal sistem sürdürülmektedir. Aileyi toplumsal düzenin temel güvencesi ve toplumsal dengenin temel unsuru olarak kabul eden yapısal işlevselci görüşe göre, düzenin sürekliliği için cinsiyet rolü farklılaşması gereklidir. Parsons, bu düzenin sağlanmasının gerekli ön koşulu olarak, ailede eşlerin birbirini tamamlayan ve uzmanlaşmış rollerine değinerek doğrudan, erkeğin araçsal rolü, kadının da aile içinde anlamlı rolü üstlenmesi gerektiği üzerinde durmuş, eve gelir getiren kişi olarak lider, yaratıcı ve özgün olan erkeklerin karşısına itaat edici, doyurucu ve sevgi gereksinimini karşılayıcı kadını yerleştirmiştir (Parsons, 1972, s.140). Ne var ki günümüz toplumlarında geleneksel ailenin kadın ve erkeğe yüklediği toplumsal rolleri, küreselleşme ve kentleşme gibi güçlerin etkisiyle büyük bir hızla değişirken, bu değişim ev ve iş yaşamında da rol değişimlerini ve uyumlarını beraberinde getirmektedir (Attanapola, 2004, 2302). İşlevselci yaklaşıma göre ailenin rol dağılımına ilişkin geçirdiği bu değişim özellikle kadının çalışma hayatında yer almasıyla belirginleşmiş, kadının para kazanması işlevine katılmasıyla geleneksel aile düzeninin dayandığı ayrışmış erkek-kadın rolleri değişime uğramıştır. Kadının yeni roller edindiği bu aile modelinde, beklentilerinin karşılanmamasının onun ev içindeki anlamlı rolünü sürdürmesine engel olduğuna dikkat çeken işlevselci yaklaşıma göre, aile üyelerinden birinin görevlerini yerine

getiremediği bu durum sistemin bütünlüğünü bozar. Diğer bir ifadeyse kadının duygusal doyumu sağlama işlevini yerine getirememesi ailenin çöküşünü hazırlamaktadır. Dolayısıyla işlevselci yaklaşıma göre boşanmalardaki artış, aile içindeki görevlerin karşılanmamasıyla açıklanır. Ancak işlevselci yaklaşım, ileri sürdüğü kadar uyumlu öğelerden oluşmayan bir toplumda çatışmanın varlığını hesaba katmadığı ve bu açıdan da aile içi gerginliklere bağlı olarak ortaya çıkan boşanmalara açıklama getiremediği için eleştiri almıştır (Zeybekoğlu, 2009, s.40).

1.6.4.Çatışma Kuramı

İşlevselciliğe bir tepki olarak ortaya çıkan çatışmacı yaklaşım, toplumun dengeli, uyumlu ve bütünleşmiş işlevsel bir bütün olmadığını aksine toplumu oluşturan birim ve öğeler arasında sürekli bir çatışmanın varlığını kabul etmektedir. Bu yaklaşıma göre, toplumlar bütün üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kaynaklara sahip değillerdir ve bireylerin de bu kıt kaynaklar için rekabet etmeleri nedeniyle çatışma, toplumda kaçınılmaz ve doğal bir olgudur (Parrillo, Stimson ve Stimson, 1995, s.314). Üstelik sorunların ortaya çıkmasına ve bunlara çözüm yolları aranmasına fırsat tanıması bakımından da olumlu etkileri vardır.

Koyuncu (2013, 56) küçüğünden büyüğüne tüm sosyal oluşumlar gibi ailenin de grup dinamiği içerisinde işleyen bir güç birimi olduğuna vurgu yaparak ailesel sorunların bu güç birikiminin kullanımıyla ilgili olduğuna dikkat çekmektedir. Çatışmayı ailede patolojik bir olgu olarak görmeyip aksine doğal, beşeri etkileşimin normal bir sonucu olarak değerlendiren bu yaklaşım, aile üyeleri arasındaki güç ve kaynakların yönetimi konusuna odaklanır. Çatışmanın otorite içeren her ilişkide söz konusu olabileceğini savunan bu yaklaşıma göre otorite hiyerarşisini içerisinde barındırması bakımından ailede de çatışma kaçınılmazdır (Leslie ve Korman, 1989, s.216).

Günümüz çatışma teorisyenleri aile içerisindeki temel eşitsizliklere yönelerek, artan boşanmaları bu bağlamda açıklamaya çalışırlar. Evlilik, çatışma teorisyenlerince toplumdaki eşitsiz erkek egemen ilişkinin muhafazasını sağlayan bir araç olarak değerlendirir. Kuşaklar boyunca önce babasının sonra erkek kardeşleri ve kocasının ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumlu tutulan kadının günümüzde bu bağımlılık ilişkisi köklü bir değişim göstermektedir (Kasapoğlu, 2012, s.15). Gittikçe artan sayıda kadın ev dışında ve kamusal alana girerek güç elde ettikçe daha önce kaçınılmaz görüp boyun eğdikleri koşullara itiraz etmeye ve baskıcı erkeklerle büyük bir kavga içine girmeye başlamışlardır. Ev dışında da bir işte çalışan kadınların sayısındaki artışın yanı sıra kadın haklarını savunan örgütlerin de artmasıyla, kadın hakları ve sorumluluklarına ilişkin geleneksel dengeler de sarsılmaya başlamıştır. Dolayısıyla ailede çatışma, ev içinde değişen kuvvetler dengesiyle birlikte erkeğin sosyal ve ekonomik

egemenliğinin devam etmemesinden kaynaklanır. Güç ve eşitsizlik ilişkilerinde ortaya çıkan bu değişmeler boşanma oranlarına da yansır. Birçok kadın için boşanma, kendilerini eşitsizlikten kurtaran kaçınılmaz bir başarıyı temsil etmektedir (Parrillo, Stimson ve Stimson, 1995, s.314).

Çatışma teorisyenleri ayrıca sınıf çatışmasının da aile içerisinde çatışmalara yol açarak boşanmaları tetikleyebileceğini belirtirler. Yoksulların üst sınıf tarafından sömürülmesinin onların aile hayatına olumsuz etki edeceğini belirten teorisyenlere göre, yoksul yaşamla bağlantılı olarak iyi işler elde edemeyen erkekler, toplumun herkese sunduğunu olanakları ve yaşam standardını ailelerine sağlayamamaları nedeniyle bir başarısızlık hissine kapılırlar. Bu durum onların alkolizm, diğer aile bireylerine karşı şiddet ve aile bütünlüğünün parçalanması gibi problemlerine öncülük eder. Ailede ve toplumda daha fazla eşitliğin sağlanması ise çatışma teorisyenlerinin aile problemlerine yönelik çözüm önerisidir (Coleman, 1997, s.85).

1.6.5.Feminist Teori

Pek çok kişi için yaşamsal bir avuntu, rahatlık ve dostluk kaynağını ifade eden aile, sömürünün, yalnızlığın ve büyük bir eşitsizliğin bulunduğu bir yer de olabilir. Aileyi eşitsizlik temelinde değerlendiren feminist yaklaşımının aileye ilişkin görüşleri, genel hatlarıyla şu şekilde ele alınabilir (Kasapoğlu, 2012, s.16-20);

Erkek egemenliğinin kapitalizmin yol açtığı bir durum olduğunu düşünme eğilimi gösteren Marksist feministlere göre ev kadını rolündeki kadınlar, geleneksel rollerini oynarken bir yandan da eşlerinin ücretli işçi olarak rollerini en iyi şekilde yerine getirmek için duydukları gereksinimlerini karşılamakla yükümlüdürler. Bu rollerin gerçekleştirilmesi sürecinde kadınlar erkeklerin meşru kızgınlıklara karşılık kendi güçsüzlüklerinden kaynaklanan hayal kırıklıklarını ise sineye çekmek durumundadırlar.

Radikal feministler ataerkilliği kültürün bir sonucu olarak görürler. Kadınlar tarafından ve yine kadınlar için geliştirilmiş olan ve kadınlar üzerindeki baskıyı hükmetmenin en evrensel ve en temel biçimi olarak gören bu yaklaşıma göre toplum, kapitalist olmaktan çok, ataerkil veya erkek egemendir ve bu egemenliğin sürmesinin sorumlusu, ailedir. Çünkü kadın aile içinde çalıştırılmaya uygundur ve bu çalışmaları da aile reisi olan erkek içindir.

"Erkekle eşitlik" ve "kadının özgürlüğü" temeline dayanan liberal feminizme göre, gerek çalışma hayatında gerek aile yaşamında gerekse de sosyal hayatta eşitliğinin sağlanması gereken kadın, toplumsal cinsiyet temelinde şekillenen geleneksel işbölümü nedeniyle iş hayatında istenilen oranda yer alamaz.

Sosyalist feministlere göre kadını özel, erkeği de kamusal alana yerleştiren kapitalizm, kadını sadece özgürleştiriyormuş gibi görünür. Gerçekte ise kadının özgürleşmesi ancak sosyalist bir toplumda ve ailenin yıkılmasıyla mümkün olur.

Tüm bu yaklaşımların odak noktası, feministlerin aileyi ataerkil bir kurum olarak değerlendirip, aile içinde toplumsal cinsiyet farklılıklarından kaynaklanan bir eşitsizliğin varlığını vurgulamalarıdır. Feminist teorisyenlere göre, kadınların artan oranda çalışma hayatına katılımları ise, onların özgürleşmelerine fırsat tanımanın ötesinde iki kez sömürülüp baskılanmaları anlamına gelir. Çünkü iş hayatına katılım, kadının ev içindeki sorumluluklarını azaltmadığı gibi, bunlara yenilerini ekler (Güçlü, 2012, s.84)

Feminist teorisyenlerin üzerinde durdukları konulardan biri, iş bölümüdür. İş bölümü dağılımının sanayi kapitalizminin veya ataerkilliğin bir sonucu olduğunu belirten feminist kuramcılara göre aile rollerinin yerine getirilmesinde kadınlar sömürülmektedir.

Feministler ailenin eşitsiz güç ilişkilerine odaklanırlar ve onlara göre, kadının eşitsiz statüsü ve aile içinde baskı ve fiziksel kötüye kullanmaya açık olarak konumlandırılmış olmaları çoğu kez aile içinde annelikle bağlantılı biyolojik eşitsizliklerinde kaynaklanır (Giddens, 2005, s.176-177). Üstelik kadınlar sadece temizlik çocuk bakımı gibi somut görevleri üstlenmekle kalmayıp, kişisel ilişkilerin sürdürülmesinde büyük ölçüde duygu işçiliği de yaparlar (Güçlü, 2012, s.85). Ancak beklentilerin karşılanma düzeyi yapılan işlerle eşit değildir ve çoğu zaman kadının ev içinde yaptığı işler fayda sağlayan bir iş olarak görülmez ve bu nedenle de bir karşılığı olmaz.

Aile üyelerinin aile içindeki ve aile dışındaki fayda fonksiyonları karşılaştırıldığında, ev dışında faydası yüksek olan başka bir söylemle ailenin refahı için daha fazla katkıda bulunan erkek, aile içi mal ve hizmet dağıtımında daha yüksek bir talepte bulunabilmektedir ve karar alma sürecinde daha baskındır. Bununla birlikte kadınlar erkeklere göre, statüleri daha düşüktür ve bunun pek tabi bir sonucu olarak da talepleri daha azdır. Kadınların ekonomik bağımsızlık kazanmaları ve işgücüne katılmaları ise, bu taleplerini artırır. Ev içinde sevgi, aşk gibi duyguların sağlanmasından sorumlu tutulan kadının bu duygulara bir karşılık bulamaması, evlilik ve boşanma düşünceleri üzerinde etkili olur (Çakır, 2011, s.62)

1.6.6.Sembolik Etkileşimci Yaklaşım

Aile kurumunu birincil sosyal yapılanma olarak dikkate alan sembolik etkileşim yaklaşımının aile tanımlamasına göre aile, etkileşim içindeki kişilerin birliği şeklindedir. Sembolik etkileşimciler bireylerin bireysel veya kolektif olarak tanımlanmış olan diğer aile üyelerinin rol beklentilerini ve normları algılayıp aile içinde belli sayıda rollerle belirlenmiş

bir konum işgal ettiklerini belirtirler. Önce kendi düşünceleri ve referans grupları açısından rol beklentilerini tanımlayan bireylerin bu beklentilere uygun rollerini oynadıklarını belirtirler. Dolayısıyla ailenin etkileşimle yoğrulması süreçlerine odaklanan sembolik etkileşim yaklaşımına göre (Güçlü, 2012, s.76) aile, geleneksel tutum ve değerlerdeki değişimlere bağlı olarak sembol ve değerlerinde de bazı değişimler yaşar.

20.yüzyılın başlarından bu yana aile dayanışmasının temellerinde ortaya çıkan önemli değişmeleri gözlemleyen sembolik etkileşimciler, ailenin duygusal doyumun sağlanmasından sorumlu alan olduğu vurgusunu yaparlar. Ailenin geçirdiği değişimler sonucunda evlilikler artık seçimle yapılmaktadır. Kişisel ilişkilerin kurulmasında, duygusal doyum beklentisi giderek yükselirken bununla bağlantılı olarak mahremiyet talebi de artmaya başlar. Ancak bireylerin seçim özgürlüklerinin yüceltildiği günümüz toplumlarında, aileler eşlerin karşılıklı anlayışı, yoğun duygusal ve sosyal ilişkileri üzerinde temellendirilse de, bu eğilim toplumda ilişkilerin yüzeyselleşmesine ve geçici olmaya başlamasına sebep olur. Toplumda yaşanan hızlı ve karmaşık değişimler, evlilik kurumuna yeni sorumlulukların yüklenmesiyle sonuçlanır. Günümüz toplumlarında eşlerin birbirleriyle arkadaş/dost olma aracı rolünü üstlenen evliliklerin bu yolla yaşanan karmaşık ve hızlı değişimler sonucu ortaya çıkan gerilimi düşürmede bir çözüm yolu sunduğu düşünülür. Ne var ki evlilik bir çözüm yolu sunabildiği gibi, beklentileri yüksek olan bireylerin evlilikte aradıklarını bulamamaları ise boşanmalarda artışa yol açar. Bu yaklaşıma göre evliliklerde gerilime sebep olan kaynaklardan bir diğeri, kadın veya erkek olarak sahip olunan aşk veya ilgi görme /gösterme sembolleridir. Eşlerin duygusal tatmin sağlamak için talep ettikleri beklentilerinin yükselmesine karşılık bunların karşılanmasına yönelik gösterilen direnç, çiftleri boşanma noktasına getirir. Beklentilerinin karşılanmaması bir hayal kırıklığı yaratırken çiftler yaşadıkları bu hüsranı karşılıklı suçlamalar şeklinde birbirlerine yöneltebilmekte ve evlilik birliğinin sonlanması gerçekleşebilmektedir.

Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre, evlilik ve boşanmaya ilişkin yaşanan bu değişimlerde çocuğa ve ebeveynliğe yüklenen anlam da önemli bir etkiye sahiptir. Çocuklara yüklenen anlamın, cinsiyet temelinde farklılık göstermesi çiftler arasında gerilimi artırır. Erkek çocuğun önemsenerek güçlendirilmesi ve aile ve anne tarafından sürekli çocuk gibi şımartılmasına karşılık, kız çocuklarına aynı önem verilmez. Bu durum erkelerin yapacakları/yaptıkları evliliklerinde yarı erişkin olarak daha az sorumluluk almalarında etkili olduğu gibi, eşlerinden de aynı davranışı görme beklentisi içine girmeleri ev içinde sorunlara sebep olur.

Günümüzde ebeveynliğin anlamının değişikliğe uğraması da evlilikteki gerilimi artırır. Günümüz toplumlarında ebeveynlerin çocuğun duygusal olarak tatmini sağlamaları görevine ek olarak çocuklarının sahip oldukları potansiyeli en yüksek düzeye ulaştırmaktan sorumlu tutulmaları ebeveynlerin çok fazla duygusal sorumluluk üstelenmeleri anlamına gelir.

Evlilik rollerindeki değişimlerin de evliliklerde ve aileye yönelik yaklaşımlarda bir farklılığa yol açtığını belirten sembolik etkileşimcilere göre, geçmişin anne-baba veya karı-koca olarak ev, iş ve çocuklarla ilgili konularda sınırları çizilmiş sorumlulukları olan eşlerin günümüzde bu rollerine ilişkin belirsizlikler artmıştır. Kadının ev dışında da bir işte çalışması, onun geleneksel rollerine ilişkin yükümlülüklerinin yanı sıra işle ilgili yeni sorumlulukları da üstlenmesine yol açar. Kadın ev işleri ve çocukların bakımı konusunda kocasından yardım talebinin geri çevrilmesi de başlı başına bir gerilim kaynağı olabilir. Bunun yanı sıra, giderek artan sayıda kadının ev dışında çalışmaya başlaması, kadının ev ve işle ilgili sorumluluklarını artırmakla kalmaz ve kadınların mutsuz olan evliliklerini sürdürme zorunluluğu karşısında seçeneksiz olmadıklarını görmelerini sağlar. Sembolik Etkileşimciler, evliliğe bir seçenek bulunduğunun algılanmasını boşanmayı mümkün kılacak ilk önemli adım olarak nitelerler (Kasapoğlu, 2012, s.5-7). Boşanmanın geçmişe kıyasla geçirdiği anlam değişikliği de boşanmaları artırır. Boşanmalar arttıkça daha önceleri kabul edilemez bulunan, ahlaki düşüklük ya da başarısızlık olarak algılanan boşanmalara yüklenen olumsuz anlamlar da azalmaya başlar ve boşanmalar kişisel gelişme ve yeni hayata başlama için bir araç, fırsat olarak değerlendirilmeye başlanır. Böylece boşanmaya yüklenilen başarısızlık anlamındaki sembolik anlamın değişmesi ve boşanmanın bir damgalanma aracı olmaktan çıkmasıyla boşanmalar artış gösterir (Zeybekoğlu, 2009, s.41). Sembolik etkileşimciler ayrıca boşanma yasalarının boşanmak isteyen bireyler için boşanmaları kolaylaştırarak bizzat kendilerinin sembolik olarak boşanmaları teşvik ettiğini belirtir.

Evliliklerin boşanma ile sonuçlanmasını sembollerdeki değişmeyle açıklamayı hedefleyen sembolik etkileşimci yaklaşıma göre, insanların boşanmayla ilgili düşüncelerinin değişmesi, evlilikten tatmin olma, aşk, çocuk, anne-baba, karı-koca rollerindeki değişmeler evli çiftler üzerinde önemli baskılar yapmakta ve hepsi bir arada çiftleri boşanmaya yönelten faktörleri oluşturmaktadır (Kasapoğlu, 2012, s.7).

1.6.7.Aile Sosyolojisinde Yeni Bakış Açıları (U.Beck ve E.Beck-Gernsheim'ın Görüşleri)

Toplumun temel birimi olarak tanımlanan aileler, tarihsel süreç içerisinde hem yapısal özellikleri hem de değerleri, örgütsel yapıları, üye sayıları, üretim tarzları gibi özellikleri bakımından pek çok değişim yaşar. Aile toplum dinamiği içerisinde biçimlenmesi dolayısıyla bu değişimleri toplumsal değişimlerle ilintili olarak yaşar. Diğer bir söylemle ailenin

değişiminin kökeninde toplum dinamiklerindeki farklılaşma yatar denilebilir. Tarihsel süreçte pek çok toplumsal değişmeye tanıklık edilmekle birlikte en genel hatlarıyla iki ana toplumsal aşamadan söz edilebilir. Ailenin geçirdiği köklü değişimler de bu toplumsal aşamalarla bağlantılıdır. Toplumsal değişim süreci içerisinde öncelikle geleneksel biçiminden modern biçime bürünen ailenin, son 20-30 yıl içerisinde modernleşmenin küresel düzeyde yaşanmasıyla büründüğü değişik modellerine tanıklık edilmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2009, s.149-150).

Geleneksel toplumdan modern topluma geçişle birlikte Giddens (2005) zaman ve mekan kavramlarındaki değişimi vurgular. Giddens'a göre modernliğin getirdiği dönüşümler yaygınlık düzleminde bakıldığında küresel düzeyde toplumsal bağlantı biçimleri kurulmasında etkili olurken; yoğunluk açısından bakıldığında, günlük yaşantının en özel ve en kişisel özelliklerini değiştirme aşamasındadırlar.

Modern topluma geçişle birlikte geleneksel dünya görüşü yerini pozitif dünya görüşüne, geleneksel otorite yerini demokratik otoriteye, tarımsal üretim yerini sanayi üretimine ve kapalı toplum yapısı yerini toplumsal ve kültürel yönden açık topluma bırakır. Bununla birlikte işbölümü ve uzmanlaşmanın arttığı, kadının çalışma hayatına katıldığı, yazılı ve görsel iletişim araçlarının toplumun hemen tüm bireylerinin yaşantısına nüfuz ettiği, bilgi ve bilgi teknolojisine sahip olma fırsatının her bireyin hakkı olduğu, eğitim ve iş olanaklarının arttığı, kentsel nüfusun hızla yaygınlaştığı küresel bir toplum yapısına geçilir (Canatan ve Yıldırım, 2009, s.150). Bu bağlamda modernleşmenin geniş bir toplumsal değişmeyi anlattığı söylenebilir. Toplumun bir durumdan başka bir duruma geçtiği modernleşme ve modernleşmenin küresel bir düzeyde yaşanmasıyla, aileler de yapısal olduğu kadar, aile içi ilişkileri, güç ve iktidarın kullanımı açısından değişimler yaşar.

Toplumların ekonomik refaha erdikleri zamanlarda bireylerin gelir düzeylerinin artması, kişilerin kimseye muhtaç olmadan tek başlarına yaşam mücadelesi verebilmelerine olanak tanır. Ekonomik durumun düzelmesi, özellikle kadınları kendi hayatlarını finanse edebilecekleri bir konuma ulaştırır. Hayatını idame ettirebilmek için eşine muhtaç olmayan kadınlar ekonomik koşullardaki iyileşmeye bağlı olarak daha dolgun ücretler alabilir. Bunun yanı sıra kadının iş hayatında yer alması da onun taleplerini artırır. Ekonomik olarak güvence elde eden kadın, toplum içindeki konumunu büyük oranda değiştirecek olan kadın hareketlerinin de etkisiyle bir bilince ulaşır. Kendi kimliğiyle bir farkındalığa ulaşan kadının kendine güveni artar. Böylece hem iş yerinde hem de evde daha bağımsız hale gelir. Kadının kendisini güç ve eşitlik talep eden bir varlık olarak konumlandırması ise, hem ev içindeki hem işteki statüsünü artırır. Kadın var olmak için artık kocasının statüsünden yararlanmak ya da

geçimini onun parasıyla sağlamak durumunda değildir. Dolayısıyla mutsuz olduğu bir evliliği sürdürmek konusunda daha az isteklidir. Üstelik 1960 ve 1980 yılları arasında etkili olan kadın hareketlerin yanı sıra toplumun genelinde meydana gelen değişimler, kişisel beklentilerde de bir değişim yaratır (Clarke-Stewart ve Brentano, 2006, s.9-10).

Küreselleşmenin yoğun olarak yaşandığı ve toplumsal hayatın her alanına nüfuz ettiği günümüz toplumlarında kişisel ilişkilerin kurulmasında, geleneksel kural ve yönlendirmelerin, dini inanışların etkisi azalır. İlişkiler toplumsal normlar yerine, bireysel seçimlerle yapılır. Üstelik bireyler ilişki kurmak, ilişkilerini düzenlemek ya da sürdürüp sürdürmemek konusunda birden fazla seçeneğe sahiptir (Beck ve Beck Gernsheim, 2012, s.10-11). Aile kalıplarında pek çok değişime neden olan toplumsal değişim, evliliğe atfedilen anlamda da bazı değişikliklere neden olur. Artan bireycilik eğilimiyle aile, evlilik içindeki bireylerin kişisel bağımsızlık ve haklarına daha fazla önem veren bir kurum halini alır ve karşılıklı işbirliğine dayalı iletişim giderek artan ölçüde bu yeni aile modellerinde görünür olur (Kveioti, 1984, s.19). Duygusal etkileşimin anne baba ve çocuk arasında merkez konumda olduğu bu ailesel dönüşümde (Giddens, 2005, s.172-173) evlilik giderek cinselliğin yönlendirdiği, karşılıklı sevgiye dayalı tercihlerin ön plana çıktığı bir birliktelik olarak yaşanmaya başlar. Geleneksel aile modellerindeki ekonomik kaygı nedeniyle ya da zorla, seçim hakkı olmadan kurulan evliliklerin yerini, kişilerin karşılıklı isteğiyle yapılan evlilikler alır. Ancak bireylerin seçim özgürlüklerinin yüceltildiği günümüz toplumlarında, bu özgürlüklerin evlilik ilişkisi içerisindeki bireyler için yeni birer gerilim kaynağı olabileceğini söylemek yanlış olmaz. Bu gerilim özellikle iş yaşamıyla ilgili konularda daha şiddetli hissedilir. Günümüz toplumlarında erkeklerin yanı sıra kadınların da artan oranda çalışma hayatında yer alması, kadınlara gelenekselleşmiş ailenin kendilerine dayattığı çocuk bakımı ve ev işi görevlerinin dışında kalan yeni bir hayatın kapısını açar. Çocuk bakmak, ev içi işleri yapmak gibi nedenlerle meslek hayatından geride kalan kadın için, günümüzde mesleki olduğu kadar kişisel gelişim de önem kazanır. Fakat bir kariyer hedefi olan ve meslek yaşamında ilerleme kaygısı güden kadının konumu, günümüz aileleri için yeni tartışma alanları yaratır. Sevgi, cinsellik, çocuklar ve ev içi ilişkilerin tartışma konusu olduğu ailelerin kadının iş yaşamına girmesiyle tartışma alanları da artar. Çiftler artık iş yaşamı, ekonomi, siyaset, eşitsizlikler ve meslek hayatı gibi konular üzerinde de tartışırlar (Beck ve Beck Gernsheim, 2012, s.10-12). Tüm bunlara dayanarak, günümüz toplumlarında bireyler için ev yaşamı, mesleki kariyer elde etme, bireysel hedefler ve özgürlükler arasında bir çatışmanın varlığına dikkat çeken Beck'e (2012) göre tüm bu çıkar çatışması içinde bireyleri bir arada tutan şey, sevgidir. Bireyler bir yandan özgür seçimler yapabilmek, iş ya da evle ilgili konularda tatmin olabilmek isterken; bir yandan da bir çift oluşturarak birlikte yaşama eğilimi

gösterirler. Dolayısıyla Beck'e göre, çağımız toplumlarında biçimi ne olursa olsun aileleri oluşturan, sevgi ve sevilme ihtiyacından doğan birlikte yaşama isteğidir (Giddens, 2005, s.178). Yine günümüz toplumlarında toplumun üyelerinin anlam ve kişisel tatmin arayışına girmesi ise evlilik ve aile kurumlarının sorgulanmasına yol açtığı gibi, evlilik ve boşanmaya yaklaşımı değiştirir. Bu değişimin bir sonucu olarak, içinde bulunduğumuz yıllar mutsuz giden evlilikleri karşısında bireylerin daha az tolerans göstermeye başladıkları yıllardır (Clarke-Stewart ve Brentano, 2006, s.9-10). Toplumsal değişmeyle bağlantılı olarak aile ve evlilik kurumundaki dönüşüme ve kişisel ilişkilerin kurulmasında, geleneksel kural ve yönlendirmelerin yerine, bireysel seçimlere vurgu yapan Beck ve Beck-Gernsheim'in evlilik ve boşanmaya ilişkin görüşleri, boşanmış akademisyen kadınlar olgusuna odaklanan çalışmamız için en uygun teorik yaklaşım olarak değerlendirilmiş ve sahadan elde edilen veriler bu bağlamda yorumlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞİŞEN TOPLUMDA KADININ DÖNÜŞEN KONUMU VE BOŞANMA SÜRECİ

2.1.Kadınlarda Boşanmanın Dinamikleri ve Boşanma Süreci

Sanayi öncesi toplumlarda kadının ev içindeki konumu önemlidir. Bunun sebebi üretim etkinliğinin ev içinde ya da evin yakınlarında yapılıyor olmasıdır. Söz konusu toplumlarda ailenin tüm bireyleri üretim sürecinde önemli görevlere sahiptir. Dolayısıyla üretimin sağlanmasında etkin olarak yer alan kadının ev içindeki konumu önemlidir çünkü kimi ihtiyaçları bizzat kendi yapmakta kimi ihtiyaçları da bizzat üretmektedir. Ne zaman ki üretim etkinliğiyle, üretim işlerinin yapıldığı yerler ayrılır, kadının da aile içindeki etkin konumu sarsılmaya başlar. Ev ile üretimin ayrılmasında yani üretim faaliyetlerinin iş yerlerinde yapılmaya başlanmasındaki ana etken ise, sanayileşmedir. Sanayileşmeyle birlikte üretim fabrikalarda yapılmaya başlar. Sanayileşmenin getirdiği makineleşme ve istihdam anlayışı, kas gücüne dayanan ve bunun için de fazla sayıda bireyin çalışmasına ihtiyaç duyulan üretim modelini değişime uğratır. Sanayileşmede temel olan, belli bir iş için yeterli donanımı olan kişiyi istihdam etmektir. Sanayileşmenin giderek artmasıyla iş yeri ile ev arasındaki fark derinlik kazanırken, kamusal alan ve özel alan diye farklı alanlar düşüncesi de yaygınlaşır (Giddens, 2005, s.385). Hiçbir yabancının giremediği, ailenin dış dünyadan izole edilmiş mekanı özel alanı oluştururken, kamusal alan özel alanda olmayan aktivitelerin yerine getirildiği alanı temsil eder (Eten, 2004, s.28). Ev dışındaki kamusal alan erkeklerin uygun işlerde istihdam edilmeleriyle erkeklere ayrılır ve yerel olaylar, politika, piyasayla ilgili işler erkek işi kabul edilir. Buna karşılık kadın özel alan ile özdeşleştirilir ve evin düzeni, ev işleri, çocuğun bakımı ve sosyalizasyonu kadının görevleri sayılır. Kadının erkeklere ayrılmış olan kamusal alanda yavaş yavaş görünmeye başlaması ise Birinci Dünya Savaşı sıralarına denk gelir. Savaş yıllarında erkeklerin savaşa katılımı işgücü kıtlığı yaratır. Hemen ardından patlak veren İkinci Dünya Savaşı'yla işgücüne olan ihtiyaç daha da artar. Bunun doğal bir sonucu olarak erkek işlerine kadınlar istihdam edilir. Ardı ardına gelen iki dünya savaşından sonra erkekler bu işlere yeniden istihdam edilseler de emek piyasasındaki erkek-kadın ayrımının azalmaya başladığı görülür. Nitekim 1945'te %29 olan kadının işgücüne katılma oranı 1971'de %50'lere ulaşır. 1970'lerden sonra da ücret karşılığı çalışan kadınların oranı erkeklerle eşit olmamakla birlikte, iş hayatında toplumsal cinsiyetler arasındaki ayrım giderek azalır. Günümüz toplumlarında da kadınların iş hayatında yer alışı artarak devam eder. Bu artışın nedenleri temel olarak şu şekilde açıklanabilir; öncelikle küreselleşen dünyada kadının

eve ait olduğu yönündeki geleneksel inanış değişime uğrar. Bunun yanı sıra doğum oranının düşmesi, ortalama çocuk doğurma yaşının yükselmesi de kadının ev ile sınırlı olan çalışma hayatını değiştirerek, ev dışında iş hayatına katılımına olanak sağlar. Üstelik yasalardaki yeni düzenlemelerle doğum yapan kadınların, doğum sonrasında iş hayatına dönmeleri kolaylaşır. Teknolojideki gelişmeler de kadının ev işlerine harcadığı vakti azaltır. Bunlarla birlikte aile yapısındaki değişimler, kadının iş hayatına katılımını gerekli kılabilir. Ekmeği kazananın erkek olduğu çekirdek aile modeli günümüz toplumlarında eski hakimiyetini kaybeder. Günümüz toplumlarında çekirdek ailelerin yanı sıra, yalnız anneler ve bekar kadınlar da artan oranda yer alır. Arzulanan bir hayatı yaşayabilmek için aile bireyleri üzerinde ekonomik bir baskı oluşturan bu durum, kadının ücretli bir iş aramasına yol açar (Giddens, 2005, s.385-388). Sanayi öncesinde ailenin denetiminde olan üretimin aile tekelinden çıkarak, daha büyük ve kar amacı güden şirketler tarafından yapılmaya başlanmasıyla ailenin yapısında, fonksiyonlarında, aile içindeki rollerde değişim başlar. Ailenin kurulma şeklini temelden etkileyen bu durum kadının aile içindeki konumunda da değişikliklere yol açar.

2.1.1.Boşanmanın Hukuksal Bağlamı

Günümüz toplumlarında boşanmayla ilgili olarak pek çok şey gibi boşanmaya yaklaşım da değişiklik gösterir. Bugün boşanma söz konusu olduğunda daha az ayrımcılık, daha fazla hoşgörü ve kabul edişten bahsetmek mümkündür. Boşanmayla ilgili tutum alışlar özelde çocukların hatırı, iyiliği için evliliklerin sürdürülmesi yönündeki inancı genelde de boşanmaya dair inanışları değişime uğratır (Parrilo, Stimson and Stimson, 1995, s.293). Aile hukukuna egemen toplumsal değer yargılarında meydana gelebilecek değişiklikler hukukî düzenlemenin de değiştirilmesi gereksinimini ortaya çıkarır. Nitekim, Avrupa ülkelerinde izlenen sosyo ekonomik gelişmeler, aileye ilişkin toplumsal değer yargılarını değişikliğe uğratarak yasa koyucuların evlilik hukuklarını, özellikle boşanma açısından, yeniden gözden geçirmelerini zorunlu kılmıştır. Toplumda yaşayan bireylerin, kadın veya erkek farkı gözetmeksizin, ekonomik güvencelerinin sağlanması, aile ilişkilerinde daha liberal eğilimlerin doğmasına yol açarken, söz konusu liberal eğilimler evlilik birliğinin sona erdirilmesinde kolaylıklar sağlamak isteği biçiminde ortaya çıkmıştır (Kuntalp, 1977, s.115).

1970 yılında California'da boşanmanın karşılıklı olduğu ve hiçbir tarafın kusurundan kaynaklanmadığını ifade eden kusura dayanmayan boşanmaların kabul edilişiyle liberalleşen boşanma yasaları sayesinde günümüzde boşanmalar daha ulaşılabilir hale gelir (Parrilo, Stimson and Stimson, 1995, s.293). Bugün dini inançların etkisiyle boşanmayı yasaklayan Güney Amerika'daki birkaç ülke dışında bütün ülkelerde hukuk düzenleri boşanma kurumuna yer verir (Akıntürk, 1996, s.203). Günümüzde esasları ve usulleri itibariyle farklılıklar

göstermekle birlikte hemen tüm ülkelerde boşanmanın hukuksal kabulünden söz edilebilir. Boşanma karşıtı katı bir hukuksal düzenlemenin olduğu toplumlarda bile son otuz yıl içinde çeşitli kanun değişiklikleri yapılarak boşanmayı kolaylaştırıcı düzenlemeler kabul edilmiştir (Battal, 2008, s.27). Türkiye'de de bu eğilimler neticesinde özellikle kolay boşanabilme yollarının yaratılması düşüncesiyle Medenî Kanunun boşanmaya ilişkin hükümleri yeniden gözden geçirilmiş (Kuntalp, 1977, s.115) ve benzer şekilde, yürümeyecek evlilikler için boşanma yolları açık hale getirilmiştir.

Türk Medeni Kanunu'nda boşanma işlemleri standartlaştırılarak, boşanma için geçerli sayılan nedenler genel ve özel boşanma sebepleri olmak üzere sınıflandırılır. Bu sınıflandırmaya göre boşanma için geçerli olan özel nedenler; **zina, hayata kast ve pek kötü ve onur kırıcı muamele, suç işlemek ve haysiyetsiz hayat sürmek, terk** ve **akıl hastalığı** olarak Medeni Kanun'un 161-165. maddelerinde sıralanır.

Zina; evli bir erkek veya kadının kocasından veya karısından başka bir kadın veya erkekle cinsel ilişkide bulunmasını ifade eden zina mutlak boşanma nedenidir. Medeni kanunun, eşlerden birinin zinası karşısında her iki tarafa da dava açma hakkı tanıması dolayısıyla zina eşitlik esasına dayanır.

Eşlerden birinin, bir başkasıyla kusurlu olarak cinsel ilişkiye girmesi esasına dayanan zina fiilini gerçekleştiren eşin bunu kiminle yaptığı, bu kişinin evli olup olmadığı, yaşı, cinsel birleşmenin amacı ve özellikle süreklilik taşıyıp taşımadığı önemli değildir. Eşler arasındaki cinsel sorunlar da zinayı meşru kılmaz (Akıntürk, 1996, s.213) Çünkü evlilikte eşlerin namuslu olmaları, bir durumu ifade eder ve bu durumun ortadan kalkması için sürekli bir yanlış davranışın bulunması gerekmez (Battal, 2008, s.30).

Eşlerden birinin bir gecelik ya da kısa süreli ilişkisi şeklinde ortaya çıkan zinanın kadın tarafından gerçekleştirildiğinin açıkça ortaya çıktığı durumlarda Türkiye'nin hemen hemen bütün bölgelerindeki erkekler için bu durum bir namus meselesi halini alır. Dolayısıyla erkeğin zina eden eşini affetmesine önemli ölçüde sosyal ve kültürel kimlik erozyonuna uğramış kişiler dışında çok az rastlanır. Aksine bazı hallerde erkeklerin zina yapan eşlerini öldürmeleri veya öldürmeye teşebbüs etmeleri söz konusudur. Erkeğin zina eden eşine karşı boşanma davası açtığı hallerde ise çoğunlukla dava, namus meselesinin gereksiz yere çevreye duyurulmaması gibi gerekçelerle başka hukuki sebebe dayanarak açılır. Kadının zina ettiğinin açıkça ortaya çıkmadığı ancak erkeğin, dedikodudan ya da emarelerden kaynaklanan bazı şüphelerinin bulunduğu hallerde de erkek zina konusunu dış çevreye ya da mahkemeye karşı açıkça gündeme getirmek konusunda aynı kapalı tutumu sergileyerek boşanma gerekçesi olarak başka sebepleri bahane eder. Sıklıkla da boşanmak yerine karısını aşağılayarak, ona

eziyet ederek, bizzat cezalandırmayı tercih eder. Buna karşılık erkeğin kısa süreli ya da bir gecelik ilişkisinden kaynaklanan zinası nedeniyle kadının boşanma davası açtığı hallere toplumumuzda çok daha az rastlanır. Bunun nedeni evli kadınların önemli bir kısmının erkeğin bu davranışını yerinde bulması ya da boşanmanın olumsuz sonuçlarıyla karşılaşmak yerine kocalarının zinasına göz yummayı tercih etmeleridir. Ayrıca kadınlar çoğunlukla, zinanın boşanma sebebi sayılabilmesi için ispat edilmesi şartının aranmaması, zinaya dayalı boşanmalarda ipuçları, tavır ve davranışların geçerli birer boşanma nedeni kabul edildiği yönündeki hukuki yaklaşımı bilmezler. Dolayısıyla çoğu evli kadın için zina fiilinin işlendiğinin ispat edilemeyecek olması, onları boşanma davası açmaktan alıkoyan önemli bir etkendir. Bu nedenle zina, ülkemizde teorik olarak beklendiği ölçüde yaygın bir boşanma sebebi oluşturmaz. (Akıntürk, 1996, s.216).

Cana kast ve pek fena muamele; Fena muamele eşlerden birinin diğerine acı veren her tür davranışıdır. Dayak, işkence, anormal cinsel ilişkiye zorlama, aç bırakma, sokakta bırakma, eve hapsetme ve bunlardan birini yapmakla tehdit etme (korkutma) gibi eylemler psikolojik ve fiziki sağlığı bozan veya tehlikeye düşüren davranışlar olarak değerlendirilir. Genellikle erkeğin kadına yönelik bir davranışı olarak görünen fena muamele bazı hallerde erkeğin yaptığı hatalı davranışlara karşılık bir intikam alma yöntemi olarak kadın tarafından kocasına uygulanır (Akıntürk, 1996, s.217). Bir eşin diğerine fena muamelede bulunması durumunda mağdur konumdaki eş çoğunlukla istemediği ancak katlanabileceği bir halle karşı karşıyadır. Fena muamelenin özellikle ilk ve küçük aşamalarında istenmeyen bu durum çeşitli yardımlarla ortadan kaldırılarak evliliğin devamı sağlanabilir. Ancak küçük olaylarla başlayan fena muamelelerde eylemler daha sonra şiddetlenerek bu tür muamele bir alışkanlık halini alır. Gittikçe şiddetlenen bu kötü muamelenin cana kast ile sonuçlanması muhtemeldir.

Eşlerden birinin diğerini öldürme niyetini davranışlarıyla ortaya koyduğu veya intihara teşvik ettiği ya da dövüp, işkence yaptığı veya kötü ve onur kırıcı muamelelerde bulunduğu bu gibi hallerde çiftlerin evlilik birliğini sürdürmeleri çoğunlukla mümkün olmaz. Eşlerden birinin diğerine karşı ağır suç işlediği hallerde, her şeyden önce çiftlerin bir evde birlikte yaşayabilmek için birbirlerine duyması gereken güven sarsılır. Bu türden bir güvenin yeniden sağlanması ise çoğunlukla imkansızdır (Battal, 2008, s.33-34).

Suç işlemek ve haysiyetsiz hayat sürmek; Medeni Kanunda suç olarak adlandırılan boşanma sebebi yüz kızartıcı ve utanç verici suçlarla sınırlandırılır. Eşlerden birinin hırsızlık, kaçakçılık, dolandırıcılık, rüşvet, yalan yere yemin etme, ırza geçme gibi küçük düşürücü bir suç işlemesi halinde diğer eş her zaman boşanma davası açabilir. Ancak bu tür suçlar nedeniyle boşanma talep edilebilmesi için eşlerden birinin suçlamada bulunması yeterli

sayılmaz. Boşanmanın bu gerekçelerden birine dayandırılarak gerçekleştirilmesi için ceza mahkemesinin mahkumiyet kararı vermesi ya da en azından ceza ya da hukuk mahkemesinin suçun işlenmiş olduğunu tespit etmesi gerekir.

Eşlerden birinin kendisiyle birlikte yaşamayı çekilmez hale getirecek şekilde onursuzca bir yaşam sürmesi de boşanma davası açmak için geçerli bir gerekçedir. Ancak boşanmayı talep eden eşin namus, şeref, haysiyet gibi toplumsal ve ahlaki kavramlara aykırı olan bir yaşayışı sürekli bir hayat tarzı olarak benimseyerek davacı olduğu eşiyle benzer davranışlar içinde olması haysiyetsiz hayat sürme gerekçesiyle boşanma talep etme hakkını ortadan kaldırır (Battal, 2008, s.34).

Terk; Eşlerden birinin evlilik birliğinin kendisine yüklediği borç ve sorumluluklardan kaçmak amacıyla ve haklı bir sebebi olmaksızın müşterek ikametgahı (evi) terk etmesi diğer taraf için haklı bir boşanma sebebidir. Diğer eşin rızasıyla ya da rızası olmasa dahi görev, hastalık ya da tutukluluk gibi çeşitli zorunluluklar nedeniyle eşlerden birinin evden ayrılması terk olarak tanımlanmaz. Ancak bu türden bir gerekçeyle evden ayrılan eşin daha sonra bu gerekçenin ortadan kalkmasına rağmen eve dönmemesi de aynı şekilde evi terk etmek niteliğindedir (Battal, 2008, s.34). Yeni Medeni Kanuna göre, diğerini ortak konutu terk etmeye zorlamak veya haklı bir sebep olmaksızın onun ortak konuta dönmesini engellemek de terk olarak tanımlanır (Akıntürk, 1996, s.221).

Terkin boşanma nedeni sayılması bazı koşulların gerçekleşmesiyle mümkün olur ki ortak yaşamın sona ermesi bunların başında gelir. Medeni Kanunun, kişilerin ikametgahının neresi olacağını düzenleyen 21. maddesi, evli kadının ikametgahını kocasının ikametgahı ile aynı yer olarak belirleyerek eşlerin birlikte oturacağı (müşterek) ikametgahı seçme yetkisini kocaya tanır. Bu maddeyle birlikte kocanın seçtiği ikamette oturmak kadın için bir haktan ziyade yükümlülüktür. Kadının kocasının seçtiği ikametgaha gelmemesi veya buradan ayrılması kadının terki koşulunu gerçekleştirir. Erkeğin ortak ikametgahtan ayrılması veya karısını yanına almaktan kaçınması, yeni bir ikametgah belirleyip oraya eşini kabul etmemesi ya da birlikte yaşanacak evi kurmakta sürekli bir ihmal göstermesi kocanın evi terk etmiş olması sonucunu doğurur. Bunların yanı sıra terk halinin bir boşanma sebebi sayılabilmesi için ayrı yaşamanın en az üç ay devam etmiş olması, terk eden eşe terk olayından en erken iki ay sonra ve dava açılmadan bir ay önce eve dönmesi ihtar edilmesine rağmen eşin dönmemesi koşulları da gereklidir (Battal, 2008, s.35).

Akıl hastalığı; Akıl hastalığı, evliliğin esaslı sebeplerinden biri olan neslin sağlıklı bir şekilde devam etmesi beklentisini engelleyeceği için kesin evlenme engelleri arasında sayılır ve akıl hastalığına rağmen yapılmış evlilikler iptal ettirilebilir. Akıl hastalığının, evlenirken

sağlıklı olan bir eşte daha sonra ortaya çıkarak diğer eş için yaşamı çekilmez bir hale getirmesi halinde, hastalığın geçmesinin olanaksız olduğunun resmi kurul raporuyla belirlenmesi şartıyla boşanma davası açılabilir. Ayrıca akıl hastalığının boşanma gerekçesi olarak kullanılabilmesi için; hastalığın üç yıldan uzun devam etmekte olması şartı da aranmaktadır (Battal, 2008, s.35-36). Türk Medeni Kanunu'nda boşanma için geçerli sayılan özel sebepler bu şekilde sıralanmıştır. Medeni Kanunda genel boşanma sebepleri için de benzer bir sınıflandırma mevcuttur.

Genel boşanma nedenleri; **"evlilik birliğinin sarsılması veya ortak yaşamın yeniden kurulamaması"**, **"eşlerin boşanmada anlaşmaları"** ve **"fiili ayrılık nedeniyle ortak yaşamın kurulamaması"** olarak Medeni Kanun'un 166.maddesinde tarif edilir. Buna göre;

Evlilik birliğinin temelinden sarsılması gerekçesiyle boşanma kararı verilmesi için ilk olarak evliliğin artık yarar beklenemez bir birliktelik haline gelmesi şartının gerçekleşmesi gerekir. Aile birliğinin fiziki mekanı durumunda olan evin artık eşler için gönüllü bir barınma ve ihtiyaç giderme mekanı olmaktan çıkması ve kendisine fiziksel ve ruhsal açıdan ihtiyaç duyulan diğer eşin bu niteliklerini kaybetmesi dolayısıyla ortak hayatın çekilmez bir hale gelmiş olması da boşanma kararının verilmesinde aranan bir diğer koşuldur.

Eşlerin anlaşması; Evliliğin en az bir yıl sürmüş olması koşuluyla, ortak hayatı devam ettirme konusundaki istek ve inançlarını kaybetmiş eşler karşılıklı anlaşarak evliliği sona erdirmek üzere dava açabilir ya da biri diğerinin açtığı boşanma davasını kabul edebilir. Anlaşmalı boşanma denilen bu tür boşanmalarda, boşanma kararı verilebilmesi için hakimin bizzat tarafları dinleyerek serbest iradeleriyle böyle bir karar verdikleri inancını edinmesi ve ayrıca boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu konusunda tarafların karşılıklı kabul etmiş oldukları çözümü uygun bulmuş olması gerekir. Hakim tarafların ve çocukların çıkarlarına uygun olarak çeşitli değişiklikler yapabilir ve tarafların da kabul etmeleri halinde boşanmaya karar verir. Ancak böyle bir durumda evlilik birliğinin temelinden sarsıldığı kabul edilir ve hakim tarafların taleplerine uygun olarak boşanma kararı vermekle yükümlüdür. Kanun gerçekte tarafların anlaşmasını değil hakim ve taraflardan oluşan üçlünün anlaşmasını istemekte böylece de hem mağdur tarafı koruyucu hem de mahkemenin konumunu ve önemini arttırıcı bir çözüm öngörmektedir.

Ortak hayatın yeniden kurulamaması (Fiili ayrılık); Söz konusu boşanma sebeplerinden herhangi biri gerekçe gösterilerek boşanma davası açılıp, bu davanın reddine karar verilmiş fakat kararın kesinleşme tarihinden itibaren üç yıl geçmesine rağmen taraflar bir araya gelmemiş, ortak bir yaşam sürmemiş, çiftler fiilen ayrı yaşamışlarsa eşlerden herhangi birinin talebi üzerine mahkemece boşanma kararı verilir. Böylece fiili ayrılık yoluyla

temelinden sarsılmış ve hatta fiilen yıkılmış olduğu hallerde, mevcut evliliğin kağıt üzerinde sürdürülmesinin faydalı olmayacağı gerekçesiyle boşanma kararı verilmiş olur (Battal, 2008, s.37-39).

Boşanma nedenlerine ilişkin kanunda belirlenen sınıflandırmanın yanı sıra; boşanmaya zemin hazırlayan sebepler çok çeşitli ve çoğunlukla birbiriyle bağlantılıdır. Evliliğin bitmesine yol açan sebeplerden en çok görülenleri şunlardır;

1. Ekonomik sorunlar
2. Eşlerin sosyo-kültürel yapı farklılıkları
3. Cinsel sorunlar
4. İletişim Bozukluğu
5. Eşlerden birinin ihaneti
6. Aile içi şiddet
7. Zevk ayrılıkları
8. Eşlerin birbirlerini ihmal edişi
9. Ailelerin aşırı müdahalesi
10. Eşlerden biri ya da her ikisinin ailelerine bağımlı ya da zayıf kişilikte olmaları
11. Çocuk olmaması
12. Ciddi ekonomik ve sınıfsal farklılıklar
13. Yaş farkının fazla olması
14. Erken yaş evlilikleri
15. Aile baskısı ile evlendirmeler
16. Taraflardan birinin ani kişilik ve yaşam pratiğinin değişmesi
17. Psikiyatrik sorunlar/ depresyon, panik atak, şizofreni vb.
18. Uyuşturucu, alkol ve kumar bağımlılığı (Sucu, 2007, s.20).

Günümüz toplumlarında aile ve boşanmaya yönelik katı tutumların değişmesiyle bağlantılı olarak toplumların daha liberal boşanma yasalarını kabul etmeleri, boşanma oranlarına da yansır. Bugün dünyanın hemen her yerinde, boşanmak isteyen bireyler için,

yasalarda evliliklerini sona erdirebilmelerine olanak sağlayan daha fazla gerekçe mevcuttur. Bu durum boşanmaları daha kolay hale getirirken, boşanma oranlarını dünya çapında yükseltir. Boşanmalardaki artışta boşanmanın önünü açan hukuksal düzenlemeler etkiliyken, bireylerin neden günümüzde daha fazla boşanma talebinde bulundukları ise, sosyo-psikolojik, ekonomik ve sosyolojik olarak birbiriyle bağlantılı pek çok değişken açısından incelenmelidir.

2.1.2.Boşanmanın Sosyo-Psikolojik Bağlamı

2.1.2.1.Artan Bireysellik

Süleymanov (2009, s.13) ailenin kurumsal bir unsur olarak varoluşuna özel önem veren aile büyükleriyle kıyaslandığında günümüz gençlerinin daha esnek davranışlar sergileme eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Bundan birkaç on yıl önce en kutsal değer olarak kabul edilen aile ve aile hayatının aksine gençler bireysel yaşam tarzı ve nikahsız ilişkilere yönelme eğilimi içerisindedir. Son yıllarda genç kuşak arasında giderek rağbet gören bireysel yaşam; topluluk yaşamının yerini alır. Birey merkezli yaşam tarzının bu denli üstün tutulmasında ise özel yaşama atfedilen değerlerin büyümesi, kişinin "kendini keşfi" veya kişinin kendi maddi benine "tapınması" etkili olur

Modernleşme sürecinde ailenin geçirdiği en büyük değişimin onun mahremiyet kimliği üzerinde olduğu iddiasını ortaya atan Canatan ve Yıldırım'a (2009, s.152-154) göre, modernleşmeyle birlikte mahremiyet kuralları gelenekselleşmiş yapıdaki eski sıkılığını yitirirken, küreselleşmenin etkisiyle tamamen kuralsız bir yapıya bürünür. Küreselleşen toplumda gelenekselleşmiş ailenin görevlerinin farklı kurumlarca yapılmasının aileyi kamusallaştırdığını belirten Canatan ve Yıldırım (2009, s.152-154) eş seçimi, aşk ilişkileri, boşanma gibi ailenin mahrem konularının bile artık televizyonda ya da gazetelerde konuşulabilir hale gelmesi dolayısıyla ailenin kamusallaşmasının desteklendiğinin altını çizer. Ailenin toplumsallaşma sürecinde görevlerinin farklı kurumlara bölünmesi yani kamusallaşması ise, aile üyelerinin "ben" kimliği edinmesine olanak sunar. Gelenekselleşmiş yapıdaki sadakate dayalı ilişkilerin yerini aile üyelerinin birer birey olarak var olduğu ilişkiler alır (Canatan ve Yıldırım, 2009, s.152-154). Kadının da daha eşitlikçi bir zeminde değerlendirilmesine fırsat sunan bu durum aile içi yaşamı doğrudan etkilerken, bugüne kadar sürekli idare eden, koruyan-kollayan, alttan alıp sineye çeken bir nesne konumunda olan kadının da kendi benliğinin bilincine varmasına olanak sağlar. Evlilik yoluyla kurulan birlikteliğin aktif bir öznesi olduğunun farkına varan kadın, dolayısıyla evlilik yaşantısına ilişkin olarak daha fazla beklenti içine girer ve taleplerini daha fazla dile getirir (Alptekin, 2011, s.46).

2.1.2.2.Değişen Evlilik Beklentisi

Boşanmalardaki artışın ekonomik ve sosyal değişimlerden kaynaklandığını belirten sosyologlar, aynı zamanda başka birçok faktörün de bu artıştaki etkisine dikkat çeker. Hızlı sosyo ekonomik gelişmelerin yanı sıra, bu gelişmelerin toplum düzeninde yarattığı değişimler de boşanmaya zemin oluşturmaları bakımından önemlidir. Ekonomik gelişmelerin evlilik kurumuna yansıması öncelikle kadının çalışma yaşantısına girmesiyle başlar (Newman, 2009, s.388). Türk toplumunun yirminci yüzyılın ortalarına kadar varlığını yoğun biçimde sürdüren aile modeli, geleneksel geniş ailedir. Geleneksel geniş ailede güçlü bir otorite ilişkisi vardır ve otorite çizgisi açık bir biçimde yukarıdan aşağıya doğrudur. Bu otoriter aile yapısındaki kurallardan biri evlilik kararıyla ilgilidir. Geleneksel ailelerde kimin kiminle evleneceği kararı aile büyükleri tarafından alınır ve bu kararın tartışılması söz konusu değildir. Dolayısıyla bu dönemde evlilikler esnek olmayan kurallara bağlıdır. Genel olarak insanlar komşu çocuklarıyla, çoğunlukla da dinlerini ve ortak kültür özelliklerini paylaştıkları bireylerle evlendirilir. Geleneksel ailenin sahip olduğu dini ve örfi kurallar boşanmaları da tabu haline getirir. Geleneksel yaşamda aile içinde görülen birçok sorunun varlığına rağmen aile kurumunun bir arada tutulması özel önem taşır. Çocukların varlığı, dini ve örfi kuralların etkisi çiftleri bir arada tutan bağlardır. Sanayi devrimi sonrası yaşanan modernleşme evliliklerdeki bu katı kuralların etkisinin azalmasında etkili olur (Aydın ve Baran, 2010, s.118-120).

Sanayileşmeyle birlikte yaşanan üretim araçlarındaki değişiklikler ve bu değişikliğin yol açtığı kentleşme ve beraberinde gelen yeni yaşam tarzları toplumsal hayatta giderek artan bir hareketliliğe yol açar. Toplumsal hayatta meydana gelen bu değişimlerin aile kurumuna da yansıması kaçınılmazdır. Toplumsal hayatta yaşanan hareketlilik bireyselleşme ve kadının özgürleşmesinde etkin rol oynar ve bunun bir sonucu olarak da kurulan aileleri kadınların ikinci planda olduğu geçmiş aile modellerinin aksine sevgi ve saygının karşılıklı yaşandığı bir yapıya dönüştürür (Canatan ve Yıldırım, 2009, s.161-162). Kadının ekonomik bağımsızlığını kazanması onun özgürleşmesinde ilk adım olarak kabul edilir. Bu durum, evlilik kurumunun yasalara ve birtakım adetlere göre değil, ortaklığa ve sevgiye dayanan bir kuruma dönüşümünü sağlar. Dolayısıyla evlilik bir bağımlılık durumu değil bir bağlılık temeli üzerine kurulur.

Bu temelde kurulan evliliklerde, evliliğe yüklenen anlamlar değişir ve evliliklerin seçimle olması beklenir. Geleneksel ailenin temelini oluşturan dini ve ahlaki görevler endüstrileşmiş toplumlarda yerini romantik aşka ve karşılıklı cinsel isteğe bırakır (Canatan ve Yıldırım, 2009, s.161-162). Modernleşmeyle birlikte evlilikler seçimlere dayalı hale gelir ve

bireysel tercihler ön planda tutulur. Evliliklerin artık her iki birey için de psiko-sosyal doyumun her an yaşatılabildiği, karşılıklı olarak romantik sevgi, ortaklık, dostluk ve sırdaşlık temeline dayalı olması ve uyum içinde sürdürülmesi beklenir (Aydın ve Baran, 2010, s.118-120). Günümüz toplumlarında evliliklerin daha çok psikolojik temeller üzerine kurulması evlilik ilişkisi içerisindeki bireylerin bir başka kişiyle birleşme aracılığıyla gerçekleşen bir kişisel tatmin peşinde olduklarını ortaya koyar. Dolayısıyla bireylerin duygusal ihtiyaçlarının karşılanamadığı durumlarda bu birleşmenin temeli sarsılır. Evliliklerde sahip olunan aşkın baş kaldıran, özgür ve bireysel yanına vurgu yapılır. Gerek aileler gerekse de toplum bu aşkın devamlı olması beklentisi içinde değillerdir. Aksine aşkın esnekliği desteklenir. Geçmişin evlilik başarısının kadın ve erkeğin sosyal rollerinin nasıl başarıyla tatmin edildiğiyle ölçüldüğü, erkeğin iyi bir üretici ve kadının da iyi bir ev hanımı ya da iyi bir anne rollünü gerçekleştirebildiği evliliklerinin yerini sevgiye dayanan evlilikler alır. Ancak günümüz evliliklerini sürdürmek geçmişin evliliklerine oranla çok daha zorludur. Çünkü günümüz evlilikleri evin ihtiyaçlarını karşılamak ya da eve para getirmek gibi görevlerin yanı sıra görece daha zor olan, ilişkilerde günlük kişilerarası uzman olma görevini de yerine getirmek durumundadır. Dolayısıyla günümüz evlilikleri daha fazla risk taşır. (Parrilo, Stimson and Stimson, 1995, s.293).

Son yirmi yıl içinde bireylerin özellikle de kadınların kişisel yardım hizmeti veren merkezlerden destek alması ve evlilik zenginleştirici programlara katılım, eşlerin birbirleriyle daha iyi bir etkileşim içerisinde olmasına olanak tanır. Bunun yanı sıra kitle iletişim araçlarının yaygın halde kullanımı da onların evlilikten beklentilerinin farkına varmalarını sağlar. Dahası kendi ihtiyaçlarının farkına varan bireyler, yine aynı kaynaklarca beklentilerinin, umutlarının, arzularının eşleri tarafından öğrenilmesi yönünde cesaretlendirilirler. Birlikteyken nitelikli zaman geçirilmesinin ötesinde, birlikte harcanan zamanın her iki taraf için de ifade ettiği anlamın yükselmesi beklentisi günümüz toplumlarının ayırt edici bir özelliğidir. Üstelik bireylerin yaşam sürelerinin uzaması ve boş zamanların da artmasına paralel olarak bireylerin birlikte geçirdikleri zaman da artmıştır. Dolayısıyla bu artış, boş zaman aktivitelerinin beraber değerlendirilmesi ve bununla bağlantılı beklentileri de beraberinde getirir (Coates, 2008, s.38-39). Boşanma oranlarındaki evrensel boyuttaki artış da insanların evliliğe daha az istekli olmalarından kaynaklanmayıp aksine değişen evlilik anlayışıyla birlikte bireylerin kurdukları evliliklerini mutlu temeller üzerine yerleştirme isteğine bağlanır. Evliliklerin boşanma ile sonuçlanması evliliklerdeki doyumsuzluktan ziyade evliliği ödüllendirici ve doyum sağlayıcı bir ilişki haline getirme kararlılığındaki artışın göstergesidir (Yörükoğlu, 2000, s.104).

Tüm bu değişikliklere dayanılarak söylenebilir ki günümüz evliliklerinin öncelikli amacı, bireysel ihtiyaçların karşılanılması, duygusal tatmin ve destektir. Evlilikler için öncelikli motivasyon, bireysel mutluluktur. Bugün evliliklerde evlilik yemini ve çocukların sosyalizasyonu görevinden çok, karşılıklı duyulan aşka vurgu yapılır. Evlilikler romantik aşka, özgür seçimlere dayanır, görevlere değil. Bunun bir sonucu olarak birçok uzman artan boşanma oranlarını, evliliklerdeki bu sorumluluklarının azalmasına bağlar (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.31). Boşanmalardaki artan oranların bir diğer sebebi de evliliklerin kendi içinde bir çelişki barındırmasıdır.

Geleneksel toplumların daha geniş bir akraba topluluğu içindeki duygusal ilişkiler tarafından beslenen evlilikleri, günümüz toplumlarında yerini aile baskısının azaldığı, karşılıklı çekim üzerine kurulu evliliklere bırakır. Çiftler arasındaki çekim ve duygular son derece yoğun yaşanır ve gerçekte bu ilişkiler çok da tutarlı değildir (Lee, 1982, s.238). Evlilik kendi içinde çelişkiler barındıran bir yapıya sahiptir. Evlilik kararı çoğunlukla tutkuların en şiddetli olduğu, duyguların yoğun olarak hissedildiği ve bireylerin yaşamlarının belki de en heyecanlı dönemlerinde aldıkları bir karardır. Ancak bu duygular yanıltıcı olduğu kadar gelip geçici de olabilir. Evliliğin bu yoğun duygu karmaşasında alınan kararların ölüm ayırana dek her koşulda arkasında durulması üzerine kurulu olması ise evliliğin kendisinin başlı başına bir boşanma nedeni olabileceğine işaret eder (Coates, 2008, s.38).

Evliliklerde boşanmaya sebep olabilecek gerilim kaynaklarından biri de çocuk sahibi olmaktır. Çocuk sahibi olan ailelerde çocuğun yetiştirilmesinde sergilenecek doğru tavrın ne olduğu yönünde tartışmalar olabildiği gibi, çocuk ailelerin gider hanesinde de artışa sebep olur. Bu durum ise eşler üzerindeki baskıyı artırarak, eşlerin tartışma olasılığını yükseltir. Yapılan tekrarlı araştırmalardan edinilen çocuksuz çiftlerin çocuklu ailelere oranla genelde daha mutlu oldukları bulgusu, çocukların evliliklerde fazladan strese sebep olduğu görüşünü kanıtlar niteliktedir. Çocuklar ayrıca kadın ve erkek arasındaki güç dengesini sarsmaları dolayısıyla da aile içinde gerginliğe sebep olurlar. Aile içinde kadın ve erkek birey, itaat eden ve itaat edilen olmak üzere roller üstlenmişlerdir. Çocuğun eve gelişi bu rollerin işleyişini sekteye uğratırken, itaat edilen eşe gösterilen ilginin de bölünmesine sebep olur. Kendisini artık patron gibi hissedemeyen eş ise çabuk öfkelenip, tartışmaya hazır hale gelir (Coates, 2008, s.39).

2.1.3.Boşanmanın Ekonomisi

Boşanmalar demografik, sosyolojik ve psikolojik kaynaklı olabildiği gibi, ekonomik nedenler de başlıca boşanma sebepleri sayılabilir. Bireyin ihtiyaçlarını karşılayan ekonomik kaynakların kısmen veya tamamen ortadan kalktığı, bireyin, ailenin ve toplumun doğrudan et-

kilendiği bir süreci ifade eden işsizlik, boşanmanın ekonomik nedenlerinin başında gelir (Jensen ve Smith, 1990, s.216). Sandalcılar'ın (2012, s.226) aktardığı üzere Kawata (2008, s.150) işsizliğin boşanma üzerindeki etkisini temelde iki şekilde açıklar; beklenilmeyen bir olay ya da yeni bir bilgi olarak ortaya çıkarak boşanmalara sebep olan işsizlik ya da evlilikteki kazançları düşürerek ortaya çıkan ve boşanmaları tetikleyen işsizlik. Evli çiftler evlilik kararını büyük çoğunlukla birbirlerini çok da iyi tanımadan alır. Birbirleri hakkında sahip oldukları bilgiler de çoğunlukla yeterince doğru değildir. Çiftlerin birbirlerini evlilik süresince daha yakinen ve daha gerçek bilgilerle tanımaya başlaması, beraberinde "beklenmeyen olayları" ortaya çıkarabilir ya da çiftlerin "bilinmeyen karakterleri" karşılıklı bilinir hale gelebilir. Bu ise ilişkideki istikrarın kaybolmasına sebep olabilir. Bazı durumlarda ise beklenmeyen olaylar ve/veya elde edilen yeni bilgiler çiftlerin evlilikten sağladığı kazancı azaltarak aile yapısında çözülmeyi başlatırken, çiftler için boşanmayı gündeme getirir. Evlilik birliğinin sona erdirilmesine sebep olabilecek "beklenmeyen olaylardan" biri; eşlerden biri veya her ikisi için birden geçerli olan işsizliktir

İşsizlik "beklenilmeyen bir olay" olarak boşanma sebebi olabildiği gibi evlilikteki fırsat maliyetini düşüren bir olgu olarak da boşanmalara yol açabilir. Bireyler evliliklerini maksimum fayda prensibine dayandırma eğilimi gösterirler. İlişkilerinden sağlayabilecekleri faydayı değerlendirirler, evli olma durumu ile evli olmama durumunun kazanım ve maliyetlerini karşılaştırırlar. Evliliğin fırsat maliyetinin bekârlık olduğu kabul edilirse, çiftler her iki durumun da sağlayacağı faydayı göz önüne alarak karar vermeye ve tercihlerinde maksimum faydayı elde etmeye çalışırlar. Çiftlerin evlilikleri sürecinde her ne sebepten olursa olsun beklenen fayda azalma başladığında, evliliğin fırsat maliyeti olan bekarlık durumu düşünülmeye başlanır. Aile yapısında çözülmeleri tetikleyen bu durumun sonucunda çoğunlukla boşanmalar kaçınılmaz olur. Yani evli kalmada beklenen maksimum fayda, tekrar bekar olmada/boşanmış olmada beklenen maksimum faydanın altında ise çiftlerin boşanma riski artar. Çiftlerden birinin veya her ikisinin birden işsiz kalmasının evlilikten sağlanan maksimum faydayı azaltan bir durum olduğu göz önüne alındığında, işsizlik olgusunun boşanma sürecini beraberinde getireceğini söylemek yanlış olmaz (Jensen ve Smith, 1990, s.216).

Sandalcılar'ın (s.226) aktardığı üzere Kalmijn, Graaf ve Poortman (2004, s.77) işsizlik ve boşanma ilişkisinin cinsiyet temeline göre de faklılıklar sergileyebildiğini belirtir. Boşanma ve işsizlik arasındaki ilişki kadınlar açısından ele alındığında, işgücü piyasasında etkili şekilde yer alan kadınların, yer almayan kadınlara oranla daha fazla boşanma riskine sahip olduğu görülür. Söz konusu ilişki erkek merkezli olarak incelendiğinde ise, işgücü

piyasasında etkili olamayan erkeklerin, etkili olan erkeklere oranla daha fazla boşanma riskiyle karşı karşıya kaldığı sonucu elde edilir. Burada belirleyici olan erkeği ailenin gelir sağlayıcısı olarak konumlandıran geleneksel yapıdır. Aile bireylerinin ve sosyal çevrenin beklentileri de bu yöndedir. Dolayısıyla erkeğin işsiz kalması onun gelir kaybı yaşamasına sebep olduğu gibi, onu statü kaybıyla da karşı karşıya bırakır. Erkek için oldukça fazla baskı oluşturan ve stres yaratan bu durum, kadınlarda ise daha farklı bir şekilde hissedilir. İşsiz kalan kadının üzerindeki baskıyı çocuklarına daha fazla ayırarak, eşiyle daha fazla ilgilenerek ve ev işleriyle daha fazla uğraşarak büyük oranda azaltabildiği bu durum erkeklerde boşanmaya kadar varabilen ailedeki çözülmeye neden olabilir.

Uçan'ın (2007, s.40) aktardığı üzere Kitson (1992) farklı sosyo ekonomik düzeylerin, bireylerin boşanma gerekçelerinde bir farklılığa yol açtığını belirtir. Yüksek sosyo ekonomik sınıfa ait bireyler için iletişim eksikliği, ilgi alanlarında uyuşmazlık, anlaşamama geçerli birer boşanma nedeni olarak kabul edilirken; sosyo ekonomik düzeyi düşük bireyler için boşanma nedenleri sıklıkla duygusal ve fiziksel istismar, ev içi sorumlulukların adaletsiz paylaşımı, ekonomik sorunlar, eşin alkol ve kumar alışkanlığıdır. Boşanmayla ilgili çalışmalar da gösterir ki sosyo ekonomik düzey ile belirtilen boşanma nedenleri bağlantılıdır.

2.1.4.Boşanmanın Sosyolojik Dinamikleri

2.1.4.1.Ülke Gelişmişlik Düzeyi

Farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin boşanma oranları da farklılaşmaktadır. Trent ve South'dan (1989) Arıkan'ın (1996, s.11-12). aktardığı üzere, toplumun sosyoekonomik gelişme, kadının işgücüne katılımı, cinsiyet oranı ve dini inanışların boşanma oranları üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla toplam 66 gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeden oluşan bir örneklem üzerinde yaptıkları bir çalışmadan ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile boşanma oranları arasında doğru yönde bir ilişki olduğu sonucu elde edilir. Dünya çapında görülen boşanmalar, ülkelerin sosyoekonomik gelişim düzeyleriyle bağlantılı bir seyir izler. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerindeki artış, boşanma oranlarını da yükseltir. Örneğin Latin Amerika'nın gelişmekte olan ülkelerinde, gelişimini tamamlamış olan Kuzey Amerika ya da Batı Avrupa ülkelerine oranla boşanmalar daha düşük seyreder. Sosyoekonomik gelişmenin boşanma oranlarıyla ilişkisini belirtmek için Çin örneği ele alındığında, 1980 ve 1995 yılları arasında Çin'de boşanma oranlarının iki kattan daha fazla artış gösterdiği görülür. Boşanmalardaki bu artış özellikle ülkenin kentsel bölgelerinde yaşayanlar, görücü usulüyle evlenen kadınlar ve eğitim düzeyleri daha yüksek olan kadınlar için daha belirgindir (Newman, 2009, s.388). Ancak doğru oranlı bu ilişkinin her ülke için geçerli olduğunu söylemek çok doğru olmaz. Mısır, Libya, Tunus, Irak ve Ürdün'ü içeren beş Arap ülkesinde

boşanma oranları, gelişmişlik düzeylerine kıyasla yüksektir. İtalya'da ise tam tersi bir durum söz konusudur. İtalya, gelişmişlik düzeyiyle paralel bir boşanma oranı yansıtmak yerine, beklenilenden daha düşük boşanma oranına sahiptir (Arıkan, 1996, s.12).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arttıkça, yani ekonomik koşullar geliştikçe boşanma oranlarında da genellikle yüksek bir artış görülür. Clarke-Stewart and Brentano (2006, s.9-10) toplumların ekonomik refaha erdikleri zamanlarda bireylerin gelir düzeylerinin artmasının, kişilerin kimseye muhtaç olmadan tek başlarına yaşam mücadelesi verebilmelerine olanak tanıdığını belirtmektedirler. Ekonomik durumun düzelmesi, özellikle kadınları kendi hayatlarını finanse edebilecekleri bir konuma ulaştırır. Hayatını idame ettirebilmek için kocasına muhtaç olmayan kadınlar ekonomik koşullardaki iyileşmeye bağlı olarak daha dolgun ücretler alabilirken, yasal yardım hakkı da kazanabilirler. Bu durum ise boşanmalardaki artışın önemli bir nedenidir.

2.1.4.2.Kadının İşgücüne Katılımı

Dünyanın hemen her ülkesinde önemli bir üretim unsuru olan kadınların emek piyasalarındaki varlıkları gerek geçmişte, gerekse günümüzde erkeklerin gerisinde, 'ikincil işgücü' statüsü ile sınırlı kalır. Kadınların emek piyasalarındaki ikincil statüleri temelde kadını çocuk doğuran ve onun bakımını üstlenen, ev işlerini yapan; buna karşın erkeği ise piyasada çalışarak para kazanan birey olarak konumlandıran cinsiyete dayalı geleneksel iş bölümünden kaynaklanır. Bu türden bir iş bölümünün değişime uğramasında 1750'lerden itibaren İngiltere'de sanayileşmenin başlaması etkili olur. Sanayileşmeyle birlikte üretim fabrikalarda yapılmaya başlar. Sanayileşmenin getirdiği makineleşme ve istihdam anlayışı, kas gücüne dayanan ve bunun için de fazla sayıda bireyin çalışmasına ihtiyaç duyulan üretim modelini değişime uğratır. Sanayileşmede temel olan, belli bir iş için yeterli donanımı olan kişiyi istihdam etmektir (Giddens, 2005, s.385). Dolayısıyla Tilly and Scott'ın (1978) belirttiği gibi Avrupa sanayisinde başlayan kitle üretiminin yanı sıra tarımda da devrim niteliğinde gelişmelerin yaşanması tarımda ihtiyaçtan çok daha fazla olan kadın işgücü için, istihdam sorunu yaratır. Bunun sonucunda boşa çıkan tarımsal kadın işgücü kente göç ederek emek piyasalarına işgücü olarak katılmaya başlar. Sanayileşmenin bu ilk döneminde özellikle tekstil işkolunda çalıştırılan kadın işgücü oranı 10 yıllık bir süreç içerisinde %10 oranında bir artış göstererek 1841'de %35'lerden 1851'de %45'e yükselir. Yine aynı yıllarda, imalat sanayisinin tarım sektöründen boşa çıkan kadın işgücüne istihdam yaratmakta yetersiz kalması, kadın işgücünün önemli bir kısmının (%40) kentlerde hizmet sektöründe temizlikçi olarak çalışmaya başlamasına sebep olur. İngiltere'de bu şekilde başlangıç gösteren kadınların işgücüne katılımı süreci daha sonraları Fransa başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine de

yayılır. Avrupa kıtası ile sınırlı kalmayan sanayileşme kaynaklı kadın istihdamı Amerika Birleşik Devletleri'nde de tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak istihdam imkânı bulabilen kadınların sanayi sektöründe çalışmalarının önünü açar. Zamanla gelişen sanayinin etkisiyle ise artan ölçekler ve firma sayılarına bağlı olarak kadınlar imalat sanayisinin yanı sıra; tezgahtarlık, sekreterlik, muhasebecilik gibi hizmet işlerinde de çalışma imkanı elde ederler (Özer ve Biçerli, 2003, s.57). Kadının işgücüne katılımı üzerinde en etkili olaylardan bir diğeri ise, II.Dünya Savaşı'dır.

Savaş yıllarında erkeklerin savaşa katılımı işgücü kıtlığı yaratır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından karşılaşılan işgücü ihtiyacının doğal bir sonucu olarak erkek işlerine kadınlar istihdam edilir (Giddens, 2005, s.385-386). İkinci Dünya Savaşı, işgücünün çeşitlenmesinde etkili olduğu kadar üretim biçimleri üzerinde de etkili olur. Söz konusu savaşın ardından A.B.D.'de hakim üretim biçimi olan fordist üretim başta Avrupa olmak üzere tüm ülkelerde yayılmaya başlar. Belirli iş tanımlarını ve ortalama vasıfsız işçinin kullanabileceği düşük teknolojiyi temel alan bu üretim biçimi içerisinde standart tüketim maddelerinin üretilerek geniş ve tek düze pazarlara dağıtımı savaş sonrası dönemden 1970'lere kadar başarılı bir şekilde işler (Kurtulmuş, 1996, s.181). Ne var ki 1970'lerde sistem kaynaklı verimlilik düşüşlerinin yaşanması ve küreselleşmeyle bağlantılı olarak uluslar arası ticaretin genişlemesi ve standart ürünlerden çok, özelliği olan ürünlere talebin artması sistemin değişen durumlara uyum sağlayamamasına neden olur. Dolayısıyla üretim sisteminde bir değişikliğe gidilmesi gerekliliği doğar. Aynı dönemde Japonya'da uygulanan esnek üretim biçiminin başarılı sonuç vermesi, uyguladıkları üretim sistemi başarısız olan diğer ülkelerin Japonya'daki bu modeli örnek almalarında etkili olur. Çalışma sürelerinin sabit olmayışı temeline dayanan esnek üretim modelinde işgücü fabrika içinde farklı işlerde kullanılır, işgücünü sürekli olarak fabrikada tutan çalışma saatleri uygulamasından vazgeçilir. Firmaların çerçeve çalışma süresini tespit ederlerken, bu çerçeve içinde hangi sürelerde çalışacaklarına işçilerin kendilerinin karar verdikleri bu sistemde bütün işçilerin firmada olması gereken ara saatleri de tespit edilir. Böylelikle işçiler günlük veya haftalık tam zamanlı çalışma zorunluluğundan kurtulur (Özer ve Biçerli, 2003, s.59).

Esnek üretim sistemi çalışma sürelerinin esnekleşmesinin yanı sıra malların kitlesel olarak üretilmesi yerine küçük bölümlerde üretimi ve standartlaştırılmış üretim yerine ürün çeşitlemesine dayanan değişik ürün türlerinde üretimin yapılmasını da içerir. Üretimin esnekleşmesi ile birlikte işletmelerin tam zamanlı çalışan sayısını azaltarak giderek artan oranda yarı zamanlı ve geçici personel istihdamına yöneldikleri ve/veya fason çalışma biçimlerine kaydıkları görülür. Bu yeni sistem özellikle gelişmiş ülkelerde aile içi

sorumlulukları nedeniyle emek piyasalarına katılamayan kadınların piyasada çalışmalarına önemli ölçüde olanak sağlar. Esnek üretim sisteminin yaratmış olduğu yarı zamanlı istihdam ile kadınlar evdeki sorumluluklarını aksatmadan piyasada çalışma imkânı bulabilirlerken; artan uluslar arası rekabetin maliyeti ön plana çıkarması dolayısıyla tekrar önem kazanan fason üretim modeliyle de gelişmiş ülkelerde önemini yitirmiş olan eve iş verme uygulaması tekrar rağbet kazanarak, iş piyasasında kadın emeğini aranan bir güç haline getirir (Eraydın ve Erendil vd., 1999, s.20). Esnek üretim sisteminin bir diğer özelliği de esnek uzmanlaşmadır. Firmaların değişen müşteri taleplerini karşılayabilmek için işçilerin yerleri ve işlevlerinin üretim sürecinde rahatlıkla değiştirilmesi esasına dayanan esnek uzmanlaşma, bilgisayarlar ve mikro teknolojinin üretimde yaygın olarak kullanılmasını gerektirir (Kurtulmuş, 1996, s.183). Çoğunlukla nitelikli işgücünün lehine olan bu durum, daha düşük nitelikli sıradan işlerin de yaratılmasına imkan sağlaması bakımından kadınların işgücüne katılımında etkilidir (Eraydın ve Erendil vd., 1999, s.22).

Türkiye'de kadınların tarım ve ev dışındaki çalışma hayatına girmeleri, 20. yüzyılın başlarında yaşanan savaşlar nedeniyle erkeklerin orduya katılmaları sonucunda azalan işgücünü desteklemek zorunluluğuyla başlamış olsa da özellikle Cumhuriyet sonrası hızla yaşanan sanayileşme ve beraberinde getirdiği kentleşme ve göç etkenleri iş yaşamında artan kadın oranlarında etkili olur (Günindi-Ersöz, 1999, s.51). Göç ve kentleşme, modernleşme temelinde değişime uğrayan ailenin biçimlenmesinde etkili olan sosyal gerçekliklerdir.

İnsanların, grupların, kültürlerin, dinlerin, etnik toplulukların ve başkaca insan toplulukları ya da kurumların tarım toplumu özelliklerinden bir bakıma koparak kentlerde farklı bir düzen içinde yaşamaya başlamaları, ailenin kentlileşme sürecini başlatır. Endüstrileşmenin beraberinde getirdiği modern kent hayatında değişen üretim ilişkileriyle bağlantılı olarak aile bireyleri ihtiyaçları olan hizmet ve araçlara ulaşabilmek için aile dışı üretim sürecine katılmak zorundadır. Ailenin büyük ölçüde bir tüketim alanına dönüştüğü günümüz kent ailesinde tüketim ihtiyaçlarının çoğalması, değer yapılarının değişmesi ve bireyselliğin ön plana çıkması dolayısıyla hem kadın hem de erkek ev dışında bir işte çalışmak zorundadır (Canatan ve Yıldırım, 2009, s.161-162). Dolayısıyla günümüz toplumlarında kadınların işleri sadece ev içinde sınırlı kalmamakta kadınlar da iş hayatında yer almakta, ev dışında ücretli işlerde çalışmaktadır. Tarihte ilk kez çalışan kadınların eve eşlerinden daha fazla gelir getirdiklerine de yine günümüz enformasyon toplumunda şahit olunur. Öyle ki bu oran Amerikan kadınları arasında çalışan her 3 kadından 1'ini ifade eder (Coates, 2008, s.37-38). Ancak daha önceleri görevleri evle sınırlı kalan kadının, değişen toplum yapısıyla bağlantılı olarak erkeğin yanı sıra ev dışında ücret karşılığı çalışmaya

başlaması, kadının geleneksel cinsiyet rollerinden tamamen sıyrıldığı anlamına gelmez. Cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde "ekmek kazanan" erkek ve ailedeki bireylerin bakımlarını sağlayan "dişi kuş" kadın rolü ortadan kalkmaz (Adak, 2007, s.139).

Adak'ın (2007, s.140) aktardığı üzere, Minibaş (1998, s.335) geçen üç yüz yıl içinde kadınların çalışma yaşamına katılımlarının bazı faktörlere bağlı olarak değişebildiğini belirtir. Genel olarak üretim ve istihdam politikaları, ekonomik krizler, enformel sektörün büyüklüğü, nüfus artış hızı, kentleşme, toplumun insan kaynağının yetiştirilmesine verdiği önem, iletişim araçlarını kullanmanın yaygınlaşması, ulaşım olanaklarındaki çeşitlilik, siyasi darbeler, toplumsal değer yargıları ise kadının işgücü arzını etkileyen kaynaklardır. Nitekim cinsiyet rolleriyle ilintili bir şekilde daha önceleri kadınsı işler olarak nitelenen, hizmet ve bakımla ilgili hemşirelik, hosteslik, öğretmenlik, tezgâhtarlık gibi işlerde çalışan kadınların (Koray vd., 199, s.23) eğitimin önem kazanmasıyla çalışma alanları genişler. 1990'lı yılların başından itibaren üniversiteler kadınların çalışma alanlarından biri haline gelir. Kadınların yüksek öğrenim hakkından yararlanmaları 19. yüzyılda burjuva toplumunun gelişimine dayanır. Adak ve Cömertler'in (2005(b), s.11) aktardığına göre Costas burjuva toplumun gelişiminin eğitimin önem kazanmasında etkili olduğunu ve bu sayede önceleri sadece erkeklere tanınan yüksek öğrenim hakkının kadınlara da açılmış olduğunu belirtir. Yapılan yüksek öğretim reformları ve yeniden yapılanan yüksek öğretim sistemleri sayesinde kadınlara öğrenci ve akademisyen olarak yüksek öğretime girme yolları açılmıştır.

Kadının iş hayatında yer alması onun taleplerini artırır. Bir yandan ekonomik olarak güvence elde eden kadın, toplum içindeki konumunu büyük oranda değiştirecek olan kadın hareketlerinin de etkisiyle bir bilince ulaşır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.9-10). Abadan'dan (1982) aktarıldığı gibi, ekonomik, sosyal ve teknolojik alanda meydana gelen değişmeler toplumların düşünsel anlamda gelişmesini de beraberinde getirerek kişisel haklar ve cinsiyetler arası eşitsizliğin sorgulanmasında etkili olur. Ortaya çıkan düşünsel çatışma ortamı bazı akımların kuvvetlenmesine olanak sağlarken, feminizm bu alandaki en önemli akımlardan biri haline gelir. Önce 1920'lerde, daha sonra II. Dünya Savaşı'nda, ardından da 1960'larda göç hareketlerinin yoğunlaşması ve kadınların daha fazla iş yaşamı içerisinde yer almaları ile etkin hale gelen feminizm akımının etkisiyle başlatılan cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadeleler sonucunda Batı toplumlarında cinsiyetler arasında büyük oranda siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitlik sağlanır. Bu süreç sonunda kadının toplumsal yapı içerisinde edilgen bir yapıdan etkin bir konuma geçmesi; evlenme ve boşanma gibi sosyal olgularda modern yaşama özgü yeni durumlara yol açar (Aydın ve Baran, 2010, s.119-120). Kendi kimliğiyle bir farkındalığa ulaştırılan kadının kendine güveni artar. Böylece hem iş yerinde

hem de evde daha bağımsız hale gelir. Kadının kendisini güç ve eşitlik talep eden bir varlık olarak konumlandırması ise, hem ev içindeki hem işteki statüsünü artırır. Kadın var olmak için artık kocasının statüsünden yararlanmak ya da geçimini onun parasıyla sağlamak durumunda değildir. Dolayısıyla mutsuz olduğu bir evliliği sürdürmek konusunda daha az isteklidir. Üstelik 1960 ve 1980 yılları arasında etkili olan kadın hareketlerinin yanı sıra toplumun genelinde meydana gelen değişimler, kişisel beklentilerde de bir değişim yaratarak boşanma oranlarındaki artışta etkin bir rol oynarlar. Toplumun üyelerinin anlam ve kişisel tatmin arayışına girdiği bu dönemler evlilik ve aile kurumlarının da sorgulanmasına yol açtığı gibi, evlilik ve boşanmaya yaklaşımı değiştirir. Bu yıllar, mutsuz giden evlilikleri karşısında bireylerin daha az tolerans göstermeye başladıkları yıllardır. Öyle ki 1962 yılında yapılan bir araştırmada görüşülen kadınların yarısı mutsuz giden evliliklerini devam ettirme eğilimindeyken; bu değişimlerle birlikte aynı kadınların 1985'te beşte birinden daha azı evliliğini sürdürme eğilimi gösterdiği belirlenmiştir (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.9-10). Kadınların ev dışında çalışmaları onların tamamen kendilerine ait yeni bir alana sahip olmalarını sağlarken; sahip oldukları iş, bu alanda yaşayabilmeleri için gerekli geliri de onlara sunar. Dolayısıyla çalışan kadın gelenekselleşmiş ailenin kendisine biçtiği rolleri uygulamak ya da geçim kaygısıyla eşine itaat etmek konusunda daha az istekli olabilir. Bu durum ise evliliklerin sona ermesinde etkilidir (Coates, 2008, s.37-38).

Kadınların ekonomik hayata katılımıyla ekonomik bir bağımsızlık elde etmeleri, onların boşanma riskini artırdığı gibi, aynı zamanda potansiyel bir eş olarak beklentilerini de yükseltir. Öyle ki bazı durumlarda kadının ekonomik hayata katılımının sebep olduğu boşanmalar, ancak evliliklerdeki tatmin eksikliğinden kaynaklanan boşanmalardan sonra değerlendirilebilir. Nitekim Amerika'da ülke çapında 1000 kadınla yapılan görüşmelerin değerlendirildiği bir çalışmada, kadınların evliliklerinde aradıkları tatmine ulaşamamış olmaları ve evliliklerindeki bağlılık eksikliğinin, evliliklerini bitirme kararlarında ekonomik bağımsızlıklarından daha etkili olduğu sonucuna varılır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.32-33).

Hem erkeğin hem kadının çalışma hayatına sahip olduğu çift gelirli ailelerde paranın aile içindeki bölüşümü ve kullanıldığı alanlar da başlı başına bir tartışma konusudur. Kadınlar çoğunlukla geleceği düşünme eğilimindedirler ve dolayısıyla para harcamak konusunda daha tutumludurlar. Kadınlar aynı zamanda paranın beraber tek bir kaynaktan kullanılmasını kabul etmeyip kendi paralarını ayırmak isterler. Bunun aksine erkekler parayı bir güç aracı olarak görürler. Dolayısıyla eşlerini kontrol edebilmek için evin tüm gelirinin kendilerinde olması beklentisi içindedirler (Coates, 2008, s.44). Her bir bireyin eve gelir getirdiği ve dolayısıyla

kendi parasını harcamak konusunda geleneksel aileye göre çok daha özgür olduğu günümüz ailesinde ise bu durum kaçınılmaz olarak tartışmalara sebep olur.

Çift gelirli ailelerin sıklıkla karşılaştıkları bir diğer sorun ise çalışmaktan arta kalan zamanın evliliğin ilk yıllarında çiftlerin birbirlerini tanımaları için yeterli olmayışıdır. Ev dışında yoğun iş temposunda çalışan çiftler birlikte zaman geçirmek için yeterli vakte sahip değildirler. Yalnızca Amerika toplumunda birlikte geçirilen nitelikli zaman 1975'ten bu yana %26 oranında düşüş gösterir. Ancak günümüz toplumlarında yaşam süresinin yükselmesi, emeklilik süresinde de bir artışa sebep olmuştur. Bu da çiftlerin emekli olduktan sonra birlikte çok fazla zaman geçirmesi demektir ki bu durum, çiftlerin belki de istemedikleri yepyeni bir düzene uyum sağlamaya çalışmaları anlamına gelir (Coates, 2008, s.40).

Geçmişte hayatlarını idame ettirebilmek için kocalarının desteğine ihtiyaç duyan kadınlar günümüzde ise evliliklerini sürdürmek konusunda çekincelere sahiptir. Pek çok araştırmanın da desteklediği gibi toplumun üst sınıflarından gelen ve/veya iyi ücretli işlerde çalışan kadınlar yüksek olasılıklı olarak evliliklerini bitirme eğilimi gösterirlerken; aynı kadınların yeniden evlenme olasılıkları ise en düşük düzeydedir (Parrilo, Stimson and Stimson, 1995, s.292). Kadınların ekonomik olarak bağımsızlık elde etmeleri, onların kötü giden evliliklerini bitirme olasılıklarını artırmakla birlikte, bu demek değildir ki ekonomik durumu iyileşen her kadın boşanma eğilimindedir. Evliliklerinde kadın ve erkeğin birbirini tamamlayan şekilde konumlanıp, ev içi görevlerinde bir iş bölümüne gitmeleri; evliliğin birliğini destekler. Bu durum ise ekonomik bağımsızlık idealinin temelini oluşturur. Ekonomik bağımsızlık idealine göre, eşlerin aile içi rollerinde ve görevlerindeki benzerlik ancak kadının da iş hayatına katılımıyla sağlanır. Bu durum ise çiftlere ortak değerler kazandırarak, onların birbirlerinin hislerini paylaşmalarına fırsat verir. Evliliklerinin daha fazla anlayış ve paylaşma ortamı içinde gerçekleşmesine olanak sağlayarak, eşlerin ilişkilerini de geliştirir (Clarke and Brentano, 2006, s.33).

2.1.4.3. Değişen Aile Yapısında Kadının Değişen Rolleri

Kadının işgücüne katılımı bir kısmı birbiriyle bağlantılı olan pek çok faktörü doğrudan ya da dolaylı olarak etkiler. Kadınların ücretli olarak çalışma yaşamında yer almaları başta aile yaşamında birtakım değişiklikleri meydana getirir. Kadının ücretli çalışması, kadın için ekonomik özgürlük anlamı taşıması dolayısıyla, onun aile içindeki ve toplumdaki rolünü değiştirir. Yüzyıllar boyu eviyle, özel yaşamıyla sınırlanan ve üretimden uzak kalması dolayısıyla ekonomik yönden erkeğe tümüyle bağımlı bir ilişki içinde olan kadının (Koray, 1993, s.27) çalışma yaşamına girmesiyle geleneksel rolleri önemli bir değişime uğrar.

Çalışma yaşamıyla birlikte ortak gelire katkısı artan kadının özellikle yüksek eğitim düzeyine sahip grupta ev bakımına katılımı daha fazladır (İmamoğlu, 1993, s.62).

Kadının özerk bir birey olarak var olabilmesi yönünde bir kültür sunan modern toplumlar, farklı cinsiyetlerin eşitliği temeli üzerine kuruludur ve bu cinsiyet eşitliği toplumsal rollerin paylaşımına da yansır. Dolayısıyla modernleşme sürecinde yeni bir yapıya bürünen aile kurumunda da aile içi rol dağılımı modernliğin eşitlik ilkesine dayandırılır (Canatan ve Yıldırım, 2009, s.155).

Sucu'nun (2007, s.28) aktardığı üzere İlkkaracan'ın l998 yılında İstanbul-Ümraniye'de 530 kadınla yüz yüze yaptığı görüşmede, kadınların ev dışında çalışıyor olmaları dolayısıyla maddi bir gelire sahip olmalarının, kadının aile içindeki konumuna etkisi incelenir ve çalışan ve çalışmayan kadınların algılamaları arasında belirgin farklılıklara rastlanır. Ücretli çalışan kadınların %39,8'i maddi gelire sahip olmanın aile içinde daha fazla söz sahibi olmalarına yardımcı olduğunu düşünürken, çalışmayan kadınlarda bu oran %30,4'e düşer

Kadınların iş yaşamına girmeleri aile içindeki geleneksel rollerini değişimi uğratırken; erkeklerin de rollerinde değişimler yaratır. Kadının çalışma hayatına katılarak ailenin ortak gelirine katkı sağladığı bu durum erkeğin katkısını göreceli olarak azaltır. Özellikle eğitim düzeyinin yüksek olduğu gruplarda erkeğin ev bakımına katılımı daha yüksek olmakla birlikte bu durum, erkeğin hala para kazanan, kadının ise ev bakımcısı olan rolünde algılanışını pek değişime uğratmaz. Kadınlar ev işlerine erkeklerden çok daha fazla zaman harcadıkları gibi ev içinde yerine getirdikleri işler de erkeklerden farklılık gösterir. Zamanlarının çoğunu bulaşık yıkamak, yemek pişirmek gibi kişisel karar verme olanaklarının pek olmadığı işlerle uğraşarak geçiren kadınların aksine erkekler tamir gibi ara sıra yapılabilen ve işin yapılma zamanıyla ilgili kişisel karar verme olanaklarına sahip oldukları işlerle uğraşırlar. Bu farklılık da kadının aile bakımını sağlamada daha büyük roller üstlendiğini gösterir (Telsiz, 1995, s.83-84). Dolayısıyla çalışma hayatına katılarak aile içinde para kazanma rolünü eşleriyle paylaşan kadınların aksine erkeklerin ev işleriyle ilgili sorumluluğu paylaşımı istenilen düzeyde değildir. Kadınlık ev kadınlığı ile eş tutulduğundan çalışan kadın asli görevi kabul edilen ev içi faaliyetleriyle çalışma yaşamını bağdaştırmak durumundadır. Erkekler ise iyi bir eş olduklarının göstergesi olarak bu yükümlülüğü yerine getirmede kadına yardımcı olurlar (İmamoğlu, 1993, s.63). Kadının iş yaşamına girmesi onların toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında geleneksel ev kadını, eş ve annelik rollerinin yanı sıra iş hayatında da roller üstlenmeleri anlamına gelir. Ev kadını, eş, anne rolüne ek olarak iş rollerinin eklenildiği bu durum kadınların rol çatışması yaşamalarına sebep olabilir. Erkek rolünün kadın rolüne oranla daha yavaş değiştiği bu durum evliliklerde sorunlara sebep olur.

Geleneksel yaşama özgü erkek egemen kültür, modern yaşamda gerçekleşen toplumsal değişme sürecinde kadınlar ile sorumlulukların paylaşılması konusunda esnek davranırken, hakların paylaşılmasında ise kadınlarla çatışır. Bu durum aile yaşantılarını ve kurallarını etkileyerek, aile içi çatışmalara sebep olur (Aydın ve Baran, 2010, s.117-118). İş gücüne katılım, kadının zaten ev içinde fazlaca olan görevlerine dışarıda da yenilerinin eklenmesi anlamına gelir. Ev içinde ve işte kadınlardan beklentiler, onların bu ikilem içinde sıkışmış hissetmelerine sebep olduğu gibi, pek çok kadın bu görev dağılımının adaletsiz olduğuna inanır. Çünkü özellikle ev içi görevlerin dağılımında, erkeklere düşen görevler kadınlara oranla çok daha azdır. Dolayısıyla erkeklerin günümüz çalışan kadınlarının artan görevlerini onlarla paylaşma eğiliminde olmaması, evliliklerdeki tartışmaları kaçınılmaz hale getirir (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.34).

Nitekim Türkiye'de çalışan bayanların çalışmayan hemcinslerine oranla altı kat daha fazla boşandığı tespit edilmiştir. Çalışan kadınların çalışmayan hemcinslerine oranla yüksek boşanma eğilimi göstermelerinin nedeni iş hayatında ve evde farklı role sahip olmaları, iş yaşantısında başarılı olmaları beklentisinin yanı sıra anne, sadık bir eş ve de bakımlı bir kadın olmaları beklentisinin kendilerinde bir stres kaynağı oluşturmasıdır. Çalışan kadınların streslerini artıran bu durum ise onların çalışma saatlerine uyum göstermede olduğu kadar hem iş hem de ev yaşamında verimlilik göstermede problem yaşamalarına neden olur (Sucu, 2007, s.27).

Kadınların işgücüne katılmaları ve özellikle de yüksek statü getiren işlerde yer almaları çoğu zaman olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmesine rağmen, kadının ekonomik olarak özgürleşmesine olanak sağlayan bu durum gerçekte kadınların aile yaşamlarını olumsuz etkileyebilir. Aile içindeki rolleri ile çalışma yaşamındaki rollerini aynı ölçüde yerine getirme zorunluluğu bir yandan kadınların kendilerini bu roller arasında sıkışmış hissetmelerine neden olduğu gibi öte yandan çalışma hayatının kadının taleplerini artırması ise kadının evliliğini sorgulamasına neden olabilmektedir.

2.2.Kadınlarda Boşanma Sonrası Yaşam

Boşanmanın zihinsel ve psikolojik sağlık üzerindeki etkileri hem kısa dönemli hem de uzun dönemlidir. Yakın dönemde boşanmış bireyler özellikle de bunu daha önce de deneyimlemiş olanların daha fazla şikayetçi oldukları konu depresyondur. Boşanmış bireylerin ayrıca alkolik olma, psikolojik tedavi görme, psikolojik tedavi merkezlerine yatma ve intihar etme eğilimi olasılıkları evli, bekar ya da dul bireylere oranla daha yüksektir (Parrillo, Stimson and Stimson, 1995, s.293). Boşanmalardan hem kadınlar hem de erkekler

olumlu veya olumsuz etkilenmekle birlikte bu etkilenme oranları cinsiyetler arasında farklılık gösterir.

Yakın dönemde boşanmış erkeklerin yaşadıkları stres çok daha yüksektir. Ayrılmanın getirdiği duygusal travmayı kadınlara oranla daha yoğun yaşarlar ki bu dönemde intihar eden ya da intihar girişiminde bulunan erkek sayısı azımsanmayacak düzeydedir. Örneğin Avustralya'da yapılan bir intihar çalışmasında boşanmış erkeklerin evlilere oranla kendini öldürme girişiminde bulunma olasılıklarının altı kat daha yüksek olduğu belirlenir. Buna karşılık aynı çalışmada boşanmış kadınların intihar oranlarında önemli bir yükseliş kaydedilmez. Boşanmış erkekler boşanmalarının hemen ardından kilo kaybı, ağrı, iştah kaybı, kalp çarpıntıları, nefes darlığı, baş dönmesi, güçsüzlük gibi fiziksel belirtilerin görüldüğü şiddetli sağlık problemleri yaşarlar ve bu problemleri dolayısıyla hastaneye yatma olasılıkları yüksektir. Hem Amerika'nın Virginia eyaletinde hem de İsveç'te yapılan çalışmalarda da boşanmış erkeklerin boşanmayla bağlantılı olarak kadınlara kıyasla çok daha yüksek bir ölüm oranı gösterdikleri tespit edilir. Bunun sebeplerinden biri, boşanmayı gündeme getiren tarafın kadınlar olmasıdır. Evliliklerindeki sorunların çözüme ulaşamayacağını anlayan ve evliliklerinden bekledikleri tatmini alamayan kadınlar erkeklerin aksine boşanmayı bir çözüm olarak düşünmeye başlarlar. Dolayısıyla evlilikleri bittiğinde de evlilikleri ve eşleriyle ilgili erkeklere kıyasla daha olumsuz düşüncelere sahiptirler. Bu nedenle de boşanmalar erkekler için bir şok etkisi yaratırken; kadınlar için daha uzun ve daha acılı bir süreci kapsar (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.89-91). Boşanmış kadınlar için boşanmanın en yoğun ve uzun dönemli etkisi; yoksulluğun yaratmış olduğu stres, boşanılan eşle devam eden tartışmalar ve çocuğun bakımıyla ilgili problemlerdir (Parrillo, Stimson and Stimson, 1995, s.293-294).

Boşanmanın ardından daha şiddetli fiziksel semptomlar gösteren erkeklere kıyasla kadınlar daha şiddetli problemler yaşarlar ki bu problemler uzun solukludur. Boşanmanın ilerleyen yıllarında kadınlar erkeklere oranla daha yüksek bir stres ve depresyon yaşarlar. Boşanan kadınların deneyimledikleri psikolojik stres düzeyi daha yüksekken; psikolojik tatminleri ise daha düşüktür. Daha olumsuz yaşam koşullarının yanı sıra depresyon, güvensizlik hissi, stres, karamsarlık gibi psikolojik semptomları daha fazla gösterirler. Kısacası kadınlar açısından uzun dönemde değerlendirildiğinde, boşanmanın yol açtığı sorunlar, boşanmaya karar verme süreci ve boşanmanın kendisiyle kıyaslandığında çok daha streslidir. Clarke-Stewart and Brentano (2006, s.91) pek çok çalışmanın boşanma sonrası kadınların toparlanıp, boşanmanın yarattığı sorunların üstesinden gelmelerinin en az üç yıl sürdüğünü ortaya koyduğunu belirtmektedirler.

2.2.1 Boşanmanın Aile Türlerine Göre Değişen Görünümleri

Boşanmalar özellikle cinsiyete dayalı geleneksel rollerin yürütüldüğü evliliklerde radikal değişikliklere yol açar. Geleneksel iş bölümünün hakim olduğu evliliklerin boşanmayla sonuçlanması kadının ev kadını rolünün son bulup, evin geçimini sağlama rolünü üstlenmesine sebep olur. Clarke-Stewart and Brentano (2006, s.71-72) Amerika'da yapılan bir çalışmada, görüşülen boşanmış kadınların hepsinin evin gelirini sağlayan bireyler olduğu belirlendiğini vurgulamaktadırlar. Bu kadınlar yüksek gelir getiren bir uzmanlığa sahip olmamakla birlikte çoğunlukla sekreterlik, hemşirelik gibi işlerle meşguldürler. Görüşülen kadınlar arasında boşanmadan önce de tam zamanlı bir işte çalışarak aile gelirine katkıda bulunan ve dolayısıyla evle ilgili kararlarda söz sahibi olanların boşanma sonrası hayatlarında yaşanan değişiklikleri daha ılımlı karşıladıkları ve işleriyle daha fazla meşgul oldukları belirlenir. Daha önce kısmi zamanlı çalışan kadınların ise boşanma sonrası iş yüklerinin daha da arttığı bunun yanı sıra çocuklarıyla geçirdikleri stressiz zamanı özledikleri de belirlenmiştir.

Eve gelir getirme işini erkeğin üstlendiği geleneksel ailelerden gelen boşanmış kadınlar kendi yeni rollerine alışmakta büyük bir sıkıntı yaşarlar. Bu kadınların çocuklarıyla ilgili kaygıları da yüksektir. Yeni işlerinin sorumluluğu onları hayal kırıklığına uğratır ve sinirli hissetmelerine sebep olur. Çocuklarıyla zaman geçiremedikleri için kendilerini suçlarlar.

Boşanma sonrasında çocuğun velayetini kadının alması da daha fazla sorumluluk üstlenmesi anlamına gelir. Çocuğun bakımını üstlenen kadınlar kendilerini ev işi, çocuk bakımı, iş yükü ve finansal sorumluluklar arasında sıkışmış bulurlar. İki kişi arasında bölüşülmüş olan ev işleri, boşanma neticesinde tek kişinin üstüne yığılır ve tek kalan kadın artık daha fazla ev işi, daha fazla ev yönetimi, çocukla daha fazla ilgilenme ve daha fazla yemek yapma işinden sorumludur (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.71-72).

Aileyi bir arada tutan kadının, tek ebeveyn olarak ev içindeki görevleri artış gösterir. Çocuğun bakımı ve topluma kazandırılması görevini tek başına üstelen annenin daha güçlü olması beklenir. Dolayısıyla tek başına kalan anneler, tek ebeveynliliklerinin ilk dönemlerinde böylesi bir sorumluluğun altından kalkamayacakları endişesine kapılırlar. Çocuklarıyla birlikte alışkın oldukları yaşam standardında bir hayat sürdürebilmeyi başaramama kaygısı yaşarlar (ASAGEM, 2011, s.82-85). Dolayısıyla boşanma, kadınların hayatında ne kadar değişikliğe yol açarsa onları kabullenilmesi, üstesinden gelinmesi o kadar zor durumlarla karşı karşıya getirir.

2.2.2.Boşanmanın Farklı Yaşlar Üzerindeki Etkisi

Boşanma kararının alındığı evliliklerde kararı alan 2/3 oranında kadınlardır. Evlilikleri mutsuz olsa bile, durağan bir ortam sağlaması bakımından erkekler evlilik hayatlarından hoşnut olabilirler; çünkü evleri düzenlidir, yemek saatleri bellidir ve her şey bir düzen içinde işler. Ancak aynı düzen kadınlar için geçerli değildir; kadınlar kendi ihtiyaçlarının karşılanamadığının farkına varırlar ve bu durum onların erkeklere oranla daha fazla boşanma eğiliminde olmalarına sebep olur. Dolayısıyla boşanma kararını alan taraf erkek olsa bile, kadınlar bu kararı erkeklere göre daha olgun karşılayabilirler (Coates, 2008, s.60). Ancak farklı yaşlardaki kadınlar boşanma olgusunu farklı yaşarlar.

Boşanmış kadınların boşanma nedenlerini ve evlilik süresince ve sonrasında karşılaştıkları sorunları belirlemek amacıyla Sucu'nun (2007, s.44) Sakarya ili genelindeki boşanmış kadınlarla gerçekleştirdiği bir çalışmada; boşanmış kadınların %50'lik bir oranla 26-35 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Boşanma oranının en yüksek olduğu (%26) yaş grubunun 31-35 yaşları arasındaki bireyler olduğu, bu oranın 35 yaşından itibaren düşüş gösterdiği de aynı çalışmadan elde edilen başka bir sonuçtur. 36-40 yaş grubunda %18 olan boşanma oranının 41-45 yaş grubunda %12'ye, 46 ve üzeri yaş grubunda ise %6'ya gerilediği ifade edilmiştir.

Aralarında hemen hiç yaş farkı olmayan genç çiftlerde boşanma sürecini başlatan çoğunlukla kadınlardır ki bunun nedeni de çoğu zaman kadının eşine oranla daha çabuk olgunlaşmasıdır. Yirmi otuz yaşları arasındaki genç kadınlar hayatlarını neredeyse tamamen değiştirecek olan boşanma gibi önemli bir kararı almak konusunda daha rahattırlar. Boşandıktan sonra eğitimlerini sürdürebilecek, yeni bir iş olanağı elde edebilecek, hayatlarında önemli değişiklikler yapabilecek kadar kendine güvenli, enerjik, değişime hazır hisseden genç kadınların çoğunlukla boşandıktan sonra evliyken hissettikleri stres düzeyleri azalır. Üstelik yaşamlarının henüz başında olan, hala genç ve çekici olan kadınlar için yeni birileriyle ilişki kurmak da daha kolaydır. Dolayısıyla yeniden evlenebileceklerini ve yaptıkları yeni seçimin daha mantıklı olacağını düşünmeleri onların boşanma sonrası hayata daha olumlu bakmalarına yardımcı olur. Genç kadınlar, evlilik öncesi hayatlarına geri dönme konusunda daha başarılı olabildikleri gibi, boşanma sürecini kendilerini olgunlaştıran, kişisel gelişimlerini destekleyen bir süreç olarak görme eğilimindedirler (Coates, 2008, s.63).

Evliliğini bitiren kadınlardan 40'lı yaşlar ve üzerinde olanlar için bu süreç çok daha stresli geçer. Çünkü bu süreci deneyimleyen kendilerinden yaşça genç hemcinslerinin aksine; onlar için hem parasal anlamda hem de manevi olarak tatmin edici bir iş bulmak oldukça

zordur. Bu durum en iyi ihtimalle düşük ücretli işlerde çalışan kadınların kendilerine saygılarının azalmasına sebep olur (Coates, 2008, s.61).

Tek ebeveynli ailelerde annelerin bir diğer endişesi de yalnızlıktır. Genç yaşında tek kalan annelerde yalnızlık kaygısı çok fazla hissedilmezken; ilerleyen yaşlarında yalnız kalan kadınlar, çocuklarının yetişkin birer birey olarak evden ayrılmasıyla daha da yalnız kalacaklarından endişe duyarlar. Bunun yanı sıra çocuklarının evden ayrılması yalnız annelerin ekonomik güvencelerini de kaybettikleri hissine kapılmalarına sebep olur (ASAGEM,2011,s.140).

2.2.3.Boşanmanın Ekonomik Durum Üzerindeki Etkisi

Ekonomik yük ve sorumlulukların anne ve babanın paylaştığı bir durumdan sadece tek ebeveynin üzerine yüklendiği bir aile biçimine geçilmesi nedeniyle ekonomik sıkıntılar tek ebeveynli ailelerin karşılaştıkları sorunların başında gelmektedir (ASAGEM, 2011, s.121-122). Boşanmanın hem kadınların hem erkeklerin ekonomik durumları üzerinde olumsuz bir etki yaratması kaçınılmazdır. Ancak boşanmanın ardından hayat standartlarında büyük bir düşüş gerçekleşen bireyler arasında kadınların sayısı çok daha fazladır ki bu sayı boşanmış her dört kadından üçünü ifade etmektedir (Coates, 2008, s.73). Boşanmaların çiftlerden hangisi için daha zorlayıcı bir süreç olduğunu belirlemeyi hedefleyen pek çok araştırmanın da ortaya çıkardığı gibi kadınlar boşanmanın sonuçlarından daha fazla etkilenir ki bu konuda ekonomik refah belirleyicidir. Bianchi ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmanın (1999) sonuçlarına göre, boşanma sonrası çocukların velayetini üstlenen kadınların yaşam standartlarında %36'lık bir düşüş yaşanırken aksine çocukların koruyuculuğunu üstlenmeyen babaların yaşam standardının %28 oranında arttığı görülür. Bunun yanı sıra boşanmış kadınların boşanmış erkekler ya da evli hemcinslerine göre daha kötü ve daha süreğen bir ekonomik bunalım içine girdikleri gözlenir. Öyle ki bu ekonomik bunalımları süresince faturalarını ödeme ya da temel ihtiyaçlarına ulaşabilme imkanları bile kısıtlıdır (Amato, 2000, s.1277). Yaşam standartlarındaki düşüşün asıl nedeni, gelir düzeyindeki azalmalardır.

Orloff'dan aktarıldığı gibi (1993) boşanmış kadınların ve yalnız annelerin özerk bir hane kurabilmesini ve bu haneyi iktisadi olarak sürdürebilmesini engelleyen, dahası boşanmış kadını düşük gelir düzeyi ve yoksulluk riskiyle karşı karşıya getiren çok sayıda sosyal ve ekonomik etmen vardır. Ailenin tüm bakım hizmetlerini kadına yükleyen rol dağılımı, kadın emeğinin piyasada erkek emeğine göre daha düşük ücretlendirilmesi, erişilebilir çocuk bakım hizmetlerinin kısıtlılığı ve kadınların aile ve iş yaşamındaki rollerinin çatışması bu etmenlerin başında gelir (Özar ve Yakut-Çakar,2012,s.2). Kadınların boşanma sonrasında ekonomik olarak dezavantajlı duruma düşmelerinin nedenleri temel olarak; kadınların boşanma öncesi iş

piyasalarında daha kısıtlı ve kesintili yer almaları, iş aile çatışması içinde olmaları, istihdam ve ücret konusunda bir eşitsizlikle karşılaşma olasılıklarının yüksek olmasıdır (Amato, 2000, s.1277). Kadınların boşanma sonrasında yaşam standartlarının düşmesinin arka planında aile içi cinsiyet temelli iş bölümü vardır.

Kadınlar ev işlerinden ve tüm ailenin bakımına yönelik hizmetlerden sorumlu tutulurlar. Ev dışında gelir getirici işlerde çalışma olasılıklarını düşüren bu durumun yanı sıra çalışma hayatının hemen her aşamasında ayrımcılık pratiklerine maruz kalan kadınların, beceri ve nitelikleri bir erkekle aynı olsa dahi ücret ve statü açısından daha alt kademe işlere yerleştirilmeleri de onları çalışma hayatından uzak tutar. Kadının evlilik sırasında gelir getirici işlerde çalışma deneyimi edinmesine olanak tanımayan bu durum kadınların boşanma sonrasında kendileri ve birlikte yaşadıkları aile fertlerini geçindirecek bir iş bulmalarını zorlaştırır (Özar ve Yakut-Çakar, 2012, s.3). Kadınların çoğunluğu sosyal güvenceden yoksundur ve finansal kaynaklara erişimleri kısıtlıdır. Ellerine düzenli olarak para geçmeyen kadınların ölçülebilir bir gelirleri de yoktur. Bunun yanı sıra kadınlar ailenin geliri üzerinde de söz sahibi değildirler (Özdemir, 2009, s.14). Ücretli bir işte çalışmaları dolayısıyla sosyal güvenliğe sahip olan ve bu sayede bir refah edinebilen erkeklerin aksine kadınların refah düzeyi oldukça düşüktür. Kadınların ücretli işlere erişimlerinin kısıtlı olması ve/veya ücretli işe sahip olsalar dahi, başta bakım hizmetleri olmak üzere, eşitsiz bir toplumsal cinsiyet temelli işbölümü içerisinde yer almaları, onların erkeklerin sahip oldukları refah düzeyine erişmelerini engeller (Özar ve Yakut-Çakar, 2012, s.1-2). Ücretli işlerde cinsiyet kaynaklı ayrımcılığın yapılması; kadınların yükselme fırsatının az olduğu işlerde düşük ücretlerle ya da geçici işlerde çalıştırılmasını ifade eder. Bu durum kadınların gelir düzeylerinde azalmaya sebep olur. Kadınların erkeklere oranla daha düşük gelir düzeylerine sahip olmalarının yanı sıra bir de çocukların bakımında karşılaştıkları eksiklikler, boşanmış kadınların büyük çoğunluğunu ve onların bakmakla yükümlü oldukları çocuklarını uzun süreli bir ekonomik sıkıntıya mahkum eder (Fine, Ganong and Demo, 2005, s.235).

Evliliği süresince ev dışında bir iş yaşantısı olmayan ya da geçici işlerde çalışan kadınlar, düzenli bir iş yaşantısı olan kadınlara oranla boşanmalardan daha fazla etkilenerek daha dezavantajlı bir konuma gelirler. Boşanma sonrası öncelikli hedefleri kendilerine bir yaşam sağlayabilmek, geçinebilmek olan bu kadınların çalışan hemcinslerine göre çok daha fakirleştiği birçok araştırmanın ortak sonucudur. Bu yoksulluğun bir nedeni de evlilik süresince bir iş yaşantısı olmayan kadınların boşanma sonrasında yapılan mal paylaşımında çok az bir kısmın kendilerine düşmesidir (Newman, 2009, s.394).

Kadınların boşanma sonrası daha dezavantajlı durumda olmasının ardındaki temel nedenlerden bir diğeri, biten evliliklerde çoğunlukla çocukların da yer alması ve kadınların eşlerine oranla çoğunlukla kendilerini çocuklarına adayan taraf olmalarıdır (Fine, Ganong and Demo, 2005, s.234). Kadınların ekonomik kaygıları daha çok çocuklarla ilgili konulara ilişkindir. Çocukların eğitim ihtiyaçları, boş zaman faaliyetleri, büyüdükçe artan ihtiyaçlar gibi konular, tek annelerin çocuklarına ilişkin ekonomik kaygılarını oluşturur (ASAGEM, 2011, s.121-124). Ancak özellikle küçük çocuk annelerinin çocuklarının bakımına daha fazla zaman ayırmasının gerekliliği, anneleri çoğunlukla iş hayatlarını sonlandırmak zorunda bırakarak, onların ekonomik dezavantajlı konumlarını pekiştirir (Fine, Ganong and Demo, 2005, s.234). Gerek aile içinde gerekse de dışında kadın ve erkeklere sunulan roller, kadınların tek başlarına ya da çocuklarıyla birlikte bir yaşam sürdürebilecekleri zemini hazırlamaktan oldukça uzaktır. Cinsiyet temelli iş bölümünde kadına düşen roller; onu boşanma sonrasında kendi ayakları üzerinde durabilecek, kendinin ve varsa çocuklarının geçimini sağlayabilecek olanaklardan yoksun bırakır.

Araştırma bulgularına göre boşanma sonrası ekonomik durumları düzelen erkeklerin aksine kadınların gelir düzeylerinde uzun yıllar sürecek olan ciddi bir düşüş yaşanmaktadır. Boşanmanın ardından kadınların ortalama 1/3'inin gelirlerinde bir azalma görülür ve ortalama olarak her 100 kadından 25'i boşanmanın ardından ilk beş yıllık zaman dilimi içinde yoksulluk sınırına düşmektedir. Bu kadınların ekonomik durumlarını düzelterek, boşanma öncesi ekonomik durumlarına dönmeleri olası olsa da boşanmayan, istikrarlı evliliklerini sürdüren kadınlar gibi iyi bir gelir düzeyi yakalamaları mümkün olmaz. Pek çok boşanmış kadın içinse ekonomik iyileşme ancak yeniden evlenmeleriyle mümkün hale gelir. Boşanmanın ekonomik etkilerinin bireyler arasında bu şekilde değişiklik göstermesi ise bir ölçüde hiçbir kusura dayanmayan boşanma yasalarının sonucudur. Ayrıca bu türden boşanmalar kadının ve erkeğin ekonomik özgürlüğü ve eşitliği varsayımına dayanırken; ödemelerdeki cinsiyet ayrımcılığını yok saymaktadır. Gerçekte kadınlar boşanma sonrası çocukların bakımını üstlenen taraftır erkekler ise bu konuda ihmalkardır (Parrillo, Stimson and Stimson, 1995, s.293).

Genel olarak bakıldığında 1990'larda yapılan araştırmalardan edinilen sonuçlar 1980'lerde yapılanlarla benzerlik gösterir. Öyle ki boşanmış kadınların özellikle de çocukların bakımını üstlenenlerin, boşanmamış hemcinsleri ya da erkeklerle kıyaslandığında ekonomik olarak avantajsız durumları devam eder (Amato, 2000, s.1277).

Sucu'nun (2007,s.49) Sakarya genelinde boşanmış kadınlarla gerçekleştirdiği bir çalışmanın bulgularıyla da desteklendiği gibi, kadının gelir düzeyi boşanma kararının

verilmesinde etkili olduğu kadar, boşanma sonrasında sosyal konumunu belirlemesi açısından da önemli bir değişkendir. Araştırma kapsamında görüşülen boşanmış kadınlardan ortalama gelir düzeyine sahip olduklarını belirtenlerin boşanma öncesi gelir düzeyleri ile boşanma sonrası gelir düzeylerinin genel anlamda birbirine yakın olduğu belirlenirken; "ortanın üstü" ve "yüksek" gelir düzeyine sahip olanların boşanma sonrasında %8'lik bir gelir kaybına uğradığı görülür. Boşanmış kadınların yarıdan fazlası (%54) kendi kazançları dışında herhangi bir ek gelire sahip değilken; boşanma sonrası hayatını idame ettirebilmek için bir işte çalışmaya başlayan kadınların oranı %20'dir. Bunun yanı sıra boşanmış kadınların %18'nin geçimlerini sağlamak için nafaka almak durumunda kaldığı belirlenir. Boşanmayla birlikte hayatlarını idame ettirebilecekleri bir gelirden yoksun kalan kadınların oranının ise %20 olarak belirlendiği söz konusu çalışma, boşanmanın kadınlarda maddi bir kaybı da beraberinde getirdiği bulgusunu destekler.

Kadınların geçim sorunlarını oluşturan bir diğer kaynak da özellikle son yıllarda kadınlar için giderek güvensizleşen çalışma ortamı ve sosyal güvenlik sisteminin yetersizlikleridir. Sosyal güvenlik sistemine dahil bir işte çalışmayan kadınların boşanma sonrasında sağlık hizmetleri de dahil, sistemin dışında kalması olağandır. 2008 yılında yeniden tanımlanan Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası yasası kadınları sosyal olarak babalarına ya da eşlerine bağımlı hale getirir. Bu yasa gereği herhangi bir sosyal güvenceleri olmayan kadınlar boşanma sonrası ancak babalarının sağlık hizmetlerinden yararlanabilir, babalarının ölmesi halinde ise babalarının maaşlarının kendilerine bağlanmasıyla geçimlerini sağlarlar (Özar ve Yakut-Çakar, 2012, s.7).

Boşanma sonrasında kadınların büyük çoğunluğu yaşamlarını devam ettirebilmek için babalarına olduğu gibi eşlerinin desteğine de ihtiyaç duyarlar ki bu nafaka anlamına gelmektedir (Coates, 2008, s.73-74). Bireyleri boşanma sonrasında ekonomik açıdan mağdur etmeyecek şekilde yapılan yasal düzenlemelerle, boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek olan daha az kusurlu tarafa geçimini sağlayabilmesi için diğer taraftan süresiz olarak nafaka alma hakkı verilir. Bunun yanı sıra çocuğa fiilen bakan taraf da çocuk adına nafaka isteyebilir. Boşanma sonrasında hukuki kusurun büyük çoğunlukla erkekte bulunması ve çocuğun fiili bakımını kadının üstlenmesi dolayısıyla nafaka alma hakkını kazanan taraf çoğunlukla kadınlardır. Ancak pek çok nedenle kadınlar elde ettikleri bu yasal haklarından yararlanamaz. Özellikle düşük sosyo ekonomik düzey, nafaka alımının önünde bir engeldir. Çoğu zaman kadın, eski kocasının düşük sosyo ekonomik durumu nedeniyle nafaka veremeyeceğini bildiği için ya da boşandığı eşiyle muhatap olmayı istemediğinden, nafakanın pazarlık malzemesi olmasından ya da kocasının tehdidiyle karşılaşmaktan kaçındığı için nafaka talebinde

bulunmaz. Nafaka talebinde bulunan çoğu kadın ise, eski kocasının düşük sosyo ekonomik durumu yüzünden ya nafaka alamaz ya da ancak çok düşük miktarlarda nafaka alabilir (ASAGEM, 2011, s.111-114). Yoksulluk sınırının altında kalan kadınların bile nafaka alma olasılıkları çok düşüktür. Boşanma sonrasında nafaka alma hakkı elde eden kadınların sadece ¼'i bu parayı gerçekten alabilir ki bunların da ancak yarısı tam ödemedir (Coates, 2008, s.73-74). Babaların çocukların bakımını tamamen üstlendiği durumlarda bile nafakalar genellikle çocukların yetiştirilebilmesi için yeterince yüksek değildir veya enflasyon oranlarıyla eşit indekslenmezler. Dolayısıyla boşanmalar kadınlar için ekonomik açıdan daha külfetli olur (Fine, Ganong and Demo, 2005, s.235). Boşanan kadınların geçimlerini sağlayabilmesine bir katkı sağlayacak olan nafaka miktarlarının çok düşük olması ya da düzenli olarak ödenmemesi boşanmış kadınların eve iş alarak düşük ücretler karşılığı parça başı işler yapmalarına, gündeliğe gitme, mahalledeki apartmanların merdivenlerini silme gibi zor koşullarda güvencesiz işlerde çalışmalarına sebep olur. Kadınların kayıt dışı koşullarda çalışmaları ise işsiz kalmaları durumunda ya da yaşlılık dönemlerinde düzenli bir gelir ve sosyal güvenceden yoksun kalmaları sonucunu doğurur (Özar ve Yakut-Çakar,2012,s.8).

Kadınların istihdam açısından günümüzdeki durumları incelendiğinde, finansal kaynaklara erkeklerle eşit şartlarda ve oranlarda ulaşamayan kadınların örgütlenememelerinin de bir problem yarattığı görülür. Bu aşamada "demokrasi okulları" olarak kabul edilen kooperatifler, kadınların genel eğitimlerini ve mesleki kabiliyetlerini artırmaya yardımcı olarak insan kaynaklarının gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunabilirler. Kooperatiflerde geliştirilen ortak çalışma sayesinde başta kadınlar olmak üzere toplumun ekonomik yönden daha zayıf kesiminin pazarlık gücü kuvvetlenir, diyalog ve karşılıklı yönetim ilişkileri güçlendirilir. Bunun yanı sıra, kooperatiflerde nüfusun bu daha zayıf gruplarına yönelik olumsuzlukların da ortadan kaldırılmasına yardımcı olunur (Özdemir, 2009, s.15-16). Ancak kadın girişimciliğini destekleyen kooperatifler, boşanma sonrası hızlı bir gelir kaybı yaşayan kadınların sorunlarını çözmede yetersiz kalabilirler.

2.2.4.Boşanmanın İş Hayatı Üzerindeki Etkisi

Evlilik planı dahilinde iş ya da kariyer fırsatlarını sonlandıran kadınlar çoğunlukla boşanma sonrası hayatlarını idame ettirebilmek için iş hayatına geri dönerler. Ancak iş hayatına "boşanmış kadın" kimliği ile dönüş yapan kadınlar, evliliklerinin bitmesinin sorumluluğunu üstlenmek durumunda kalırlar. Çünkü toplumun genel kanısı evliliğin kadının başarısızlığı nedeniyle bittiği yönündedir. Boşanan kadına karşı bu tutum, iş hayatına da yansımaktadır. Kadınların evlilikteki başarısızlıklarının çalışma hayatına da yansıyacağını düşünen işveren-yönetici ve çalışma arkadaşları, boşanmış kadının basit bir evliliği bile

yürütememiş olması dolayısıyla iş arkadaşlarıyla da anlaşamayacağını, uyumsuzluk yaratacağını ve sorumluluk üstlenmekten kaçacağını düşünme eğilimi göstermektedir. Bu nedenle de boşanmış kadının işini yapabileceğinden ya da işinde başarı elde edebileceğinden şüphe duymaktadır (Yılmaz ve Fidan, 2006, s.53). Boşanan kadınların iş yerinde başarı elde edebilmesini engelleyen etmenlerden birisi de çocuk sahibi olmalarıdır.

Gelir getiren bir ekonomik aktivitede yer almayan tek anneler gibi, bir iş yaşantısı olan yalnız annelerin de boşanma sonrası ekonomik yükü artmaktadır. Gelir getiren bir işte çalışan tek anneler ebeveyn olarak sorumluluklarının artmış olmasına bağlı olarak iş hayatlarında da zorluk yaşarlar. Tek annelerin iş yerinde karşılaştıkları sorunlar da yine öncelikli olarak çocuklarla ilişkilidir. Çocuk bakımı için çevreden yardım alamamak yalnız annelerin motivasyonunu düşürdüğü gibi, onların sık sık işten izin almasına neden olur. Bu durum ise onların iş yerindeki verimliliğini azaltır (ASAGEM, 2011, s.133-134). Boşanma ile birlikte işin kazandığı anlam, iş çevresinin kadını algılayışı ve kadının verdiği tepkiler farklılık göstermeye başlar. Boşanmanın kadına yönelik belli bir kavrayışa yol açması, kadınların çalışma yaşamlarında rahatsız edici durumlarla karşılaşma olasılıklarını da artırmaktadır (Yılmaz ve Fidan, 2006 s.56)

Boşanmış kadınların iş yerinde karşılaştıkları sorunlardan biri, sözlü ya da fiziksel tacizdir (ASAGEM, 2011, s.133). Erkek çalışma arkadaşları ya da üst düzey yöneticileri tarafından tacize uğrama olasılıklarının artması, boşanmış kadın çalışanların işyerlerinde karşılaşabilecekleri en temel sorunlardan bir tanesini oluşturur. Fiziksel davranışlar, şakalar, çirkin sözler, dedikodu, iftira, bir takım şarkı ve mektuplar, resim, grafik ve amblemler, özel işaretler, sosyal aktivitelerden izolasyon, işbirliğinden kaçınma, cinsel davranışlar için zorlama, politik gruplara katılım için baskı yapma, sessizce ve gizliden yaklaşarak sürekli rahatsız etme gibi farklı formlarda karşılaşılan tacize iş çevrelerinde özellikle boşanmış kadınlar maruz kalabilirler. İş ortamının kadınlar için "düşman iş çevresi" olarak yeni bir anlam kazanmasına sebep olan bu durum, kadınlarda depresyon, acizlik, iş performansında düşüş, kendi kabuğuna çekilme, uykusuzluk, sürekli bitkinlik, mide bulantıları gibi psikolojik etkiler yaratarak onların iş ve aile hayatlarındaki düzenlerini bozduğu gibi, ekonomik kaybı da beraberinde getirir (Kim ve Kleiner, 1999 aktaran Yılmaz ve Fidan, 2006, s.52-53). İş yerinde tacize daha açık olarak konumlanan boşanmış kadınlar çoğu zaman işten ayrılmak zorunda kalırlar (ASAGEM, 2011, s.133). İş kaybı (işten ayrılma veya sıkılıkla işe gitmeme/gidememe), terfi imkânlarının yitirilmesi, performans düşüklüğüne bağlı olarak finansal teşviklerden yararlanamama boşanmış kadının karşılaştığı ekonomik olumsuzluklardır.

Yılmaz ve Fidan (2006) tarafından yapılan bir araştırma kapsamında görüşülen boşanmış kadınların büyük bir kısmı (%60) boşanma sonrasında farklı tutumlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. İş çevresinde boşanma sürecinden sonra kadınlara yaklaşımın genelde cinsiyetler temelinde farklılık gösterdiğinin belirlendiği söz konusu araştırmada boşanmış kadınların kadın arkadaşları tarafından "evliliği bile yürütememiş", erkek arkadaşları tarafından ise "müsait kadın" olarak değerlendirdiği; bu bağlamda hemcinslerinin kendilerinden uzaklaşma ve onları sosyal çevreden uzaklaştırma eğiliminde oldukları, erkek iş arkadaşlarının ise mümkün olduğunca kadına yaklaşma yönünde bir tutum alış sergiledikleri saptanmıştır. Araştırmada ayrıca boşanmış olmaları nedeniyle iş yerindeki arkadaş çevreleri arasında farklı tutumlara maruz kalan kadınların patron ve yönetici pozisyonundaki meslektaşları arasında da farklı algılamalara sebep oldukları ve bazı kadınlarının yöneticileri tarafından boşanmış olmaları dolayısıyla daha dikkatli davranmaya ve iş arkadaşlarıyla daha mesafeli ilişkiler sürdürmeye yönelik uyarılar aldıkları belirlenmiştir. Araştırmada boşandıktan sonra uğradığı taciz nedeniyle işten ayrılmak zorunda kalan ve iş çevresi tarafından suçlanan kadınların varlığına dikkat çekilmektedir. Bunun yanı sıra araştırmanın bir diğer bulgusu, boşanmış kadınların sıklıkla sözlü ve aşağılayıcı davranışlarla karşılaştıklarıdır. Ancak eğitim düzeyi arttıkça maruz kalınan olumsuzluğun şiddeti azalmaktadır (Yılmaz ve Fidan, 2006, s.7). Dolayısıyla eğitim ve statünün boşanmış kadının karşılaştığı olumsuz tepkilere karşı birer bariyer rolünü üstlendiğini söylemek yanlış olmaz. Boşanmış bireylere yönelik algılama genellikle onların sosyal ilişkilerde başarısız ya da geçimsiz oldukları, bu nedenle de evliliklerini sürdüremedikleridir. Boşanmış kadınların geçimsiz olduklarına yönelik inanış, onların iş yaşamlarında başarılı olmalarına, kariyerlerinde ilerleme fırsatlarına engel olur. Ancak boşanma, kadınların iş hayatı açısından tek boyutlu olarak değerlendirilebilecek bir konu değildir.

Boşanma, kadınların kariyerlerine çift yönlü etki yapmaktadır. Boşanmış kadınların bazıları evliliklerindeki başarısızlıklarını bir kariyer edinerek telafi etmeye çalışır. Boşanmanın ardından eğitimlerine devam eden, lisansüstü eğitimini tamamlayan kadınlar da mevcuttur (Yılmaz ve Fidan, 2006, s.57).

2.2.5.Boşanmanın Mekansal Ayrışması

Boşanma sonrasında kadınlara sıkıntı veren kaynaklar, birbirinden ayrı düşünülemez. Boşanmayı deneyimleyen kadınlara sıkıntı yaşatan kaynaklardan biri diğerinin nedeni veya sonucu olabilmektedir. Söz konusu ilişki, gelir düzeyi ve azalan hareketlilik arasında da görülmektedir.

1985 yılında Amerika'nın California eyaletinde yapılan bir çalışmada kadınların boşanmanın ardından gelir düzeyleriyle bağlantılı olarak yaşam standartlarında sert bir düşüş yaşandığı saptanmıştır. Boşanma sonrasında gelir düzeyi %73 oranında artış gösteren erkeklerin aksine kadınların gelirlerinde %42'lik bir düşüş tespit edilir. Tek bir eyalette ve sadece boşanmış çiftlerle yapılan bu araştırmanın bir genellenebilirliği olmadığı gerekçesiyle daha sonra ulusal çaplı ve daha geniş bir araştırma örneklemiyle benzer çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar neticesinde de Amerika'da ülke çapında kadınların boşanmalarının kişi başına düşen gelirlerinde %30 oranında bir düşüşe sebep olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. En yüksek düşüşün ise orta sınıftan kadınlarda ve de evliliklerini uzun yıllardır sürdüren kadınlar arasında olduğu saptanır. Buna karşın erkeklerin gelirlerinde ise %28-48 oranında bir artış söz konusudur. Erkeklerin boşanma sonrasında gelir düzeylerinde kaydedilen artışa karşın kadınların ekonomik olarak kırılganlıklarını artıran bu durumun öncelikli nedeni, boşanmalardan sonra çocukların velayetinin çoğunlukla annelerine verilmesidir (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.69).

Bu ekonomik dezavantajın bir neticesi olarak boşanma sonrasında azalan bir hareketlilik söz konusudur ki bu durum boşanan kadınların daha az arzulanan konutlara taşınmasına neden olur. Kendi sahip oldukları evlerinden kiralık evlere, müstakil evlerinden apartmanlara, lüks bir konuttan bakımsız, döküntü bir eve, şehrin sosyal çevre ve komşuluk ilişkilerinin daha üst kalitede olduğu bir yerden daha kötü bir yere yerleşmek durumunda kalırlar. Boşanma sonrası yaşanan dezavantajlı bu durum en azından beş yıl sürdüğü için boşanmanın en kesin sonuçlarından biri azalan hareketlilik olarak değerlendirilir. (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.67-68

2.2.6.Boşanmanın Farklı Etnik Aidiyetler Üzerindeki Etkisi

Boşanma düzenlemelerinde ırk ve etnik köken görece daha az bilinir olmakla birlikte, farklı araştırmalarda ırkların boşanma karşısındaki kırılganlığıyla ilgili olarak benzer sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin 1992 yılında Kitson tarafından yapılan çalışmada zencilerin boşanma sonrası yeni duruma beyazlara oranla daha çabuk uyum sağladığı sonucu elde edilirken; aksine Neff ve Schluter tarafından yapılan başka bir çalışmada (1993) ise beyazlar, siyahlar ya da Meksika kökenli Amerika'lıların boşanmanın ardından benzer depresyon eğilimleri gösterdikleri saptanmştır. Mastekaasa'nın (1994) İngiltere, Japonya, Güney Amerika, Almanya, Fransa, Meksika gibi ülkelerin de yer aldığı 19 ülkeyi kapsayan büyük bir çeşitliliğe sahip araştırmasında, boşanmış ya da ayrı yaşayan bireylerin daha düşük bir psikolojik refah düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer sonuçlar daha sonra Amato tarafından gerçekleştirilen (1994) çalışmada ve Stack ve Ehleman'ın 17 ülkeyi

kapsayan araştırmasından (1998) da elde edilmiştir (Amato, 2000, s.1277). Ulaşılan araştırma sonuçları boşanmanın millet ya da kültüre bakmaksızın bireylerin hayatlarında stres yaratma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

2.2.7.Boşanmanın Kadınların Sosyal Çevreleri Üzerindeki Etkisi

Boşanma süreci özel olduğu kadar kamusaldır da. Boşanmak bireyin kendisini, eşini ve onunla yaşanan geçmiş anıları kapsadığı kadar, çiftleri birlikte yaşanan sosyal çevre ile de yüz yüze getirmesi bakımından kamusaldır. Boşanmanın ardından çiftler arkadaşlar ağı, evli bir çift olarak edinilen eş dost ve ailelerle de yüzleşmek durumunda kalır.

Boşanma sonrası periyodun en kesin görünüşü evlilik öncesindeki arkadaşlar ve aileyle ilişkilerin yeniden tanımlanıp, yapılanmasıdır. Boşanma sonrası taraflar kendi aileleriyle ilişkilerini yeniden gözden geçirmek, yeniden tanımlamak durumunda kalırlar. Boşanma sürecinde aileler önemli bir rol oynarlar Boşanma eğiliminde olan çiftlerin aileleri özellikle çocuğu da kapsayan evliliklerin devam ettirilmesi yönünde bir tutum sergilerken (Coates, 2008, s.199-200); boşanmış kadınların aileleri ise genelde boşanmış kızlarını kabul etmek istemezler (Özar ve Yakut-Çakar, 2012, s.4).

Özar ve Yakut-Çakar'ın 2012 yılında boşanma sonrası kadınların karşı karşıya kaldıkları sorunları belirlemek için yaptıkları bir çalışmadan boşanmış kadınların evlerine dönmeleri durumunda ailelerinin desteğini çoğunlukla alamadıkları bulgusu elde edilmiştir. Aileler çoğunlukla kendi kızlarını suçlu bulurlar. Onların evlilikte başarısız olmaları nedeniyle boşandıklarını düşünme eğilimi gösterirler. Kızlarının boşanmak için gerekçe gösterdikleri nedenler olan eşlerinde karşılaştıkları şeyleri aileler kızlarının idare edemediğini düşünür ve eşlerinin davranışlarını idare edemedikleri için kızlarını suçlarlar. Özellikle ailelerin rızası dışında kaçarak evlenen kadınlar, kendi isyankar tavırları gerekçesiyle boşanmalarından sorumlu tutulurlar. Aileler de bu başkaldıran tavırları nedeniyle kızlarını suçlama eğilimi gösterirler (Özar ve Yakut-Çakar, 2012, s.5-6). Kadınların boşandıktan sonra soy aileleri tarafından kabul görmemelerinin nedeni temelde aile statüsünün azalmasından duyulan kaygıdır. Toplumun boşanmaya karşı gösterdiği direnç ve özellikle de boşanmış kadına karşı tutum alış, boşanmayı kadının başarısızlığı gibi gören anlayış, ailelerin boşanmayı hoş karşılamamasında etkili olur. Bunun yanı sıra boşanmış kadının ekonomik bir yük olarak algılanması ve yeniden evlenme olasılığının düşüklüğü ailelerin boşanmış kızlarının yanında yer alması olasılıklarını azaltır (Sucu, 2007, s.59-60). Boşanma sonrası kadınların aileleri tarafından istenmemeleri söz konusu olduğu gibi boşanmış kadınlar da çeşitli nedenlerle soy ailelerinin yanına dönmek istemeyebilirler.

Boşanma sonrası kadınların babalarının evlerine dönmekten çekinmelerinin nedenlerinden biri, eşleri ve eşlerinin ailelerinde olduğu gibi babalarının evlerinde de şiddet görmeleridir. Şiddetin varlığı nedeniyle evlerine dönmeleri olanaksız olan kadınlar dışında eve dönenlerse başka sorunlarla karşılaşırlar (Özar ve Yakut-Çakar, 2012, s.4). Oysa boşanmayla birlikte gerek maddi gerekse de manevi desteğe ihtiyaç duyan kadının ailesi tarafından hoşgörülü ile kabulü onun boşanma sonrası statüsünde etkili olur (Sucu, 2007, s.59). Boşanmış kadınların aileleri tarafından reddedilmeleri onların kendi hayatlarını idame ettirebilmelerini olanaksız hale getirir. Özellikle ortalama bir eğitim düzeyine sahip ve çocuklu kadınlar için ise geçimlerini sağlamak daha zorludur (Özar ve Yakut-Çakar,2012,s.4). Boşanmış kadınların aileleri tarafından destek gördükleri durumlarda ise kadınlar ailenin denetimi altında yaşamak durumunda kalırlar.

Bulut tarafından boşanmış 40 kadınla derinlemesine görüşülerek yapılan çalışmada ailelerin genel olarak boşanmış kızlarına destek oldukları bulgusu elde edilmiştir. Ne var ki bu ailelerde de denetimli ve baskıcı bir tutum söz konusudur. Ebeveynlerin ölene kadar çocuklarını korumalarını öngören kültürel değerler gereği, ailelerinin maddi ve duygusal desteklerini alan kadınlar aynı zamanda ailelerinin duygusal yansıtmalar biçimindeki denetimlerine de katlandıklarını belirtmişlerdir. Bunun nedeni yine kültürel değerlerden kaynaklanan kadınların yetişkin bile olsalar kontrol edilmelerinin gerekliliğine olan inançtır. Bu inanışa göre kadınlar, başıboş bırakılmamalıdır (Bulut, 2008, s.117-118). Sucu tarafından gerçekleştirilen başka bir araştırmada ise görüşülen kadınların %66'sı ailelerinin boşanma olayına karşı anlayışlı olduklarını ve destek olmaya çalıştıklarını belirtirken; %20'lik bir kısım ailelerinin tavrının korumacı olduğunu belirtmiştir. Boşanmayı kızlarının sorunu olarak gören ailelerin oranı %8'ken, boşanmayı kabullenmeyip hoş karşılamayan ailelerin oranı ise %6'dır (Sucu, 2007, s.60).

Boşanmanın sebep olduğu değişikliklerden bir diğeri, eşin gidişiyle birlikte evlilik bağıyla oluşturulan yeni akrabalarla ilişkilerin de keskin bir şekilde azalmasıdır. Amerika'da yapılan bir çalışmada eşlerinin ailesini akraba olarak algılayıp, sosyal çevrelerini oluşturan insanlar olarak nitelendiren evli kadınların oranı %50 iken bu oranın boşanmış kadınlarda %13'e gerilediği tespit edilir. Bunun nedeni ise boşanmış kadınların eski eşlerinin ailesiyle taraf tutmadan bir ilişki kurmakta ya da ailenin her şeyden önce geldiği tutumunu benimseyerek bir ilişki kurmakta zorlanmalarıdır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.69).

Boşanma sonrasında eski eşin ailesiyle ilişkilerin seyrekleştiği gibi arkadaş çevresinde de bir daralma olur. Özellikle evli bir çift olarak kurulan arkadaşlık ilişkilerinin büyük bir çoğunluğu genellikle de hepsi boşanmanın akabinde sona erer. Arkadaşlığın sonlandırılması

kararı boşanmış bireyin kendisine ait olabildiği gibi arkadaşının da kararı olabilir. Boşanmış bireylerin evli çiftlere oranla yakın arkadaşlarıyla arkadaşlıklarını sonlandırma ve onlar tarafından dışlanma olasılıkları iki kat daha fazladır. Boşanmayı deneyimleyen bireylerin arkadaş çevreleri çoğunlukla taraf tutuyor olmamak için çiftlerin her ikisiyle birden görüşmeyi keserler ya da çiftlerden birinin tarafını tutup diğeriyle görüşmezler. Bunun nedeni sıklıkla boşanma sonrası tek kalan arkadaşlarını çiftlerle yapılan aktivitelerle nasıl ilişkilendireceklerini bilmemeleridir. Bunun yanı sıra boşanmış bireyleri kendi evlilikleri için bir tehdit olarak algılarlar (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.69-70). Mutlu bir evliliği olan bireyler, benzer problemlerin açıkça ortaya konulması nedeniyle boşanmaların yaşanmaya başladığı bir arkadaş çevresi içinde huzursuzluk duymaya başlarlar. İlişkilerinde yaşanan bir problem nedeniyle ayrılan bireylerin boşanmaları benzer problemleri yaşayan arkadaş çevreleri için de örnek oluşturarak bir domino etkisi yaratır (Coates, 2008, s.200). Dolayısıyla boşanmış arkadaşlarını bir tehdit olarak algılayan çiftler, bu arkadaşlıklarını sonlandırma eğilimi gösterirler.

Boşanmış bireyler de çiftlerle kurulan sosyal çevreye uyum sağlayamayacaklarını düşünme, çevrelerindeki çiftlerin mutluluğunu kıskanıp kendini mutsuz hissetme, boşanmalarından ötürü kendi davranışlarının yargılanacağını düşünme ya da boşanmayla sonuçlanan evlilikteki sorunların arkadaşlar arasında konuşulmasından kaçınma gibi gerekçelerle eski arkadaşlarıyla ilişkilerini sonlandırma eğilimi gösterirler. Özellikle eski eşlerinin davranışlarından utanan bireyler hiçbir şey olmamış gibi davranarak eski sosyal çevreleriyle ilişkilerini sürdürmek istemeyebilirler. Bunun yanı sıra boşanmanın sebep olduğu ekonomik zorlukların çiftleri eski sosyal çevrelerinin olduğu evlerinden taşınmak zorunda bırakması, yeni bir işe başlama ya da iş değiştirme zorunluluğu, ekonomik kazanımın azalması da bu ilişkilerin sınırlandırılmasında etkili olur (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.69-70). Boşanmış kadınların sosyal çevreleriyle ilişkilerine sınırlama getirme nedenlerinden bir diğeri, çocuk sahibi olmaktır.

Tek ebeveynli olmak kadınların ekonomik durumları üzerinde etkili olduğu kadar, sosyal hayatlarını ve bu hayat içinde kendilerini konumlandırma biçimlerini de değişime uğratır. Yalnız annelerin kendilerini algılama biçimleri diğer ailelerden farklılık gösterir ve bu durum onların evli çiftlerden uzaklaşmalarına sebep olur. Yalnız anneler kendi çocuklarının babasız olmaları dolayısıyla bir eksiklik hissine kapılacağını düşünürler. Çevrelerinde gördükleri evli çiftlerin veya tam ailelerin çocuklarına baba yokluğunu hissettireceği düşüncesi, diğer çiftlerle sosyal ilişki kurmaktan kaçınmalarına sebep olur. Çevrelerinin kendileri hakkında dedikodu yapacağına inanırlar ve dış çevreyi yalnız anne olmaları

dolayısıyla bir tehdit olarak algılarlar. Tek olmalarının karşı cins için bir çekim unsuru olduğunu düşünen yalnız anneler, iş yerinde, mahalle ve diğer sosyal çevrelerinde özellikle erkeklerden olmak üzere kendilerini geri çekme eğilimindedirler (ASAGEM, 2011, s.134-135).

Bulut tarafından boşanmanın kültürle ilişkisini ortaya koymak amacıyla 2008 yılında Etlik Eğitim Hastanesi, Psikiyatri Servisinde, ruhsal çöküntü tanısı alan, boşanmış 40 kadınla görüşülerek yapılan çalışmada boşanma sonrası çevreleriyle ilişkilerini eskisi gibi sürdürenler kadar, boşanmadan önceki çevreleriyle görüşmek istemediklerini belirten kadınların da varlığı tespit edilmiştir. Eski çevreleri ile görüşmek istemeyen kadınlar bunun nedenini evlilikteki kötü deneyimlerinin kendilerine hatırlatılmasından, sorgulanmaktan sakınma olarak belirtmişlerdir. Öyle ki bazı kadınlar boşanma sonrası önceden yaşadıkları kentleri dahi değiştirdikleri ifade etmişlerdir (2008, s.117). Boşanmalarından önce kendilerine duygusal destek sağlayan pek çok kız arkadaşa, yakın sırdaşa ve destekleyici bir aileye sahip olan kadınların boşanmanın ardından sosyal çevreleri erkeklerinkine kıyasla daha fazla küçülür. Üstelik boşanma sonrası kadınlar eski çevrelerine bir sınırlama getirirlerken, yeni kurdukları ilişkilerinde de erkekler kadar başarılı değildirler.

İşyerindeki bağlantıları sayesinde sosyal etkileşime erişme fırsatları yüksek olan veya başka insanlarla tanışma imkanlarına sahip olabilecekleri kendilerini geliştirme aktivitelerine, atletik gruplara, kendini geliştirici eğitim kurslarına katılmaları sayesinde sosyal ağlarını geliştirebilen erkeklerin aksine kadınlar bu türden aktivitelere katılma lüksüne sahip değildirler. Kadınlarını boşanmanın ardından gelirlerinin azalması, boşanmanın kendilerine duydukları güveni zedelemesi ve bu türden aktiviteler için deneyimsiz olmaları onların başka insanlarla iletişim kurma fırsatlarını da kısıtlar. Sosyal hayatları çocukları ve evlilik yoluyla genişleyen akrabalık ilişkileri ile sınırlı olan kadınlar yeni ve günlük ilişkiler kurma konusunda erkekler kadar iyi değildirler (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.93).

Boşanma sonrası kadınlar, eski çevrelerine bir sınırlama getirdikleri gibi yeni kurdukları ilişkilerinde de daha seçici bir tutum sergilemektedirler. Yeni çevrelerinde yeni arkadaşlar edinen kadınlar bu arkadaşlarını çoğunlukla kendileri gibi evliliklerinde problemleri olan kişilerden ya da evli olmayan bireylerden seçerler. Çoğu boşanmış birey ise boşanmalarının ilk yılı içinde eski eşlerinden uzaklaşmalarını sağlamada en büyük araç olan başka biriyle romantik bir ilişki kurma eğilimi gösterir. Ancak insanlarla tanışıp buluşmak, yeni bir çevre edinmek kadınlar için çok zordur. Çünkü pek çok kadın kendilerine yeni insanlarla tanışmak için ortam hazırlayabilecek barları cinselliğin açıkça hissedildiği, rekabetçi bir ortam olarak değerlendirmeleri ve kendilerini de bu yerler için yaşlı bulmaları

dolayısıyla buralardan uzak durma eğilimi gösterir. Boşanmanın neticesinde gelirlerinin azalması da sosyal aktivitelerini kısıtlayarak, özel ilişkiler kurmayı kadınlar için daha da zor hale getirir. Bunun yanı sıra ev, iş ve çocuk bakımı gibi birçok sorumluluk üstlenmeleri, boşanmanın kendilerine duydukları güveni zedeleyerek oyun dışı bırakılmış hissetmelerine neden olması ve yaralanmaktan korkmaları dolayısıyla yeni birileriyle tanışmak kadınlar için erkeklere oranla çok daha zordur. Bazen de eski kocalarına duydukları gönül bağı, onların yeni bireylerle tanışıp özel ilişkiler kurmalarına engel olur (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.70-71). Nedeni ne olursa olsun boşanmış kadınlar evli hemcinslerine göre daha izole bir yaşam sürerler ve bu durum onların daha yalnız hissetmelerine sebep olur.

2.2.8.Boşanmanın Kadınların Kendilerini Tanımlama Biçimleri Üzerindeki Etkisi

Hem kadınların hem de erkeklerin kimliklerinin bir parçasını kaybetmelerine neden olan boşanmanın ardından özellikle ekonomik olarak sarsılan kadınların kendilerini yeniden tanımlamaları gerekir (Newman, 2009, s.394). Toplum kadını ve kadının davranışlarını cinsiyet ayrımcılıklı bir yaklaşımla yargılar. Boşanmış kadına uygulanan baskı ise kadın davranışlarını daha da kısıtlayarak, evde bir erkek olmadan yaşayan kadınların ekonomik sıkıntı çekmelerine sebep olur (Özar ve Yakut-Çakar, 2012, s.5). Boşanma kaynaklı ekonomik sıkıntı yaşayan kadınların, ekonomik yoksunluklarıyla bağlantılı olarak üyesi oldukları sosyal sınıfa ait kimlikleri de kesin bir sarsıntı geçirir (Newman, 2009, s.394).

Her ne kadar boşanmanın ardından kötü giden evliliklerine son veren kadınların bağlarından ve bağlılıklarından kurtularak bireyselleşip, özgürleşeceği düşünülse de aksine boşanan kadının bireyselliği ve özgürlüğü kısıtlanır. Boşanmayla birlikte kadını kısıtlayan kaynakların başında %40 oranında kendileri gelir. Kadınların özgürlüğünü kısıtlayan diğer kaynaklarsa; aileleri (anne, baba, kardeş, akraba), toplum ve boşandığı eşleridir. Kadınların kendi özgürlüklerini kısıtlamalarının nedenleri; farklı kaynaklardan gelen yaşamlarına yönelik müdahale ve baskılara karşılık kendilerini korumaktır.

Yılmaz ve Fidan'ın (2006, s.56-57) boşanmış 50 kadınla yaptıkları yüz yüze görüşmeler neticesinde, **b**oşanma sonrası kendilerine yeni bir hayat kuran kadınların 35'inin yeni bir gelecek inşa ederken çevrelerinin sorgulamalarından uzakta, geçmişi tamamen silme arzusuyla iş yerlerini hatta yaşadıkları şehri değiştirme yolunu seçtikleri belirlenmiştir. Bu kadınlardan bir kısmı (18) yeni başladıkları iş yerlerinde boşanmış olduklarını söylememeyi tercih etmişlerdir. Bu değişimin altında yatan temel neden; boşanmış kadınların kendilerini korunmaya muhtaç olarak değerlendirmeleri ve korunma ihtiyacı duymalarıdır.

Özar ve Yakut-Çakar'ın (2012, s.5) Türkiye'de kadınların boşanma sonrası karşı karşıya kaldıkları sorunları belirlemek üzere yaptıkları araştırmanın sonucunda da karşılaşıldığı gibi boşanmış kadınlar boşanmış olmaları nedeniyle çevrenin gözlerinin kendi üzerlerinde olduğunu düşünürler ve "namus"larına "leke" gelmesin diye davranışlarına kendi kendilerine sınır çizerler. Dolayısıyla boşanmış kadının kimliği ile bireysel özgürlüğünü yine en fazla kadının kendisi sınırlandırmaktadır.

Bulut tarafından boşanmış 40 kadınla görüşülerek yapılan çalışmada ise boşanmak için mahkemeye gitmek zorunda kalan kadınların çoğunluğunun utanç, sıkıntı ve acı duydukları görülmüştür. Utanç duygusunun nedeni, kültürel değerlerden kaynaklanan, toplumun boşanmış kadına olan yaklaşımıdır (2008, s.116-117). Boşanmış kadınların boşanma sonrası süreçte kendilerini tanımlamalarında çevreleri ve toplum kadar etkili olan kaynaklardan bir diğeri de çocuk sahibi olmaktır.

Temel kaygıları çocuklarını tek başına yetiştirmek olan yalnız anneler, çoğunlukla çocuklarının babasız olmalarından da kendilerini sorumlu tutarlar. Boşanmanın akabinde tek kalan anneler, evliliklerinin yürümemiş olmasının sorumluluğunu kendilerine yüklerler ve onların başarısızlık hissine kapılmasına sebep olan bu durum, korkularını, mutsuzluklarını pekiştirir. Boşanma sonrası hayat mücadelesinde yalnız kaldıklarını düşünen kadınlar, çocuklarıyla ilgili olarak da benzer hisler beslerler. Çocuklarının kendilerini hep yarım ve üzgün hissedeceğini düşünen annelerin mutsuzlukları artar. Çocuklarına neden tek ebeveynli olduklarını açıklayamama düşüncesi onların gerilim düzeyini artırır (ASAGEM, 2011, s.82-86).

Boşanmış kadınlar, zaman içinde eşlerinden ayrı da bir hayat sürdürebildiklerini, kendilerine çocuklarıyla yepyeni bir hayat kurabildiklerini fark edebilirler. Böylece ayrılığın ilk dönemlerinde hissettikleri stres düzeyi azalabilir. Duygu ve düşünceleri zamanla olumlu yönde değişen yalnız annelerin çocuklarıyla birlikte kurdukları bu yeni hayatlarındaki stres kaynakları da daha azdır. Çünkü çoğunlukla şiddetli geçimsizlik, manevi ve fiziksel şiddet ve ekonomik sorunlar gibi nedenlerle boşanan annelerin evlilik sonrası yaşantıları daha huzurlu ve mutlu olur (ASAGEM, 2011, s.87-89).

Bulut'un (2008, s.116-117) yaptığı çalışmada da bu yönde bulgular elde edilmiştir. Çalışma kapsamında görüşülen kadınlar arasında boşandıktan sonra maddi ve duygusal sıkıntıların yanı sıra çevresel baskı ve güvensizlik sorunları yaşayan kadınlardan çevrenin baskısına maruz kalanlar kadar, kendini huzurlu olarak (üçte birinin) tanımlayanlar da yer almaktadır. Bu kadınların daha çok kötü giden evliliklerinden kurtulduklarını düşünme eğiliminde oldukları belirlenmiştir Yılmaz ve Fidan (2006, s.56) tarafından yapılan

araştırmada da boşanmayı deneyimleyen kadınların çoğunlukla olumlu duygular yansıttıkları, özellikle eğitim düzeyi yüksek olan, statü sunan bir işe sahip ve çevresinden sosyal destek alan kadınların boşanma sonrası yaşam kurmada ve sürdürmede ise daha istekli ve başarılı oldukları sonucu elde edilmiştir

Yukarıda da örnekleri görüldüğü üzere boşanma kadınlar için etkileri sadece olumsuz olan bir süreç değildir. Boşanan kadınların boşanma sonrası kırılganlıkları erkeklere oranla daha fazla olduğu gibi, boşanmanın sebep olduğu olumlu gelişmeler de kadınlar için söz konusudur. Boşanan kadınlar boşanmanın iyi tarafı olarak niteledikleri yeni bir bağımsızlık duygusu ve kendine güven deneyimlemektedirler. Virginia eyaletinde yapılan çalışmada boşanan kadınların yüksek yeterlilik, kendine güven, kendi kendine yetebilme, sosyal yetenek ile karakterize edilmiş gruplarda yer alma olasılıklarının daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. İsveç'te yapılan başka bir çalışmada ise boşanmanın ardından geçen iki yıldan sonra, boşanan kadınların %72'sinin ruhsal olarak iyileşme gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde California' da sürdürülen bir çalışmada da boşanmanın ardından geçen on yıl içinde kadınların büyük bir psikolojik gelişme gösterdikleri tespit edilmiştir. Kendi görüntülerini geliştirme, ilişkilerinde daha bir derinlik hissetme, amaçlara bağlılığı sürdürme kapasitesinde artış ve duygusal dengesizliği çözüme kavuşturmayı da kapsayan bu psikolojik gelişmeyi deneyimleyen kadınların oranı %64'ken; erkeklerde bu oran %16 olarak saptanmıştır (Clarke-Stewart and Brentano, 2006, s.91-92).

2.2.9.Evlilikten Kaçınma ve Yeniden Evlilik

Evliliğini boşanmayla noktalayan çiftlerin bir kısmı yeniden evlenmeyi deneyebilmektedir. Newman (2009, s.411) boşanmalar kadar boşanma sonrası yeniden evlenmelerin de yaygın olduğuna dikkat çekmektedir. Newman (2009, s.411) boşanmış çiftlerin yeniden evlenme oranlarının yüksekliğini, kötü giden evlilikler içerisindeki bireylerin boşanmayı bir çözüm olarak görmelerine karşın ilk evliliklerine dair kötü deneyimlerinin evliliğe yönelik olumsuz tavırlar geliştirmelerine yol açmamasıyla açıklar. Bununla birlikte, yeniden evlilik konusundaki tutumlar, boşanmanın ardından geçen süreye, yaşa ve cinsiyete bağlı olarak farklılıklar gösterir.

Erkekler yeniden evlenmek konusunda kadınlardan çok daha hızlıdırlar ve genellikle kendilerinden çok daha genç ya da evlilikleri süresince zaten ilişkide bulundukları kadınlarla evlenme eğilimi göstermektedirler. Çünkü onlar için yuva kurmak ihtiyaç niteliğindedir. Bu nedenle de çoğunlukla başka bir kadınla bir ilişki kurmayı garantileyene kadar kötü giden bir evliliğe bile son verme girişiminde bulunmazlar (Coates, 2008, s.201).

Boşanmanın yol açtığı değişikliklere karşı kendilerini izole etmede kadınlardan daha iyi olan, özellikle orta yaşlarındalarsa yüksek bir yeniden evlenme eğilimi gösteren erkeklerin aksine istatistikler yaşlı kadınlarda yeniden evlilik oranlarının çok daha düşük olduğunu göstermektedir. İstatistikler yaşlı kadınların iletişim ağları ve sosyal çevrelerini yeniden inşa etme konusunda yüksek bir eğilime sahip olduklarını ve bunda başarılı olma olasılıklarının da yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Boşanma sonrası evlilik yaşantılarında alışkın oldukları gibi bir sosyal hayatı devam ettirmelerinde bir anahtar olabilecek hobiler edinen, kurslara katılan, dinsel, politik, çevresel ya da diğer organizasyon ve kulüplere katılan orta yaşlarının üstündeki bu kadınlar, boşanma sonrası kişisel tatmin sağlamak konusunda başarılıdırlar. (Coates, 2008, s.196-197).

Boşanmış kadınların boşanma nedenlerini ve evlilik süresince ve sonrasında karşılaştıkları sorunları belirlemek amacıyla Sucu'nun (2007, s.62) Sakarya ili genelindeki boşanmış kadınlarla gerçekleştirdiği bir çalışmada görüşülen boşanmış kadınların yarısının beklentilerine uygun birini bulmaları halinde yeniden evlenmeyi düşündükleri, diğer yarısının ise kesinlikle yeniden evlenmeyi düşünmedikleri belirlenmiştir. Söz konusu kadınların yeniden evlilikle ilgili olarak farklı tutum sergilemelerine sebep olan şeyin boşanma deneyiminin ardından geçen süre olduğu saptanmıştır. Öyle ki boşanmalarının ardından bir yıldan kısa bir zaman dili geçen bireyler arasında yeniden evlilik düşüncesine sık rastlanmazken; bir yıldan daha uzun süre bekar kalan kadınların yeniden evliliği düşünme eğilimleri daha fazla olarak belirlenmiştir. Yapılan çalışmada ayrıca kadınların yeniden evlenme eğilimi göstermelerinde evlenip aile kurmaları yönündeki toplum baskısının da etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Nedenleri ne olursa olsun boşanma sonrasında yeniden evlilikler oldukça yaygın olarak görülmektedir.

Yeniden evlenmelerin yaygın olarak görüldüğü ülkelerden birisi, Amerika'dır. Öyle ki ikinci evliliklerini yapmış olan bireylerin sayısı ilk kez evlenen bireylerin neredeyse yarısına eşittir. Ancak yeniden evlenen bireylerin de boşanma oranları oldukça yüksektir. Yeniden evlenen her 6 kişiden 1'i ikinci evliliklerini de sonlandırma eğilimi gösterir. Bu oran boşanmayı ilk kez deneyimleyecek çiftlerde daha düşük olduğu için, yeniden evlenen bireylerin boşanma olasılıklarının ilk evliliklerdeki boşanma olasılığından çok daha yüksek olduğu söylenebilir (Amato, 2000, .1269). Öyle ki yeniden evlenen bireylerin yaklaşık %25'i evliliklerini sonlandırma kararı alır. Bununla birlikte boşanma oranları 40'lı yaşlarından sonra yeniden evlenenler çiftler için daha düşük seyreder (Newman, 2009, s.412). Mavis Hetherington'un For Better or For Worse-Divorce Reconsidered kitabında yer verdiği gibi

evliliklerin %45'i boşanma ile sonuçlanırken bu oran ikinci evliliklerde %65, üçüncü evliliklerde ise %85'e çıkar (Coates, 2008, s.202).

Yüksek boşanma oranlarıyla ilişkin tüm bu faktörler ele alındığında, boşanma oranlarındaki artışta en büyük etki sahibinin kadının rollerindeki değişim olduğu görülmektedir. Kadın haklarının gelişmesi, eğitim seviyesinin yükselmesi ve toplumsal yaşama katılımı gibi değişmeler ailenin yaşam düzeyini yükseltirken, artan boşanma oranlarına da bir açıklık getirmektedir. Ailenin tüm bireylerini pek çok açıdan olumsuz etkileyen boşanmalar, özellikle kadınlar için birçok sıkıntıyı beraberinde getirirken onların ekonomik, sosyal ve duygusal yaşama uyum sağlamakta da zorlanmalarına sebep olur. Bu noktada kadınlar boşanmayla bağlantılı olarak yeni roller geliştirmek durumunda kalırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ÇALIŞMASINDAN ELDE EDİLEN VERİLER

3.1.Araştırma Evreninin Tanıtımı

Akdeniz Üniversitesi'nde boşanmış akademisyen kadınlar üzerine yapılan araştırmanın bulgularının daha anlaşılabilir olması açısından araştırmanın yapıldığı Antalya ilinin tarihi, iklimi, coğrafyası ve sosyo-kültürel özelliklerinin betimlenmesi faydalı olacaktır.

3.1.1.Tarihsel Süreçte Antalya

Antalya Anadolu'nun güneyinde, Akdeniz kıyısında, kendi adını taşıyan körfezin kuzeybatısında kurulmuş bir şehirdir. Anadolu'da insana ait bilinen en eski yerleşim alanlarından bir tanesi Antalya kent merkezinden yaklaşık 30 km kuzeybatıda, Korkuteli yolu üzerinde bulunan ve tarihlendirmesi Eski Taş Devri'ne uzanan Karain Mağarası'dır. Bölgenin en eski tarih öncesi dönem buluntularını içeren Karain Mağarası, Eski Taş Devri ve Cilalı Taş Devri'nden veriler sunmaktadır. Yine Antalya bölgesinde bulunan Beldibi Mağarası, Bademağacı Höyüğü, Karataş ve Semahöyük'te Orta Taş Çağı, Cilalı Taş Çağı ve Erken Tunç Çağı'na ait yerleşim yerleri ve kalıntıların bulunması, bölgede Eski Taş Çağından günümüze kadar kesintisiz bir uygarlık olduğu ortaya çıkarmıştır (Sarı ve Koçak, 2010, s.79).

Tan'ın (2010) özetlediği üzere Darkot (1997, s.459) şehrin adının ilk kurucusu sayılan Bergama hükümdarı Attalos II'un (MÖ.159-138) isminden gelmiş olduğunu ve kurucusunun ismine ithafen bölgeye "Attaleia" denildiğini belirtir. Antalya'nın bir liman şehri olması, buranın daha önceki devirlerde de bir yerleşim bölgesi olduğunu düşündürürken, bu elverişli coğrafi yapısı ile birlikte Antalya şehri Attalit'ler devrinde hızla gelişip serpilmiştir. Attalitler'in ülkesi bir süre sonra Roma hakimiyetine geçince Antalya yöresi de bir çok kıyı beldesi gibi korsanların eline geçmiştir. Kısa dönem korsan hakimiyetinde olan Antalya'da, M.Ö. 79'da Roma hakimiyeti başlamıştır.

Bizans döneminde Antalya'nın önemi daha da artmış, Antalya Akdeniz'in önde gelen ticaret limanlarından birisi konumuna ulaşmıştır. Türk ve İslam ordularının da dikkatini çeken bu durum, şehrin uzunca bir süre Türk ve İslam hakimiyeti ile Bizans hakimiyeti arasında mücadele konusu olmasına ve bu güçler arasında el değiştirmesine sebep olmuştur.

Anadolu Selçukluları Döneminde Selçukluların Akdeniz donanmasının merkezi haline gelen Antalya'da, Selçuklu hakimiyeti'nin Moğol baskısıyla Anadolu'da son bulmasından sonra Hamidoğulları hakimiyeti başlamıştır. Bu dönemde Antalya, Hamidoğulları'nın Yunus

Bey ve daha sonra onun oğulları yönetimindeki koluna bağlı kalmıştır. Hamidoğulları'nın bu kolu zaman zaman Teke-oğulları olarak da anılmaktadır. Bu dönemde Anadolu'nun güneyinde Antalya, Finike, Kaş, Kalkanlı, Milli, Gömbe, Elmalı, Korkuteli ve Serik ile sahilde Antalya ve Alanya arasındaki bölge Teke-eli olarak tanınmaya başlanmıştır.

Antalya'nın Osmanlı hakimiyetine geçmesi Yıldırım Bayezid zamanındadır. Bayezid 1390 yılında Antalya'yı, Teke Beyi Osman Çelebi oğlu Mustafa Bey'in elinden almıştır. Bölge Osmanlı eline geçtikten sonra Anadolu eyaletine bağlanır. Bu bölgede, Osmanlı idaresi altındayken 1511 yılında ortaya çıkan Şahkulu İsyanı, 16. asırdaki Suhte Ayaklanmaları ve Körbey İsyanı haricinde önemli bir olaya rastlanmaz. Ancak bu olaylar bölgenin siyasi, sosyal ve kültürel yapılarının yanı sıra nüfus oranlarını da etkiler.

Milli mücadele yıllarında bir dönem İtalya'nın egemenliği altına giren Antalya 30 Ağustos zaferinin ardından 11 Eylül 1919'da tekrar Türk hâkimiyetine geçer. 29 Ekim 1923'ten sonra ülkenin tamamında olduğu gibi Antalya'da da pek çok değişime tanıklık edilir (Sarı ve Koçak, 2010, 173).

3.1.2.Antalya İlinin Konumu ve Coğrafyası

Antalya Anadolu'nun güneyinde, Akdeniz kıyısında, kendi adını taşıyan körfezin kuzeybatısında kurulmuş bir şehirdir. Güneyinde Akdeniz ve kuzeyinde denize paralel uzanan Toroslar ile çevrili olup, doğusunda Mersin, Konya ve Karaman, kuzeyinde Isparta ve Burdur, batısında Muğla illeri ile komşudur. Akdeniz Bölgesi'nin batısında bulunan Antalya ili, bölge yüzölçümünün % 17,6'sını oluştururken; Türkiye'nin de yüzölçümü bakımından altıncı büyük ilidir. Uygun iklim koşulları ve turizm faaliyetleri sayesinde Antalya, 1980 yılından itibaren Türkiye'nin altıncı kalabalık ili unvanını korumaktadır.

Antalya ilinin ortalama olarak %77.8'i dağlık, %10.2'si ova, %12'si ise engebelidir. Akarsular ve faylar tarafından derin bir biçimde yarılmış olan Toros Dağları ve yüksek platolar geniş yayılım alanına sahiptir (Sarı ve Koçak, 2010, s.47) Temel olarak, geniş ve parçalanmış iki platodan oluşan Antalya'nın platolarından batıdakine Teke Yaylası, doğudakine Taşeli Yaylası adı verilir. Söz konusu yaylalar, kıyıda denize dik inen ve falezler oluşturan, içerde ise kıyıya paralel uzanan Toros dağları ve kolları tarafından parçalanmıştır. Teke ve Taşeli yaylaları, Toros dağlarından doğan, rejimleri genellikle düzensiz, büyüklü küçüklü birçok akarsu ile de yarılmıştır. Bu akarsuların en önemlileri Aksu, Köprü, Manavgat, Düden, Dim, Kargı, Alara, Karpuz, Korkuteli ve Alakır çaylarıdır. Manavgat yakınlarında ünlü Manavgat çağlayanını oluşturan Manavgat çayı üstünde Oymapınar, Alakır

çayı üstünde Alakır, Korkuteli suyu üstünde de Korkuteli barajı bulunur (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1986, s.137).

Antalya'nın doğal güzelliklerin başında, Akdeniz kıyısında kilometrelerce uzanan plajlar (Belek, Karpuzkaldıran, Konyaaltı, Side, Patara gibi), doğal mağaralar (Damlataş, Karain gibi), çağlayanlar (Düden, Manavgat gibi) ve dağlardaki gür orman bitkisi gelir. Köprülü Kanyon, Olimpos, Bey dağları ve Termessos ulusal parklarıyla birçok doğal güzellik ve tarihi değer de koruma altına alınmıştır.

Türkiye'nin en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Antalya'nın doğa güzelliği ve zenginliği, ikliminin yumuşaklığı, toprağının verimliliği, sahillerindeki tabii koyların cazibesi, denizle kucak kucağa ormanları kentin tarihsel gelişimine katkı sağlayan en önemli faktörler olmuşlardır. Tarih boyu olağanüstü zenginlik ve güzelliklere sahip olmak isteyenler; Antalya için sık sık savaşmış sonucunda da Antalya'da pek çok medeniyetler kurmuşlardır. Tarih öncesinden günümüze dek pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Antalya bu bakımdan Türkiye'nin en çok antik kent bulunan ilidir (http://www.muze.gov.tr/muzelerimiz/ 24.12.2013).

3.1.3.İklim Koşulları ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Antalya ili iklimi genel olarak Akdeniz iklimine girmektedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı olarak ifade edilen iklim tipi daha iç kesimlerde soğuk yarı-kara iklim tipine dönüşür. Yazın ortalama 28-36derecede seyreden sıcaklık kışın ortalama 10-20 derece arasında değişir. İle kar düşmediği gibi don da hemen hemen hiç olmaz. Antalya'nın yılda ortalama 300 güneşli güne, 18,7 derece yıllık sıcaklık ortalamasına sahip iklim yapısı, O'nun yılın 12 ayı turizm hareketlerine açık, ender bölgelerden biri olmasında büyük bir etkiye sahiptir (Sarı ve Koçak, 2010, s.74).

Türkiye'de İstanbul'la birlikte turizmin lokomotifi konumunda olan Antalya, dört mevsimde de turizm olanaklarının ve tesislerinin olduğu bir ildir. Antalya'da kültür turizmi başta olmak üzere deniz, spor, sağlık, kış, kongre, yayla, mağara, kamp ve inanç turizmi yapılabilmekte bu turizm seçenekleri için tesisler bulunmaktadır. 2010 yılı turizm istatistiklerine göre Antalya, dünyada en çok ziyaret edilen dördüncü il durumundadır (http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/24.12.2013).

Antalya ekonomisini oluşturan diğer kaynaklar ise tarım ve ticarettir. Ayrıca son yıllarda turizm sektörü ve iç göçün etkisiyle inşaat sektöründe de bir atılım söz konusudur. Antalya ilinin sahip olduğu elverişli iklim koşulları şehrin turizm etkinlikleriyle öne çıkmasında etkili olduğu gibi, tarımsal faaliyetlerine de yansır. Ayrıca uygun topografyası da

tarımsal etkinliklerin yapılabilmesine zemin hazırlar. Topraklarının beşte birinde tarım yapılan Antalya, Türkiye'nin yıllık tarım ihtiyacının %4,41'ini karşılaması bakımından Türkiye tarımında önemli bir yere sahiptir. Ne var ki kentin hızlı gelişmesine paralel bir süreç yaşayan tarım sektörü kendi yapısında da derin değişimlere uğramış ve 1970 yılında dörtte üçü tarımsal sektörlerden geçinen nüfus, 2000 yılında %49'a düşmüştür (http://www.antalya.gov.tr/icerik/12/161/rakamlarla-antalya.html/ 24.12.2013).

Antalya'nın ekonomisini oluşturan kaynaklardan biri olan ticaretin seyri daha çok turizmin gelişmesiyle bağlantılıdır. Turizm hareketleri ile birlikte konaklama ve dinlenme tesislerinin açılması özellikle 1980 sonrası Antalya'da ticaretin büyümesinde etkili olmuştur. Ticari piyasanın hareketlenmesinde ayrıca teknolojinin de etkisi vardır. Teknolojik gelişmeler, tarım ve sanayi üretimine de yansımıştır. Antalya'daki ticaret sektörü, toplam gelirlerin %34'ünü oluşturan önemli bir ağırlığa sahiptir (http://www.antalya.bel.tr/24.12.2013)

3.1.4.Nüfus ve Kentleşme

Yukarıda bahsettiğimiz ikliminin yumuşaklığı, gelişen ekonomi ve ticareti, doğası, tarihi ve turistik özelliklerinden dolayı Antalya, son yıllarda her yaş grubundan insan için çekim merkezi haline gelmiştir. Nitekim 1927'de yapılan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk nüfus sayımında nüfusu sadece 206 270 olan ve nüfus büyüklüğü açısından 63 il arasında 29. sırada yer alan (Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Antalya, 1998, s.11) Antalya'nın toplam nüfusu 1990 ve 1997 arasında %40.46 artarak 1.509.616 kişiye ulaşmıştır (İstatistiklerle Türkiye, 1999, s.19).

1935 ve 1940 yılları arasında en düşük nüfus artış hızına sahip olan Antalya'nın 1970'lerden itibaren nüfusu sürekli artma eğilimi göstermiştir (Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Antalya, 1998, s.11). 1960'lı yıllarda başlayan köyden kente göç dalgası, 1985 yılındaki sayımlarda kent nüfusunun köy nüfusunu geçmesiyle devam etmiştir. 1985 ve 1990 yılları arasında nüfus artış hızı, en yüksek değer olan %0,47.88'e ulaşmıştır ki 1990'da Türkiye'deki nüfus artış hızı, sadece %0 21.71'dir. Tahmin edileceği üzere Antalya'daki nüfus artışı, doğal nüfus artışından değil, göç hareketinden kaynaklanmaktadır (Antalya Büyükşehir Belediyesi Nazım İmar Planı 1/5000 Araştırma-Açıklama Raporu, 1999, s.1-4).

Sanayileşmeyle beraber ortaya çıkan göç olgusu hemen bütün toplumların yoğun ve derin olarak deneyimledikleri, kırsal alandan kentsel alana doğru meydana gelen bir yer değiştirme hareketidir (Canatan ve Yıldırım, 2009, s.159). Söz konusu yıllarda Antalya dışından gelerek burada çalışan tarım işçileri, zamanla Antalya'ya yerleşmiş ve bu durum

Antalya'da kontrolsüz bir şehirleşmeyi beraberinde getirip, çok hızlı bir gecekondulaşmaya sebep olmuştur. Bu gecekondulaşma özellikle Kepez ilçesinde kendini göstermiştir.

Antalya nüfusundaki artış, 1980-2000 yıllarında turizm sebebiyle devam etmiştir. Antalya iç göçün yanı sıra giderek dış göç alan bir kent olma özelliği kazanmaktadır. Alanya ve çevresine yerleşen Avrupalı, özellikle de Alman nüfusun arttığı bilinmektedir. Antalya ili, şehrin güneyinin turizm alanı ilan edilmesinden sonra hızla kalabalıklaşmıştır. Bu süreçte özel ve kamu sektörünün yatırımları, kent merkezi ve çevresinde yoğunlaşmış, bunun sonucu ortaya çıkan çalışma olanakları büyük bir nüfus akımına yol açmıştır. Nüfusun, %53.19'u il ve ilçe merkezlerinde, %46.81'i ise köy ve beldelerde yaşamaktadır (Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Antalya 1998,2.13). Antalya İli 2009 yılında yapılan genel nüfus sayımına göre nüfus büyüklüğü olarak 81 il arasında 7. sıradadır (TÜİK, Nüfus İstatistikleri). Turizm ile Antalya dış ülkelerden göç aldığı gibi sektörün büyümesi ve iş imkânlarının artmasıyla beraber Türkiye'nin diğer şehirlerinin yanında kendi ilçe ve köylerinden de göç almaya başlamış ve bu sebeplerin bir araya gelmesiyle beraber Türkiye'nin en çok göç alan illeri sıralamasında 2000 ve 2005 yıllarında birinci sıraya yükselmiştir. http://v3.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=3503 06.01.2014). Ancak göçlerin sebep olduğu bu büyüme, Antalya'da dengesiz ve hızlı bir değişim sürecinin yaşanmasını kaçınılmaz kılmıştır.

3.1.5.Eğitim

Antalya il nüfusu Türkiye geneline göre özellikle üniversite eğitimi açısından daha yüksek bir eğitim düzeyine sahiptir. 2012 verilerine göre, 6 yaş üstü okuma yazma oranı toplam il nüfusunun %98,5'ini (erkeklerde %99,5, kadınlarda %97,6'sını) oluşturur (TÜİK, ADNKS, 2013). Üniversite ve yüksekokul mezunlarının toplam nüfusa oranı Türkiye genelinde %5,4'ken Antalya'da %7 dolaylarında seyreder. Antalya'nın 15 yaş ve üzeri nüfusunun %6,73'ü üniversite mezunu, %2,8'si yüksek lisans mezunu, %0,06'sı ise doktora mezunudur (TÜİK, ADNKS, 2008).

Eğitim ve öğretim açısından Türkiye'nin önemli merkezlerinden biri olan Antalya'da 595 tane okul öncesi eğitim kurumu (21.921 öğrenci), 681 tane ilk (249.662 öğrenci), 190 tane orta dereceli (84.525 öğrenci) eğitim veren okul vardır (www.antalya.gov.tr/ 3.09.2011). Ayrıca Antalya'da bir devlet üniversitesi olan Akdeniz Üniversitesi mevcuttur. Bu üniversitelerde il genelinden öğrencilere eğitim verildiği gibi, il dışından ve öğrenci değişim programları ile yurtdışından gelen öğrencilere de eğitim verilmektedir (http://uluslararasi.akdeniz.edu.tr/24.12.2013).

Araştırma evreni ve boşanma oranları arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, turizm etkinlikleri ve beraberinde gelişen ticaretin yanı sıra tarımsal etkinliklerin dört mevsim sürdürülebilir olması, Antalya'ya hızlı bir göç hareketinin olmasına yol açarak Antalya'nın hızlı bir kentlileşme sürecine girmesinde etkili olmuştur. Yaşanan kentleşme sürecinin beraberinde kadının ve erkeğin işgücüne katılım oranında, bireyselleşme ve liberalleşme hızında yarattığı değişimler ise hem evlilik ve aile kurumu hem de boşanmalar üzerinde etkide bulunmaktadır. Bu bakımdan, sosyal kontrolün daha düşük olduğu, görece artan ekonomik refah, kentin bireylere getirdiği zorluk ve stres, kentlileşme sürecine giren Antalya'da kadının rol ve statüsünün hızlı değişimine yol açarak, boşanma oranlarına etki edebilmektedir. Kentlileşmeyle beraber artan okullaşma oranı ve eğitim düzeyi de Antalya'da kadının çalışma yaşamına katılımını da yükseltmektedir. Eğitim düzeyi yükselen ve bir meslek edinme eğilimi artan, ekonomik güvencesi artan kadının boşanma kararı vermede daha etkin olabileceği görüşü kuvvetlenmektedir.

3.2.Akdeniz Üniversitesinin Tanıtımı

Akdeniz Üniversitesi 1982 yılında Antalya, Burdur ve Isparta illerindeki yükseköğretim kurumlarını da kapsayacak şekilde kurulmuş; 1992 yılında Antalya dışındaki birimlerini Süleyman Demirel Üniversitesi'ne, 2006'da Burdur Veteriner Fakültesi'ni Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'ne devretmiştir. 1992 yılında Akdeniz Üniversitesi'nde var olan 3 fakülteye 6 fakülte daha eklenerek fakülte sayısı 9'a yükseltilmiştir. Daha sonra farklı tarihlerde kurulan fakültelerle birlikte fakülte sayısı 19'a çıkmıştır. Akdeniz Üniversitesi bünyesinde lisans düzeyinde eğitim veren 4 yüksekokul ve bir konservatuara ilave olarak Antalya ili ve çevre ilçelerde kurulmuş olan ve iki yıllık ön lisans eğitimi veren 13 Meslek Yüksekokul bulunmaktadır(http://icerik.akdeniz.edu.tr/genel-tanitim-ve-tarihce/ 23.12.2013)

Akdeniz Üniversitesi'nde 2012 itibariyle toplam 2210 kadrolu öğretim elemanı görev yapmakta olup; üniversitenin akademik kadrosunu 337 profesör, 170 doçent, 422 yardımcı doçent, 380 öğretim görevlisi ve 125 okutman, 698 Araştırma görevlisi ve 78 uzman oluşturmaktadır. Bu akademik kadroda bulunan öğretim elemanları, fakülteler, yüksekokulları, meslek yüksekokulları, enstitüler, rektörlük ve merkezlerde görev yapmaktadır. Akademik kadrolarda görev yapan öğretim elemanlarının 988'i kadın olup toplamın %44'nü oluşturmaktadır.

Tablo 3.1 Akdeniz Üniversitesi'nde Akademik Personelin Fakültelere Göre Dağılımı

	2012			
Fakülteler	**KADIN**	**ERKEK**	**TOPLAM**	**%KADIN**
Tıp Fakültesi	284	381	655	43
Fen-Edebiyat	0	0	0	0
Ziraat Fakültesi	17	64	81	21
Edebiyat Fakültesi	24	44	68	35
Fen Fakültesi	18	57	75	24
İ.İ.B.F.	46	39	85	54
Mühendislik Fakültesi	19	67	86	22
Eğitim Fakültesi	40	37	77	52
Güzel Sanatlar Fakültesi	35	29	64	55
Hukuk Fakültesi	3	17	20	15
İletişim Fakültesi	17	15	32	53
Su Ürünleri Fakültesi	8	15	23	35
Alanya İşletme Fakültesi	4	23	27	15
Diş Hekimliği Fakültesi	4	13	17	24
İlahiyat Fakültesi	1	13	14	7
Alanya Mühendislik Fakültesi	0	6	6	0
Toplam	**522**	**882**	**1344**	**39**

Kaynak: 2012 Akdeniz Üniversitesi Personel Dairesi Başkanlığı Verileri

Akdeniz Üniversitesi fakültelerinde görev yapan akademik personele ait 2012 yıllına ilişkin veriler Akdeniz Üniversitesi personel dairesinden sağlanmıştır.

3.3.Araştırmanın Amacı

Son yıllarda artan boşanma oranları ve boşanmanın aile üzerindeki etkileri önemli sosyal problemlerden birisidir. Saha çalışmasının gerçekleştirildiği Antalya, Türkiye'de boşanma oranlarının yüksek olduğu illerden birisidir. Bu çalışmanın amacı yıllar itibariyle artan boşanmaların neden ve sonuçlarını Antalya'da akademisyen olarak çalışan kadınlar üzerinden analiz etmektir.

Akademisyen kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmeler yoluyla kadınların evlilik ve boşanma süreçlerine ilişkin veriler toplanmış ve veriler aracılığıyla boşanma neden ve sonuçlarının (sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve hukuksal yönleriyle) irdelenmesi hedeflenmiştir. Araştırmada ayrıca boşanmış akademisyen kadınların evlilik sürecindeki

pratiklerinden yola çıkılarak aile ve özellikle de boşanma algılarının analiz edilmesi de amaçlanmıştır. Boşanmayla sonuçlanan evliliklerde, kadınların evliliklerini bitirme nedenleri ve boşanmanın yaşamlarını nasıl etkilediğinin anlaşılmaya çalışıldığı bu çalışmanın verilerinin genelleme iddiası bulunmamaktadır.

Araştırmanın argümanları ise şöyledir;

Görüşülen akademisyen kadınların ve eşlerinin yaş özellikleri, kentsel yaşam deneyimleri, öğrenim durumları, mesleki statüleri ve çocuk sahibi olma gibi sosyo-demografik özelliklerinin boşanma oranlarına yansıması, araştırmanın ele aldığı problemlerden biridir. Evli çiftlerin çocuk sahibi olmalarının evliliklerin sürdürülmesinde etkin rol oynayan faktörlerden biri olduğu ve boşanma sürecinde çocuklarının boşanmaları nedeniyle olumsuz etkilenmeleri olasılığının en büyük endişelerini oluşturduğu görüşü, araştırmanın dayandığı temel problemlerden birine işaret etmektedir. Evliliğin sona ermesi dolayısıyla ailenin dağılması halinde bu durumdan yetişkin bireylerden daha çok çocuklar zarar gördüğü için, çocuğun mağduriyetinin önlenmesi amacıyla çocuklu ailelerde boşanma oranının daha düşük olacağı varsayımı, bir problem olarak değerlendirilmiştir.

Evlilik kararının alınış biçimi, evlenme biçimleri, eş ve çocuklarla ilişkiler, evliliğe ilişkin deneyimler, eşlerin sorunlar karşısındaki tutumları ve evliliğin süresi gibi evlilik ve boşanma öncesi sürece ilişkin özelliklerin boşanma oranları üzerinde etkili olabileceği varsayımı, bu sürece ilişkin özelliklerin bir problem olarak ele alınmasını gerektirmiştir. Evlenme biçimi ve buna ilişkin ritüellerin sağlıklı bir aile yapısının kurulmasına katkısı olabilecek bir değişken olduğu ve çiftlerin evliliklerini geleneksel yapıdaki toplumlarda daha geçerli olan görücü usulüyle ya da flört yöntemini benimseyerek gerçekleştirmelerinin boşanma oranlarına etki edeceği varsayılmıştır. Kadınların geleneksel bir evlenme biçimi olan görücü usulü evlilik gerçekleştirmeleri halinde evliliklerini sürdürmek ve bu amaçla fedakârlıklarda bulunmak konusunda daha gönülsüz olabilecekleri, bunun aksine yaşanan bir flört döneminin ardından kendi istekleri doğrultusunda evlenme kararı veren kadınların ise ilişkilerini sürdürmek konusunda daha özverili olabilecekleri varsayılmıştır. Bu bakımdan da evlilik biçimi, kadınların boşanma oranlarında etkili olabileceği varsayımıyla bir problem teşkil etmiştir.Görüşülen akademisyen kadınların evlenme şekli gibi, evlendikleri kişileri eş olarak seçmelerinin öncelikli sebeplerinin de evliğin yürütülmesinde önemli bir unsur olduğu varsayılmıştır. Evliliklerini duygusal bağlar, aşık olma ve yakışıklılık gibi temellere dayandıran kadınların duyguların en yoğun olduğu zamanlarda gerçekleştirdikleri evliliklerinin zaman içinde eşlerin daha iyi tanınmasıyla hayal kırıklığına sebep olabileceği ve

bu bakımdan da evliliğin sonlanması ihtimalini yükselttiği varsayımı, bir problem olarak ele alınmıştır.

Evliliğe ilişkin sorunların ortaya çıkışı ve nedenleri, boşanmayı engelleyici faktörlerin belirlenmesi, boşanma kararının verilme biçimi, boşanma sürecinde karar mekanizması ve bu süreçte endişe yaratan kaynakların var oluşu gibi boşanma sürecine ilişkin özelliklerin boşanma oranlarında etkili olduğu varsayılır. Kurdukları evliliklerini mutlu temeller üzerine yerleştirme beklentisi içerisinde olan kadınların evliliğe ilişkin bu beklentilerinin karşılanamamasının bir hayal kırıklığı yaratarak kadınların boşanma kararı vermelerinde etkili olabileceği varsayımı, araştırmanın temel problemlerinden birisini oluşturmaktadır.

Karşılaşılan ekonomik, sosyal, hukuki, psikolojik sorunlar, bu sorunlarla başa çıkma stratejileri ve geleceğe yönelik beklentiler gibi boşanma sonrası sürece ilişkin özelliklerin, kadınların boşanma sonrası yaşanan toparlanma sürecinde etkin rol oynadığı görüşü, bir problem teşkil etmektedir. Görüşülen boşanma deneyimine sahip akademisyen kadınların, boşanmalarının ardından çevrelerindeki insanların, boşanmalarını hoş karşılamamaları nedeniyle ilişkilerine sınırlama getirecekleri ya da kadınların kendilerinin çiftlerle kurulan sosyal çevreye uyum sağlayamayacaklarını ya da boşanmaları nedeniyle kendi davranışlarının yargılanacağını düşünmeleri gibi gerekçelerle kendi çevrelerini sınırlandıracakları varsayılmış ve bir problem olarak değerlendirilmiştir. Kadınların toparlanma sürecinde yardımcı olabilecek kaynaklardan biri olarak değerlendirilen kurulan yeni romantik ilişkiler ise her yaştaki kadınlar için aynı biçimde ulaşılabilir olmayabilir. Bu bağlamda boşanan kadınların yaşları ilerledikçe yeniden evlenme isteklerinin azalabileceği varsayımı, araştırmada ele alınan bir diğer problemdir.

3.4.Araştırma Örneklemi ve Araştırma Tekniği

Boşanma oranlarının en yüksek olduğu illerden birisi olan Antalya'da kadınların boşanma neden ve sonuçlarının araştırılması önem taşımaktadır. Ancak Antalya'daki boşanan tüm kadınları içeren bir araştırmayı yüksek lisans tezi kapsamında gerçekleştirmenin oldukça güç olması nedeniyle araştırmanın örneklemi sınırlandırılarak Akdeniz Üniversitesi'nde öğretim elemanı olarak görev yapan, en az bir kere boşanma deneyimine sahip ve şu anda da evli olmayan akademik personel (araştırma görevlisi, uzman, okutman, öğretim görevlisi ve öğretim üyeleri) araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırmanın örneklemi, olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniklerinden Rastlantısal Kartopu Örnekleme tekniği olarak seçilmiştir. Boşanmış kadınlara ulaşmaktaki güçlük ve kadınların ailenin mahrem konularını paylaşma konusunda gösterdiği çekingenlik nedeniyle

bu örneklem tekniğinden yararlanılmıştır. Kartopu örneklemede öncelikle evrene ait birimlerden birisi ile temas kurulur. Temas kurulan birimin yardımıyla ikinci birime, ikinci birimin yardımıyla üçüncü birime gidilir. Bu şekilde, sanki bir kartopunun büyümesi gibi örneklem büyüklüğü genişler (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s.45) Kartopu Örneklemenin uygulanmasında hedefin tanımlanması, örneklemenin başlatılması ve referans zincirlerinin başlatılması aşamaları izlenerek, Akdeniz Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinden ulaşılabilen ve çalışmaya katılmakta gönüllü olan akademisyen kadınlar araştırmaya dahil edilmiştir.

Buna göre Eğitim Fakültesi'nde 7, Edebiyat Fakültesi'nde 3, Hemşirelik Fakültesi'nde 3, İletişim Fakültesinde 2, Güzel Sanatlar, Fen, Tıp, Hukuk, Ziraat, İktisadi ve İdari bilimler Fakültelerinde 1'er olmak üzere toplam 21 derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3.2 Araştırmada Görüşülen Akademisyen Kadınların Fakültelere Göre Dağılımı

Fakülte	Görüşülen Kadın Sayısı
Eğitim Fakültesi	7
Edebiyat Fakültesi	3
Hemşirelik Fakültesi	3
İletişim Fakültesi	2
Güzel Sanatlar Fakültesi	1
Fen Fakültesi	1
Tıp Fakültesi	1
Hukuk Fakültesi	1
Ziraat Fakültesi	1
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	1
TOPLAM	21

3.5.Verilerin Toplanması

Veri toplama tekniği olarak araştırma sorununa ilişkin yüzeysel bilgiden çok, sorun alanındaki kişilerin görüş, düşünce, fikir, bakış açısı ve deneyimlerinin alınmasına olanak sağlayan **"derinlemesine görüşme"** tekniği tercih edilmiştir.

Araştırılan konunun bütün boyutlarını kapsayan, daha çok açık uçlu soruların sorulduğu, detaylı cevapların alınmasına ve yüz yüze, birebir görüşülerek bilgi toplanmasına imkan veren bir veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşme, sosyal bilimlerin bütün araştırma alanları başta olmak üzere, gazetecilik, hukuk, iş dünyası, tıp gibi birçok alanda profesyonel bir teknik veya yardımcı bir başvuru aracı olarak kullanılmaktadır (Kahn and Cannel, 1983, s.v).

Genel olarak görüşmeci ile görüşme yapılan kişi arasında zihinsel bir mücadele şeklinde tanımlanan derinlemesine görüşme, Kahn ve Cannell (1983, s.vi) tarafından görüşmeci ile görüşülen kişi arasında yapılan ve her ikisinin de ortak olarak paylaştığı ve katıldığı karşılıklı bir etkileşim olarak tanımlanmıştır.

Derinlemesine görüşme tekniği, görüşülen kişilere kendilerini birinci elden ifade edebilme fırsatı verirken, araştırmacıya da görüşme yaptığı kişilerin anlam dünyalarını, bakış açılarını, içinde bulundukları özel durumlara ait duygu, düşünce ve tecrübelerini yine onların ifadeleri yardımıyla derinlemesine anlama imkanı sunması bakımından (McCracken, 1988, s.9) nitel yöntemde özel bir yere sahiptir ve nitel yöntemin en güçlü tekniklerinden biridir. Nitel araştırmalarda kullanılan derinlemesine görüşme tekniği, sosyal dünyadaki görünen birçok olgu, süreç ve ilişkinin görünen kısmından ziyade ayrıntılarda gizlenmiş olan gerçeği anlamaya imkan veren bir veri oluşturma sürecidir (Johnson, 2002, s.110). Johnson (2002, s.106) derinlemesine görüşmedeki derin kelimesini, görüşme yapılan kişinin gerçek hayatta yaşadığı günlük aktivite, olay ve mekanların bütün yönleriyle anlaşılmaya çalışılması şeklinde ifade etmektedir.

Tekin'in (2006, s.102-103) aktardığı üzere, Holstein ve Gubrium (2004, s.141) derinlemesine görüşmede iki temel aktörün var olduğunu belirtir. Bunlardan ilki görüşmeci yani araştırmayı yapan kişi, diğeri ise kendisiyle görüşülen, anahtar kişi olarak bilgisine başvurulan kişidir. Derinlemesine görüşmede görüşmeyi yapan kişi öğrenci, görüşülen kişi de öğretmen pozisyonunda düşünülebilir. Zira araştırmacı bir konu hakkında bilmediklerini görüşme yaptığı kaynak kişiden öğrenmeye çalışacaktır. Görüşmeye katılan tarafların her ikisi de iletişimde eşit haklara sahiptirler. Birbirlerini etkileyebilir ve yönlendirebilirler. Derinlemesine görüşme, etkileşimin her iki tarafında bulunan kişilerin karşılıklı ortak çabaları sonucunda bilginin ve anlamın inşa edildiği bir süreçtir.

Derinlemesine görüşme, araştırmacının görüşme yaptığı kişiden aldığı cevapları sınıflayarak ve o cevaplardan hareketle yeni sorularla konuyu mümkün olduğunca detaylı bir şekilde incelemeye çalıştığı esnek ve keşfedici bir veri toplama tekniğidir. Esnek, zengin ve olabildiğince detaylı bir şekilde veri toplanmasına imkan sağlayan bu teknik sayesinde başka şekilde elde edilmesi mümkün olmayan verilere ulaşılması söz konusudur (Patton'dan akt. Kümbetoğlu, 2005, s.96). Bu bakımdan akademisyen kadınlarla yapılan araştırmada, akademisyen kadınların boşanmalarının ardında yatan nedenlerin belirlenmesi, boşanma sonrası yaşadıkları sorunların neler olduğunun ve akademisyen kadınların boşanma sonrası kendilerini nasıl konumlandırdıklarının ortaya konulabilmesinde en verimli teknik olması bakımından nitel araştırmalarda derinlemesine gözlem tekniğinden yararlanılmıştır.

Referans zincirlerinin başlatılması yoluyla Akdeniz Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinden ulaşılabilen boşanmış akademisyen kadınlara araştırmanın amacı ve önemi ile verecekleri bilgilerin araştırma için değeri anlatılarak görüşme teklif edilmiş, kabul edenlerle görüşmeler yapılmıştır.

Boşanmış akademisyen kadınların boşanma öncesi ve sonrasında karşılaştıkları sorunlar, bu sorunların nedenleri ve sorunlarla başa çıkma ve çözüm mekanizmalarının araştırıldığı çalışmada kadınların öznel deneyimlerini sosyal, psikolojik, ekonomik ve hukuki boyutlarıyla derinlemesine araştırabilmek için veriler üç ana tema ve alt temalar altında toplanarak aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

1.Evlilik ve boşanma öncesi süreç:

- Evliliğin süresi
- Evlilik kararının alınış biçimi
- Evlenme biçimleri
- Eş ve çocuklarla kurulan ilişkilerin şekli
- Evliliğe ilişkin deneyimler
- Eşlerin sorunlar karşısındaki tutumları

2.Boşanma süreci:

- Evliliğe ilişkin sorunların ortaya çıkışı ve nedenleri
- Boşanmayı engelleyici faktörler
- Boşanma kararının verilme biçimi
- Boşanma sürecinde karar mekanizması
- Boşanma sürecinde endişe yaratan kaynaklar

3.Boşanma sonrası süreç:

- Boşanma sonrası ailenin yapısı ve tutumu
- Dayanışma örüntüleri ve sosyal ilişkilerin biçimi
- Kendini konumlandırma ve boşanma algısı
- Boşanma sonrası karşılaşılan sorunlar ve başa çıkma stratejileri
- Geleceğe yönelik beklentiler

Bu üç temanın dışında görüşmeye katılan kadınların yaş, doğdukları şehir, akademik kariyerin hangi basamağında oldukları, çocuk sayısı vb. gibi aile ve evlilik yaşamını etkileyebilecek sosyo-demografik veriler de toplanmıştır.

Araştırmanın veri toplama aşaması 2013 yılının Ekim ve Kasım aylarında, araştırmaya katılan akademisyen kadınların çalıştıkları Akdeniz Üniversitesi'ndeki bürolarında gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmeler, görüşmecilerin etrafındaki kişilerden etkilenmemeleri için yalnızken yapılmış ve dış etkiler bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Görüşmeler en az 20 dakika ile en fazla 90 dakika arasında değişmekle beraber ortalama 30 dakika sürmüştür.

Görüşme öncesi görüşmeleri kayıt edebilmek için görüşmecilerden izin istenmiş 18 görüşme ses kayıt cihazı yardımıyla kaydedilmiş ve daha sonra bu görüşmeler deşifre edilmiştir. Ses kayıt cihazı kullanılmasına izin vermeyen 3 görüşmede görüşmecinin boşanmaya ilişkin duygu ve düşünceleri görüşme esnasında detaylı olarak not edilmiş ve görüşme sonrası görüşmeye ilişkin notlar ivedilikle kontrol edilip eksikler tamamlanıp ve hatalar düzeltilmiştir.

3.6.Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

3.6.1.Boşanmış Kadınların Sosyo-Demografik Özellikleri

3.6.1.1.Yaş Özellikleri

Araştırmanın örneklemini oluşturan boşanmış akademisyen kadınların yaşları incelendiğinde, çoğunluğunun (10 kadın) 31-40 yaş grubunda yer aldığı görülmektedir. Bunu 46 yaş ve üzerindeki (8 kadın) yaş grubu izlemektedir. 41-45 yaş aralığında 3 kadınla görüşülmüştür. Boşanmış kadınların genellikle yetişkin ve orta yaş grubunda olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan kadınların ortalama ilk evlenme yaşları, 24,1 olarak hesaplanmıştır. İlk evlilik yaşları 6 grup halinde ele alınmıştır. Örneklem grubundaki boşanmış akademisyen kadınların hemen hemen yarısının (9 kadın) 20-25 yaşları arasında evlendikleri görülmüştür. 26-30 yaş aralığında evlenenlerin sayısı da azımsanmayacak orandadır (7 kadın). İlk evlilik yaşının 30'dan sonra düşüş gösterdiği ve yalnızca 2 kadının ilk evliliğini 31 yaşlarında gerçekleştirdiği belirlenmiştir. Erken evlilik olarak nitelendirilen 20 yaş ve altında evlilik gerçekleştiren kadınların sayısının ise 3 olduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan akademisyen kadınların boşanmış oldukları eşlerinin ilk evlenme yaşı ise 27,3 olarak hesaplanmıştır. Erkeklerin kadınlara kıyasla ilk evlenme yaşlarındaki yükseklik, genel eğilime paralellik göstermektedir. Görüşülen kadınların boşandıkları eşlerinin ilk evlenme yaşları incelendiğinde çoğunluğunun (11 erkek) 26-30 yaşları arasında evlendikleri görülmektedir. 20-25 yaşları arasında evlenenlerin sayısı kadınlara göre çok düşüktür (3 erkek). 31 ve üzeri yaşlarda evlenenlerin sayısının 5 olduğu saptanmıştır. 20 ve altı yaşlarda evlilik gerçekleştiren erkeklerin sayısı yine kadınlarda olduğu gibi çok düşüktür (2 erkek).

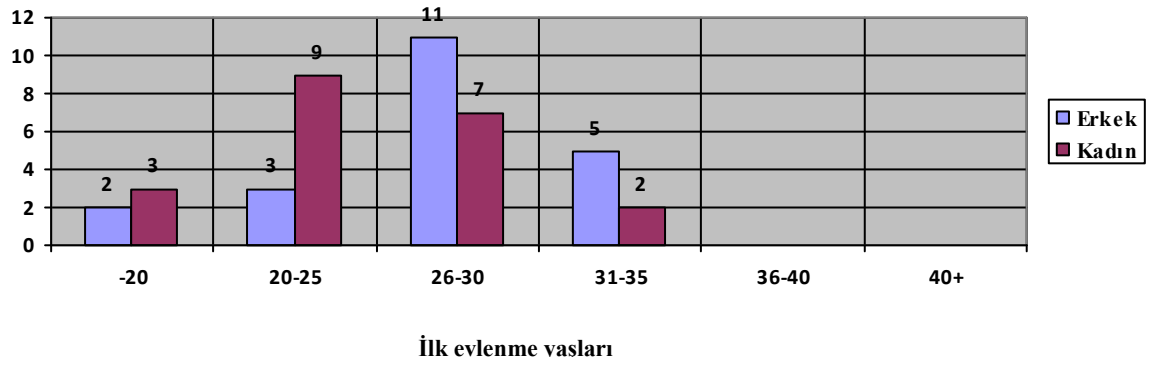

Şekil 3.1 Boşanmış Kadınların ve Eşlerinin İlk Evlenme Yaşları

Araştırmanın ilk evlenme yaşı ile ilgili bulguları, Türkiye aile yapısı araştırmalarının verileriyle kıyaslandığında hem boşanmış akademisyen kadınların hem de onların eşlerinin ilk evlenme yaşlarının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2012 yılında yapmış olduğu ilk evlenme yaşı istatistiklerinde ortalama ilk evlenme yaşının yıllar itibarıyla artış gösterdiği, erkeklerde 2001 yılında 25,5 olan ilk evlenme yaşının 2012'de 26,7'ye; kadınlarda 2001'de 22,2 olan ilk evlenme yaşının 2012 yılında 23,5'e yükseldiği belirlenmiştir (TÜİK, Boşanma İstatistikleri, 2012).

Görüşülen akademisyen kadınların eşleriyle aralarında yaş farkının bulunup bulunmadığı, boşanmaya yol açan olguların incelenebilmesi bakımından önemli görülmüş ve kadınlara boşandıkları eşleri ile aralarındaki yaş farkı sorulmuştur. Araştırmadan elde edilen verilere göre, görüşülen kadınların büyük çoğunluğunun (18 kadın) boşandıkları eşleriyle aralarında 0-7 yaş arasında fark olduğu ve 1 kadın hariç hepsinin eşlerinin kendilerinden büyük olduğu saptanmıştır. Bu durum Türk toplumunda evlenmek için erkeğin kadından daha büyük olduğu yönündeki genel uygulamaya paralellik göstermektedir. Aradaki yaş farkının 8 yaş ve üzerinde olduğu durumlara ise oldukça düşük oranda rastlanmıştır (3 kadın).

3.6.1.2. Doğum Yeri ve Kentte Geçirilen Süre

Boşanmış kadınların ve eşlerinin doğum yerleri incelendiğinde, hem kadınlarda hem boşandıkları eşlerinde kentte doğum oranlarının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Görüşülen kadınlardan 12'si kent merkezinde doğmuş olduklarını belirtmiştir. Bu sayı boşanmış oldukları eşlerinde 10'a düşmektedir. Kadınların Büyükşehir'de doğum oranının (6 kadın) eski eşleriyle eşit olduğu görülmektedir. İlçede doğum oranı ise her iki cinste de kentte doğum sayısına göre düşük olmakla birlikte, ilçe merkezinde doğan kadın sayısının (3 kadın) erkeklere kıyasla (5 erkek) daha düşük olduğu saptanmıştır.

Araştırma kapsamında görüşülen kadınların yaşamlarının büyük çoğunluğunu Ankara (10 kadın), İstanbul (2 kadın) ve İzmir (1 kadın) gibi büyük şehirlerde geçirdikleri saptanmıştır. Bu illeri Antalya, Trabzon, Giresun gibi kentler takip etmiştir. Yaşamını köy ya da bucakta geçirdiklerini belirtenlere ise rastlanmamıştır. Araştırmanın yerleşim yeri ve boşanma oranları arasındaki ilişkiyle ilgili verileri değerlendirildiğinde, büyük şehirde sosyal kontrolün düşük olması, görece artan ekonomik refah, kentin bireylere getirdiği zorluk ve stres, buralarda kadının rol ve statüsünün hızlı değişiminin boşanma üzerinde etkili olabileceği görüşünü güçlendirmektedir. Üstelik kentsel alanlarda okullaşma oranı ve eğitim düzeyi de artmakta ve kadının çalışma yaşamına katılımını da yükseltmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe ve bir meslek edinme eğilimi arttıkça, ekonomik güvencesi artan kadının boşanma kararı vermede daha etkin olabileceği görülmektedir.

3.6.1.3.Öğrenim Durumu ve Meslek

Toplumda hakim olan değerleri ve düşünce alışkanlıklarını anlamayı sağlayan bir öğrenme sürecine işaret eden eğitim yoluyla, günlük toplumsal davranışların temelini oluşturan davranış modelleri kuşaktan kuşağa aktarılarak anlam kazanır. Bu bağlamda bireyin yaşadığı çevrede etkileşim yoluyla elde ettiği tüm bilgi ve beceriler, eğitimin kapsamı içinde yer alır. Kendi yaşam felsefelerine uygun olan beklentileri eğitime yaptığı yatırım ve eğitim planlamalarıyla elde etmeyi amaçlayan toplumlarda okul sistemleri, eğitim işlevini örgütlü bir biçimde yerine getirirken; eğitim kurumları aracılığıyla beklenen davranış örüntülerinin, değerlerin özümsenip kazandırılması sağlanır. Eğitim kurumlarından yararlanma, bu tür kazanımları artırırken, bireylerin çalışma yaşamında da daha etkin bir rol oynamalarına fırsat sunar (Tatlıdil, 1993, s.14-15). Ne var ki boşanma oranlarındaki artışın kadının eğitim düzeyinin yükselmesi ve daha fazla çalışma hayatında yer almasıyla açıklanması, eğitim düzeyinin değerlendirilmesini gerektirmiştir.

Araştırmaya katılan akademisyen kadınlara kendilerinin ve eşlerinin öğrenim durumları sorulmuştur. Araştırmanın örnekleminin akademisyen kadınlardan seçilmiş olması dolayısıyla kadınların yüksek lisans ve doktora mezunu oldukları görülmektedir. Görüşülen 21 kadının 1'i Profesör, 5'i Doçent, 6'sı Yardımcı Doçent, 6'sı Öğretim görevlisi ve 3'ü Araştırma görevlisidir.

Görüşülen kadınların boşandıkları eşlerinin eğitim durumları incelendiğinde, kendilerinin eğitim durumlarına ilişkin bulgularla paralellik olduğu görülmektedir. Boşanılan eşlerin çoğunluğunun öğrenim durumlarının lisans (11 erkek) ve lisansüstünde (9 erkek) toplandığı görülmüştür. Görüşülen kadınlardan yalnızca 1'i eşinin ilkokul mezunu olduğunu belirtmiştir.

Boşanmış eşlerin Türkiye geneline oranla daha yüksek bir eğitim seviyesine sahip olduğunu ortaya koyan araştırmanın verileri, Arıkan'ın (1996, s.14) evlilik birliğinin devamında ve boşanmalarda eşlerin eğitim seviyelerinin etkili olduğunun ve kadının eğitim seviyesinin yükselmesinin evlilik ilişkisinin sorgulanmasına sebep olduğu gibi boşanmaları da kolaylaştırabildiğinin belirlendiği çalışmasının bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Görüşülen kadın akademisyenlerin boşanmış oldukları eşlerinin eğitim durumlarıyla yakından ilgili olarak hangi mesleklere sahip oldukları gözden geçirildiğinde ilkokul mezunu olduğu belirlenen eşin eğitim düzeyiyle bağlantılı olarak çoğunlukla çalışmadığı, çalıştığı zamanlarda da işçi olarak çalıştığı saptanmıştır. Görüşme yapılan kadınların çoğunun boşanmış olduğu eşlerinin (8 erkek) serbest meslekle uğraştığı belirlenmiştir. Bunu 4 kişiyle akademisyen erkekler izlemiştir. Boşanılan eşlerden 4'ünün öğretmen, 2'sinin memur ve 2'sinin de subay olduğu tespit edilmiştir.

3.6.1.4.Çocuk Sayısı ve Çocukların Velayeti

Evliliklerin sürdürülebilmesinde etkin rol oynayan faktörlerden birisi, evli çiftlerin çocuk sahibi olup olmadıklarıdır. Evliliğin sona ermesi dolayısıyla ailenin dağılması halinde bu durumdan yetişkin bireylerden daha çok çocuklar zarar gördüğü için aile ve evlilik kurumu içinde çiftlerin çocuk sahibi olup olmadıkları ve çocuk sayıları da evliliğin sürdürülmesi açısından önemli bir değişkendir. Bu bakımdan toplum, çocuğun mağduriyetinin önlenmesi amacıyla çocuklu ailelerin evliliklerini sürdürmesi yönünde teşvik etmektedir.

Çocuklu ailelerde boşanma oranının daha düşük olacağı varsayımı nedeniyle görüşülen kadınların çocuk sahibi olup olmadıkları araştırılmış ve görüşülen kadınlardan 15'inin çocuk sahibi olduğu tespit edilmiştir. Örneklemde yer alan boşanmış kadınların çocuk sayıları incelendiğinde ise, önemli bir kısmının (11 kadın) tek çocuklu olduğu görülmüştür.

Görüşülen akademisyen annelerden diğerlerinin ise (4 kadın) iki çocuk sahibi oldukları belirlenmiştir. Boşanmış akademisyen kadınların büyük çoğunluğunun (13 kadın) çocuklarının velayetini üzerlerine almış oldukları saptanmıştır.

3.6.2.Evlilik Sürecine İlişkin Özellikler

3.6.2.1.Evlilik Süresi

Türkiye'de boşanma istatistikleri, boşanmaların sıklıkla evliliğin ilk 5 yılı içerisinde, 6 ile 10. yılları arasında ve 16 yıl ve daha fazla süre evli olan çiftlerde gerçekleştiğini göstermektedir (TÜİK, Boşanma İstatistikleri, 2002-2012). Araştırmaya katılan kadınların evlilik süreleri irdelendiğinde, kadınların daha çok evliliklerinin 14.yılından sonra boşandıkları tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların büyük çoğunluğunun (9 kadın) evliliği 11-15 yıl sürmüştür. Benzer yoğunluk, evliliklerini 3 ve 5. yılları arasında sona erdiren kadınlar arasında da görülmektedir (6 kadın). Görüşülen kadınlardan yalnızca 1'i evliliğinin 6. yılında boşandığını belirtmiştir. 5 kadının evliliklerinin 17. ve 24. yılları arasında boşandıkları belirlenirken, 3 yıldan önce evliliğini bitiren kadın akademisyene rastlanmamıştır. Türkiye'de boşanmalar en fazla evliliğin ilk beş yılında gerçekleşmesine karşın bu çalışmada ise en fazla 11-15 yılları arasında yoğunlaşma görülmüştür. Bu durumun sahip olunan çocuklarla ilgili olabileceği düşünülebilir. Şöyle ki araştırmada ilk üç yılda boşanan kadın bulunmazken 3-5 yıl arasında boşanan kadınların (6 kadın) 5'inin çocuğunun olmadığı gözlenmiştir. Bu bağlamda toplumun geneline göre daha eğitimli olan akademisyen kadınların boşanma sonrası çocuklarının bu durumdan daha az mağdur olmalarını sağlayabilmek için çocuklarının belli bir olgunluğa erişmelerini bekledikleri tahmin edilebilir.

3.6.2.2.Evlenme Biçimi ve Evliliğe Karar Verme

Evlenme biçimi ve buna ilişkin ritüeller, aile sosyolojisinde evliliğin kuruluşuna ilişkin en önemli aşamalardan biridir. Çiftlerin evlenme şekillerinin sağlıklı bir aile yapısının kurulmasına katkısı olabilecek bir değişken olduğu varsayımıyla araştırma kapsamında görüşülen 21 kadına eşleriyle nasıl tanışıp evlendikleri sorusu yöneltilmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen 21 akademisyen kadının hemen hepsinin (19 kadın) eşleri ile arkadaşlık ederek evliliklerini gerçekleştirdikleri; yalnızca 2 akademisyenin görücü usulüyle evlilik gerçekleştirdiği belirlenmiştir. Görücü usulüyle evlendiğini belirten görüşmeciler, evliliğe kadar olan süreçte ailelerin eskiden geçerli olan görüşmeksizin evlendirme yolunu izlemeyip; aksine karşılıklı tanımaya yönelik bir araya gelme anlamında görüşmelerini desteklediklerini de eklemişlerdir.

Görüşülen akademisyen kadınların evlenme şekli gibi, evlendikleri kişileri eş olarak seçmelerinin öncelikli sebeplerinin de evliğin sağlıklı yürümesinde önemli bir unsur olduğu varsayılır. Görüşülen akademisyen kadınların hemen hepsi (19 kadın) eşleriyle uzunca bir flört dönemi geçirdiklerini ve bu dönemde birbirlerini tanıyıp sevdiklerini ve geçirilen flört döneminin ardından da evlenme kararı aldıklarını belirtmişlerdir. Araştırma verilerine göre, evlilik kararı vermede en önemli etmen olarak en fazla duygusal bağlar belirtilmiştir. Örneklem içerisinde yer alan boşanmış akademisyen kadınlardan 7'si evlilik kararı vermelerinde en etkili faktörün eşlerine aşık olmaları ve eşlerini seviyor olmaları olduğunu belirtmiştir.

Karakter yapısı, duygusal bağların oluşmasında etkin bir rol oynar. Öyle ki eşlerinin öncelikle karakter yapısından etkilendiklerini, bu etkilenimlerinin zamanla aşka/sevgiye dönüştüğünü belirten kadınlardan bazıları evlilik kararlarında eşlerinin karakter yapılarının öncelikli etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Çevresiyle iyi ilişkiler kurabilen, sakin yapıda ve sorumluluk sahibi biri olarak değerlendirdikleri arkadaşlarının iyi bir eş ve iyi bir baba modeli olabileceğine inandıkları için evlenme kararı alan kadın sayısı 4'tür.

Karakter yapısı gibi fiziksel görünüm de eş seçiminde önemli bir değişkendir. Kadınlardan bazıları eşlerine aşık olmalarında eşlerinin yakışıklı olmasının oldukça etkili olduğunu, bununla birlikte evlenme kararı almalarında ise eşlerine duydukları aşkın öncelikli etken olduğunu belirtmiştir.

Evlenen kadınların kararlarında toplum baskısı da önemli bir etkiye sahiptir. Toplumsal hayatın bir gerekliliği olduğu ve toplumun beklentisini karşılamak için evlendiklerini belirten kadın sayısı 5'tir.

> "…valla bizim zamanımızda öyleydi. Uzun süren bir arkadaşlık yaptıktan sonra evlenilirdi. Yani iki yılı geçmiş artık arkadaşlığın, o ilişkinin artık evliliğe doğru gittiği belliydi…"(K4,53yaş)

Yukarıdaki örnek ifadede de görüldüğü gibi, görüşülen kadınlardan bazılarında toplum beklentisi, uzun süren bir ilişkinin evlilikle tamamlanması yönünde karşılık bulurken; aşağıdaki örnekte ise görüşmeci eş seçiminde toplumun beklentisine uyduğunu ifade etmiştir. Eş seçerken kendisi için neyin iyi olduğundan ziyade, toplumun neyi "iyi" olarak nitelendirdiğine önem verdiğini ve eş seçiminde de bu iyi olanı seçme beklentisini karşılamaya çalıştığını belirtmiştir.

> "…işte orası şey sorun, asıl sorun orada; çünkü bu, o dönemdeki kendi gelişimimi düşündüğümde evlenmek için, şimdi baktığımda daha doğrusu, belirli kriterlerimin olmadığını

görüyorum. O zaman toplumsal olarak ne iyiyse, benim için de o iyiymiş. Ama bu benim ne istediğime bağlı bir şey değildi…"(K14,51yaş)

"…tabi toplumun da kadından beklentileri var, bu akademisyen kadın değil şu esnada konuştuğum. Akademisyen kadınlar çünkü bu anlamda bence daha rahat; baktığınızda üniversitede çalışan hocaların, kadın hocaların daha çok bekar olduğunu, olabildiğini görüyorum zaten. Ben kendi bölümüme de baktığımda o zaman çalıştığımda, ben Ankara'da çalışıyordum yeni geldim buraya, kendi bölümümde de, kendi arkadaşlarımda da bayan ve bekar kadın oranı daha yüksekti açıkçası. Fakat topluma baktığımda, bu anlamda akademisyen kadının olumlu bir şeyi var yönü var ama topluma baktığımda bir yaştan sonra artık evlenmek durumunda hissettiriyorlar seni. Ama bunun akademisyenlikle gerçekten ilgisi yok, ben eğer başka bir iş yapıyor olsaydım muhtemelen daha genç yaşta evlenirdim. Akademisyen olduğum için, o çevrenin evlenme oranı yüksek olduğu için ben 30-31 yaşında evlenebildim..."(K20,38yaş)

Yukarıdaki son örnekte de görüldüğü gibi, bazı kadınlarda ise toplum beklentisi, eğitimini tamamlamış, meslek sahibi ve belli bir yaşa gelmiş kadınların artık evlenip bir aile kurmaları yönünde karşılık bulmuştur.

Evliliğe karar verme aşamasında, aileler de önemli bir etkiye sahiptir. Aşağıdaki örnek ifadede de görüldüğü gibi, eşlerini severek evlendiklerini belirten 7 kadından 3'ü evlilik kararı almalarında ailelerinin evlenmeleri yönündeki ısrarlarının etkili olduğunu eklemişlerdir.

" …ailem benim, tabi biraz bizim zamanımız sizinkine göre çok eski olduğu için, yani hani bu nereye kadar gidecek bu arkadaşlık, artık niyetiniz ciddiyse ortaya bir şey koyun dediler. Öyle olunca ben teklif ettim yani daha doğrusu ailem böyle diyor dedim, ondan sonra O da düşündü peki dedi evlenelim; iyi de oldu. ...ailem zaten önerdi. Hani derslerimizden geri kalmayacağız, birbirimizle buluşacağız diye zamanınızı harcıyorsunuz hiç olmazsa aynı evde düzenli bir hayatınız olur, eğer birbirinizi seviyorsanız nasıl olsa bu iş olacak hiç olmazsa vakitlice evlenin dediler, işimize de geldi yani…"(K9,47yaş)

Eğitimini tamamlamış, meslek sahibi ve belli bir yaşa gelmiş kadınların evlenip bir aile kurmalarının teşvik edildiği bir toplumda, kız çocuklarının aileleri de benzer tutumlar sergilemektedir. Dolayısıyla yukarıdaki örnekte de incelendiği gibi, aileler özellikle de uzun bir flört döneminin ardından kızlarının bir evlilik gerçekleştirmeleri yönünde baskıcı olmuşlardır.

Kadınların eş seçiminde evlenecekleri kişinin ailesini tanıyor olmak da ayrıca etkili olmuştur. Özellikle görücü usulü evlilik yaptıklarını belirten kadınlar, ailelerin birbirini tanıyor olmasının evlendikleri kişiyi eş olarak seçmelerinin öncelikli nedeni olduğunu belirtmişlerdir.

Birbirlerini tanıyıp sevdiklerini, birbirlerine güvenerek evliliğe karar verdiklerini belirten akademisyen kadınların kararını etkileyen faktörlerden bir diğeri de, bazı kadınların eşlerinin de kendileri gibi akademisyen olmasıdır. Denk eğitim durumları ve sosyal konumlarının yanı sıra, mesleki hayatlarının zorluğu karşısında birbirlerine yardımcı olup anlayış göstereceklerine inanmaları, kadınların (3 kadın) evlilik kararı vermelerinde etkili olmuştur.

Araştırma kapsamında yer alan boşanmış kadınlardan 2'si eşlerini seviyor olmalarının ötesinde evlenme kararı almalarında esas belirleyici olan etmenin bir aile kurma isteği olduğunu belirtmişlerdir.

> "…o yaşlarda yeni bir aile kurma isteği, ihtiyacı kendi ailenizden çıkma. Çünkü bizim kültürümüzde şey çok hoş olmuyor, bir yaşa geldiğinizde artık ben kendi evimde yaşamak istiyorum diye bireysel bir kadın olarak bunu yapmanız, hele o yıllarda çok, 92 yılından bahsediyorum mesela ben, hani çok alışılmış bir şey değildi, onu yapmak daha zordu, evlenmek daha kolaydı belki..."(K7,43yaş)

> "…hani birazcık şöyle şey var hani bir aile arayışı aslında. Hani anne bir tarafta, baba bir tarafta işte eski eşimin ailesi böyle çok üstüme düşüyor, ediyor falan; hani o çok etkili oldu ben şimdi anlayabiliyorum bunu aslında… En temelinde yuva arayışı vardı diye ben düşünüyorum şimdi yani, yuva arayışı vardı. Çünkü ben küçüklükten itibaren zaten annem babam boşanmamışken de anneannemin yanında Türkiye'de kalırdım, annemler Almanya'da kalırlardı. Hani ben sürekli bir aileden kopukluk durumum vardı zaten. Ben diyorum ya şimdi ben daha fark ediyorum onu; o aile arayışı varmış sürekli olarak bende, bir yere ait olma hissi varmış..."(K5,34yaş)

Yukarıdaki örneklerde irdelendiği gibi görüşülen bazı akademisyen kadınlar için aile kurma isteği, soy ailelerinden ayrılarak kendi ayakları üzerlerinde durmanın bir aracı olarak evlenmeye karar verme şeklinde karşılık bulurken; bazı kadınların evlilikten beklentisinin sıcak bir yuva sağlaması olduğu belirlenmiştir.

Görüşülen akademisyen kadınlardan yalnızca 1'i evlenmesinde duygusal bağların etkili olduğunu belirtmekle birlikte; aslında evlilik kurumuna inancının olmadığını, evliliği gerçekte çok istemediği halde evlilik beklentisiyle arkadaşlık kuranlardan yıldığını ve bundan kurtulmak için de evlendiğini belirtmiştir.

Araştırma verilerinden görüşülen kadınların evlendikleri kişileri eş olarak seçmelerinin öncelikli sebeplerinden bir kısmının sağlıklı evliliğe doğrudan katkısı olan, diğerlerinin ise sağlıklı evliliğe katkısı olmayan sebepler olduğu belirlenmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi evlilik kararının çiftler arasındaki çekime ve duygulara dayanarak alındığı evliliklerde,

kadınların diğer birçok faktörü geri planda tuttukları ve eşlerinin zamanla fark ettikleri bu özelliklerinin kendilerinde bir hayal kırıklığı yarattığı ortaya konulmuştur. Eş seçiminde etkin bir rol oynayan duygusal bağlar, aşık olma ve yakışıklılık gibi sebeplerin evliliğin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde etkili olmadığı gibi evlilik kararı verilmesinde öncelikli öneme sahip olmak açısından çok da tutarlı olmadıkları saptanmıştır. Saha çalışmasından elde edilen veriler, Clarke-Stewart ve Bretano'nun (2006, s.36) evliliklerin temelini yanlış nedenlere dayandırmış olmanın da bir boşanma nedeni olabileceği yönündeki görüşünü desteklemekte ve sadece kişisel beğeniye bağlı olarak ve karşılıklı duyulan aşkla, duyguların en yoğun olduğu zamanlarda yapılan evliliklerin sonlanması ihtimalinin çok daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Sağlıklı bir evliliğin kurulmasında bireylerin kendi rızalarının yanı sıra, evlenmeleri için soy ailelerinin ve yakın akraba ve arkadaş çevrelerinin onayının olması da önemli bir değişkendir. Çiftlerin evliliğine bu yakınlarından büyük çoğunluğunun onay vermemesi halinde eşler evliliği sürdürmek ve bu amaçla fedakârlıklarda bulunmak konusunda gönülsüz olabilirler (Battal, 2008, s.107-108) Bu nedenle görüşülen akademisyen kadınlara evliliklerini ailelerinin onaylayıp onaylamadığı sorulmuştur.

Araştırma kapsamında görüşülen boşanmış akademisyen kadınların hepsi, ailelerinin evlilik kararlarını kendilerine bıraktıklarını ifade etmişlerdir. Ancak görüşülen kadınlardan bazıları yaşlarının eşlerinden küçük olması (2 kadın), eşleriyle aralarında kültür farkının (4 kadın) ya da mezhepsel farklılıkların (1 kadın) bulunması, eşlerini ya da ailesini hiç tanımıyor olmaları (1 kadın) ve karakter yapılarındaki uyumsuzluk (1 kadın) gibi gerekçelerle başta bir tepkiyle karşılaştıklarını da eklemişlerdir. Ama yine de ailelerinin evlenmelerine bir müdahalede bulunmadıklarını belirtmişlerdir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınlardan özellikle 1'i mezhepsel farktan ötürü kendi ailesinin değil de eşinin ailesinin, evliliklerine karşı olumsuz bir tavır sergilediğini belirtmiştir.

> "…bizim aramızda mezhep farklılığı var. Ben evlenirken, siz benim ailemi sordunuz ama onun ailesi beni istememişti evlenirken, hiç istememişti. Fakat tabi ki oğullarını çok sevdikleri için, tek oğulları olduğu için, kabul ettiklerini yani annesi daha doğrusu sırf oğlunun mutluluğu için buna evet dediğini söylemişti. Ben de çok sevdiğim için eşimi olsun ben buna katlanırım beni de severler zamanla demiştim. Tabi ki hiç bir ters davranışta bulunmadılar şahsıma karşı ama böyle bir dış, yabancı gelin, yabancı mısın, yabancı gibi hep böyle konuşmalar arasında geçiyordu..."(K16,49yaş)

Yukarıdaki örnek ifadede de incelendiği gibi, evliliğin kurulması aşamasında müstakbel eşlerin sahip oldukları benzer sosyal ve kültürel özelliklerini evliliğin sağlıklı

yürütülebilmesinde önemli rol oynayan faktörler olarak değerlendiren ailelerin kültür, karakter, yapı ya da mezhepsel farklılıkların evlilikte problem yaratacağını düşünerek, çocuklarının yapısal farklılıkların bulunduğu bu gibi durumlarda evliliklerini onaylamadıkları görülmüştür. Ancak evliliğin kurulma aşamasında ailelerin olumsuz tavırlarıyla karşılaştıklarını belirten akademisyen kadınlardan yalnızca 1'i, bu olumsuz tepkinin müstakbel eşinin ailesi tarafından olduğunu ifade ederken; olumsuz tutumların varlığını belirten diğer kadınlar ise kendi soy ailelerinin tepkileriyle karşılaştıklarını söylemişlerdir. Kadınların ailelerinde olumsuz tutum ve davranışlara rastlanılması, ailelerin kız çocuklarının evliliğine daha seçici yaklaşmaları ile açıklanabilir.

Araştırmanın bulguları, hem evlilik sürecinde flörtün yaygın bir tanışma aracı olarak kullanıldığını hem de görüşülen kadınların flörte sıcak baktıklarını göstermektedir. Ayrıca eskiden yaygın ve geçerli bir evlenme yöntemi olan görüşmeksizin evlenme anlamında görücü usulü evliliklerin tercih edilmediği görülmektedir. Ancak bununla birlikte, evlilik öncesinde eşlerin birbirlerini tanıyıp arkadaşlık etmelerinin, bunun yanı sıra kurulacak yeni evliliklerde aile desteği ve onayının evliliğin devamlılığına bir katkısının olmadığı sonucuna varılabilir. Bu bağlamda boşanmış kadınların evlenme şekilleri boşanma üzerinde etkilidir şeklindeki argümanımız desteklenmemiştir. Kadınların büyük çoğunluğu görücü usulü yerine kendileri tanışıp belli bir süre eşlerini tanıdıktan sonra evlenmelerine karşın evlilikleri boşanmayla sonuçlanmıştır.

3.6.2.3. Evlilik Sürecinde Eşler Arası İlişkiler ve Boşanma Nedenleri

Evliliklerin sağlıklı bir temele oturabilmesinin ön koşulunun çiftlerin evlenmeden önce birbirlerini yeterince tanımış olmaları olduğu varsayılır. Araştırma verilerine göre, boşanmaya neden olan en önemli etmen olarak iletişimsizlik belirtilmiştir. Örneklem içerisinde yer alan boşanmış akademisyen kadınlardan 9'unun boşanma kararı vermelerinde en etkili faktörün iletişim kopukluğu olduğu belirlenmiştir.

> "…iletişim problemleri diyebilirim, iletişim problemi oldu. İkimiz de yetişkindik, ikimiz de 30'undan sonra evlenmiş insanlardık ama yine de iletişim sorunu yaşadık açıkçası. …tabi artık iletişimi kesinlikle kuramadığımı anladığım an, bu ilişkinin böyle gitmemesi gerektiğini, bu sorunla yaşanmaması gerektiğini düşündüm ama artık derdimi anlatamadığımı, anlatamayacağımı anlamıştım, öyle diyeyim..."(K20,38yaş)

> "...biz eşimle arkadaş olamadık birbirimize, dost olmayı beceremedik. Bir paylaşımımız olmadı o yüzden. Evliliğimiz de bu şekilde geçti bir paylaşım olmadan, bir dostluk kurulamadan…"(K10,47yaş)

> "…evet yani ben şeyde yani genellikle insanlar romantik ilişkilerinde güveni kaybettiği zaman böyle şeye karar veriyorlar herhalde. Yani ben duygusal olarak falan bir aldatılma falan vesaire gibi bir şey hissetmedim ama yani bir evde yaşamanın gerektirdiği birtakım bağlılığın artık bittiğini hissettiğim anda boşanmamız gerektiğini anladım..."(K7,43yaş)

Kadınların boşanma deneyimlerine ilişkin örnek ifadelerde de irdelendiği gibi, iletişim kopukluğu görüşülen akademisyen kadınların bazılarında ev içinde eşleriyle arkadaşlığın kurulamaması ve paylaşımın olmaması nedeniyle duygusal bağların da zayıflaması biçiminde karşılık bulmuştur.

Eşler arasındaki iletişim kopukluğu daha çok bakış açılarının farklılığından kaynaklanmakla birlikte, aşağıda da örneklendiği gibi eşlerin mizaçlarının farklı olması, eğlenme anlayışındaki farklılık, tüketim alışkanlıklarındaki farklılık ve çok düşük oranda da olsa, cinsel isteklerdeki farklılığın da çiftler arasında bir uyumsuzluğa sebep olduğu ve iletişimi azalttığı belirlenmiştir. Görüşülen kadınların hemen hepsi eşleriyle birbirlerini yeterince uzun süredir tanıyor olduklarını belirtmelerine rağmen, evlilikleri sürecinde eşlerinin hiç bilmedikleri başka özellikleriyle karşılaşmaları nedeniyle hayal kırıklığı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Çiftlerin birbirlerini eksik veya yanlış tanımalarının iletişim kopukluğuna sebep olduğu, bununla birlikte çiftlerden her ikisinin de farklı bakış açıları, farklı tüketim ve eğlence alışkanlıkları dolayısıyla bu iletişim kopukluğunu destekledikleri belirlenmiştir.

> "…beraber bir şeyler yapmak istememe karşı durması, hep O'nun önceliklerini öncelik olarak benimsememiz ve bunun belli bir zaman sonra gerçekten yormaya başlamış olması. Yani hani istiyorsun ki beraber bir paylaşımın olsun, bir yerlere çık, gez toz, arkadaşlarınla görüş biraz sosyalleş, ben seviyorum çünkü böyle şeyleri, fakat O pek hoşlanmıyordu…"(K21,31yaş)

Araştırmanın saha kısmından elde edilen bu veriler, boşanmanın hukuksal bağlamının tartışıldığı ve evin artık eşler için gönüllü bir barınma ve ihtiyaç giderme mekanı olmaktan çıkması ve ruhsal doyumun sağlanmasında aracı olan eşin bu niteliklerini kaybetmesinin ortak hayatı çekilmez bir hale getirerek evlilik birliğinin temelinden sarsılmasına yol açtığının ve ortak yaşamın kurulamamasına neden olan bu durumun da Medeni Kanunda genel bir boşanma nedeni kabul edildiğinin vurgulandığı teorik kısmı desteklemektedir.

> "…ben hala evliliklerin ömür boyu sürebileceğine inanırım, iki taraf da sorumluluğunu yerine getirirse. Eğer bir taraf getiriyor öbürü de haha hihi diyorsa… rolleri karıştırıyorlar, çocuğunuz gibi davranıyorlar bir süre sonra herhalde. Biz mi şımartıyoruz, biz mi üstleniyoruz çok sorumluluk bilmiyorum. Belki öyle oldu ben çünkü çok sorumluluk

> aldım. Yani evin bütün yükünü ben aldım açıkçası; o akşamları, geceleri uğruyordu 3 4 saat temel ihtiyaçlarını gideriyordu yemek, içmek, duş bilmem ne ondan sonra gidiyordu, yani erkek bu…"(K9,47yaş)

Yukarıda da örneklendiği gibi, eşler arasındaki iletişim kopukluğunu tetikleyen faktörlerden bir diğeri, akademisyen kadınların eşlerinin evi ve ev içindeki rollerini ihmal etmeleridir. Yoğun iş temposu nedeniyle çiftlerin evlerine zaman ayıramamasının, eşlerin ve evin ihmaline ve dolayısıyla da eşler arasında iletişim kopukluğuna yol açarak boşanmaları tetiklediği ortaya konulmuştur. Görüşülen kadınlardan bazıları eşlerinin çok fazla çalıştığını, zaman zaman iki-üç gün eve gelmediğini ya da ancak çok geç saatlerde evde olduğunu ve bu durumdan da rahatsızlık duyduklarını söylemişlerdir.

Erkeklerin evi ve ev içindeki rollerini ihmal etmeleri, evlilikte yaşanan problemlerin kaynağı olabildiği gibi, erkeklere oranla çok daha düşük düzeyde de olsa, kadının çalışmasının ev içinde sorunlara sebep olduğu örneklere de rastlanmıştır. Araştırma verilerine göre, kadınların çalışmasının önemli bir ihmal ve geçimsizlik sebebi olmadığı belirlenmiş olmakla birlikte, görüşülen kadınlardan 2'si çalışıyor olması nedeniyle eşine ve eve zaman ayıramayışının ev içinde sorunlara sebep olduğunu belirtmiştir. Bu çalışma kapsamında kadının ev dışında çalışma hayatında aktif olarak yer almasının, boşanmaya sebep olabilecek bir problem yaratmadığı gözlenmiştir. Ancak erkeklerin, kadının çalışma hayatı ile birlikte artan sorumluluklarını göz ardı ederek ev içi işlerde ve çocuk bakımı konularında paylaşımcı bir rol üstlenmenin aksine, değişime direnç göstererek paylaşımdan uzak bir tutum sergilemelerinin ise evliliklerin sağlıklı bir biçimde yürütülmesini olumsuz olarak etkilediği saptanmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgular, Telsiz (1995, s.83-84), Aydın ve Baran'ın (2010, s.117-118) ev içi görevlerin dağılımında ara sıra yapılabilen ve işin yapılma zamanıyla ilgili kişisel karar verme olanaklarına sahip oldukları işlerle uğraşan erkeklerin aksine kadınların zamanlarının çoğunu kişisel karar verme olanaklarının pek olmadığı işlerle uğraşarak geçirmeleri dolayısıyla aile bakımını sağlamada daha büyük roller üstlendikleri, diğer bir söylemle çalışma hayatına katılarak aile içinde para kazanma rolünü eşleriyle paylaşan kadınların aksine erkeklerin ev işleriyle ilgili sorumluluğu paylaşımının istenilen düzeyde olmadığı, bu durumun ise kadınların rol çatışması yaşamalarına sebep olabildiği gibi, evliliklerde sorunlara sebep olduğu yönündeki görüşleriyle paralellik göstermektedir.

Eşinin ev içi işlerde ve çocuk bakımı gibi konularda paylaşımcı bir rol üstlenmek yerine çatışmalara neden olan tutum ve davranışlarda ısrar ettiğini belirten kadınlardan 1'i bunu şu şekilde ifade etmiştir;

"…giderek daha çok üzerime yük yapmaya başladı. Yani nasıl; benim üstümdeki yük arttıkça adeta o da daha fazla böyle üstüme gelmeye başladı. Mesela ben şey yapıyordum işte, hem okula gidiyordum örgün eğitimdi açık öğretim de değildi. Hem okula gidiyordum işte eve geliyordum çocuklara bakıyordum; yemeğiydi, evin işiydi. Aynı zamanda dışarıda da çalışıyordum hani bunların hepsini yapıyordum ama O aynı zamanda çoğu zaman gene çalışmıyordu, evde yatıyordu mesela. Ona rağmen hani daha da çok mesela şöyle bir şey çocuğuma diyordum ki çocuğu bakıcı ya da komşuya bırakmayayım hani evdesin zaten sen bak; yok bakmıyordu mesela. Ben kaç sefer çocukla okula geldiğimi bilirim, minicik çocukla yanımda okula geldiğimi bilirim. …Benim çok sevdiğim bir hocam var, bana şöyle bir şey söyledi bir gün, böyle evliliğimle ilgili konuşuyoruz; "Hayat zaten çok uzun bir yol, bu yolda sırtındaki yükleri sırtından atmak gerekir." dedi bana. Bana o çok acayip etkili olmuştur yani böyle tamamıyla karar vermemde…"(K5,34yaş)

Yukarıdaki örnek ifadede de görüldüğü üzere, görüşülen akademisyen kadınlardan bazılarının boşanmalarında, çalışma hayatı ile birlikte artan sorumluluklarının eşleri tarafından göz ardı edilmesi ve artan bu iş yüklerine rağmen eşlerinin paylaşımdan uzak bir tutum sergilemeleri etkili olmuştur.

Araştırma verilerine göre, paylaşım eksikliği, ilgisizlik ve beklentilerin karşılanmaması, kadının akademik olarak yükselmesi (3 kadın) ve kadın haklarının bilincine varmanın da kadınların evliliklerini bitirmesinde etkili olduğu belirlenmiştir. Görüşülen kadınların evliliğe dair beklentilerinin aşağıdaki örnek ifadelerde de görüldüğü üzere, psiko-sosyal doyumun her an yaşandığı, karşılıklı olarak romantik sevgi, dostluk ve sırdaşlık temeline dayalı olan ve uyum içinde sürdürülen bir evlilik olduğu saptanmıştır. Araştırmada elde edilen bu bulgular, daha önce teorik kısımda da ifade edildiği gibi, Parrillo, Stimson ve Stimson'un (1995, s.293) evlilik ilişkisi içerisindeki bireylerin bir başka kişiyle birleşme aracılığıyla gerçekleşen bir kişisel tatmin peşinde olmaları dolayısıyla duygusal ihtiyaçlarının karşılanamadığı durumlarda bu birleşmenin temelinin sarsılacağı yönündeki görüşlerini desteklemektedir.

"…yani aslında bu bildiğimiz anlamda şeyler yok hani şiddet, dayak ondan sonra hakaret vesaire yok bizim ilişkimizde. Ben hatta şey diyorum; benim evliliğim sessizce yıkıldı, hiç tartışma olmaksızın, konuşma olmaksızın. Bu dışarıdan kolay görülebilir hatta bunu yaşayan kadın için şımarıklık olarak da algılanabilir. Çünkü şiddet yok, içki yok adam evine geliyor, daha ne istiyorsun gibi bakılabilir. Ama öte taraftan son derece bunaltıcı, ruhu yıpratıcı ve doyumsuzluğa neden olan bir boyutu vardı bunun. Çünkü istiyorsunuz ki birileriyle bir şey paylaşayım. …aradığını bulamamayla ilgili hani duygusal doyumu sağlayamamayla ilgili bir sorunlar silsilesi ondan sonra başladı. O'nun beklentilerini ben

karşıladım muhtemelen, öyle görünüyordu ama bir müddet sonra O benim beklentilerimi karşılayamamaya başladı…"(K14,51yaş)

"…yani bunlar ailevi, sosyal sorunlar tabi ama kişisel olarak da hani ben çok küçük yaşta evlendiğim için bizim zamanımızda tabi eskiden böyle flört falan şimdiki gibi değildi yani. Erkek arkadaşım olmamıştı duygusal anlamda. Ailem bu konuda çok tutucuydu. Bir erkekten beklediğim hiçbir şey yoktu yani hani güzel bir söz, bir jest, romantizm hiçbir şey yoktu yani. Bunlar da hani sıkıntı veriyordu, biraz uzaklaşmamıza neden oldu ama ailesi kadar büyük sorun yaratmadı bunlar aslına bakarsanız..."(K18,40yaş)

Görüşülen kadınların boşanma deneyimlerine ilişkin örnek ifadelerde de irdelendiği üzere, akademisyen kadınların bazılarının evliliğe dair beklentileri karşılıklı olarak romantik sevgi, dostluk, sırdaşlık temeline dayalı olan ve duygusal tatminin sağlandığı bir evlilik olarak karşılık bulurken aşağıdaki örnekte de yer verildiği gibi bazı kadınların evlilikten beklentileri, kendilerini evlilik ilişkisi içinde duygusal eşitlik ve tatmin talep eden bir birey olarak konumlandırmaları biçiminde karşılık bulmuştur.

"…yani benim ne istediğimin aslında çok da fazla önemi yoktu ilişkimizde. Hani hep bir baskın taraf vardır ya, O taraftı baskın taraf ve biz O'na göre yaşıyorduk ve bu bir zaman sonra beni çok yordu. Yorduğu noktada ben "Ne yapıyorum ben, ne oluyor bize, bu hayat böyle mi geçecek?" demeye başladığım anda bu problemlerimiz patlak verdi, bu…"(K21,31yaş)

Kurdukları evliliklerini mutlu temeller üzerine yerleştirme beklentisi içerisinde olan kadınların beklentilerini yükselten kaynakların ise, çalışma hayatında aktif olarak yer almaları ve evlilik yoluyla kurdukları birlikteliklerinin aktif bir öznesi olduklarının bilincine varmaları olduğu saptanmıştır. Çalışma hayatında aktif olarak yer almaları dolayısıyla bir yandan ekonomik olarak güvence elde etmiş olan kadınların kendilerine güvenlerinin arttığı ve bunun doğal bir sonucu olarak da kendilerini güç ve eşitlik talep eden bir varlık olarak konumlandırdıkları belirlenmiştir. Var olmak için eşlerine ihtiyaçlarının olmadığını belirten kadınlardan bazıları, kendi kimlikleriyle ilgili bir farkındalığa ulaşmalarında kadın haklarının bilincine varmalarının etkili olduğunu belirtirken, 1 görüşmeci bunu şu şekilde ifade etmiştir;

"…herhalde Amerika'nın çok demokrat kadınlara karşı yaklaşımı haklarınızı mı öğreniyorsunuz ne yapıyorsunuz bilmiyorum ama döndükten sonra 2000 yılından sonra bizim problemlerimiz başladı…"(K16,49yaş).

Çalışmanın saha kısmından elde edilen bu veriler, Parrilo, Stimson and Stimson'un (1995, s.292) toplumun üst sınıflarından gelen ve/veya iyi ücretli işlerde çalışan kadınların yüksek olasılıklı olarak evliliklerini bitirme eğilimi gösterdikleri yönündeki görüşünü

desteklemektedir. Ayrıca söz konusu bulgular, evlilik öncesi, evliliğe ilişkin beklentilerin evlilikte karşılanamamasının evliliğin boşanma ile sonuçlanmasına neden olduğuna dair argümanımızı da doğrulamaktadır.

Evlilikte boşanmayla sonuçlanabilecek anlaşmazlıklara yol açmakla birlikte eşlerin birbirlerine ya da aile fertlerine yönelik özel bir tutum niteliği taşımayan yanlış davranışlarından birisinin, akrabaların aile içine müdahalesine engel olmamaları olduğu saptanmıştır. Genel bir boşanma nedeni olarak belirlenen aile ve/veya akraba müdahalesi, çiftlerin kurdukları yeni ailelerinin mahrem alanını ihlal etmeyi ifade eder. Bu müdahaleye fırsat verilmesi ise çiftlerin soy aileleri veya akrabalarının etkisinde kalarak eşlerine olumsuz bir tavır sergilemelerine yol açabileceği gibi bu olumsuz tavrı aile içindeki rol ve ödevlerine yansıtmalarına da sebep olabilir (Battal, 2008, s.132).

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından 2009 yılında yapılan Boşanma Nedenleri Araştırmasında, ailelerin kız ya da erkek çocuklarının evliliklerine müdahalesinde, Türk aile yapısında evliliğe ait kültürel değer ve yargıların etkisinin olduğu belirlenmiştir. Türk toplumunun evliliğe ilişkin geleneksel tutum ve değerlerinin "kızın verildiği", "gelin alındığı" şeklinde olmasının, ailelerin evlendirdikleri erkek çocuklarının eşine de sahip olmalarını ifade ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü sosyal psikolojide alışveriş kuramına göre, almak bir şeye sahip olmayı ifade eder. Dolayısıyla "gelin alma" yoluyla ailelerin evlenen erkek çocuklarının aile içi ilişkileri üzerinde daha fazla söz sahibi olma hakkını elde ettiklerinin belirlendiği çalışmada ayrıca erkeğe atfedilen değerin evlendikten sonra daha da arttığı ve erkek çocuklardan beklentilerin kızlara oranla daha fazla olduğu da vurgulanmıştır (Boşanma Nedenleri Araştırması, 2009, s.54).

Araştırmamızdan elde edilen veriler de bu çalışmalardan edinilen bulgularla benzerlik göstermektedir. Kadınların boşanma nedeni olarak belirttikleri gerekçeler arasında iletişim kopukluğundan sonra en sıklıkla karşılaşılan faktör, ailelerin müdahalesi olmuştur. Araştırma kapsamında görüşülen kadınlardan 5'i kendi ailelerinin hep geri planda tutulmasına karşılık; eşlerinin ailelerinin evliliklerine sürekli olarak müdahalede bulunduklarını belirtmiştir. Aile ve evliliğe müdahale edilmesinde önemli bir etken olarak mekansal yakınlık vurgulanmıştır. Görüşülen kadınların büyük çoğunluğu kendi ailelerinin başka şehirde ikamet etmelerine karşın eşlerinin aileleri ile aynı şehirde yaşadıklarını belirtmişlerdir. Eşinin ailesinin evliliklerine müdahale ettiğini ve bu müdahalenin boşanma kararında etkili olduğunu belirten kadınlardan 1'i, ayrıca evliliğinin ilk 10 yılında eşinin ailesiyle aynı evde birlikte yaşamaları dolayısıyla bu müdahalelerin daha da yoğun olduğunu eklemiştir.

"…aslında en başından beri vardı yani hani nişanlandıktan sonra ailesi ile ilgili sıkıntılar başladı. Hani ben yeterince beni düşünmediğini söylediğim zamanlarda da hep farklı yorumlarla geliyordu bana. Aile başından beri problem oldu bizde. Düğüne bir hafta kala falan ben yüzüğü de atmıştım aslında ama yani kısmet herhalde. Evlendik ama aile hep vardı yani. Ailesine fazla düşkündü ama düşkünlük sevgi bir yere kadardır ama hani kendimiz bir aile olmayı başaramıyorduk bir türlü o şekilde yani..."(K18,40yaş)

Örneklem içinde yer alan kadınlardan bazıları ailelerin olumsuz müdahalesinde fiziksel mekan yakınlığından ziyade, eşlerinin tutumlarının etkili olduğunu belirtmiş ve bu müdahaleden eşlerini sorumlu tutmuşlardır. Ailelerin evliliklerine müdahalede bulunabilmesini kadınlar eşlerinin sorumluluk almadan yetiştirilmiş olmalarına bağlamışlar ve eşlerinin bu karakter yapılarının da boşanmalarını tetiklediğini ifade etmişlerdir.

"…O en küçük kardeş. Küçük olduğu için O'na çok sorumluluk da vermemişler ve çok söz hakkı da alan bir kişi değil, her şeye uyum sağlayan tamam diyen, kendi özgür iradesiyle kararlarını çok ifade edemeyen. Dolayısıyla benim ifademi, zaten kendini ifade edemediği için beni de hani o konuda bastırdı biraz…"(K8,36yaş)

"…benim evlendiğim erkek aslında belki yaş, belki başka nedenler bilemiyorum, çok fazla evliliğe hazır bir erkek değilmiş. Kendimce, hani sosyolog değilim psikolog değilim, kendimce şöyle düşünüyorum; ben üniversiteyi ailemden ayrı bir şehirde okudum. Karadenizliyim ben, Antalya'ya geldim tek başıma, kaydımı bile kendim olmuştum, ailem gelmemişti. Hani biraz böyle kendi işimi kendim halleden ve kendi başıma olmayı seven, bundan güç alan bir insanım ben. Fakat eşim buradaydı, üniversiteyi bile burada okumuştu, ailesinin yanından hiç ayrılmamıştı, tek çocuktu bu da önemli bir ayrıntı. Belki benim sorumluluğum, bir ailenin sorumluluğu, belki hani hep belki çünkü bunları konuşmadık, bunlar benim daha sonradan kurduğum şeyler, sanırım ona biraz ağır geldi. Çünkü ben devamlı ne var ki ya hani bu olabilir, bu çok normal bir şey, bu çok günlük bir sorun, önemli değil, hallederiz, yaparız işte… Şimdi gerçekten aklıma gelmiyor çok basit problemler ama O'nun için önemli. Çünkü belki paylaşım eksikliği var hayatında, belki sorumluluk eksikliği var…"(K21,31yaş).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, evliliklerini bitirmelerinde aile müdahalesinin etkili olduğunu belirten bazı kadınlar için aile müdahalesi, eşlerinin soy ailelerinin çiftlerin ev ve ev içi konularda kendi kararlarını verebilmeleri, (varsa) çocuklarını kendi kriterlerine göre yetiştirebilmeleri, kendi tecrübelerini edinebilmelerine imkan tanımayan olumlu veya olumsuz müdahaleleri biçiminde karşılık bulmuştur. Kadınların bazıları kendi soy ailelerinin mekansal olarak daha uzak olmalarına karşılık, eşlerinin aileleriyle daha yakın olarak konumlanmalarının bu müdahalede etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşülen akademisyen kadınlardan bazıları, eşlerinin ailelerinin olumlu ya da

olumsuz müdahalesinin daha çok eşlerinin sorumluluk almadan yetişmiş olmaları nedeniyle ev içindeki konularla ilgili kararların alınmasında dahi ailelerinden bağımsız hareket edememelerinden kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Araştırmadan edinilen bulgulardan biri de maddi sorunlardır. Boşanma sürecinde ekonomik sorunların etkili olduğunu belirten kadınlar (6 kadın), evliliklerindeki ekonomik durumlarını olumsuz etkileyen kaynakları eşlerinin işlerinin bozulması veya işsiz kalması, eşlerinin aşırı borçlanması veya savurgan olmaları, kendi işleriyle ilgili olumsuzluklar ve ortak kredi borçları (2 kadın) olarak sıralamışlardır. Boşanmalarında iletişim kopukluğunun en önemli faktör olduğunu belirten 9 kadından 1'i, kendi iş hayatında yaşadığı ekonomik sarsıntının bu iletişimsizliği tetiklediğini ve boşanmalarında son noktayı koyan olay olduğunu belirtirken, yine aynı gruptan 2 kadın eşlerinin işsiz olması dolayısıyla çektikleri maddi sıkıntının da boşanmalarında etkili olduğunu ifade etmiştir. Görüşülen kadınların eşlerinin evin geçimi için yeterince gayret gösterip göstermediği konusundaki kanaatleri, erkeklerin ev ve evle ilgili görevlerini ihmal edip etmediklerini belirlemek açısından da yardımcı olmuştur. Kadınlardan bazıları eşlerinin evi ve evdeki rollerini ihmal etmelerinin beraberinde maddi sıkıntıları da getirdiğini ve boşanmayla sonuçlanan tartışmalarına gerekçe olduğunu belirtmiştir.

Araştırma verilerinin de ortaya koyduğu gibi, eşlerin karşılaştıkları ekonomik sorunlar tek başına boşanmanın gerçek sebebini oluşturmak bakımından yetersiz kalmaktadır. Ekonomik sıkıntıların ailelerin sağlıklı işleyişini bozduğu ortaya konmakla birlikte, eşlerin her ikisinin de ev içindeki rollerini ihmal etmedikleri ve bu sıkıntıları aşmak için kendilerine düşeni yaptıkları hallerde boşanmak için bir sebep teşkil etmediği belirlenmiştir. Çünkü söz konusu hallerde her iki tarafın da çabasına rağmen var olan ekonomik bunalım karşısında eşler birbirlerini suçlamak yerine, birbirlerine destek olma ve bu sorunu ortak bir dert olarak algılama eğilimi gösterirler. Görüşmelerle de ortaya konulduğu gibi, ekonomik sorunların ancak eşlerden birinin bu sorunların çözümüne yönelik üzerine düşeni yapmaması halinde tartışma konusu olduğu ve boşanmaya zemin hazırladığı tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler değerlendirildiğinde maddi sıkıntıların tek başlarına boşanma sebebi sayılmazken; bu sıkıntıların yaşandığı bir zamanda ortaya konan hatalı davranışların ise boşanmaya yol açtığı sonucuna varılabilir.

Görüşülen kadınlardan 6'sı iletişim problemleri ve maddi problemlerine ek olarak biyolojik ve psikolojik sağlık problemlerinin de boşanmalarında etkili olduğunu belirtmiştir. Bu kadınlardan 1'i için iletişim problemleri ve maddi problemler ikincil öneme sahip nedenlerken, eşinin biyolojik rahatsızlığı öncelikli boşanma nedenidir. Erkeklerin fiziksel ya

da ruhsal hastalık hallerinin kadınların ruhsal ya da fiziksel rahatsızlıklarına göre daha fazla boşanma sebebi olarak ortaya çıktığı belirlenmiştir. Nitekim kadınlardan 1'i kendi fiziksel rahatsızlığının eşinin boşanma kararı almasında önemli bir etken olduğunu belirtirken, görüşülen diğer 3 kadın ise eşlerinin psikolojik rahatsızlıklarının boşanmalarında etkili olduğunu ifade etmiştir. Eşinin fiziksel rahatsızlığı olduğunu belirten 1 görüşmeci ise bunun dolaylı yoldan boşanmasına sebep oluşturduğunu ifade etmiştir. Eşinin sahip olduğu fiziksel rahatsızlığını bir eksiklik olarak algılamasının O'nda bir gerginliğe yol açtığını ve bu gerginliği de zaman zaman sergilediği sinirli tavırlar ve aşağılayıcı davranışlarla kendisine yönelttiğini belirten görüşmeci bu durumun boşanma sürecini hızlandırdığını vurgulamıştır.

Araştırma verilerinden elde edilen bulgulardan bir diğeri, fiziksel ve/veya psikolojik şiddetin boşanma sürecinde belirleyici olduğudur. Örneklem içinde yer alan kadınlardan 1'i boşanması için eşinin baskısıyla karşılaştığını ancak esas belirleyici etkenin fiziksel şiddete maruz kalmak olduğunu belirtmiştir. Görüşülen akademisyen kadınlardan 5'i, eşlerinin psikolojik şiddetine maruz kaldıklarını belirtirken, diğer kadınlar bu konuda bir bilgi vermemişlerdir.

> "…Türk erkeklerinde bir şey var, bir megalomani. Yani biz kadınları ezmek istiyoruz. Benim erkek arkadaşlarım da var, sohbet ediyoruz diyor ki açık açık biz kadınları ezmekten hoşlanıyoruz. Çünkü kendilerini ezik hissediyorlar, özellikle başarılı kadınların, güzel kadınların yanında. Çünkü genelde bakıyorum, aldatılan arkadaşlarım hep daha çirkin kadınlar, daha aptal kadınlar için. Onların yanında kendilerini daha güçlü ve daha zeki hissediyorlar herhalde. Ne kadar yakışıklısın dedi mi vay vay. Ama evdeki kadın onu demiyor çünkü hayat arkadaşın sana iltifat etmez…"(K9,47yaş)

Yukarıda da örneklendiği gibi, görüşülen akademisyen kadınlardan psikolojik şiddete maruz kaldıklarını belirten bazıları için, psikolojik şiddet aşağılanma, gerek ev yaşamında gerekse de iş yaşamında yaptıklarının değerinin küçültülmesi, kendilerine güvenlerini sarsacak türden sözel müdahaleler şeklinde karşılık bulmuştur.

Bulut (2008, s.111) tarafından boşanmış 40 kadınla görüşülerek yapılan ve boşanma ve şiddet davranışı arasındaki ilişkinin değerlendirildiği çalışmada, kadınların önemli bir bölümünün boşanma nedeninin maruz kaldıkları aile içi şiddet olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada ise boşanmış akademisyen kadınların yaklaşık dörtte birinin (1 i hem fiziksel hem psikolojik şiddet, 5'i ise psikolojik şiddet olmak üzere toplam 6 kadın) uğradığı şiddet boşanmasında etkili olmuştur. İki araştırmada şiddet gördüklerini belirten kadınların ortak noktası, çoğu zaman gördükleri tüm şiddete ve hissettikleri tüm utanç duygusuna rağmen, boşanma kararını verebilmek için uzun yıllar beklemeleridir. Araştırmanın şiddete yönelik

bulguları değerlendirildiğinde toplumsal kabul gören kadınların dahi aile içi şiddete maruz kalmalarına karşın boşanma yerine evliliği sürdürmeye çaba göstermeleri oldukça dikkat çekicidir.

Eşlerin birbirlerine ya da genel olarak topluma yönelik ahlaksızca sayılabilecek davranışları da ayrı bir boşanma sebebi olarak belirlenmiştir. Görüşülen kadınlardan bazıları, (2 kadın) boşanmalarında belirleyici olan faktörün cinsel sadakatsizlik olduğunu belirtmiştir. Çalışmanın saha kısmından elde edilen bu veriler, kadınlarda boşanmanın dinamiklerinin değerlendirildiği ve boşanmanın hukuksal bağlamının tartışılarak Türk Medeni Kanunu'nda zinanın mutlak bir boşanma nedeni olduğunun belirtildiği kuramsal kısmı desteklemektedir. Araştırma dahilinde görüşülen kadınlardan aldatılma gerekçesiyle boşandığını belirtenlerin daha önce ifade edildiğinin aksine erkeğin bu davranışını yerinde bulmadıkları ancak 1'inin ise belirtildiği gibi boşanmanın olumsuz sonuçlarıyla karşılaşmak yerine kocalarının zinasına göz yummayı tercih ettiği belirlenmiştir.

Diğer nedenlere kıyasla çok düşük olmakla birlikte (1 kadın) sigara, alkol kullanımı ve internet bağımlılığının yanı sıra kıskançlık da akademisyen kadınların boşanma gerekçeleri arasında yer almaktadır.

Boşanma nedenleriyle ilgili olarak araştırmadan edinilen bulgular, boşanmanın tek bir faktörle açıklanamayacak kadar karmaşık, sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik boyutları olan bir olgu olduğu yönündeki görüşleri desteklemektedir.

Boşanmaya yol açan etkenler, çoğu durumda evliliğin çekilmez bir hal alması sonucunu doğurur ve eşlerin artık birlikte yaşamayı sürdüremeyecekleri bir süreci başlatır. Dolayısıyla söz konusu hallerde aile birliği boşanma davalarından çok önce dağılmaktadır. Ayrıca bazı hallerde eşlerden biri, özellikle psikolojik ya da fiziksel zarar görme endişesi duyan kadın, geçici bir süre için evini terk etmektedir. Bu haliyle evi terk bir boşanma sebebi değil, boşanma sebeplerinden birinin ortaya çıkmasından sonra gerçekleşen ve boşanmaya giden yolda önemli bir basamak durumunda olan bir ara sonuç niteliğindedir (Battal, 2008, s.152). Nitekim incelenen olayların 9'unda eşlerden birinin evi kısa veya uzun bir süre için terk etmiş olduğu belirlenmiştir. Evi terk edenlerin büyük çoğunluğunun (6 kişi) kadın olması ise, bu görüşleri destekler niteliktedir.

3.6.2.4.Sorunlar Karşısındaki Tutum

Eşlerin evlilik sürecinde karşılaşılan sorunlara yaklaşım biçimleri ve bu sorunlar karşısındaki tutumları, aile içindeki etkileşimin nasıl olduğu ve iletişim düzeyi hakkında bir fikir verir. Araştırmaya katılan kadınlar evlilikte yaşanan sorunlar karşısında daha yapıcı

davrandıklarını, evliliklerini yürütmeye yönelik daha aktif olduklarını belirtirlerken, eşlerinin iletişime daha kapalı olduklarını, zaman zaman da iletişimi engelleyici tavırlar sergilediklerini vurgulamışlardır. Örneklem içinde yer alan kadınlara evlilik içindeki etkileşim ve iletişim seviyesini belirlemek amacıyla evlilikleri süresince karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik ne türden yollara başvurdukları sorulmuş ve kadınların büyük çoğunluğunun (15 kadın) sorunlarla tek başlarına yüzleştikleri bilgisine ulaşılmıştır. Sorunlar karşısında kadınların daha çok konuşarak tartışma yolunu seçmelerine karşın, eşlerinin sorunların üstünü örtme, yok sayma gibi yöntemler izledikleri belirlenmiştir.

Ev içindeki sorunların çözümüne yönelik olarak kadınların büyük çoğunluğu (15 kadın) eşleriyle konuşma, mutsuzluklarını dile getirme ve buna bir çözüm arama yoluna gittiklerini belirtmişlerdir. Kendileri tek başlarına çözüm üretemediklerine inanan bazı kadınların (5 kadın) ise uzman yardımı teklifleri eşleri tarafından bir sorunun var olmadığı gerekçesiyle geri çevrilmiştir. Kadınlardan 2'si sorunların çözümüne yönelik olarak tek başına psikolog yardımı aldığını belirtirken; evliliklerinde özellikle psikolojik ve fiziksel sağlık sorunları yaşadıklarını söyleyen 4 kadının eşleriyle birlikte bir uzman yardımı aldıkları belirlenmiştir. Ancak, çocuklara boşanma kararının açıklanması süreci dışında uzman yardımının faydalı olduğu hallere rastlanılmamıştır. Bunun sebepleri; erkeklerin görüşmelere gereksiz bulmaları gerekçesiyle devam etmemeleri ya da aşağıdaki örnek ifadede de görüldüğü gibi biyolojik ve psikolojik rahatsızlığın olduğu durumlarda ise tedavilerinde olumlu sonuç alamamak olarak belirtilmiştir.

> "…evet doktora gittik sonradan, öyle bir şey olduğunda kendisi gittiğini söyledi ama hiçbir şekilde… iyileşmek ne ile ilgili hani bazı insanlar kendi hastalığını göremiyor, bazıları da iyileştirilemiyor. Mesela ben gittiğimde ilaçlarını, ilaç kullanıyorum diyor ama ilaç kullanıp kullanmadığını bilmiyorum. Bunu ben hiçbir zaman takip edemedim…"(K11,37yaş)

Görüşülen kadınlardan bazıları aşağıdaki örnekte de görüldüğü gibi evliliklerinin ilk zamanlarında sorunların çözümüne yönelik çok çabaladıklarını, sürekli eşleriyle konuşmaya çalıştıklarını ifade ederken, evliliklerinin son zamanlarında artık mücadele etmekten yılarak eşleri gibi sessiz kaldıklarını vurgulamışlardır.

> "…zaman içerisinde de bu yolları denedikçe bir değişiklik olmaması sizi umutsuzluğa götürüyor ve sorunun çözülemeyeceğine inanıyorsunuz. Ve hani bu belki öğrenilmiş çaresizlik, belki boş vermişlik bir müddet sonra aldırmazlık evresine geçiyorsunuz daha doğrusu. O da zaten boşanmaya en yakın nokta oluyor bana kalırsa…"(K14,51yaş)

Çalışmanın saha kısmından elde edilen bu veriler, daha önce teorik kısımda "Psiko-Sosyal Bir Süreç Olarak Boşanma" başlığında altında tartışılan Kessler'in (1975) ayrışma

evresine ilişkin görüşleriyle paralellik göstermektedir. Edinilen veriler, ayrışma evresindeki baskın tavrın umursamazlık olduğunu ve evlilik bağı ile bir arada bulunan eşlerin bu evrede sözel iletişimden ve yakınlaşmayı gerektiren ilişkilerden kaçınarak sessizliği sürdürme eğilimi gösterdiklerini, bazen de eşlerden biri veya ikisinin birden boşanma sonrası yaşamı düşünmeye başladığını belirten Kessler'in görüşlerini destekler.

Görüşülen kadınlardan 1'i aşağıdaki örnekte de görüldüğü gibi eşinin evliliklerinde herhangi bir sorunla karşılaşıldığı anda hemen münakaşa edip sesini yükselttiğini belirtirken, 1 kadın ise bu münakaşaların fiziksel şiddete dönüştüğünü ve eşinin herhangi bir sorun yaşandığında kavga edip şiddet eğilimi göstererek tepki verdiğini ifade etmiştir.

> "…ben eşimle hiç oturup konuşamadım, acı olan bu. Kapıyı örttüğümde hep hopluyor adam. Ay ne yapıyorsun allah aşkına, niye zıplıyorsun, komik yani. Gülerdim ben O hopladıkça. "Ay ne yapıyorsun delirdin mi? Lütfen bakar mısın şu aynaya, çok komik oluyorsun. Niye hopluyorsun, şuraya otur insan gibi konuşalım. Bağırma yani, niye bağırıyorsun." Çocuk oldu bağırıyor. "Ya bağırma, çocuğun yanında her şey konuşulmaz. Dur şimdi burada konuşulmaz, çocuğu yatırayım, sonra."Yani hiç mantıklı değildi…"(K13,57yaş)

Evliliklerindeki sorunların çözümüne yönelik aileleri ve yakınlarının desteğine başvuran kadınların sayısı da dikkat çekicidir. Sorunlar karşısında çaresiz hisseden bazı kadınların kendilerine yol göstermeleri açısından hem kendi hem de eşlerinin ailelerinden ya da yakın arkadaşlarından destek aldıkları, bazı durumlarda ise bu yakınlarının aracılığına başvurdukları belirlenmiştir. Ancak kadınların sorunlarını aileye yansıtması ya da evlilikteki sorunlarının arkadaş çevresinde konuşulması çiftlerin sorunlarının çözümüne yönelik bir destek sağlayabildiği gibi, zaman zaman boşanmalarına da neden olabilmektedir. Nitekim araştırmada görüşülen kadınlardan bazıları, arkadaş çevrelerinin sorunlara çözüm önerisi olarak boşanma seçeneğini kendilerine sunduklarını belirtmişlerdir.

Görüşmecilerden bazıları evliliklerinin bir çıkmaza girmesi dolayısıyla sorunların bir çözüme ulaşamayacağına inanmaları ya da evliliklerini karşılıklı olarak sürdürmek istememeleri nedeniyle problemin çözümüne yönelik hiçbir şey yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmadan elde edilen veriler, daha önce teori kısmında da ifade edildiği gibi Amato ve Previti'nin (2003, s.604) evliliklerde hem ev içinde hem de ev dışı sosyal aktivitelere ilişkin olarak duygusal doyumun sağlanmasından sorumlu olması dolayısıyla kadınların evliliklerin sıkıntılı konularının tartışılıp bir karara bağlanması sorumluluğunu aldıkları ve evliliklerindeki problemleri eşlerine göre daha erken fark etmelerine olanak sağlayan bu durumun kadınların aile içi problemleri tartışmaya açan taraf olma olasılıklarını

artırdığı yönündeki görüşlerini desteklemektedir. (Coates, 2008, s.40) tarafından yapılan başka bir çalışmada da araştırmanın sonuçlarıyla paralel başka bulgulara ulaşılmış ve evliliklerinin duygusal denetimini ellerinde tutan kadınların aksine erkeklerin sorunları görmezden gelme eğilimi gösterdikleri saptanmıştır.

3.6.3.Boşanma Sürecine İlişkin Özellikler

3.6.3.1.Boşanma Yılı

Araştırmaya katılan kadınların boşandıkları yıllar incelendiğinde özellikle 2010 yılındaki artışın 2011 ve 2013 yıllarında da devam ettiği görülmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen akademisyen kadınların çoğunluğu (11 kadın) 2000 ve 2009 yılları arasında boşanmışlardır. Boşanmaların yarıya yakını (9 kadın) ise 2010, 2011,2012 ve 2013'ü kapsayan dört yıllık süreçte gerçekleşmiştir. Görüşülen kadınlardan yalnızca 1'inin boşanmasının üzerinden 21 yıl geçtiği belirlenmiştir.

TÜİK'in 2009-2010 yılı boşanma istatistikleri incelendiğinde 1 yıl içinde Türkiye genelinde boşanmaların %5,7'lik bir artış gösterdiği, Akdeniz Bölgesinde bu oranın %8,4 olduğu belirlenmiştir. Araştırmadan edinilen bulgular, özelde Antalya bölgesinde genelde de Türkiye'de boşanmaların özellikle 2000'li yıllardan sonra artış eğilimine girdiğine yönelik yapılan çalışmaların sonuçlarıyla bir paralellik göstermektedir.

3.6.3.2.Ailede Boşanma Tecrübesi

Bireylerin ailelerinde boşanmış yakınlarının var olup olmadığının boşanmayı etkileyen değişkenlerden biri olduğu varsayılır. Bununla ilgili olarak görüşülen kadınlara ailelerinde ve de eşlerinin ailelerinde boşananların var olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde araştırmaya katılan kadınlardan bazılarının (4 kadın) kendi ailelerinde (anne-babası veya kardeşler arasında boşanmış olanlar), 7'sinin ise eşlerinin ailesinde boşanmış bireylerin olduğu tespit edilmiştir.

Boşanan kadınların kendi ailelerinde ya da eşlerinin ailesinde boşanmış bireylerin olması, onlara bir örnek teşkil etmeleri bakımından önem taşımaktadır. Yakın çevrelerinde boşanan bireylerin varlığı, kadınların boşanmayı kabul edilebilir bir olgu olarak değerlendirmeleri üzerinde etkide bulunmuş olabilir.

3.6.3.3.Evlilikle İlgili Sorunların Başlangıcı ve Boşanmayı Engelleyici Faktörler

Evliliklerdeki sorunlarının başlangıcı ve ne kadar zamandır devam ettiğini belirlemek de boşanma sürecinin anlaşılması için oldukça önemlidir. Kadınların büyük çoğunluğu (12 kadın) evlendikten kısa bir süre sonra sorunların başladığını belirtmiştir. Evliliklerinin sonuna

doğru eşleriyle sorun yaşadıklarını belirten kadın sayısı, evliliklerinin ilk yılı içinde sorun olduğunu belirten kadınlara oranla çok düşük bulunmuştur (3 kadın). Sorunların nişanlılık döneminde başladığını belirten kadınların sayısı da dikkat çekici bulunmuştur (4 kadın). Bu görüşmeciler, sorunları ilişkilerinin çok başında fark etmelerine karşın evlilik sürecinin başlamış olması ve ailelerin de bu duruma müdahil olmaları nedeniyle geri adım atmaya çekindiklerini vurgulamışlardır. Görüşülen kadınlardan 1'i evliliğinin ilk gününden, başka 1 kadın ise 2. ayından itibaren sorunların başladığını belirtmiştir. Kadınların evliliklerinin çok erken döneminden itibaren sorun yaşadıkları, buna rağmen boşanmalarının ise yoğunluklu olarak evliliklerinin 11 ile 14. yılları arası bir zamandan sonra gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında, kadınların evliliklerinde karşılaştıkları sorunların varlığına rağmen evliliklerini sürdürme eğilimi gösterdikleri sonucuna varılabilir.

Araştırma kapsamında görüşülen akademisyen kadınların üçte biri (7 kadın) daha önce boşanmayı hiç düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Boşanma kararlarını kendileri alan kadınların ise evlilik sorunları ortaya çıktıktan sonra boşanma kararı almak için 3 yıl ile 24 yıl arası değişen sürelerde bekledikleri belirlenmiştir. Kadınların uzun yıllar bekleme nedenleri irdelendiğinde, büyük bölümünün (7 kadın) sorunlarının çözüleceğine, eşlerinin hatalarını tekrarlamayacağına inanmaları ve tekrar denemeyi istemeleri, madden ve manen hazır olmadıkları ve çocuklarını düşündükleri için yıllarca bekledikleri belirlenmiştir.

Araştırma verilerine göre, görüşülen kadınlardan 15'i çocuk sahibidir. Çocuk sahibi olan kadınların 6'sı daha önce boşanmayı bir seçenek olarak görmediklerini ifade ederken, 4'ü ise parçalanmış ailede çocukların geleceğinden kaygılanmaları dolayısıyla yıllarca beklediklerini belirtmiştir. Boşanmış akademisyen annelerden 1'i çocuğunun büyüyüp evden ayrılarak kendi hayatını kurması nedeniyle çocuk sahibi olmasının kararında etkili olmadığını belirtirken; 3'ünün evliliklerine bir şans daha vermek istedikleri için boşanmaktan vazgeçtikleri belirlenmiştir.

> "…vazgeçme nedenim çocuktu, kızımın biraz daha büyümesini bekledim, bir yaşındaydı kızım evi terk ettiğimde, ben terk etmiştim yine. Bu kadar yıl hani bir şekilde tolere edebiliyorsunuz ya da ettiğinizi zannediyorsunuz birikiyor olaylar ve bir eşik var, o eşikten sonra artık dayanamayacağınızı hissediyorsunuz. Ama hep temelinde onu devam ettirme çabasında evliliği hep çocuk vardı kızım vardı yani..."(K15,51yaş)

> "...ve çocuk tabi babaya ihtiyacı olduğu için, ne kadar da az görse, az ilgilense yine de baba yani, anne gibi babaya da ihtiyacı var. Şey dedi; başka eve gitsek de babam yine gelir mi, yine görür müyüm, evimize de gelir mi. Tabi yani kabullenemiyor, çok zor. Dedim biraz daha sabredeyim…"(K13,57yaş)

Çocuk sahibi akademisyen kadınlardan 1'inin ise boşanma kararını eşiyle birlikte aldıkları ancak çocuklarının etkilenmesinden kaygılandıkları için bir süre boşanmayı erteledikleri ortaya konulmuştur.

> "…boşanmamızdan 2-3 yıl önce belirmiş olmasına rağmen kızımız lisedeydi, ergenlik dönemindeydi. Zaten duygusal olarak, psikolojik olarak, fiziksel olarak değişim yaşıyordu, bir de biz onu kötü etkilemeyelim istedik, hiç değilse üniversiteye başlasın diye bekledik…"(K4,53yaş)

Ailelerini üzeceklerinden, onları hayal kırıklığına uğratmaktan kaygılanan ve bunun yanı sıra çevresel tepkilerden de çekinmeleri dolayısıyla boşanmaktan vazgeçen kadınların (3 kadın) sayısı da azımsanmayacak orandadır. Araştırmanın sonucunda ulaşılan toplumun boşanmış kadına yönelik olumsuz tutum alışının boşanma aşamasındaki kadın için kaygı uyandırdığı bulgusu, Çiğdem Arıkan'ın halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırmasında (1992) ortaya çıkan bulgularla benzerlik göstermektedir.

> "…Boşanma sanırım 11. yılda, aslında çok paldır küldür oldu yani çok dolduk demek ki artık ikimiz de. Böyle yıllarca boşanırım boşanırsın ayrılırız falan konuşmadık biz. İkimiz de ataerkil ailelerden geliyoruz. Dolayısıyla evliliği yürütme gerekliliğine inanan insanlarız biz..."(K18,40yaş)

> "…Boşanma düşüncesi aslında ilk 2 ayda belirdi. Evliliğimizin 2. ayında boşanma kararı vermiştim ama toplum baskısı vardı üzerimde; 2 ayda bir insanı nasıl tanıyacağım da boşanmaya karar vereceğim. 2 ayda ne oluyor, niye boşanılıyor ki diye çevremdekiler ne der, ne düşünür diye düşündüm ve sustum. Çocuğum vardı daha sonrasında da..."(K2,42yaş)

Yukarıdaki örnek ifadelerde de irdelendiği gibi, görüşülen boşanmış akademisyen kadınlardan bazıları için, aile ve evliliğin yüceltildiği, boşanmaların hoş karşılanmadığı ve özellikle boşanmış kadınların olumsuz tutumlarla karşılaştıkları bir toplumda boşanmanın evliliğin çıkmaza girdiği anlarda bile bir seçenek olarak değerlendirilmediği ortaya konulmuştur. Diğer örnekte ise evliliklerindeki sorunları bir çözüme ulaştıramayacaklarını düşünen bazı kadınların boşanmaya karar verdikleri ancak söz konusu toplumsal yargılar nedeniyle boşanmaktan vazgeçtikleri belirlenmiştir. Ancak her iki örnekte de dikkat çekici olan, toplum beklentisinin evliliğin sürdürülmesi yönünde karşılık bulmasıdır.

Kadınların bazıları ayrıca ailelerin ve yakın akrabaların araya girmelerini de boşanmalarını geciktiren bir faktör olarak belirtmişlerdir.

Kadınların boşanmayı daha önce istemiş olmalarına rağmen, kendilerini engelleyen faktörlerin bulunduğunun belirlenmesi, boşanma kararının anlık bir karar olmayıp aksine belirli bir sürecin ardından gelinen son nokta olmasını saptamak açısından önemlidir.

Çalışmanın saha kısmından elde edilen bu veriler, daha önce boşanma sürecine ilişkin modellerin değerlendirildiği teorik kısımda "Boşanmanın Altı İstasyonu" başlığı altında tartışılan duygusal boşanmaya ilişkin Bohannon'un (1970) görüşleriyle de desteklenmektedir. Söz konusu veriler, Bohannon'un boşanmanın altı istasyonundan biri olduğunu belirttiği duygusal boşanmaların çiftlerin kendilerini ilişkilerinden geri çekerek boşanma sürecini başlatan bir aşama olduğu, bununla birlikte devam eden sevgi bağı, çocuklardan ayrı olmak istememe, yalnız kalma korkusu, evlilik yeminine sadakati sürdürme kararlılığı gibi pek çok nedenden ötürü evliliklerini sürdürmeye devam etmek isteyebildiklerine ilişkin görüşünü desteklemektedir.

3.6.3.4.Boşanma Sürecinde Karar Mekanizması

Araştırma sonuçlarına göre, 21 kadından 13'ünün boşanmaya kendisinin karar verdiği, 2'sinin boşanmaya eşleri ile birlikte karar verdikleri; buna karşılık 6'sının ise boşanmayı eşlerinin istediği belirlenmiştir. Örneklem içinde yer alan kadınlardan 4'ü boşanmayı kabul etmekle birlikte; eşlerine zorluk çektirmek (1 kadın), eşlerinin kendini değiştireceğine ve sorunların düzeleceğine inanmak (3 kadın) gibi gerekçelerle boşanmayı hemen kabul etmeyip bir süre ayrı yaşama yolunu seçtiklerini ifade etmiştir. Boşanan kadınlardan bazıları (3 kadın) evlilikleri boyunca eşlerinin "Boşan o zaman", "Boşanalım, ne olacak ki" gibi ifadelerle boşanmayı hep gündeme getirdiklerini ancak boşanma davasını açanın kendileri olduğunu da eklemişlerdir.

Araştırmadan edinilen verilere göre, kadınların boşanma sürecinde eşlerine göre çok daha kararlı oldukları saptanmıştır. Boşanmış oldukları eşlerinin boşanmayı sürekli gündeme getirdikleri evliliklerde dahi boşanma davalarının çoğunlukla kadınlar tarafından açıldığı belirlenmiştir. Araştırmadan edinilen bu bulgulara dayanılarak kadınların boşanmaya yönelik net bir kararlılık sergilediği sonucuna varılabilir.

3.6.3.5.Endişe Kaynakları

Araştırma kapsamında görüşülen kadınlara boşanma öncesi endişe duydukları konular sorulmuş ve çocukların durumunun nasıl olacağı korkusunun kadınların (11 kadın) en önde gelen kaygılarını oluşturduğu görülmüştür. Boşanma kararı alan kadınlardan 4'ü çevrenin, eşin ve ailenin nasıl karşılayacağı endişesini taşıdıklarını belirtirken, kadınları boşanma öncesinde kaygılandıran diğer kaynaklar; eşlerinin rahatsızlık vermesi (1 kadın), aynı işyerinde çalışmak zorunda kalmak (1 kadın), gelecek korkusu ve alışkanlıklardan vazgeçip yeni bir hayata başlamaktır (3 kadın). Görüşülen kadınlardan 2'si boşanma öncesi hiçbir endişe taşımadığını ifade etmiştir.

Araştırma kapsamında görüşülen 21 kadından 15'i çocuk sahibidir. Çocuk sahibi kadınların hemen hepsinin (11 kadın) boşanma öncesindeki en yoğun kaygılarının çocuklarının nasıl olacağı, bu süreçten nasıl etkileneceği olduğu belirlenmiştir. Boşanma kararı alan çocuk sahibi kadınların hemen hepsi, çocuklarının parçalanmış ailede büyüyecek olmasından ve kendilerinin boşanmalarından olumsuz etkileneceklerinden endişe duyduklarını ifade etmiştir.

> "…en çok şundan sıkıntı duydum; çocuklarım niye bir aile ortamında büyümesinler. Yani biz onları dünyaya getirdiysek niye bir anne babası birlikte…Büyük bir problem de yok inanın aramızda yani böyle birinin çok büyük bir hatası ya da çok kötü bir huyu yoktu. Onun o hani ben bıktım artık yeni bir hayat kurmak istiyorum demesi bana çok lüks geliyordu. Ve çocuklarımın annesi ve babası ayrı büyüyecekleri için en büyük sıkıntıyı orada duydum, maddi falan değil yani asla..."(K16,49yaş)

> "…kızım. Yani O'nun, çünkü henüz kaç yaşındaydı 97doğumlu 2006'da boşandık işte 8 9 yaşlarındaydı, O'nun bu süreci kabullenme noktası beni endişelendiriyordu ve babası ile ortak konuşabilir miyiz acaba sorularıyla uzun süre düşündüm. Sonuçta birlikte konuşma kararı aldık. Tek boşanma sonucunda olumsuz etkileneceğim nokta, daha doğrusu kızımın etkileneceği düşüncesiydi, onun dışında herhangi bir kaygımız olmadı..."(K12,37yaş)

Bazı kadınların çocuklarıyla ilgili endişeleri yukarıdaki örnek ifadelerden birinde görüldüğü gibi, çocuklarını bir baba rol modelinden uzak yetiştirmekken; boşanma deneyimine sahip bazı akademisyen kadınların endişeleri ise daha çok çocuklarının boşanmalarından olumsuz etkilenmesi ve psikolojik olarak bunalıma girmesi ihtimalinden kaynaklanır.

Örneklem içinde yer alan 15 çocuk sahibi kadından 13'ünün çocuğunun velayeti kendisindedir ve bu kadınlardan hemen hepsi (11 kadın) çocuğun sorumluluğunu tek başına üstlenmekle ilgili bir kaygı taşıdıklarını da belirtmişlerdir. Görüşülen boşanmış annelerden yalnızca 1'i çocuklarının artık kendi hayatlarını kazandıkları için nasıl etkileneceğiyle ilgili bir kaygı duymadığını belirtirken; çocuğun velayetini alamayan kadınların ise (2 kadın) boşanma öncesi en büyük kaygılarının çocuklarından ayrı kalmak olduğu anlaşılmıştır.

> "… kızımdan ayrı kalmaktı. O'nu kaybetme korkusuydu ama o bir noktada, bir buçuk yıl sonraki aşamada geldiğiniz noktada artık hiçbir şey sadece kendi canınızı kurtarma şeyine giriyorsunuz. O şekilde kapıcıların yardımıyla evi terk ettim ben, eşim evde yokken ve sadece üzerimdeki giysiyle... Böyle psikopat bir adam vardı karşımda, ruhsal dengesi bozuk. En çok sıkıntı duyduğum konulardan biri de kızımı Onunla bırakacak olmamdı, ardımda bırakacak olmanın yanı sıra O'nun yanında kalacak olmasaydı. Bu beni gerçekten çok üzdü…"(K15,51yaş)

Çocuk sahibi olmak, boşanma sürecinde kadınların endişe kaynaklarını artırdığı gibi, kötü giden bir evliliğin sona erdirilmesi sürecinde belirleyici de olabilmektedir. Araştırma verilerine göre, evliliklerindeki sorunlarının çözüme ulaşamayacağını gördükleri anda çocuk sahibi kadınların, bu sorunlu aile ortamından çocuklarının olumsuz etkilenmemesi için bir çözüm yolu olarak evliliklerini sonlandırma yolunu seçebildiği saptanmıştır. Aşağıdaki örnekten de izleneceği üzere görüşülen kadınlardan bazıları (2 kadın) evlilikte çocuğun varlığının boşanmaları açısından bir tetikleyici niteliğinde olduğunu şu şekilde ifade etmiştir;

> "…çocuktu tabi ki yani çocuğun olmasıydı, onun nasıl etkileneceğiydi. Ama ben yani sağlıklı bir iletişimle çocuğun da bundan en az etkilenebileceğine olan inancımla buna giriştim, yani böyle bir şey yaptım. Sanıyorum yani devam etseydi o ortamda çocuk daha mutlu olmayacaktı…" (K7,43yaş)

> "…en çok endişe duyduğum çocuk oldu. Kızım 6 aylıktı o zaman, boşanmaya karar verdiğimde. Bak şimdi konuşunca aklıma geldi; benim boşanmamı tetikleyen şey çocuk oldu biraz da. Ben çocuk olmasaydı yine herhalde bu böyle devam ederdi çünkü bana çok karışmıyordu. Hani benim birçok rahat olduğum noktayı çözmüştü sanırım. Ama çocuk olunca ben kızımın böyle bir babası olmaması gerektiğine karar verdim sanırım..."(K11,37yaş)

Çalışmanın saha kısmından elde edilen bu bulgularına dayanarak, çocuk sahibi olmanın, boşanma kararı ve boşanma süreçleri üzerinde etkili olduğu ve çocuk sahibi boşanmış kadınların en önemli endişe kaynağının çocuklarının boşanmaları nedeniyle olumsuz etkilenmeleri olduğuna dair argüman doğrulanmaktadır.

Boşanmalarını eşlerinin, ailelerinin ya da çevrenin nasıl karşılayacağıyla ilgili kaygılar, örneklem içerisinde yer alan kadınların boşanma öncesi endişelenmelerine sebep olan diğer kaynaklardır. Görüşülen çocuk sahibi boşanmış kadınlardan 1'i çocuklarının artık kendi hayatlarını kazandıkları için nasıl etkileneceğiyle ilgili bir kaygı duymadığını belirtirken; en büyük kaygısının eşinin ve kendi ailesinin nasıl tepki vereceği olduğunu belirtmiştir. Örnekleme dahil olan çocuk sahibi olmayan 6 boşanmış kadından 3'ünün boşanma öncesindeki en büyük endişelerinin eşlerinin, ailelerinin ya da çevrelerinin nasıl tepki vereceği olduğu belirlenmiştir. Bu 3 kadından 1'i boşanma kararının eşini inciteceğini düşündüğü için evliliğini sonlandırmaya karar verme aşamasında duyduğu endişeyi şöyle ifade etmiştir;

> "…en çok endişe duyduğum konu, eşimin üzülmeseydi çünkü eşim boşanmayı hiç istemedi. Dediğim gibi net bir sorunumuz olmadığı için O çok üzüldü ve ben O'nu bir şekilde kırmaktan, O'nun kendine güvenini sarsmaktan, yani sonuçta arkadaşım ve bir arkadaşınızı da incitmek istemezsiniz, O'nu incitmekten rahatsızlık duydum ve hatta O'na karşı haksızlık

yaptığımı da hissederim, hala hissederim. Böyle bir düşündüğümde, O'nu düşündüğümde bir vicdanım sızlar ama kendimle ilgili olarak iyiydim..."(K1,38yaş)

Boşanma öncesinde en büyük kaygılarının ailelerinin ya da çevrelerinin tepkileri olduğunu belirten kadınlar, bu kaygının kaynağının ailelerini hayal kırıklığına uğratacak veya onları üzecek olma olasılığı olduğunu ifade etmişlerdir.

"…ailem ne diyecek diye oldu; ama kızmak anlamında değil, onları üzmek anlamındaydı çünkü ailem her zaman destekti bana. Sadece böyle hep iyi bir evlat, hep başarılı bir kız, asla onları üzmemiş bir evlat olarak geçirmiş olduğum o 28 yılın ardından, bir kez bile ben babamla böyle bir tartışma bilmem ya da mesela annemin ciddi bir kızgınlığını bana karşı bilmem, hani hep böyle söyledikleri de X böyle çok kolay bir çocukluk, onlara göre çok kolay bir ergenlik hani hiç bizi üzmeden bir hayat yaşadı şimdiye kadar…Ve bu benim için bir tramvaydı, bir dönüm noktasıydı ve ben bunu nasıl söyleyeceğim kaygısıyla yıllarca söyleyemedim zaten; çünkü ailemi üzecektim. Böyle bir şey hiç olmadığı için bizde sanki o benim gözümde çözülmesi imkansız bir problemdi ve ben ona boyun eğmeliydim diye düşündüm yıllarca…"(K17,32yaş)

Kadınların aileleriyle ilgili diğer kaygılarının, tekrar bir arada yaşama mecburiyetinde kalmaları olduğu belirlenmiştir. Maddi olanaksızlıklar ya da çocukların bakımı için destek olmaları dolayısıyla ailelerinin yanına dönmek durumunda kalan kadınlar, ailelerinin düzenini bozacak olmaktan dolayı da sıkıntı duyduklarını belirtmişlerdir.

Görüşülen kadınlardan 1'i kendi ailesine yük olma sıkıntısı duyacak olmasının yanı sıra eşinin ya da ailesinin de kendilerine huzur vermeyeceği endişesi duyduğunu ifade etmiştir. Ayrıca 1 görüşmeci boşanma öncesi hiçbir endişesi olmadığını belirtmesine rağmen; benzer şekilde eşinin rahatsızlık verebilecek olması endişesiyle boşanma öncesinde ve sonraki süreçte şehir değişikliği yaptığını belirtmiştir.

Görüşmelerden elde edilen bulgulardan biri de gelecek korkusudur. Geleceklerinin nasıl olacağını bilmemek, alışkın olmadıkları yeni bir hayata başlayacak olmak ve bu hayatın onlar için belirsizliklerle dolu olması, bazı kadınların (2 kadın) öncelikli endişe kaynağı iken bazıları için ise bu 2. ya da 3. derecede öneme sahip bir kaygı nedenidir.

"…en çok endişe duyduğum şey; hayatımı nasıl devam ettireceğim, nerede yaşayacağım ve iyi olacak mıyım, bu geçecek mi bu acı, bu geçer mi acaba. Bundan çok korktum çünkü yoğun, çok yoğun bir şeydi duyduğum, hissettiğim şey. Ama en baskını sorarsan ilk etaptaki en baskın; ne yapacağım? Yani ne yapacağım. Çaresiz hissettim aslında. Yani işte ailem burada değil, tek başınayım, memleketime mi döneceğim, burada kalıp çalışmaya mı devam edeceğim. Ev tutmam lazım, eve çıkmam lazım yani hani ne yapacağım …"(K21,31yaş)

Çalışmanın saha kısmından elde edilen bu verilerle, boşanma aşamasındaki kadınların en çok çocuklarına parçalanmış aile deneyimi yaşatacak olmaktan dolayı endişe duydukları ortaya çıkmaktadır. Aile veya çevrenin olumsuz tepkilerini alma, alışkanlıklardan vazgeçmek zorunda kalma ve yalnızlık korkusu da boşanmayı düşünen kadınları endişelendirirken, boşanma sürecini geciktiren daha çok çocukların varlığı olmaktadır. Bununla birlikte, boşanmanın olası risklerinin hesaplanmaya başladığı bu sürecin boşanmaların başlangıç aşamasını oluşturduğunu ifade etmek çok da yanlış olmaz.

3.6.4.Boşanma Sonrası Sürece İlişkin Özellikler

Boşanma ile birlikte kadın açısından gerek maddi gerekse manevi desteğe daha çok ihtiyaç duyulan bir süreç başlamaktadır. Kadınların, boşanma sonrasında aileleri ya da arkadaşları tarafından hoşgörü ile kabulleri, boşanma sonrasında statülerinde etkili olduğu gibi, bu yeni yaşam biçiminde karşılaştıkları zorluklarla mücadelelerinde de daha güçlü olmalarına yardımcı olur. Boşanmanın ardından yaşanan süreç, ayrıca kadınların bu çevreleriyle ilişkileri aracılığıyla boşanmalarını değerlendirme ve kendilerini algılama biçimlerine de yansıması bakımından önemlidir. Bu bakımdan boşanmış akademisyen kadınlara boşanma sonrası dayanışma örüntülerini belirlemek üzere sorular yöneltilmiştir.

3.6.4.1.Boşanma Sonrası Ailenin Yapısı ve Ailenin Tutumu

Örneklem içinde yer alan kadınların büyük çoğunluğunun boşandıktan sonra eşleriyle birlikte yaşadıkları evlerinden ayrıldıkları belirlenmiştir. Görüşülen kadınlardan bir kısmı ailesinden destek almak, eşinden uzaklaşmak gibi gerekçelerle şehir değişikliği bile yaptıklarını ifade etmişlerdir. Boşanmış kadınlardan 5'i boşanma sonrası kendi soy ailesinin yanına yerleşmiştir. Bu kadınlardan bazıları (2 kadın) daha sonra maddi durumlarını düzeltip ayrı bir eve çıkmıştır. Görüşülen kadınlardan 16'sı ise tek başına ya da ailenin reisi olarak çocuklarıyla birlikte ayrı bir eve taşındıklarını belirtmişlerdir.

Örneklem içinde yer alan kadınların hepsi ailelerinin boşanma olayına karşı anlayışlı olduklarını ve kendilerini desteklemeye çalıştıklarını belirtmiştir. Kadınlardan bazıları, ailelerinin böyle bir süreçten geçmeleri dolayısıyla üzüldüklerini de eklemişlerdir. Görüşülen kadınlardan 1'i ailesinin destek olduğunu belirtmekle birlikte; denetimli ve korumacı davrandığını ve kendisini korumak için birlikte yaşamak istediğini ifade etmiştir. Yalnızca 1 kadın da benzer şekilde ailesinin boşanma sürecinde ve sonrasında kendisine destek verdiğini; ancak annesinin boşanmasını kızının kendi başarısızlığı olarak gördüğünü de ifade etmiştir.

Araştırmadan elde edilen verilere göre, ailelerin boşanma sürecinde kızlarına müdahalede bulunmadıkları, boşanma sonrasında da hem maddi hem de manevi olarak destek

sağladıkları belirlenmiştir. Boşanma sürecinde kızlarıyla ayrı şehirlerde yaşıyor olmaları dolayısıyla yaşadıkları sorunlu evliliklerinde kızlarına yardımcı olamamaları ailelerin kızlarının boşanmalarını desteklemelerinde büyük bir etkiye sahipken, kadınlardan büyük çoğunluğu ayrıca kendi kararlı duruşlarının da ailelerinin desteğini almada etkili olduğunu ifade etmiştir. Öyle ki birçok kadın, ailelerinin gerçekten emin olup olmadıklarını sorguladıklarını ancak kesin bir kararlılıkla karşılaştıklarında destek verdiklerini belirtmiştir.

> "…çok olumlu karşıladılar. Özellikle ailem hiç düşünmediğim kadar hatta düşündüğümden çok daha olumlu karşıladılar, ben böyle bir tepki beklemiyordum. Ama sanırım bu sizin duruşunuzla da alakalı; ben çok kararlıydım ve ben bu kadar kararlı olup karşılarına çıktığımda sanırım insanların da sizi desteklemekten, söylediğinizi kabul etmekten başka yapacak bir şeyleri olmuyor…"(K10,47yaş)

> "…en büyük şansım! Çevrem ve ailem en büyük şansım. Çünkü boşanma sürecinde beni hiç yıpratmadılar. Annem, babam ve kardeşlerim, 2 tane kardeşim var, bana neden bile sormadılar, niçin ayrılıyorsunuz niçin boşanıyorsunuz diye bile sormadılar. Çünkü uzaktayız ve tabi telefondan benim çok üzgün olduğumu anladıkları için sadece sen nasıl mutlu olacaksan biz de öyle mutlu olacağız, biz arkandayız, ister evliliğe devam et, ister ayrıl ama kararı sana bırakıyoruz, bizim bu konuda sana baskımız yok dediler; çok şanslıyım..."(K21,31yaş)

Yukarıda da örneklendiği gibi, görüşülen akademisyen kadınların pek çoğunun boşanma sürecinde ailelerinin evliliğin sürdürülmesi yönünde baskıcı bir tavır sergilemediği, boşanmanın ardından yaşanan toparlanma sürecinde de hem maddi hem de manevi olarak destek verdikleri ortaya konulmuştur.

Boşanmış kadınlardan çocuk sahibi olanlar ailelerinin en büyük desteğini çocuğun bakımı konusunda gördüklerini ifade etmişlerdir. Kendi evlerinden ayrılmak durumunda kalan ve tek başlarına çocuğun sorumluluğu yüklenen kadınlardan 1'i bu süreçte ailesinden gördüğü desteği şu şekilde ifade etmiştir;

> "…yani inanılmaz bir şey yani; ailem olmasaydı bir çocukla bu boşanmanın yükünü ben mümkün değil kaldıramazdım. Çünkü annem o kadar iyi baktı ki kızıma ve ben hiç gözüm arkada değil, istediğim zaman işime gittim, istediğim zaman arkadaşlarımla buluştum, istediğim zaman şehir dışına gittim, istediğim zaman tatile gittim. Sen ne istiyorsan yap biz hallederiz şeklinde…Annem de genç birisi hani o anlamda çok titiz birisi, beslenmesi olsun, oyunu olsun, diğer çocuğun sosyal ihtiyaçları olsun hepsi konusunda çok bilinçli…"(K11,37yaş)

Yukarıda izlenen örnek ifadede de görüldüğü üzere, boşanmış akademisyen kadınlardan özellikle çocuk sahibi olanlar için aile desteği, çift gelirli aile modelinden tek

gelirli ve tek ebeveynli aileye doğru yaşanan dönüşüm sürecinde kızlarına çocukların bakımı konusunda yardımcı olmak ve ekonomik olarak katkı sağlamak biçiminde karşılık bulmaktadır.

Aşağıdaki örnekten de izleneceği üzere görüşülen kadınlardan bazıları (2 kadın) kendi çekirdek ailelerinin değil ama bazı akrabalarının boşanmalarını hoş görmediklerini ve bu süreçte kendilerine hiç destek olmadıklarını belirtmiştir. Bu akrabalarının evliliğin ne olursa olsun sürdürülmesi ve kadınların kocalarının her türlü derdini çekmesi gerekliliğine olan inançla bu tavrı aldıklarını ifade etmişlerdir.

> "…ben en çok köstek mi denir ona teyzemden gördüm. Teyzemle biz sonra ufak bir tartışma yaşadık. Bana boşanmamam gerektiğini, kadınların erkeklerin, kocalarının derdini çekmesi gerektiği, kendilerinin de bu süreçlerden geçtiği…Ve ben O'na şöyle dedim; sen boşanamadığın için beni kıskanıyorsun çünkü dedim sen çalışmıyordun, sen kocanı bırakamadım ve birinin bunu yapıyor olması seni rahatsız ediyor. Çünkü mesela O da çok eskiden herhalde eşiyle ciddi sıkıntıları olmuş; ayrı yaşamışlar, başka birisi olmuş derken hani birçok boşanmanın eşiğinden dönmüş birisi ve boşanamamış birisi teyzem. O anlamda çok kırgınlık yaşadık…"(K11,37yaş)

Yukarıdaki örnekte de irdelendiği gibi, bazı boşanmış akademisyen kadınlar boşanmaları sürecinde kendi geniş ailelerinin olumsuz tavırlarıyla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Akraba çevresinin boşanma sürecinde deneyimlenen bu olumsuz müdahaleleri, boşanan kadınlara eşlerinin kusurlarını idare edemedikleri ve bir evliliği hoşgörüsüz ve itaatsiz tutumlarından dolayı yıkmaları nedeniyle yöneltilen suçlamalar şeklinde karşılık bulmuştur.

Boşanma sonrasında kadınlar için aileleriyle ilişkilerini yeniden yapılandırdıkları bir süreç başlamakta ve aileler bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Ailelerin genel eğilimi, boşanma isteğinde olan çiftlerin özellikle çocuğu da kapsayan evliliklerini devam ettirmeleri yönündedir. Aile statüsünün azalmasından duyulan kaygı ailelerin boşanma karşıtı bir tutum sergilemelerine neden olur. Boşanmaya karşı direnç gösteren ve boşanmayı kadının bir başarısızlığı olarak gören bir toplumda, kızlarının boşanmaları nedeniyle statü kaybedeceğini düşünen aileler, toplumun geneli tarafından onaylanmayan bu durumu hoş karşılamazlar. Ne var ki çalışmamızın saha kısmında topladığımız veriler, boşanma sürecinde ailelerin kızlarına karşı çıkmadıkları gibi, çoğunlukla destek olduklarını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla araştırmanın bu bulguları ışığında, boşanmaya gösterilen katı tutumlarda bir değişiklik olduğu söylenebilir.

3.6.4.2.Dayanışma ve Sosyal İlişkiler

Boşanma sonrasındaki dayanışma örüntülerini belirlemek için kendilerine boşandıktan sonra daha çok kimlerle vakit geçirdikleri sorusu yöneltilmiş ve kadınların hemen hepsinin (17 kadın) boşanma sonrasında en yoğun ilişkilerini aileleri ve (varsa) çocuklarıyla sürdürdükleri belirlenmiştir. Görüşülen kadınların neredeyse üçte biri (6 kadın) vakitlerinin çoğunu okulda geçirdiklerini ifade etmişler, bunun doğal bir sonucu olarak da aileleri ve (varsa) çocukları dışında en fazla kendileri gibi akademisyen arkadaşları ve hocalarıyla iletişim içinde olduklarını belirtmişlerdir.

Örneklem içinde yer alan kadınların büyük bir çoğunluğu (12 kadın) dayanışma içinde bulundukları insanlarla ilişkilerinde bir değişiklik olmadığını ve eski arkadaşlarıyla ilişkilerini devam ettirdiklerini belirtirken, yeni arkadaşlıklar kurmakta da sıkıntı yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşülen kadınlardan yarıya yakını (9 kadın) ise eski çevrelerine bir sınırlama getirdiklerini, bunun yanı sıra özellikle yeni kurdukları ilişkilerinde arkadaşlarının daha çok boşanmış veya bekar kadınlardan olmasına özen gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Görüşülen kadınlardan yalnızca 2'si eski eşlerinden tamamen uzaklaşmak gerekçesiyle eski ilişkilerini sürdürmekten kaçındığını ifade etmiştir.

Örneklem içinde yer alan kadınların büyük çoğunluğu (12 kadın) boşanma sürecinde çevrelerinin ve arkadaşlarının kendilerine destek verdiğini, bu sayede de boşanmanın yarattığı zorlukların üstesinden daha rahat gelebildiklerini belirtmiştir.

> "…dediğim gibi çok yakın dostum, ahbabım var onların da, zaten çok aydın insanlar, onlar da hani hep iyi olmam yönünde beni destekliediler. Dünyanın sonu değil, işte bittiyse bitti, bir şey olmaz, hayat devam ediyor vesaire bizler yanındayız. Yani hani sana şunu söyleyeyim tek bir kötü söz, bakış, davranış hiçbir şeye maruz kalmadım boşandıktan sonra ve bu beni çok çabuk toparladı…"(K21,31yaş)

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere, boşanma sürecinde yakın çevreleri tarafından hoşgörüyle karşılanan kadınların gördükleri destek daha çok olumlu söylemler biçiminde ortaya çıkmıştır. Boşanmanın ardından yaşanan süreçte hiçbir olumsuz tavır, söylem ya da davranışla karşılaşmadıklarını belirten kadınların ayrıca boşanmanın olağan karşılandığı bir sosyal çevreye sahip olması da söz konusu desteği daha fazla hissetmelerinde etkili olmaktadır.

Boşanma sonrasında eski çevreleriyle olan ilişkilerini sürdürmeye devam ettiklerini belirten kadınlardan bazıları, boşanmalarının kendilerine yeni ilişkiler kurmak açısından bir avantaj sağladığını da bildirmiştir. Evlilikleri süresince eşinin evi ihmal etmesi, kıskanç ya da evcimen karakteri dolayısıyla daha çok ev içinde ve insanlardan kopuk olarak yaşadıklarını

ifade eden kadınlar, boşanmalarıyla arkadaş çevrelerinin arttığını belirtmiştir. Evliliklerini sona erdirmiş olmanın yeni ilişkiler kurmaları açısından bir araç olabildiğini belirten kadınlardan 1'i bunu şu şekilde ifade etmiştir;

> "…benim dostlarım eksilmedi zaten, hatta arttı. Çünkü evliyken mesela akşam gezmeleri yapamazdık biz, hiç evimize kimse gelmezdi; adam yok ki ortada nereye gideceksin. Şimdi hiç olmazsa kendi gruplarımı kuruyorum hiç kimsenin benim üzerimde hükmü olmadığı için istediğim saatte çıkıyorum, istediğim saatte istediğim programı yapıyorum, çok daha özgürüm, çok daha rahatım yani. Eskiden olsa kaçta geldin, nerdesin O hesap sorardı. E şimdi hesap soran kimse yok ki. Önce bir boşluğa düştüm zaten dedim ki bekarlıkta sultanlık buymuş yani. Hani 2 çocuğun sorumluluğu var, tek başınasın ama eğlencede de yalnızsın; o yüzden herkesle her yere gidebilecek potansiyeldeyim, gidiyorum da…"(K9,47yaş)

Çalışmanın saha kısmına ilişkin bu veriler, daha önce kuramsal kısımda "Boşanmanın Altı İstasyonu" başlığı altında tartışılan sosyal boşanmaya ilişkin Bohannon'un (1970) boşanma sürecinin toplumsal kabulünü içeren sosyal boşanma aşamasında çiftlerin boşanma deneyimiyle ilintili olarak çevreleriyle eski ilişkilerini sürdürmekten kaçınabildiği gibi; boşanma sonrası yeni arkadaşlıklar da edinebildikleri yönündeki görüşlerini de desteklemektedir.

Araştırmaya dahil olan boşanmış kadınlardan boşanma sonrası sosyal ilişkilerine sınırlama getirdiklerini belirtenlerin de sayısı azımsanamaz. Görüşülen kadınlardan yarıya yakını (9 kadın) boşandıktan sonra eski çevrelerinin büyük oranda kendilerine destek olduklarını belirtmekle birlikte sosyal çevrelerinin daraldığını da ifade etmişlerdir. Kadınların hemen hepsi (8 kadın) sosyal ilişkilerine kendileri sınırlama getirirken, yalnızca 1 kadın çok yakın 1 arkadaşının boşandıktan sonra hiçbir gerekçe belirtmeksizin iletişimini kopardığını belirtmiştir.

Tezin kuramsal kısmında da ifade edildiği gibi, araştırma verilerine göre; kadınların sosyal çevreleri ile iletişimlerini sınırlandırmalarındaki en önemli gerekçelerinin çiftlerle kurulan sosyal çevreye uyum sağlayamayacaklarını ya da boşanmaları nedeniyle kendi davranışlarının yargılanacağını düşünmeleri olduğu saptanmıştır.

> "…evlenip ayrılmış, eskilerin deyimiyle "dul bir kadınının" yapabilecekleri ile evli bir kadının yapabileceklerinin ne kadar farklı olduğunu gördüm. Parmaktan yüzük çıkınca ne kadar, üniversite düzeyinde bile olsa, ne kadar zorluklarla boşanmış bir kadının karşılaşabileceğini gördüm. Eski çevrenize giremiyorsunuz, şey olarak değil fiziksel anlamda girememek değil, tabi ki giriyorsunuz ama temkinli mi diyeyim dışlanmış mı diyeyim tam o kelimeyi bulamıyorum şu anda, belki boşanmışların deneyimlediği ya da hissettiği bir şey

olabilir bu. Ama hissediyorsunuz, karşınızdaki çevrenizdeki evli çiftlerle bir program yapamıyorsunuz, şu alyansın da nelere kadir olduğunu gördüm. Bu sefer daha kısıtlı bir çevreyle ve bekar olanlarla ya da evlenip ayrılmış olanlarla, şimdi bekar diyoruz tabi ama, evlenip ayrılmış olanlarla program yapmaya yıllardır çalışıyorum. Ki ne kadar tahsilli bir çevre olursa olsun, ne kadar üst düzeyde olursanız olun, öğretim üyesi de olsanız maalesef bu geçerli. Eşsiz bir şekilde bir yere maalesef gidemiyorsunuz. Çok nadir, çok büyük bir şey olacak okulun bir gecesi olacak üniversitenin ya da bölümün siz ona ancak gidebilirsiniz, o düzeyde. Onun dışında daha biraz daha özel, daha küçük bir organizasyonda şey yapamazsınız, yer alamazsınız…Bu kendi kendime koyduğum bir engelden ziyade, belki böyle olabilir ben bunu da kabul ediyorum, fakat etrafın hissettirdiği şey de o. Yani öyle bir engel de var..."(K15,51yaş)

"…benim sürekli görüştüğümüz ama şimdilerde gitmediğim ama çok sevdiğim evli arkadaşlarım var; çünkü olmuyordu tek başınıza çocuklarınızı alıp gittiğiniz zaman bir akşam. Olmadığını ben hissediyordum ve gitmemeye başladım, onlar da niye gelmiyorsun demediler açıkçası…"(K16,49yaş)

"…belki aileler boşanmış kadını kendi aile bütünlükleri için tehdit olarak görüyorlar, belki aynı şey erkek için de var bilemiyorum ama böyle söylenmeyen ama sizin de sınırınızı bildiğiniz, onların da belli bir sınırda durduğu nokta var ve bu noktayı da aşmak için çabalamadım açıkçası…"(K14,51yaş)

Çevreleriyle kurdukları ilişkiyi sınırlandırdıklarını ifade eden kadınlardan bazıları için, sosyal çevrelerine sınırlama getirmelerinin nedeni kıskançlıktır. Görüştükleri evli kadınların kendilerini eşlerinden kıskandıkları ya da kıskanabileceklerini hissetmeleri de kadınlara çiftlerle kurulan sosyal çevreye uyum sağlayamayacaklarını düşündüren şeylerden biridir. Kıskançlık nedeniyle ilişkilerini sınırlandıran kadınlardan bazıları bunu şu şekilde ifade etmişlerdir;

"…benimle iletişimi kesen olmadı ama ben kestim. Mesela bir kız arkadaşımın, çok yakın evinde daha önce evliyken falan kaldığım bir kız arkadaşımın bir başka boşanmış bir arkadaşımızdan bahsederken şöyle bir şey söylediğini yaşadım; dedi ki o kişiden bahsederken "ben O'nun dul olduğunu bildiğim halde evime O'nu kabul ettim." dedi bir başka kişiden bahsediyordu. O günden sonra ben O'nun evine hiç gitmedim ki eşi de benim üniversiteden okul arkadaşım, kendisi benim çok yakın kız arkadaşım; böyle bir eve bir daha hiç gitmedim..."(K7,43yaş)

"…şöyle ki ben boşandığımda 27- 28 yaşındaydım, hoş bir insandım, herkes hoştur da. Şöyle şunu hissederdim ben ailede de hani ailenin etrafında da bir yere gittiğiniz zaman; mesela evli bir çiftle görüştüğünüz zaman doğal olarak ilgileniyorlar senle, ekstradan ilgileniyorlar. Mesela düğüne gidersin arkadaşının eşi seni dansa kaldırır ayıp olmasın diye,

bizim kültürümüz böyledir yani. Ondan sonra, misafir gittiğin zaman, toplu gidiyorsun, mesela eşli olanlar kendi gidebilir ama sen gidemezsin, eşi bırakmak zorunda kalır eşiyle birlikte. Bir sure sonra, olmadı hiç böyle bir şey olmadı ama benim hassasiyetimden, kadınlar kıskançtır, kıskanırlar yani. Ben bir şey olduğu için değil; ona meyil vermemek için. Böyle bir şeyde özellikle, tabi ki evli arkadaşlarım var ama onlarla çok az görüşmeye gayret ettim. Genellikle arkadaşlarım ya hiç evlenmemiş bayanlar ya dul bayanlar, onu da ifade edeyim, ya da yalnız kişiler..."(K6,49yaş)

"…bazı yakın arkadaşlarımın beni eşlerinden kıskandığını fark ettim boşandıktan sonra, bir iki arkadaşım ve bu beni çok irite etti…"(K10,47yaş).

Kadınların görüştükleri çevrelerini kısıtlama nedenlerinden bir diğerinin boşanmayla sonuçlanan evliliklerindeki sorunlarının arkadaşlar arasında konuşulmasından kaçınmak olduğu belirlenmiştir. Bulut'un 2008 yılında Etlik'de ruhsal çöküntü tanısı alan boşanmış 40 kadınla yaptığı çalışmanın sonucunda da ortaya konulduğu gibi, araştırmamız sonucunda kadınların sosyal çevrelerini sınırlandırmalarının nedenlerinden birinin kötü giden evlilikteki deneyimlerinin kendilerine hatırlatılmasından ve sorgulanmaktan çekinmeleri olduğu saptanmıştır.

"…insanların neden boşandınız sorusu sürekli gündeme geldiği için açıkçası bana sıkıntı yarattı çünkü kimseye neden açıklama gibi bir ihtiyaç duymak, daha doğrusu ihtiyaç duymuyordum ama her gelen soru da bir cevap istiyordu ve böylece gitgide çevremi küçültmeye başladım açıkçası. Çünkü bu soruların sorulması tedirginlik yaratıyordu. Bu tedirginliğin sebebini bilmiyorum ama herkes bir sebep arıyordu oysa o sebep bana göre ya da eşime göreydi, kimseyi ilgilendirmiyordu. Belki de toplumsal algı diyelim, bilmiyorum…"(K12,37yaş)

Görüşülen kadınlardan 1'i ise evlilikteki sorunlarının konuşulmasından kaçınmak amacıyla çevresine sınırlama getirmemekle birlikte; boşanmasının sürekli arkadaşları arasında konu olmasından rahatsızlık duyduğunu şu şekilde ifade etmiştir;

"…çok düzgün bir bölüm başkanı ile çalışıyordum, çok babacan bir insandı, babacan erkek yani. Yaklaşımı çok güzel oldu. Tabi şu da tartışılır; böyle bir olaydan sonra çok babacan şekilde yorum yaptı ama belki de yorum yapılmaması gerekiyordu; çünkü bu benim özel hayatım. Bilmiyorum çok emin değilim hani çünkü evlenirken ilanla evleniyoruz, boşanırken özel hayatımız açıkçası şimdi çelişkiye düştüm; hani babacan tavırlı, çok güzel karşıladı, destekledi o zamanki bölüm başkanım. Fakat beni rahatsız eden kısımlar şuydu; kadın iş arkadaşlarım ki evlilerdi o esnada bölümde çalıştıklarım, bir de erkek bölüm başkanım vardı, biraz fazla bu benim boşanmışlığım fazla sohbet konusu oldu diyebilirim, böyle bir şey diyebilirim yani..."(K20,38yaş)

Örneklem içinde yer alan kadınlardan bazılarının evliliklerindeki sorunlarının arkadaşlar arasında konuşulmasıyla ilgili olarak duydukları kaygı düzeylerinin oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Öyle ki görüşülen kadınlardan 1'i evlilikteki kötü deneyimlerinin kendisine hatırlatılmasından ve sorgulanmaktan çekindiği için eski çevresiyle ilişkilerini tamamen sonlandırdığını ve yepyeni bir çevre oluşturduğunu belirtmiştir. Ayrıca yeni yarattığı bu arkadaş çevresine de birtakım sınırlamalar getirdiğini eklemiştir. Evliliklerindeki sorunlarının arkadaşlar arasında konuşulmasından çekinen ve boşanmalarından ötürü kendi davranışlarının yargılanacağı endişesi taşıyan bazı kadınlar ise (4 kadın) boşandıklarını yakın arkadaşları dışında kimseye söylemediklerini belirtmişlerdir.

> "…yani bunun şey olduğunu düşündüm, çok özel bir konu yani herkesin bilmesi gerekmiyor. Sonra yine toplumda birtakım algıların oluşmasını bana karşı da istemedim. Yani halen daha üniversitede görev yapıyorsunuz fakat boşanmış olduğunuz zaman, yani şunu çok açıklıkla söyleyeyim ki yani burası çok üst bir kültürü temsil eden bir kurum, buna rağmen ben erkek arkadaşlarımın hakkımda dedikodu yaptığını şimdi duyuyorum yani akademisyen olan kişiler bunu yapıyorlar. Yani o saklamaktaki şeyimde de yanılmadığımı görüyorum…"(K7,43yaş)

Yukarıdaki örnekte de irdelendiği gibi, toplumun boşanmış kadına yönelik olumsuz tavrı, bazı kadınlar için boşanmalarının hoş karşılanmaması ya da boşanma sonrası davranışlarının yadırganması ve dedikodular şeklinde karşılık bulurken, bu durum bazı kadınların sosyal ilişkilerini sınırlandırmalarına sebep olmuştur.

Daha önce de ifade edildiği gibi boşanmış kadınlardan çocuk sahibi olanların boşanma sonrası sosyal çevrenin daralmasıyla ilgili olarak kırılganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Görüştükleri sosyal çevreye kendilerinin bir sınırlama getirdiğini belirten çocuk sahibi boşanmış kadınların bunu yapmaktaki gerekçelerinin çevrelerinin kendileri hakkında dedikodu yapacağına inanmaları, dış çevreyi yalnız anne olmaları dolayısıyla hem kendileri hem de çocukları için bir tehdit olarak algılamaları ve olumsuz söylemlerden daha kolay etkilenmeleri olduğu saptanmıştır. Tek olmalarının karşı cins için bir çekim unsuru olduğunu düşünen yalnız annelerin iş yerinde, mahalle ve diğer sosyal çevrelerinde özellikle erkeklerden olmak üzere kendilerini geri çekme eğiliminde oldukları belirlenmiştir.

> "…evli olan arkadaşlarımızın sosyal yaşantısından çıkmam gerektiği, o tabi ki bana bir hayal kırıklığı oldu çünkü aile değil artık tek ebeveynli bir anneydim ve ister istemez küçük küçük söylemlerden etkileniyordum yani ya da kızım etkileniyordu, ben etkileniyordum O'nun etkilenmesinden kaynaklı. Belki de en büyük üzüntüm arkadaş çevremi yeniden yaratma ihtiyacıydı ve belli bir yaş vardı. Benim gibi, beni anlayabilecek noktada arkadaşlar seçmeye çalıştım ama en zor olanı da evliyken ki rahatlığım boşanmışkenkinde yoktu. Daha

bir sosyal kontrol altında hissediyordum kendimi. Daha bir böyle annelik yönünü ön plana çıkartmam gerektiği ve etrafımdaki insanları daha ince eleyip seçme, çok büyük bir seçimden geçirme ihtiyacı duyuyordum, en çok zorlandığım nokta buydu. Çünkü boşanmış bir bayan fikri insanların zihninde benim algım gibi değildi, bu beni ürkütmüştü açıkçası..."(K12,37yaş)

Yukarıda da örneklendiği gibi, çevrelerinin kendileri hakkında dedikodu yapacağına inanmaları, dış çevreyi yalnız anne olmaları dolayısıyla hem kendileri hem de çocukları için bir tehdit olarak algılamaları ve olumsuz söylemlerden daha kolay etkilenmeleri, çocuk sahibi boşanmış kadınların bazılarının görüştükleri sosyal çevreye bir sınırlama getirmelerine sebep olmuştur. Bunların yanı sıra boşanmanın ardından kadınların eski sosyal çevrelerinin olduğu evlerinden taşınmaları, yeni bir işe başlama ya da iş yeri değiştirme zorunluluğu ve ekonomik kazanımın azalmasının da kadınların sosyal çevrelerinin sınırlanmasında etkili olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın bu verileri değerlendirildiğinde nedeni ne olursa olsun boşanmış kadınların evli hemcinslerine oranla daha izole bir yaşam sürdürdükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Boşanma sonrası akademisyen kadınların sosyal çevrelerinin sınırlanmakta olduğuna ilişkin argümanımız çalışmanın saha kısmından elde edilen bu bulgularla doğrulanmaktadır.

3.6.4.3.Kendini Konumlandırma

Örneklem içinde yer alan kadınların boşanma deneyimlerinin kendilerini konumlandırma biçimlerinde ne derece etkili olduğunu belirlemek için, kadınlara boşandıktan sonra kendilerini nasıl hissettikleri sorusu yöneltilmiş ve kadınların çok büyük bir çoğunluğunun (18 kadın) kendilerini rahatlamış ve huzurlu olarak nitelendirdiği belirlenmiştir. Kendini rahatlamış olarak nitelendiren kadınların üçte biri (6 kadın) boşanmanın hemen akabinde özgür ve rahat hissederken, diğer 7 kadının sonraki süreçte rahatladığı, 5'inin ise ilk etapta kötü hissettiği belirlenmiştir. Görüşülen kadınlardan 1'i evliliklerini sonlandıranın karşı taraf olmasının kendisinde bir hayal kırıklığına sebep olduğunu, bu nedenle de ilk dönemde kendisini kötü hissettiğini ifade ederken; 2 kadın da eşlerinin üzülmesine neden oldukları için bir sıkıntı duyduklarını belirtmiştir.

Boşandıktan sonraki süreçte kendilerini ilk başlarda kötü hisseden ve boşanmayı bir travma olarak nitelendiren kadınlardan 5'i çocuk sahibidir. Temel kaygıları çocuklarını tek başına yetiştirmek olan yalnız annelerin boşanma sonrası stres düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Toplumun tek başına çocuk yetiştiren bir kadına olumlu bakmayacağı yönündeki inançlarının bu kadınların duydukları stres düzeyini daha da artırmış olduğu saptanmıştır.

"…yani bir kere rahatladım, üzerimden bir yük kalktı ama tabi ki endişe duymaya başladım; çünkü toplumda tek başına çocuk büyüten bir kadın olmak, toplumun bakış açısı,

hani daha sonra ne olacak… Ve şey yapmak istemedim; hemen herkese ben boşandım diye ilan etmedim ama saklamadım da....”(K3,44yaş)

Yukarıda da örneklendiği gibi, dış çevreyi yalnız anne olmaları dolayısıyla hem kendileri hem de çocukları için bir tehdit olarak algılamaları ve toplumun tek başına çocuk yetiştiren bir kadına olumlu bakmayacağına inanmaları, çocuk sahibi boşanmış kadınların bazılarının boşanma sonrasında yoğun bir stres duymalarına sebep olabilmektedir. Kadınlardan bazılarının yaşadıkları stres, boşanma deneyiminin sosyal çevreye duyurulmaması şeklinde karşılık bulmuştur.

Çocuk sahibi kadınların boşandıktan sonra travma yaşamalarının bir diğer sebebi de çocukların velayetinin babalarında kalmış olmasıdır.

“…ilk zamanlar kötüydü. Yani uyandığımda bunun hep böyle uyandığımda rüya olmasını istedim çünkü çocuklarım yoktu. Ama yavaş yavaş alıştım yani bu duruma. Yani 2 senesi zaten hani çocukları kazanmaya yönelik geçti, küçüklerdi o zaman. Ama şu an geldiğim nokta, geç bile kalmışım boşanmakta gibi bir durumdayım yani…”(K18,40yaş)

“…bu arada kızım tabi babasıyla kalmıştı, onun sıkıntısı çok oldu, bir yıl da görüştürmedi babası. Dolayısıyla o klasik işte haberlerde duyduğunuz şeyleri yaşadım; tahsilliler yaşıyorlar mı yaşıyorlar böyle şeyleri, sadece çok gün ışığına çıkmıyor...”(K15,51yaş)

Boşandıktan sonra ilk başlarda kendilerini çok mutsuz hissettiklerini belirten kadınlardan bazıları içinse, beklentilerinin karşılanmamasının ve de emeklerinin karşılıksız kalmasının yaratmış olduğu kırgınlık, geleceklerinin ne olacağına dair belirsizlik ve hayatta kimsesiz kaldıklarına dair duydukları inanç boşanmanın hemen ardından yaşanan süreçte depresyona yol açan kaynaklardır.

“...boşanan insanlar birbirleriyle aynı konuları konuşuyorlar ve şunu gördüm ki biz bir fanus içerisinde yaşamışız evlilik boyunca, ben ve annem. Çünkü annem bana çok destekti. Yani ideal bir evlilik varmış bizim kafamızda, anne, baba ve çocuklar. Aslında olması gereken de bu da ama o dünya hiçbir zaman erkekler tarafından çok da aman aman kıymeti bilinen bir dünya değil. Ve şey tabi çok kırılıyorsunuz ben bu kadar emek, iki evlat verdim, pırıl pırıl bir yuva verdim, öyle çar çur para harcayan bilmem ne bir kadın olmadım. Tek kazandığım işte bu ev, bir bilim insanının evidir yani akademik çalışılır, kitap okunur, televizyon seyredilir yani normal insanlar ne yapıyorsa o yapılır ama yaranamadık. Yani tabi çok gönül kırıklığı oluyor...”(K9,47yaş)

“…boşanmak başlı başına bir travma yani. Ne olursa olsun zor bir şey. Bu kadar kötü bir evliliğin ardından bile boşanma denen şey kötü bir şey. Zaman zaman bunu hissediyorum yani, boşanmış olma psikolojisi kötü...”(K17,32yaş)

"…o an kötü hissettim tabi canım, yani berbattı. İlk 1-2 yıl çok kötüydüm, ilaç falan kullandım. Depresyona girdim. Beklentilerimin karşılanmamasıyla ilgiliydi herhalde, 1-2 yıl cidden ilaç yardımı aldım vesaire. Stresten bütün dişlerimi falan kaybettim, köprü yaptırdım. Öyle çok stresli evet tabi, stresli bir yapım var zaten, kişilik özelliği. Sonrasında da hayata bakış açım değişti. Bir daha hiç evlilik yapmadım mesela. Üzüntülü oldum ama şöyle diyeyim buna şöyle cevap vereyim; bir şekilde kendimi diğer yerlere kanalize edebildim. Hani çok büyük hobilerim olduğu için falan değil; işime sarıldım böylece unuttum. Çok kullanmadım, gündemde bulundurmadım yani ama bunu psikiyatrılar da önerdi o dönemde bana, iyi bir psikolog yardımı aldım onu söyleyeyim..."(K6,49yaş)

Araştırmada elde edilen veriler, ASAGEM (2011, s.87-89) tarafından yapılan çalışmanın boşanmış kadınların zaman içinde eşlerinden ayrı da bir hayatı sürdürebildikleri ve çocuklarıyla yepyeni kurdukları hayatta daha mutlu hissetmeleri dolayısıyla da stres düzeylerinin azaldığı bulgusuyla paralellik göstermektedir. Nitekim boşandıktan sonraki dönemde çok kötü hissettiklerini belirten annelerden bazıları aşağıdaki ifadelerde de izlendiği üzere boşanmalarının üzerinden zaman geçtikçe kendilerinin daha rahatlamış olduklarını vurgulamışlardır.

"…ben büyük bir travma geçirdim. 1 yıl çalışamadım, mesleğime ara vermek zorunda kaldım. Dolayısıyla ailemin yanına geldim, buraya daha doğrusu İstanbul'dan geldim. Bu şeyi, travmayı yaraları sarma sürece diyelim bir 6 ayımı aldı, 6 ay sonra bir tekrar kendimi toparlama ve kaldığım yerden devam ettim…"(K15,51yaş)

"…önce, önce çok şey hissettim, kötü hissettim, acayip kötü hissettim böyle hala işte hareketlerimde, dışarıdaki davranışlarımda, yaşantımda hâlâ onun, böyle 14 senenin vermiş olduğu nasıl diyeyim o zincirler, kendi iradenle hareket edememe durumu vardı. Fakat hiç unutmuyorum aradan 20 gün falan geçti. Ben bir gün şöyle kalktığımı hatırlıyorum; oh be dedim bu ne ya, yani ne kadar güzel bir hayat. Yani sabah kalktığında sürekli aynı tantanayı yapan bir adam yok, adamın üzerindeki baskısı yok. Aynen öyle hissetmiştim ve inanılmaz mutlu hissetmiştim..."(K5,34yaş)

Boşanan 21 akademisyen kadınla yapılan derinlemesine görüşmenin ardından, boşanmanın kadınlar için sadece olumsuz etkileri olan bir süreci ifade etmeyip; aksine kadınların yeni bir bağımsızlık duygusu ve kendine güven deneyimlemelerinin aracı olabildiği sonucuna varılmıştır. Araştırmadan edinilen bulgular, Virginia ve California eyaletleri ile İsveç'te (Clarke-Stewart and Brentano,2006,s.91-92) yürütülen ve boşanan kadınların iki yıldan sonra çok yüksek oranda (%72) ruhsal olarak iyileşme gösterdikleri gibi, yüksek yeterlilik, kendine güven, kendi kendine yetebilme, kendi görüntülerini geliştirme ve sosyal

yetenek ile karakterize edilmiş gruplarda yer alma olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya çıkaran araştırmaların bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Araştırmanın bu verileri ayrıca, Wiseman'ın daha önce kuramsal kısımda "Bir Kriz ve Yas Dönemi Olarak Boşanma" başlığı altında tartışılan ve Wiseman'ın boşanmanın beş evresinden biri olarak değerlendirdiği **"**kabul ve yeni hayata uyum sağlamayla" ilgili görüşleriyle paralellik göstermektedir. Edinilen veriler, Wiseman'ın boşanma olayının kabul edilip benimsenmesinin kişinin yeni hayatında yeterli hale gelmesiyle bağlantılı olduğu ve yeni hayatında cinsel, sosyal ve mesleki olarak yeterli hale gelen boşanmış bireylerin hissettikleri stres ve depresyon düzeyinin azaldığı yönündeki görüşlerini desteklemektedir.

> "…çok iyi hissettim, çok huzurlu ve mutlu hissettim. Boşandıktan sonra ben zaten olumlu düşünme programlarına katıldım. Bu programlarla o boşanma döneminin, o sürecin üstesinden geldim. Ben boşandıktan sonra çok değiştiğimi düşünüyorum. Beni hatta öğrencilerim bile görüyorlar, aa hocam siz misiniz tanıyamadık diyorlar. Ders anlatırken bile kendime güvenim geldi. Bir duruşum değişti. Fiziksel anlamda da çok değiştim. Olumlu düşünüyorum, olumlu bakıyorum her şeye. Evet boşandım, olabilir. Boşanmayı da bu şekilde algılıyorum…"(K2,42yaş)

> "…ben tabi ki boşanana kadar çok üzüldüm boşanmamak için elimden geleni yaptım hatta 3 yıl olayı erteledim. Boşandıktan sonra kendimi çok rahat hissettim. Çok kendime güvenim arttı, ayaklarımın üzerinde durabileceğimi anladım bir kez daha; çünkü bu evlilik süresince son 3 yıl o kadar yıpranmıştım ki kendime olan güvenimi yitirmiştim neredeyse. Çocuklarım bile bunu fark ediyordu. Okuldaki performansım da düşmüştü. Kendimi birazcık ezik hissediyordum açıkçası; ama boşandıktan sonra oh bunu başardım artık kendi başıma çocuklarımla birlikte devam edeceğim dedim ve aynı kararlılıkla da devam ediyorum..."(K16,49yaş)

> "…çok rahat hissettim. Çok güzel hissettim. Çok keyifliydi; çünkü hayat sorunla yaşanılması gereken bir süreç değil, asla değil. Bütün sorunların aslında üstesinden gelebiliriz ama 2 kişi de istiyorsa, 2 kişi de katkıda bulunabiliyorsa. Dolayısıyla çok rahatlamıştım, mutluydum, artık hayatımı kendi kararlarıma göre şey yapabiliyordum, önümü görebiliyordum yani…"(K20,38yaş)

Boşanmanın ardından kadınların kendilerini iyi hissetmelerinde etkili olan esas kaynağın ise meslek sahibi olmaları olduğu belirlenmiştir. İyi bir meslek sahibi olmaları sayesinde boşanmış olmanın yarattığı ekonomik sıkıntıyı çalışmayan ya da geçici işlerde çalışan hemcinslerine oranla daha kısa süreli yaşayan kadınlar, statüsü yüksek bir mesleklerinin olması bakımından da boşanmanın ardından yaşanan toparlanma sürecinde yeni çevreler edinerek boşanma sürecini görece daha rahat atlatabilmektedirler. Akademisyen

kadınlar, iş yaşamlarını kendilerini sadece maddi olarak tatmin eden bir mekanizma değil aynı zamanda topluma katkı, sosyal tatmin olarak da nitelendirmişlerdir. Meslek sahibi olmak, kadınların boşanmanın ardından yaşanan süreçte kariyerlerine odaklanarak yaşadıkları sıkıntılı süreci unutmalarına yardımcı olduğu gibi, enerjilerini işe yoğunlaştırmaları, başarı oranlarını yükselterek tatmin sağlamaktadır. Bu bakımdan meslek sahibi olmanın boşanma sürecinde ve boşanma sonrası yaşamda çok önemli bir belirteç olduğu söylenebilir.

3.6.4.4.Boşanma Sonrası Sıkıntılar

Örneklem içinde yer alan boşanmış akademisyen kadınlara boşanma sonrası kendilerine en çok sıkıntı veren konuların neler olduğu sorulmuş ve kadınların boşandıktan sonraki en büyük sıkıntılarının ekonomik olduğu belirlenmiştir. Boşanmış akademisyenler içinde çocuk sahibi olanların endişeleri de daha çok çocuklarıyla ilgilidir. Çocuklardan ayrı kalmak, onlarla geçirdikleri zamanın azalması, çocuğu tek başına yetiştirmeye çalışmak ya da onların bu süreci kabullenmesinin annelerin boşandıktan sonraki en büyük sıkıntılarını oluşturduğu saptanmıştır. Yalnız bir kadın olarak birine muhtaç hissetmek ya da her işin altından tek başına kalkmaya çalışmak, kadınlara sıkıntı veren diğer kaynaklar olarak belirlenmiştir. Boşandıktan sonra kadınlardan bazıları daha çok boşanmanın yarattığı yalnızlıktan, sahipsizlik hissinden ya da depresyondan şikayetçi olmuşlardır. Ayrıca boşanmanın ardından giyim kuşam ve hareketlerine dikkat etmek zorunda kalmak ya da yeni kurdukları/kuracakları ilişkilerinde güvensizlik hissetmeleri de kadınların belirttiği diğer sıkıntılarıdır.

Kadınların gelir düzeyinin boşanmaya karar verme sürecinde etkili olduğu kadar, boşanma sonrasında yaşamlarını idame ettirebilmeleri ve sosyal konumları açısından da önemli bir değişken olduğu saptanmıştır. Araştırma kapsamında görüşülen kadınlar, boşanma öncesindeki gelir düzeyleri ile boşanma sonrasındaki gelir düzeyleri arasında çok büyük bir fark olmadığını belirtmişlerdir. Belirtmeliyiz ki kadınların boşanma öncesinde ve sonrasında gelirlerinde büyük bir farkın olmamasının sebebi; araştırmanın örneklemini çalışma hayatında aktif olarak yer alan ortalama gelir düzeyine sahip akademisyen kadınların oluşturmasıdır. Dolayısıyla boşanmalarından önceki süreçte de çalışıyor pozisyonunda olan kadınların, boşanma sonrasında gelirlerinde büyük bir düşüş yaşanmadığı tespit edilmiştir. Ancak, boşanmayla birlikte ekonomik yük ve sorumlulukların anne ve babanın paylaştığı bir durumdan sadece tek ebeveynin üzerine yüklendiği bir aile biçimine geçilmesi, diğer bir söylemle çift gelirle geçinen ailenin gelirinin teke düşmesi, boşanma sonrası kadınların ekonomik sıkıntılar yaşamasına sebep olmuştur. Görüşülen kadınların büyük bir çoğunluğu (10 kadın) boşanmanın hemen ardındaki süreçte büyük bir maddi bunalım yaşadıklarını

belirtmişlerdir. Boşanma sonrası süreçte kadınların maddi sıkıntı çekmelerinin en büyük sebebinin hemen hepsinin kocalarıyla yaşadıkları evlerinden ayrılarak yeni bir hayat kurmak zorunda kalmaları olduğu belirlenmiştir. Boşanmış kadınlardan büyük çoğunluğu evlerinden tek bir eşya dahi almadan kıyafetleriyle evden çıkıp gittiklerini belirtmişlerdir. Kadınları maddi sıkıntıya sokan bir diğer nedenin evlilikleri süresince hiçbir birikim yapmamış olmaları ve biranda her şeyi yeniden almak durumunda kalmaları olduğu belirlenmiştir.

> "…biz çocuklarla evden annemin yanına gittik, O tek başına yaşadığı halde bizim evden çıkmadı, çocuklarımın da benim de düzenimizi bozdu. Ben annemin yanına geldim, ben annemin yanına gelir gelmez benim kardeşim anneme para göndermeyi kesti; ben zaten oradayım diye. İşin kötüsü fakat eski eşim kapıya gelip gelip bizim oturduğumuz evin kirasını benden almaya devam etti senin ağzını burnunu kırarım getir aşağıya kirayı falan şeklinde. Bu da çok büyük bir sorun olarak kaldı. O yüzden o dönemde inanılmaz zorluk, parasal açıdan inanılmaz zorluk çektim; çünkü tek maaş, 2 tane çocuk, iki ayrı evin gideri o dönemde beni mahvetti. En fazla parasızlık mahvetti..."(K5,34yaş)

> "…tabi ki maddi olarak hiçbir şeyimin olmamasıydı. Yeniden yıllar aldı kendimi toparlanabilmem maddi olarak çünkü sadece üstümdeki giysiyle ve o zaman kredi kartlarına yaptığım borçlarla kalmıştım. Dolayısıyla evime koyacak bir eşya yoktu, çok büyük bir zorluk çekmiştim. Yeniden bir ev kurmak ciddi mali masraflar gerektiriyor…"(K15,51yaş)

> "…onun dışında maddi elbette çok, bütün birikimim bittiği için tekrar sıfırdan başlamak zorunda kaldım. O anlamda ciddi bir sıkıntıydı. Aday memur olarak çalıştığım için çok düşük bir ücretle çalışıyordum milli eğitim müdürlüğünde. Tabi avukata da biraz para vermek gerekiyordu, o zaman, 7 yıl 8 yıl önce 2000 lira falan. Arkadaş olmasına rağmen ben neyse sizin ücretinizi ödeyeceğim dedim, o anlamda o da maddi bir sıkıntı oldu…"(K11,37yaş)

> "…çok yaşadım. Tabi ki. Çok ciddi sıkıntılar yaşadım. Kitaplarımı sattım, böyle gümüşlerimi sattım, gümüş bilekliklerimi, altınlarımı. Bir sürü şey yani bir sürü şey sattım… Gerçekten, gerçekten ama ekmek paramın olmadığı zamanlar vardı yani."(K17,32yaş)

Çalışmanın saha kısmına ilişkin bu veriler, daha önce boşanma sürecine ilişkin modellerin değerlendirildiği teorik kısımda "Boşanmanın Altı İstasyonu" başlığı altında tartışılan ekonomik boşanmaya ilişkin Bohannon'un (1970) görüşleriyle de desteklenmektedir. Söz konusu veriler, Bohannon'un (1970) evlilik birliğinin sona ermesiyle karı kocanın ortak mülklerinin paylaşılması neticesinde ekonomik birikimlerinin ikiye bölünmesine ek olarak yaşanacak yeni bir ev bulunması, taşınma, yeni ayrı bir ev düzeni kurma gibi konuların uğraştırıcı olduğuna yönelik görüşlerini destekler.

Ayrıca araştırmanın boşanma sonrası kadınların ekonomik sıkıntıya düştüklerine ilişkin bu verileri, daha önce teorik kısımda da ifade edildiği gibi, Amato'nun (2000) boşanmış kadınların boşanmış erkekler ya da evli hemcinslerine göre daha kötü ve daha süreğen bir ekonomik bunalım içine girdikleri, bu ekonomik bunalımları süresince faturalarını ödeme ya da temel ihtiyaçlarına ulaşabilme imkanlarının bile kısıtlı olduğu yönündeki görüşünü de desteklemektedir.

Evlilikleri süresince eşlerinin çalışmaması dolayısıyla evin bütün yükünü taşıyan kadınlar bile boşanmanın ardından ekonomik bir sıkıntıya düştüklerini ifade etmişlerdir. Evliliği sonlandırma sürecinde, eşlerin birlikte aldıkları kredilerin borçlarına ek avukat ve mahkeme masraflarının, boşanma sonrası süreçte kadınların gelirlerini büyük oranda düşüren diğer kaynaklar olduğu belirlenmiştir.

Daha önce teorik kısımda da belirtildiği gibi, biten evliliklerde çoğunlukla çocukların yer almasının ve kadınların eşlerine oranla kendilerini çocuklarına adayan taraf olmalarının kadınların boşanma sonrası daha dezavantajlı durumda olmasının ardındaki temel nedenlerden biri olduğu anlaşılmıştır. Kadınların ekonomik kaygıları daha çok çocuklarla ilgili konulara ilişkindir ve çocuklar büyüdükçe artan eğitim ihtiyaçları gibi konular, çocuklarını yalnız büyüten anneleri ekonomik açıdan kaygılandırmaktadır.

Nafaka, boşanma sonrasında kadınların ekonomik açıdan mağduriyetini azaltacak kaynaklardan birisidir. Boşanma sonrasında hukuki açıdan kusurun büyük çoğunlukla erkekte bulunması ve çocuğun fiili bakımını kadının üstlenmesi nedeniyle nafaka alma hakkını çoğunlukla kadınlar elde etmektedir. Araştırma kapsamında kadınların yaşadıkları ekonomik sıkıntılarını belirlemek için kadınlara eşlerinden nafaka ya da maddi manevi destek alıp almadıkları sorulmuş ve görüşülen 21 kadından büyük çoğunluğunun (15 kadın) eski eşlerinin boşandıktan sonra kendileri ya da çocukları için maddi/manevi destek sağlamadığı belirlenmiştir. Kadınların eski kocalarının sosyo-ekonomik durumlarının yetersiz olması ve bu nedenle de nafaka veremeyeceğini bilmeleri ve daha büyük oranda da boşandıkları eşleriyle muhatap olmayı istememeleri nafaka talebinde bulunmamalarıyla sonuçlanmıştır.

> "…nafakayı, ben hani adamın nesi var ki nesini alacağım. Donu yok donunu mu alacağım, öyle diyeyim. Ama şey tedbir olarak bunu bana hakim şey yaptı, tedbir olarak dedi en düşüğünden bir şey koyalım dedi. 2 çocuk için 300 lira toplamda 300 lira nafaka bağladı fakat bir kere bile vermedi şu güne kadar, bir kere bile vermedi…(K5,34yaş)

Nafaka talebinde bulunan kadınlardan bazılarının (4 kadın) ise (2 çocuk için 300 ile 500 lira arasında değişen miktarlarda) nafaka aldığı ancak daha önce de ifade edildiği gibi bu paranın yeterli olmadığı belirtilmiştir. Görüşülen kadınlardan 2'si mahkemenin çocukları için

nafaka bağladığını ancak bu ödemenin hiç gerçekleşmediğini, bazıları da ödemelerin eksik ya da zamansız olduğunu belirtmiştir. Görüşme kapsamında sadece 3 kadın, boşanmış oldukları eşlerinin çocuklarının okul masraflarını karşıladığını belirtirken 1 kadın da eşinin kendisine maddi destek sağladığını söylemiştir. Kadınlardan yalnızca 1'i eşinden hem tazminat aldığını hem de 2 çocuğu için nafaka aldığını belirtmiştir. Çalışmanın bu bulguları, 2011 yılında ASAGEM tarafından yürütülen ve çoğu kadının kocasının düşük sosyo-ekonomik durumu, boşandığı eşiyle muhatap olmayı istememe, nafakanın pazarlık malzemesi olmasından ya da kocasının tehdidiyle karşılaşmaktan kaçınma gibi gerekçelerle nafaka talebinde bulunmadığı, nafaka talebinde bulunan çoğu kadının ise, eski kocasının düşük sosyo ekonomik durumu yüzünden nafaka alamadığı ya da ancak çok düşük miktarlarda nafaka alabildiğinin belirlendiği çalışmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Kadınların boşanma sonrası deneyimledikleri sıkıntılardan bir diğerinin depresyon olduğu belirlenmiştir. Depresyon nedeniyle çalışamayacak durumda olduklarını ve ücretsiz izne ayrıldıklarını söyleyen kadınlar olduğu gibi, bazı kadınlar bu süreci ancak psikolog yardımı (2 kadın) ya da ilaç tedavisiyle (2 kadın) atlattıklarını belirtmişlerdir. Boşanma sonrası yaşanan depresyonun kadınların bu süreci daha zorlu geçirmelerinde etkili olduğu gibi, ekonomik sıkıntılarını da artırdığı saptanmıştır.

> "…ben büyük bir travma geçirdim. 1 yıl çalışamadım, mesleğime ara vermek zorunda kaldım…Bu biraz şeyime ara vermiş olmam, mesleki yaşamıma toparlanmak için, bu bende ciddi handikaplar yarattı mali açıdan…"(K15,51yaş)

Boşanmış kadınlardan çocuk sahibi olan bazılarının, boşandıktan sonra yaşanan ekonomik sıkıntıdan sonra en fazla şikayetçi oldukları şeyin depresyon olduğu saptanmıştır. Boşanmış annelerin depresyon sebepleri yine çocuklarıyla ilintilidir. Çocuklarının bu süreçten olumsuz etkilenmeleri kaygısı, boşanmayı kabullenme sürecinde yaşanan zorlukların yanı sıra çocuklarıyla geçirdikleri zamanın azalması ya da onlardan ayrı kalmak boşanmış annelerden bazılarını depresyona sokan kaynaklar olarak belirlenmiştir.

> "…çocuklarım. Çocuklarım tabi ki çünkü karşımda çok güçlü bir aile vardı. Babası siyasetçiydi, çevreleri çok kuvvetliydi ve korktuğum başıma geldi; çocuklarımı aldılar, onun dışında yok..."(K18,40yaş)

Boşanma sonrasında en çok depresyondan şikayetçi olduklarını belirten kadınlardan bazıları (5 kadın) boşanmayı bir travma süreci olarak tanımlamışlardır. Boşanma sonrasında bunalımlı bir dönem geçirdiklerini söyleyen kadınlar, boşanmanın ardından yaşanan bu duygusal sarsıntıların beklentilerinin karşılanmamasının yarattığı kırgınlık ya da öfkeden ve hissettikleri yalnızlıktan kaynaklandığını belirtmişlerdir.

"…bir süre depresyona girdim mesela. 2 sene depresyon, öfke kontrolü ile ilgili bir tedavi gördüm. Hazmedemiyorsunuz çünkü bazı şeyleri, o anlamda çok… bu bende öfke olarak çıktı. Mesela hayattan zevk almama değil de kızımı görmek istememe, onunla çok ilgilenememe, her şeye çok çabuk kızma…"(K11,37yaş)

"…ben özel olduğunu düşünüyordum ilişkimizin, özel bir ilişki olduğunu düşünüyordum, diğerlerinden farklı bir ilişki olduğunu düşünüyordum, herhalde herkes böyle düşünüyordur. Böyle olmadığını görmek, beni çok üzdü. Herhalde en çok bu, evet ya biz de basitmişiz, biz de herkes gibiymişiz gibi. Yani böyle daha duygusal şeyler yani hayatla ilgili kaygılardan çok daha duygusal şeyler…."(K21,31yaş)

"…hayatta tek kaldığımı falan düşündüm. Etrafımda ailem vardı, aile sahip çıkan bir aile hani kalkıp, sahip çıkan derken maddi manevi sahip çıkan bir aileydi, fakat gene de ben hani sudan çıkmış balık vardır ya o şeyde bu kadar yıl sonra hani nasıl…hep planları tipik Türk kadını olarak eşle birlikte yapmışsınız, çocukla birlikte yapmışsınız ikisi de çıkınca hayatınızdan böyle bomboş zamanı olan, zamanını nasıl geçirecek, neyle dolduracak, hani mesleki anlamda demiyorum o zaten var çalışıyorsunuz da, bir sürü zamanı kendisine kalan ama bir o kadar da psikolojik olarak boşluk hisseden bir duruma düştüm, bir boşluğa düşmüştüm…(K15,51yaş)

"…biraz sahipsiz hissettim yani aileyi sahipsiz hissettim; çünkü ailem de çok uzak olduğu için bir destek olan, sanki böyle başını yaslayacağın bir omuz veya çocuklarımla birlikte kendimizi güvencede hissedeceğimiz bir ortamda olmayı çok arzuladım. Bunu çocuklarıma yansıtmadım onlar bana çok güveniyorlar çünkü ama ben kendim böyle bir dost ya da bir arkadaş hatta yani eşimi bile çok istedim yani keşke olsaydı diye, öyle bir destek istedim…"(K16,49yaş)

Çalışmanın saha kısmına ilişkin bu veriler, daha önce kuramsal kısımda "Boşanmanın Altı İstasyonu" başlığı altında tartışılan Bohannon'un (1970) görüşleriyle paralellik göstermektedir. Söz konusu veriler, uzun süre evli kalan kişilerin kendilerini bir ailenin veya çiftin parçası olarak konumlandırmaları nedeniyle boşanmanın ardından kendilerini birey olarak kabul edip, toplum içinde bağımsız bir kimlik edinmelerinin zor olduğu ve bu aşamada eşlerinin yokluğunu hissetmeye başladıkları görüşünde olan Bohannon'a destek niteliğindedir.

Örneklem içinde yer alan kadınların boşanma sonrasında yaşadıklarını belirttikleri sıkıntılardan bir diğeri de sosyal çevreleriyle ilgili olmuştur. Yeni ilişkiler kurmak konusunda sıkıntı çektiklerini belirten kadınların, başka biriyle romantik bir ilişki kurmasını engelleyen en etkili etmen olarak güvensizlik hissetmeleri belirlenmiştir. Evliliklerinde yaşadıkları kötü tecrübelerin tekrar yaşanabileceği korkusu ve yaralanmaktan kaçınma ihtiyacı kadınları yeni

romantik ilişkiler kurmaktan alıkoyan en önemli faktör olarak ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra ev, iş ve çocuk bakımı gibi birçok sorumluluk üstlenmeleri ve boşanmanın kendilerine duydukları güveni zedelemesi dolayısıyla yeni biriyle tanışmanın boşanmış bazı kadınlar için zor olduğu saptanmıştır.

> "…hayatıma yeni birisinin girmesi, giremiyor zaten. Sorun yaşıyorum bu konuda. Nasıl davranmam gerektiğini de kestiremiyorum. Güven problemim var herkese karşı. Ve çok güvensiz yaklaştığım için karşımdaki insana, bunu da hissettiriyor olmalıyım ki böyle bir şey tutturamıyorum, yeni bir düzen derler ya o düzen tutmuyor. Biçimsel olarak baktığında her şeyin tamam olduğu bir şey yaşıyorum şu anda; hani evim, işim her şeyim tamam güzel ama koca bir boşluk var ve bu boşluk kolay da kapanır mı bilemiyorum… Çünkü bir başkasını hani diyorum ki yine aynı şeyler, yine üzüntüler, böyle şeyler mi yaşayacağım diye böyle bir tedirginlik yaşıyorum bununla ilgili. En fazla böyle rahatsızlık duyduğum şey o. Bir de garip bir şey var birine mesela "Evli misin?" "Hayır, bekarım" derken böyle ben hani bekar değilim, boşanmışım. Sanki toplum öyle bir şey hissettiriyor ki sana, ben sanki bir suç işlemiş gibi hissediyorum kendimi. Yani ben bir hata yaptım ki bu bir hata gibi görünüyor benim gözüme, aslında bunun böyle olmadığını bildiğim halde böyle görünüyor. Bu bir hata değildi evet, bir seçimdi. Olurdu, olmazdı; benimki olmadı. Hani bunu böyle kendime içten söylemiş olmama rağmen böyle alttan bi yerlerden, herhalde bugüne kadar bu öğrendiklerimiz, gelenekler, görenekler falan bunların hepsi bu kadar çok boşanmış bir insanın olduğu bir çevrede yaşıyor olmama rağmen ki en yakın iki arkadaşım boşanmış mesela, onlar da ayrıldılar eşlerinden, yine de böyle garip bir tedirginlik hissediyorum. Mesela birisi ile tanıştığımda böyle, evet mesela bir şeyler hissettiğimde direkt kendimi geri çekiyorum; çünkü ben boşandım. Hani sanki çok büyük bir şey yani. Değil mi, boşanılabilir ama bunu hala kendime dahi ben kabul ettiremedim yani…"(K17,32yaş)

Boşanmalarından önce kendilerine duygusal destek sağlayan pek çok kız arkadaşa, yakın sırdaşa sahip olan kadınların boşanmanın ardından sosyal çevrelerinin daraldığı saptanmıştır. Kadınların sosyal çevreye uyum sağlayamayacaklarını düşünme, evlilikteki sorunların arkadaşlar arasında konuşulmasından kaçınma gibi gerekçelerle sosyal çevrelerini daha çok kendilerinin sınırlandığı belirlenirken bu durumun da kadınların duyduğu yalnızlığı pekiştirerek boşanma sonrası sıkıntılarını artırdığı saptanmıştır.

> "... ama bunu networkümü geliştirmek suretiyle, dediğim gibi tırnak içerisinde tekrar yeni bir çevre oluşturarak kendime ama bu çevre maalesef ki maalesef sadece, maalesef derken bunu üzülerek söylemek anlamında değil toplumsal baskı nedeniyle, bekar ve evlenip ayrılmış kişilerden oluşturarak ve özellikle kadınlardan oluşturarak bunu yapabildim. Çünkü burası, Antalya ne kadar modern gibi görünse de o kadar modern bir kent değil. Dolayısı ile, ya da ben öyle algıladım İstanbul'dan geldikten sonra, erkek arkadaşla bile, üniversite

düzeyinde bile olsanız öğretim üyesi bile olsanız, erkeklerle tek bir bayanın arkadaşlık etmesini şey karşılamıyorlar, hoş karşılanmıyor, gördüm..."(K15,51yaş)

Görüşülen kadınların büyük çoğunluğunun boşandıktan sonra eşleriyle birlikte oturdukları evden ayrılmak durumunda kaldıkları, çocuk bakımı ve ekonomik destek için ailelerinin yanına taşındıkları belirtilmiştir. Kadınların büyük çoğunluğunun ailesinin farklı şehirlerde oturması, kadınların iş ortamını da değiştirmelerine neden olurken, iş değiştirme zorunluluğunun da sosyal ilişkilerini zorlaştırıp, yalnızlıklarını pekiştirdiği belirlenmiştir.

Aileyle ilişkilerin tanımlanıp, yeniden yapılanması zorunluluğunun da kadınlara boşanma sonrasında sıkıntı veren diğer bir faktör olduğu saptanmıştır. Boşanma sonrasında bazı kadınların (2 kadın) sıkıntı duydukları şeylerden birisi aile evine tekrar dönmekken, 1 kadın da annesinin boşanmasını hoş karşılamasının sorun olduğunu belirtmiştir.

"…annem oldu çünkü boşanmamı istemedi. O evliliğimi devam ettirmemi istiyordu. Boşanmamı benim bir başarısızlığım olarak algıladı. Bunu başarısızlık olarak algıladı. Daha doğrusu ailenin birarada tutulması gerekliliğine inandıkları için, devam ettirmemi istediler ama olmadı…"(K4,53yaş)

Araştırmanın bu kısmında tartışılan veriler, daha önce teori kısımda da yer verildiği gibi, Coates'in (2008) boşanma sonrası tarafların kendi aileleriyle ilişkilerini yeniden gözden geçirmek, yeniden tanımlamak durumunda kaldıkları, boşanma sürecinde önemli bir rol oynayan ailelerin özellikle çocuğu da kapsayan evliliklerin devam ettirilmesi yönünde bir tutum alış sergilediklerine dair görüşünü destekler nitelikte olmuştur.

Maddi ve duygusal sıkıntılarının yanı sıra, çevresel baskı ve sosyal kontrolün de kadınların boşandıktan sonra yaşamını zorlaştıran kaynaklar olduğu belirlenmiştir. Boşandıktan sonra bazı kadınlar (4 kadın) sosyal çevrelerinin dedikodu, imalı sözler, aşırı ilgi formunda görülen tacizlerine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın teori kısmında belirtildiğinin aksine fiziksel ya da sözlü tacizin boşanmış kadınların iş yerinde karşılaştıkları en temel sorunlardan birini oluşturmadığı tespit edilmiştir. Ancak görüşülen kadınlardan bazıları (2 kadın) iş yerinde de dedikodulardan rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir.

"…benim en çok burada yaşadığım şeylerden birisi, belki herkes söylemez, boşanmış kadınlara Türk erkeklerinin bakış açısı oldu. Mesela ben, çocuk sahibi olmaya karar vermenin en büyük etkisi Amerikan kültürüdür. Orada "single parent" dedikleri çoğu insanın çocuğu var, birlikte yaşıyorlar, boşanmış olmak, evli olmak çok önemli değil, insanlar çok evlatlık çocuk bakıyorlar hani bu duygularını tatmin etmek için. Tabi ben de 29 30 yaşında olunca bir çocuk sahibi olma isteği uyanıyor…. ama ben yurtdışında çok rahattım buraya geldiğimde dul kadın olmanın şeyini ilk başta yaşamadım ama sonradan dedikodular, benden çok yaşça büyük

insanların tuhaf ilgileri beni çok rahatsız etti. Bir süre bununla nasıl baş edeceğimi bilemedim. Hani ben mi yanlış anlıyorum, gerçekten insanlar bu kadar kötü olabiliyor mu, kendini bu kadar eğitmemiş, yetişmemiş olabiliyor mu diye çok düşündüm…"(K11,37yaş)

"…daha fazla yanaşmaya çalışan insanlar oluyor aksine böyle bir şey var. Yani fırsatçılık Antalya'da bu çok fazla. Evlenen ayrılan bayanlar çok ve maalesef…bu nasıl bir olgudur bilemiyorum toplumsal olarak ama işte bir yozlaşma var, yalnız bir bayan işte onun duygusal ihtiyaçları ya da ne bileyim bayanın yalnızlığı suistimal edilebiliyor. Bu çok fazla var Antalya'da. Ben de bunu yaşadım kendi çapımda. Çok şükür çok ciddi boyutlara gitmedi ama bazı sıkıntılar yaşadım. Nasıl diyeyim sizinle hemen yakınlaşmaya çalışsan insanlar oluyor bayan ya da erkek ama genelde çıkar amaçlı bunlar, çok böyle iyi niyetli değil…"(K8,36yaş)

Kadınların boşanma sonrasında çevrelerinden gelen veya gelebilecek baskılara karşı kendilerine çeki düzen verme ihtiyacına girdikleri belirlenmiştir.

"…evliykenki giydiğim kıyafetleri daha sonra uzun bir süre giyemedim ben mini etek falan. Yani evliyken çok rahatlıkla yaptığım birtakım şeyleri, çok uzun bir süre yapmadım. Şimdi yeni yeni yaptığım zaman da işte o dedikoduları duymaya başladım gerçekten de…"(K7,43yaş)

"…daha fazla şey getirmemek için, nasıl diyeyim, daha bir dikkatli olmak zorundaydım dedikodu yaratmamak için küçük bir çevrede, Antalya'da daha bir daha dikkatli olmak zorundaydım, bu çok baskı yarattı bende..."(K15,51yaş)

Boşanmış akademisyen kadınlardan yalnızca 1'i boşandıktan sonra kendisine en çok sıkıntı veren şeyin soy isminin değişmesi olduğunu ve bu değişiklikle ilgili duyduğu sıkıntıyı şu şekilde ifade etmiştir;

"…en önemli sorun; eğer bir akademisyenseniz soy isminiz sizin için çok önemli; çünkü soy isminiz imza. Ben evlendiğimde yayınlarım vardı ve daha sonra çift soy ismi kullanmaya başladım. Şu esnada benim cv'me bakan ne zaman evlenmişim ne zaman boşanmışım görebiliyor… dolayısıyla bir akademisyen kadın için birincil aşamada en büyük sorun soy ismi mevzusu, bunu söyleyebilirim, en önemlisi…ya tamam çok sevsen bile ama başkasının soy ismi ile devam da edemiyorsun; çünki iyi kötü yaptığın bir şeyler var, bir cv'n var ve o cv'yi değiştirip başkasının soy ismini almak da olmuyor..."(K20,38yaş)

Örneklem içinde yer alan kadınlardan bazıları için (3 kadın) boşanma sonrası yaşanan süreçte karşılaşılan en büyük sıkıntı, erkeğin ev içindeki rollerini de üstlenmeleri olmuştur. Ev içinde veya dışında erkeklere devrettikleri işleri yapmanın kendilerine sıkıntı verdiğinden şikayetçi olan kadınlar, bu durumun hep birine muhtaçlarmış gibi hissetmelerine yol açtığını belirtmişlerdir.

"…yalnız kadın olarak yaşamak. Toplumun zaten genel sorunu zaten bu. Tüm yalnız yaşayan bayanların ortak sorunudur muhtemelen. Hep birilerine muhtaç olma duygusu çok sinir bozucu. Yani hani kendi işinizi kendiniz yapıyorsunuz elbette ama hani evdeki birtakım işlerde en ufak bir şeyde hani kimi arayayım işte birini arayayım da o da birisini bulsun da gelsin. Şunu nasıl yapayım, bunu nasıl yapayım; işte bunlar sıkıntı..."(K18,40yaş)

"…evdeki marangoz işleri. Gerçekten tadilat tamirat işleri. Ondan sonra mesela ev aldım ben bu süreçte, boşandıktan sonra, anten yapılması gerekiyor, evin orasında o var, boyacı bulmak gerekiyor ve bunlar gerçekten Türk toplumunda hiç kadının işi değil…(K3,44yaş)

"…ilk zamanlarda o hayatın sürdürülmesi ile ilişkili şeylerde oldu; alışveriş yapılması vesaire gibi, faturaların falan… ama işte şey gelişmiş artık otomatik ödeme denen bir şey varmış meğer, bunlar çok büyük dert değilmiş; en kolay kısmı da o oldu ama alışveriş yapma kısmı halen daha böyle şey yani ona bir zaman ayırmak gerekiyor falan. Mesela çok uzun bir zaman evime ben yani hani karpuz almadım, o çok zor geldi bana, onları taşımak, kesmek falan filan gibi böyle kaba güç gerektiren şeyler..."(K7,43yaş)

Boşanmalar, sosyolojik, psiko-sosyal, ekonomik ve hukuksal boyutlarda yaşanan birbirleriyle bağlantılı birçok faktörün bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadırlar. Boşanma oranlarında tırmanışa sebep olan bu etmenler, boşanan kadınların boşanma sonrası yaşamlarını da şekillendirmektedir.

3.6.4.5. Boşanma Algısı, Yeniden Evlenme ve Gelecek Konusundaki Düşünceleri

Örneklem içinde yer alan kadınlara aynı koşullar altında bulunsalar yine boşanmayı düşünüp düşünmeyecekleri sorulmuştur. Görüşülen kadınların hepsinin bu soruya cevabı evet olmuştur. Görüşülen kadınlardan 1'i boşanmanın ötesinde daha düğünde evet cevabını vermeyeceğini belirtirken, çok büyük çoğunluğu da (9 kadın) en başa dönse evliliğini çok daha önce bitireceğini ifade etmiştir.

"…ben var ya evli olduğumu falan hatırlamıyorum. Ya kesinlikle. İnanılmaz, hayatımın en doğru kararını almışım. Geç mi kalmışım, bilmiyorum hani zamanı demek ki oymuş. Beyin olarak olgunlaşmam gerekiyormuş bilmiyorum ben çok acayip mutluyum. Yani tabi ki sıkıntı yaşıyorum ama onsuzluğun verdiği huzur her şeye bedel..." (K5,34yaş)

"…hemen boşanırdım, 3 yıl daha beklemezdim yani uzatmazdım. Şu anda çok daha rahatım, en azından kendime güvenim açısından. Çünkü evlilikte insanlar ne kadar okumuş bile olsalar erkek özellikle kadını çok ezebiliyor yani dövmesine gerek yok laflarıyla, davranışlarıyla, ilgisizliğiyle… O psikolojik durum çok kötü. O zaman da siz, inanın yürüyüşünüz değişiyor. Öğrencilerinize ders anlatırken sanki öğrencileriniz hissediyor sizin

kendinize olan güveninizin az olduğunu falan. O yüzden ben şimdiki aklım olsaydı daha erken boşanırdım ve daha çok maddi talepte bulunarak boşanırdım..."(K16,49yaş)

"…dul kadın imgesiyle ilgili benim bir sorunum yok hani boşanmış olmak benim kişiliğimi kimliğimi azaltan, değersizleştiren bir durum olarak görmedim. Aksine o dönemde olaylarla başa çıkışım, bütün bu zorluklara göğüs gerişim, iş yerinde başa çıkışım nedeniyle kendime güvenimin de arttığını söyleyebilirim açıkçası…"(K14,51 yaş)

Yukarıdaki örneklerde de izlendiği üzere, akademisyen kadınların büyük çoğunluğunun boşanma karşısında daha olumlu bir tavır aldıkları görülmüştür. Evliliklerinde psikolojik şiddetin varlığını belirten akademisyen kadınların boşandıktan sonra özellikle vurguladıkları değişim, güven duygusuyla ilgilidir. Boşanmanın ardından yaşanan toparlanma sürecinde boşanmanın yarattığı tüm zorlukların üstesinden tek başlarına gelmeleri, yalnız ve başarılı olduklarını hissetmeleri de ayrıca kadınların kendilerine güvenlerinin güçlenmesinde etkili olmuştur.

Araştırmanın aynı şartlar altında olmaları halinde kadınların yine boşanıp boşanmayacakları ile ilgili bulguları değerlendirildiğinde, yüksek eğitim düzeyine sahip akademisyen kadınların boşanmayı evliliğin tüm çabalara rağmen bir çıkmaza girdiği anlarda başvurulabilecek sağlıklı bir son çare olarak değerlendirdikleri ve boşanma karşısında daha olumlu bir tutum alış sergiledikleri sonucuna varılabilir. Araştırmadan edinilen bu bulgular, Arıkan'ın (1996, s.14) eğitimin geleneksel rol beklentilerinin değişmesinde etkin bir role sahip olduğu ve yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin boşanmaları günah ya da utanılacak bir durum olarak değerlendirmediklerinin belirlendiği çalışmasının bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Kadınların boşanmalarına ilişkin gösterdikleri bu kararlılığın ve hatta evliliklerini daha önce sonlandırmak istemelerine yönelik katı tutum alışın nedeninin daha çok hayatlarını yeniden yorumlamalarıyla ilgili olduğu görülmüştür. Kadınların evlilikteki beklentilerinin karşılanmaması ve duygusal doyuma ulaşmamaları boşanma kararlarında etkili olmuştur. Geriye dönüp baktıklarında boşu boşuna sıkıntı çekmiş olduklarının farkına vardıklarını belirten kadınlar, bitirmiş oldukları evliliklerini zaman kaybı olarak değerlendirirken, çocuk sahibi olanlar ise tek kazanımlarının çocukları olduğunu söylemişlerdir. Kadınların büyük çoğunluğu (9 kadın) çok daha önce boşanacaklarını belirtirken, buna gerekçe olarak da öyle olması halinde psikolojik ve fiziksel yıpranma düzeylerinin daha az olabileceğine yönelik inançlarını göstermişlerdir.

Özellikle daha geç yaşlarda olan kadınlar evliliklerini daha erken bitirmiş olsalardı yeni bir hayat için daha fazla umutları olabileceğini, her şeye yeniden başlamak için daha

umut dolu ve güçlü olabileceklerini belirtirken; gelecekleri ve yeniden evlilikle ilgili kaygılarını da dile getirmişlerdir.

Yeniden evlenme ile ilgili tutumları sorulduğunda, boşanmış kadınların çoğunluğu (13 kadın) beklentilerine uyan birileri olması halinde yeniden evlenmeyi düşündüklerini, yarıya yakını da (8 kadın) yeniden evlenmeyi düşünmediklerini belirtmiştir.

Yeniden evlenmeyi düşünen kadınlardan yarısı yeniden evliliğe çok sıcak bakmadıklarını ifade etmekle birlikte, koşullarına uygun birini bulmaları halinde söz konusu kadınların yeniden evlenebilecekleri, bu konuda katı bir tutum alış sergilemedikleri saptanmıştır.

> "…yeniden evliliğe çok sıcak bakmıyorum. tabi erkek arkadaşlarım oldu birkaç tane, bu süreç içerisinde. Bir tanesi ile uzun bir birlikteliğim oldu ama mesela evlenmek istediği için ben ayrıldım. Daha doğrusu şöyle hani artık hiç kimsenin sorumluluğunu taşımak istemiyorum. Gerçekten iyiyse, iyi hiç uğraşmayacağım hani evlenmek için de uğraşmam. Nasıl diyeyim ben o kadar çok özveride bulundum ki öbür evliliği yürütmek için de; nasıl olsa olur, insanlar iyi olursa olur, düzelir; artık böyle bir şeye inancım kalmadı. Olmayacaksa olmuyor, zaten bir şey çok iyi gidiyorsa olur; sorunlar baş gösteriyorsa, hani bir tırmanma varsa, kendini huzursuz hissediyorsan hiç uğraşmaya değmez diyorum. O anlamda çok beni sert bir insan yaptı diyebilirim ilişkilere karşı. Açığım elbette, birine tabi ki aşık oluyorsunuz boşandıktan sonra, evlenmek isteyen birileri ile karşılaşıyorsunuz ama eskisi kadar cesur olmuyorsunuz. Onun yerine diyorum kendi hayatımı kurarım isteyen dahil olur, ben istemediğimde de gider. Ama uyumlu birini bulursam çift olacağımı düşündüğüm herhalde evlenirim…"(K11,37yaş)

> "…53 yaşındayım, bu yaşta tekrar evlenebileceğim birinin hayatıma gireceğini düşünmüyorum, sanmıyorum. Benim istediklerim olmaz, benim isteyebileceğim biri de beni istemeyebilir. Yani öyle birini bulabileceğimi sanmıyorum o yüzden de yeniden evlenebileceğimi düşünmüyorum. Ama olursa bana yakın, her şeyimi paylaşabileceğim biri, bu konuda da çok katı değilim, evlenmem demiyorum..."(K4,53yaş)

> "…yani ben dediğim gibi ataerkil bir aileden geldiğim için düzgün bir insan olursa yeniden evlenmeyi düşünüyorum ama evlenmeyi yani eğlenmeyi değil. Bu devirde terimler çok birbirine girmiş durumda. Çok bu konuda samimi olduğuna inanmıyorum insanların o yüzden uzak kalıyorum. Yani evle iş arasında küçük bir dünyada yaşıyorum ama kısmet yani gerçekten inanırsam… Güven sorunu yaşıyorum ve gerçekten inanırsam belki ama çok yüksek bir yüzde, ihtimal görmüyorum olursa kısmet diyeceğim sadece…"(K18,40yaş)

Yukarıdaki örnek ifadelerde de izlendiği gibi, yeniden evlenmeye daha olumlu bakan akademisyen kadınlardan bazıları için, evliliklerinde yaşadıkları problemleri tekrar

yaşayabilme endişesi yeniden evlenmeleri için engel oluştururken, bazı kadınlar güvensizlik yaşadıkları için evlilikten çekinmektedir. Özellikle geç yaşlarındaki kadınlar ise daha çok yaşlarının yüksekliği ve yaşlarıyla bağlantılı olarak hem istedikleri kriterlerde hem de bekar bir erkekle karşılaşma ihtimallerinin düşüklüğünün yeniden evlenebilmeleri önünde bir engel olduğunu vurgulamışlardır.

> "…hayat tek başına yaşanmıyor, tek başına hiçbir şey bir şey ifade etmiyor. Eve geldiğinde tek başına olmak güzel bir şey değil. Bunu bir ev arkadaşı ile gidebilirsin denilebilir ama onun açtığı boşluk başka bir şey. Hani bunu yaşayıp, bu hayalleri kurup, herkesin böyle bir hayali vardır ya; evleneceğim, bir çocuğum olacak, evim olacak, mutlu mesut işte pembe panjurlu yuvamız falan, hani biz böyle belki de böyle büyütüldüğüm için ben onu bir yoksunluk olarak görüyorum. Tek başıma yemek yemekten dahi hoşlanmıyorum. Evet böyle paylaşabileceğim bir şeyleri, konuşabileceğim, oturup anlaşabileceğim, bir şeylerimi anlatabileceğim, onu anlayabileceğim bir eş tabi ki istiyorum ve eş yani hani bu eş, ev arkadaşı eş olmuyor. Ben bir eşim olsun isterim hayatımda ama nasıl olur onu bilemiyorum tabi ki ama evlenmek istiyorum..."(K17,32yaş)

> "…yeniden evlilik bana çok yakın durmuyor, yeniden evlenmeyi düşünmüyorum. Hayatımda şu an öyle biri yok, bu konuda çok katı değilim ama eski evliliğimde eksik olan şeyleri birinde bulduğum zaman evet o zaman evlenebilirim ama birlikte yürüyebileceğim, bir şeyleri hayatı paylaşabileceğim, dost olabileceğim, arkadaşım olan biri olursa evet onunla belki yeniden evlenebilirim…"(K10,47yaş)

Yukarıda da örneklendiği gibi, kadınlara yeniden evlenmeyi düşündüren nedenlerden en etkili olanının, paylaşım ihtiyacı ve yalnız kalma korkusu olduğu belirlenmiştir.

Yeniden evliliğe sıcak bakan boşanan kadınların bir kısmı (2 kadın) daha önceki evliliklerinde çocuk sahibi olmayan kadınlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda yeniden evlenip çocuk sahibi olmak bu kadınları evliliğe motive ediyor görünmektedir.

Yeniden evlenmeyi düşünmediklerini belirten kadınların yeniden evliliğe sıcak bakmama nedenleri; evlenmek için bir nedenin veya hayatlarında doldurulması gereken bir eksikliğin olmayışı (2 kadın), kendi denklerini bulamayacaklarına inanmaları (2 kadın), duydukları güvensizlik, benzer olumsuzluklardan kaçınmak (5 kadın) ve çocuk sahibi olmak olarak belirlenmiştir. Benzer olumsuzluklardan kaçınmak için yeniden evlenmeyi düşünmediklerini belirten kadınlar ayrıca yalnız yaşamlarında çok rahat olduklarını ve bu rahatlığı bozmak istemediklerini de eklemişlerdir.

Yeniden evlenmeyi düşünmediklerini belirten kadınların evliliğe sıcak bakmamalarına gösterdikleri gerekçelerden en sık olarak karşılaşılanı, benzer olumsuzlukları yeniden

yaşamaktan kaçınmak olmuştur. Kadınlar ayrıca tek başlarına ya da çocuklarıyla birlikte yaşadıkları hayatlarında çok huzurlu ve rahat olduklarını belirtmişler ve bu rahatlıklarının evlendikleri takdirde bozulabileceğine duydukları inanç da onların yeniden evlenmeyi düşünmemelerinde etkili olmuştur.

> "… erkek diye bir şey istemiyorum ama manen istiyor musun; e istiyorum aslında ama adam gibi adam yok, yok bilmiyorsun. Üç konuşuyorsun orada, bakıyorsun ay ne kadar bencil bir insan. Zaten bencil, ay ben bunun alasını yaşadım, ay bir daha hayatta yani. Ya ben evliliği düşünmüyorum, çok gözüm kararmış ve korkmuş olarak ama manen dersen düşüyor insan. Ama O kişi yok, öyle bir model yok dünyada veyahut da yok…. ama şimdi asla böyle bir şeye tahammülüm yok, yani çekemem. böyle bir modeli görürsem direkt vururum yani, hiç. Onun için çok tabi çok sıkıntı çektiğim için kısacası hiç düşünmüyorum, E'yi, bile duymak istemiyorum, yani erkeğin E'sini bile duymak istemiyorum…"(K13,57yaş)

> "…evliliğe hiçbir şekilde iyi bakmıyorum. Yani şöyle bir şey var bazen kendi kendime düşünüyorum mesela şu anda mesela erkek arkadaşım var hani çok seviyorum ama bir erkekle evlenmek düşüncesi kafamda aynı evin içerisinde olduğum anda eski eşimle olan şeyler aklıma geliyor ve resmen terapi gerektirecek kadar böyle bir sıkıntı basıyor üzerime. Yani herhalde muhtemelen öncesinde bir terapi almam gerekir. Hiçbir şekilde evlenmek istemiyorum mesela, hiçbir şekilde...(K5,34yaş)

> "…yeniden evliliğe sıcak bakmıyorum. Yani bir insan boşandıktan sonra neden ikinci kez evlenir ki…Hani çok kesin yargıda bulunmak istemem ama neden ikinci kez evlenirsiniz ki. İlişki yaşayabilirim, arkadaşlarım olabilir ama bir daha evleneceğimi düşünmüyorum. Şu an çok huzurluyum, rahatım bunu da açıkçası bozmak istemiyorum…"(K1,38yaş)

Boşanma deneyimine sahip bazı akademisyen kadınların ifadeleriyle de örneklendiği gibi, görüşülen akademisyen kadınlardan bazıları, yeniden evlendikleri takdirde benzer olumsuzlukları yaşayacaklarına inanma eğilimi göstermekte ve bu durum evliliğe uzak durmalarında etkili olmaktadır. Kimse karışmadan kararlarını tek başlarına alan, özgürce seçimler yapan ve hayatlarını kendi hür seçimleri doğrultusunda yönlendiren ve bu bakımdan da kendilerini rahat ve huzurlu olarak değerlendiren bazı akademisyen kadınların ise yeniden evlenmeleriyle birlikte bu rahat ve huzurlu hayatlarının bozulacağına dair inançları, yeniden evlilik karşıtı katı bir tutum almalarına sebep olmuştur.

Yeni bir evliliği düşünmeyen akademisyen kadınların gösterdikleri diğer önemli gerekçe ise, güven kaybı olarak belirlenmiştir. Yaşadıkları sorunlu evliliklerinden edindikleri kötü tecrübelerin evlilik kurumuna olan inançlarını sarstığını belirten bazı kadınlar (2 kadın) bu kötü deneyimlerinin çok büyük bir güven kaybına yol açtığını da vurgulamışlardır. Güven kaybı boşanmış kadınlarla yapılan bu araştırmanın en sık karşılaşılan bulgularından biri

olmasına karşın sadece 2 kadın yeniden evlenme konusunda tek engel olarak güven kaybını vurgulamıştır.

Çocuk sahibi olmak da boşanmış kadınların yeniden evlenmeyi düşünmemelerinde etkisi olan gerekçelerden birisidir. Boşanmış akademisyen annelerden 1'i kız çocuk annesi olmasının yeniden evlilik düşüncesine sıcak bakmasına engel olduğunu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir;

> "… biraz da çocuk olması beni engelliyor. Size iyi bir eşten sonra, iyi bir çocuğuna babalık yapacak mı. Tabi benim kızım var, cinsiyet erkek olması önemli; çok güvenmeniz gerekiyor, çok iyi tanımanız gerekiyor. O yüzden de böyle bir şey planlamak çok zor. Ama dediğim gibi evliliğe çok sıcak bakmıyorum..."(K11,37yaş)

Örneklem içinde yer alan kadınların yeniden evlenmeyi düşünmemelerinde etkili olan faktörlerden bir diğeri, kadınların yeniden bir evlilik yapmak için gerekçelerinin bulunmaması olarak belirlenmiştir.

> "…ben, evlilik fobim yok gerekirse evlenirim ama şu anda evlenmek için bir sebebim yok ki, yani niye evleneyim. Şimdi düşünün insan niye evlenir; çocuk yapmak gibi bir derdim yok. Mesela bakıyorum 30 35 yaş civarındaki kadınlar biraz panikliyorlar, eyvah hani geç kalıyorum çocuk yapmam lazım… ama benim yaşıma geldiğiniz zaman, ben 47 yaşımdayım, ben şimdi niye evleneyim… yani benim bir beklentim yok, bir adamın kariyerinden sebeplenecek halim yok, zaten olabilecek en iyi yerdeyim. Parasal olarak bir sorunum yok, ay bu herifi kullanayım zenginmiş bak emekli maaşı bana kalır böyle bir hesabım yok. Kadro bulmak için, bilmem ne için yapacak halim yok. Yani aslında yükseldikçe yuva kurma bahanen azaldığı için daha yalnız kalıyorsun herhalde ama yalnızlık da koymuyor aynı düzeyde yani çünkü ihtiyacın yok ki. Bu bir algı meselesi; bir erkek yok hayatımda aman olmazsa olmasın, ne olacak ki yani çok büyük bir eksiklik değil…"(K9,47yaş)

Kadınların yeniden evlenme düşüncesini etkileyen faktörlerden birinin yaş olduğu saptanmıştır. Görüşülen kadınlardan 32-40 yaş aralığında olanlar tekrar evliliğe daha sıcak baktıklarını belirtirken, evlenme gerekçeleri olarak da tek kalmak istememe, aile olmak ve çocuk sahibi olmak istemeyi göstermişlerdir. Yaş, kadınların yeni bir ilişki kurmaları sürecinde de belirleyici olmaktadır. Yeniden evlilik karşıtı katı bir tutum sergileyen genç yaşlarındaki akademisyen kadınlardan bazıları (5 kadın) bir ilişki yaşama fikrine daha açık olduklarını, bununla birlikte evliliği düşünmediklerini dile getirmişlerdir.

44 ve 53 yaşları arasında olan 7 kadın ise kendi denklerini bulmak konusunda daha sıkıntı duyduklarını, bunun da yeniden evlenme olasılıklarını düşürdüklerini ifade etmişlerdir.

"yeniden evliliği yıllar önce hiç düşünmedim yani son 2-3 yıldır düşünüyorum ama çok zor. neden zor; kendi açımdan söyleyeyim güvenebileceğim bir insan, güvenmek zor pardon. ve artık duygusal değil daha mantıksal hareket ediyorsunuz yaşa bağlı olarak ve/veya deneyimlerinize bağlı olarak. artık evet bir hayat arkadaşı gerekiyor artık bu yaştan sonra diyeyim, gençlerin tabi bilemiyorum söylemlerini ama, ifadelerini. bizim yaşımızdaki grup için söyleyebilirim bir hayat arkadaşı gerekiyor; çünkü çocuğunuz büyüyor, ailenin fertlerinin diğer planları, programları olduğu için siz bir hayat arkadaşı yalnız kalmamak adına istiyorsunuz fakat güvenebileceğiniz, kolay kolay güvenemiyorsunuz yaşadığınız deneyimlerden dolayı. diğer bir çekince de, aslında benim çekincem değil ama erkekler çekiniyorlar ve korkuyorlar çok kariyerli kadından. korkuyorlar ve size yaklaşabilecek olan erkek sayısı otomatikman azalıyor zaten. Başka şey, biraz daha sert oluyorsunuz bir başka çekince ise. siz daha sert olduğunuz için daha ulaşılamaz oluyorsunuz ve o ulaşılamazlığı gördüğü için yaklaşamıyorlar, böyle bir durumlar söz konusu ama düşünüyorum hayat arkadaşı açısından…"(K15,51yaş)

"…çok kötü bakıyorum. Önceden ikinci kez, üçüncü kez evlenen insanları duyduğumda bu hiç benim tuhafıma gitmezdi. "aaa ne güzel, demek bir daha evlendi, aaa çocuğu olmuş, ne güzel işte şans yüzüne gülmüş" falan derdim. Şimdi bir insanın ikinci kere evlenebileceğini duyunca tüylerim diken diken oluyor. Bir insan diyorum nasıl ikinci kez evlenebilir, hele üçüncü kez nasıl, nasıl cesaret edebilir böyle bir şeye. Ya diyorum en sonunda herhalde benim kadar acı çekmediler; böyle bir sonuca varıyorum. Çünkü bana göre benim kadar acı çeken biri bir daha evlenmeye cesaret edemez. Şuan böyle düşünüyorum, boşanalı yedi ay oldu. Belki de çok yeni olduğu için ama şuan için böyle düşünüyorum. Benim için çok uzak..."(K21,31yaş)

Yukarıdaki örnek ifadelerle de kıyaslanabildiği gibi, boşandıktan sonra geçen zamanın da ayrıca yeniden evlenme düşüncesi üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Özellikle yeni olan boşanmalarda (1-2 yıl) görüşülen kadınlar yeniden evlilik karşıtı katı bir tutum sergilerken; boşanmanın üzerinden zaman geçtikçe evlilik düşüncesine daha sık rastlanmıştır.

Boşanan kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bu verilerle, boşanan kadınların yaşları ilerledikçe yeniden evlenme isteklerinin azaldığına dair argümanımız doğrulanmaktadır.

SONUÇ

Toplum hayatının temelini oluşturan sosyal bir kurum olan aile, bireylerin hayatına yön veren ve toplumların devamını sağlayan değer yargıları ve davranış biçimlerinin bireylere öğretilmesi ve yeni kuşaklara aktarılmasından sorumludur. Toplumsal hayatta özel alan büyük ölçüde aile kurumunca düzenlenmekte ve ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi, üreme-çoğalma ve çocuğun bakımı, eğitimi ve toplumsallaştırılması işlevleri aile kurumunca yerine getirilmektedir. Bunların yanı sıra aile, statü ve duygusal doyum sağlama ve koruyuculuk gibi görevler de üstlenmiştir. Ailenin birey ve toplumla ilişkisi bu görevlerin yerine getirilmesiyle sınırlı değildir; bireyler yaşamları boyunca hayatlarını büyük ölçüde aile üyeleriyle etkileşim içinde sürdürmektedirler. Bu bakımdan, sağlıklı bir toplum için sağlıklı aile ilişkileri önem taşımaktadır. Ne var ki hızlı toplumsal değişim süreci, bireyleri ve aile kurumunu etkilemekte ve ailenin işlevlerini yerine getirmesinde sorunlar yaşanabilmektedir.

Toplumsal yapıda etkili ve egemen olan ilkelerin değişmesiyle birlikte ekonomik, dini, siyasi ve ahlaki alanlarda görülebilecek değişimler, aile kurumunun da yeniden şekillenmesine yol açmaktadır. Toplumsal değişim, ailede değişimlere neden olurken bu değişimlerle bağlantılı olarak ailenin temelini oluşturan evlilik kurumu ve evliliğe yönelik beklentilerin de farklılaşmasına yol açmıştır. Evlilik sürecinde eşler arasındaki iletişim ve etkileşim alanları sınırlandığında ve evlilikten beklentiler, ailenin görev ve sorumlulukları ile örtüşmediğinde eşler, tercihlerini evlilik dışında kalacak şekilde kullanarak, evliliğe son vermektedirler.

Evliliğin boşanmayla sonuçlanmasında ise kadın, pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Kadınların boşanma sonrası deneyimledikleri sorunların başlıcaları; ekonomik sıkıntılar, çocukların bakım ve eğitimleri, alışkanlıkların değişmesi ve bunların yanında yalnızlık ve psikolojik baskılardır. Yaş, evlilik süresi ve biçimi, doğum yeri gibi birtakım değişkenler ise kadınların gerek boşanma kararını verme gerekse de boşanma sonrası geleceklerini belirleme konusundaki tutumlarını farklılaştırmaktadır.

Araştırmaya katılan akademisyen kadınların büyük çoğunluğu, evliliklerini 20-25 yaşları arasında gerçekleştirmiştir. Görüşülen kadınların boşandıkları eşlerinin ilk evlenme yaşları kadınlara kıyasla daha yüksek olup, çoğunlukla 26-30 yaşları arasında toplanmaktadır. Hem boşanmış akademisyen kadınların hem de boşanmış oldukları eşlerinin ilk evlenme yaşları Türkiye ortalamasının üstündedir. Türk toplumunda evli erkeğin eşinden daha büyük olduğu yönündeki genel uygulamaya paralel bir biçimde boşanan kadınların çoğunluğunun

(16 kadın) yaşı boşandıkları eşlerinden 0-7 yaş arasında daha küçüktür. Görüşülen kadınlar arasında kentte doğanların oranı oldukça yüksektir. Kadınların hepsi yaşamların büyük bir kısmını şehir (8 kadın) veya büyükşehirde (13 kadın) geçirmiştir. Bu bağlamda kentsel yaşam deneyimine sahiptir. Araştırmanın örneklemini oluşturan akademisyen kadınların eşlerinin öğrenim durumları lisans ve lisansüstünde yoğunlaşmakta ve eşleri ile benzerlik göstermektedir. Hem boşanmış akademisyen kadınlar hem de eski eşleri Türkiye geneline oranla daha yüksek bir eğitim seviyesine sahiptir. Görüşülen kadın akademisyenlerin boşanmış oldukları eşleri eğitim durumlarıyla yakından ilgili olarak serbest meslek, akademisyenlik, öğretmenlik, memuriyet ve de subaylık gibi belli bir gelir getiren ve statüsü olan işlerle meşguldür.

Boşanmış kadınlardan çocuk sahibi olanların (15 kadın) hemen hepsi (11 kadın) tek çocuk sahibi, diğerleri ise iki çocuk annesidir. Boşanma sonrası çocukların velayeti ve dolayısıyla bakımı, büyük bir çoğunlulukla kadınlardadır (13 kadın).

Araştırmanın en önemli bulgularından birisi, yapılan evliliklerin hemen hepsinin sevgiye dayalı ve arkadaşlık ederek gerçekleştirilen evlilikler olmasıdır. Görücü usulü gerçekleştirilen iki evlilikte ise yine çiftlerin birbirlerini karşılıklı tanımaları için bir araya gelip görüşmeleri desteklenmiştir. Görüşülen akademisyen kadınların evlendikleri kişileri eş olarak seçmelerinde kurulan duygusal bağlar önemli bir belirteçtir. Duygusal bağların yanı sıra eşlerinde görüp etkilendikleri karakter özellikleri, fiziksel görünüm, sosyal benzerlikler de eş seçiminde önemli etkenlerdir. Toplum ve ailelerin beklentisi de akademisyen kadınların evlilik kararı vermelerinde etkili olmuştur. Ne var ki evlilik sürecinde yaygın bir tanışma aracı olduğu belirlenen flört sayesinde evlilik öncesinde eşlerin birbirlerini tanıyıp arkadaşlık etmelerinin evlilik birlikteliğinin sürdürülmesinde yeterli olmadığı görülmektedir.

Nitekim görüşülen kadınların büyük bir çoğunluğunun evliliklerinin daha kuruluş aşamasında birtakım sorunlarla karşılaştıkları anlaşılmıştır. Evlenecek çiftlerin ailelerinde boşanmış yakınlarının olması, evliliğin ilk aşamasında bir sorun oluşturmazken boşanmış bir rol model, çiftlerin mutsuz giden evlilikleri karşısında boşanmayı bir seçenek olarak değerlendirmeleri bakımından boşanma sürecinde etkili olabilmektedir. Ayrıca kadınların boşanmış oldukları eşlerinin ailelerinin, evliliğin kuruluş aşamasındaki baskıya varan müdahaleci tavırları da evlilik sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Evlilik sürecinin başlamasıyla müstakbel eş ve ailelerine ilişkin görmezden gelinen ve üstesinden gelinebileceği düşünülen bu sorunlar, daha sonra beklenenin aksine evlilik sürecinde başka sorunları da beraberinde getirerek boşanmalarda tetikleyici olabilmektedir.

Bu çalışmada, evliliğin boşanmayla sonuçlanmasında etkili olan faktörlerden birisinin eşler arası iletişimsizlik olduğu ifade edilmiştir. Daha çok eşlerin bakış açılarının farklılığından kaynaklanan iletişim kopukluğunu tetikleyen faktörlerin başında ise eşlerin birbirlerini ve ev içindeki rollerini ihmal etmeleri gelmektedir. Araştırma kapsamındaki çalışan kadınların eşlerinin kadının çalışma hayatı ile birlikte artan sorumluluklarını göz ardı ederek paylaşımdan uzak tutumlar sergilemeleri, evlilikte sorunlara neden olabilmektedir. Araştırmanın en önemli bulgularından birisi de, boşanma gerekçesi olarak sıklıkla kadınların "evlilikte beklentilerinin karşılanmaması" olduğunu belirtmeleridir. Psiko-sosyal doyumun her an yaşandığı, karşılıklı olarak romantik sevgi, dostluk ve sırdaşlık temeline dayalı olan ve uyum içinde sürdürülen bir evlilik hayatı olacağını düşünerek evlilik gerçekleştiren kadınlar, evlilik yoluyla bu ihtiyaçlarının karşılanmadığını görüp bir hayal kırıklığı yaşadıklarını ve bu durumun boşanma düşüncesini gündemlerine getirdiğini ifade etmişlerdir. Evlilikte beklentilerin karşılanamaması gerginlikleri, gerginlikler de çatışmaları kaçınılmaz kılmaktadır.

Evlilikte yapılan borçlar, eşin işsiz olması ve ailesel sorumluluklarını yerine getirmeye isteksizliği gibi sorunlar da akademisyen kadınların boşanma kararlarında etkili olmuştur. Ancak ekonomik sorunlar, başlı başına bir boşanma nedeni olarak değil, bir tetikleyici olarak boşanma sürecini etkilemiştir.

Kadınlar genellikle bu sorunların çözümüne yönelik olarak eşleriyle iletişim kurmaya çalıştıklarını ve sorunların çözümüne yönelik tartışma isteğinde olduklarını ifade etmişlerdir. Kadınlar çözüm sürecinde aile büyüklerinden destek aldıklarını belirtmekle birlikte daha çok aile sorunlarıyla ilgilenen uzmanlardan yardım alma girişiminde bulunmuşlardır. Ancak bu gayretlerinin kişisel bir çaba olarak kaldığını ve sorunların çözümünde etkili olamadığını belirtmişlerdir. Sonuç olarak evlilik içindeki sorunların çözümsüz kaldığı görülmektedir. Çözümün üretilemediği buna karşılık çatışmaların giderek arttığı evliliklerin boşanmayla neticelendiği gözlenmektedir.

Örneklem içinde yer alan akademisyen kadınlardan bazıları için boşanma, ekonomik zorlukları, bazıları içinse sosyal ve psikolojik yıpranmayı beraberinde getirirken; bazı kadınlar için boşanma, evlilikte yaşanan sıkıntıların sona erdiği ve rahatlamanın yaşandığı bir süreci ifade eder. Eğitimli, çalışan ve şehirli kadının boşanması, kadının özgürleşmesinin bir göstergesi gibi algılansa da, geleneksel değerlerin tam olarak terk edilip modern tutumların benimsenmediği bir toplumda kadınların boşanmanın ardından ne kadar yüksek bir statüye sahip olsalar da, olumsuz yaklaşımlarla karşılaştıkları ve bunun da yaşamlarını etkilediği, pek çok açıdan hayatlarını sınırladığı belirlenmiştir.

Örneklem içinde yer alan kadınların önemli bir çoğunluğunun, boşanma sonrasında tek başına veya aile reisi olarak çocukları ile birlikte yaşadıkları, genel olarak boşanma sonrasında soy ailenin denetim ve koruyuculuğu altına girme eğiliminin, beklentilerden düşük olduğu görülmektedir. Boşanma sonrası aile yanına taşınma oranındaki düşüklük, kadınların hepsinin aktif olarak çalışma hayatında yer almalarıyla açıklanabilir. Kadınların boşanma sonrasında kendi ebeveynleri ile birlikte yaşamak yerine ayrı ev tutup çocukları ile bağımsız yaşamayı tercih etmeleri, onların hem evli bulundukları hem de evliliklerinden önceki durumlarına göre daha bağımsız bir yaşam sürmelerine olanak tanır. Bu açıdan tek ebeveynlilik, kadınları güçlendiren bir süreç olarak değerlendirilebilir. Ailesinin yanına taşındıklarını ifade eden kadınların ise gerekçeleri daha çok çocuk bakımı ya da ekonomik destek sağlamak olmuştur.

Görüşülen kadınların büyük çoğunluğu (12 kadın) boşanma sonrasında sosyal ilişkilerinde bir değişiklik olmadığını belirtmekle birlikte, boşanmış kadınların yarıya yakını (9 kadın) boşanma sonrasında davranışlarında son derece ölçülü olmaya çalıştıklarını belirterek, toplumsal yargılara dikkat çekmişlerdir. Türk toplumunda boşanma, evliliğin bireyler için çekilmez bir hale geldiği noktada bir çözüm yolu olarak görülmesine rağmen, gündelik hayatta pek hoş karşılanan bir durum değildir ve boşanmış bireylere karşı önyargılar artan boşanma oranlarına rağmen devam etmektedir. Özellikle boşanmış kadınlar toplum tarafından marjinalize edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar. Çalışmamızda görüşülen akademisyen kadınların pek çoğu da toplumun diğer kesimlerindeki kadınlar gibi negatif tutumlarla karşı karşıya kaldıklarını ve bununla mücadele etmek için çeşitli stratejiler geliştirdiklerini vurgulamışlardır. Boşanma sonrasında davranışlarında ölçülü olmaya çalışmak, kadın erkek karışık toplantı ya da yemeklerde bulunmamak, giyim kuşamlarına dikkat etmek, eve geç saatlerde gelmemeye çalışmak, kendileri gibi boşanmış, bekar ve özellikle de kadınlardan oluşan arkadaş grupları oluşturmak bu stratejilerden bazılarıdır. Görüşme yapılan kadınlardan bazıları, kendi kimliklerinin ne kadar güçlü olduğunun bilincinde olduklarını ve bunun toplumun geleneksel yargılarıyla sarsılamayacağını belirtmiş, bu bakımdan da boşanmalarından ötürü kendilerine yönelik olumsuz tavırları önemsemediklerini ifade etmişlerdir. Ne var ki bu kadınlar ya da hiçbir negatif tutumla karşılaşmadıklarını ifade eden kadınlar dahi, görüşme esnasında topluma uyum sağlamaya çalıştıklarını vurgulamışlardır. Kadınların toplumun önyargılarını bertaraf etmek için uğraşmak yerine, topluma uyum sağlamak amacıyla stratejiler geliştirmeleri ise dikkat çekicidir.

Örneklem içinde yer alan kadınların hepsi, aynı koşullar altında bugün de boşanacaklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın bu bulgusu, kadınların boşanma algılamalarıyla ilgili de bir fikir vermektedir. Yüksek eğitim düzeyine sahip akademisyen kadınların boşanmayı evliliğin tüm çabalara rağmen bir çıkmaza girdiği anlarda başvurulabilecek sağlıklı bir son çare olarak değerlendirdikleri ve boşanma karşısında daha olumlu bir tutum sergiledikleri sonucuna varılabilir.

Benlik algısı, kadınların boşanma sonrasında en fazla güçlenme ve rahatlama hissettikleri alan olarak belirlenmiştir. Özellikle evliliklerinde psikolojik şiddetin varlığını vurgulayan katılımcıların bazıları, evlilik sürecinde benlik özsaygılarını yitirdiklerini ve kendilerine güvenlerinin sarsıldığını vurgulamışlardır. Boşanmayla birlikte bu durumdan kurtulduklarını ve rahatladıklarını ifade eden akademisyen kadınlar, boşanmalarının ardından hayatları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Akademisyen kadınların iş yaşamında yaşadıkları tatmin ve başarı hissi, onların benlik saygılarını kazanmalarında etkili olmuştur. Boşandıktan sonra iş yaşamına daha fazla tutunan ve başarı elde etmek için daha fazla çaba sarf eden kadınlar için iş yaşamı, para kazanma sebebi olmanın ötesinde kendilerini ifade etmelerinde bir araç, hayata tutunmak için bir amaç edindikleri bir alanı ifade eder.

Boşanmış kadınların geleceğe yönelik planları irdelendiğinde, kadınların büyük çoğunluğu (13 kadın) uygun birisi olduğu takdirde yeniden evlenmeyi düşündüğünü, 8 kadın ise çocuklarının yeniden evlendiklerinde zarar göreceği düşüncesi veya daha önce yaşadıkları olumsuzlukları tekrar yaşamak riski nedeniyle evlenmeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir.

Günümüzde insanlar mutlu olmak, bir ömür boyu yaşamı paylaşmak amacıyla evlenmektedirler. Ancak sorunlu başlayan evliliklerde sorunlar evlendikten sonra da çözüme ulaşamayarak boşanmalar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda evlenecek çiftlere evlilik öncesi yapılacak eğitimler, sağlıklı evliliklerin oluşturulmasında etkili olabileceği gibi sorunları olan çiftlere yönelik gerçekleştirilecek profesyonel aile danışmanlığı yardımları da ailede ortaya çıkan sorunların boşanmadan çözümüne katkı sunabilecektir. Aile ve evliliğe ilişkin sorunlar tüm çabalara rağmen çözülemiyorsa bireylerin boşanmanın bir son olmadığı yönünde bir tutum kazanmalarını sağlamak, boşanmanın yaratmış olduğu olumsuzluklardan etkilenimlerini azaltmak açısından önem taşımaktadır. Özellikle çocuğun da yer aldığı kötü giden evliliklerde boşanmanın kötü bir sondan ziyade bir çözüm yolu olarak değerlendirilmesi gerektiği bireylere anlatılmalıdır. Bu bağlamda boşanma sonrası karşılaşılan sorunlarla başa çıkabilmek için bireylere yönelik sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik desteğin sağlanması, sürecin olumlu atlatılmasına katkı sağlayacaktır.

Boşanma olgusu daha çok aile çalışmaları bağlamında ele alınıp, boşanmanın aile yapıları üzerindeki etkisi, çocuk üzerindeki etkisi, eğilimler ve değişim bağlamında incelenmiştir. Bununla birlikte boşanmanın kadınlar üzerindeki etkisi çok az çalışılmıştır. Özellikle Türkiye'de ve kadınların boşanma sonrası tecrübeleri neredeyse hiç çalışılmamıştır. Bu bakımdan, Akdeniz Üniversitesi'nde çalışan boşanmış akademisyen kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerin değerlendirildiği bu çalışma, Antalya'da boşanmayı konu alan az sayıdaki çalışmadan birisidir. Dar kapsamlı bir çalışma olmasına karşın boşanma oranlarının yüksek olduğu illerden olan Antalya'da gerçekleştirilmesi daha sonra bu ilde bu konuya ilişkin yapılacak daha geniş kapsamlı çalışmalara başlangıç oluşturması ve ışık tutması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

ADAK, N. (2005 a) "Toplumun Temel Yapı Taşı: Aile" *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, Editör. GÜÇLÜ S., 49-91, Birey Yayıncılık, İstanbul.

ADAK, N. (2007) "Kadınların İkilemi: İş ve Aile Yaşamı", *Sosyoloji Dergisi Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı (Hakemsiz Sayı)*, 17, 137-152.

ADAK, N. Cömertler, N. (2005 b) "Türkiye'de Akademide ve Akademik Yönetimde Kadınlar", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt.8, Sayı.2, 5-22.

ALPTEKİN, K. (2011) "Düzce İl Merkezindeki Boşanmalar Üzerine Bir Çalışma", *Toplum Ve Sosyal Hizmet,* Cilt.22, Sayı.2, Ekim, 2011, 37-62.

AMATO, P. R. (2000) "The consequences of Divorce for Adults and Children", *Journal of Marriage and Family,* Vol.62, No.4, 1269-1287.

AMATO, P. R. PREVİTİ, D (2003) "People's Reasons for Divorcing: Gender, Social Class, the Life Course, ve Adjustment", *Journal of Family Issues*, 602-626.

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, (1986), Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul.

Antalya Büyükşehir Belediyesi Nazım İmar Planı 1/5000 Araştırma-Açıklama Raporu (1999) Antalya Yapısal Plan Çalışmaları ve Danışmanlık Hizmetleri, Antalya.

ARIKAN, Ç.(1996) *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.

ARPACI, F. ve TOKYÜREK, Ş (2012) "Boşanmış Bireylerin Yeniden Evlilik Konusundaki Görüşlerinin İncelenmesi", *Akademik Bakış Dergisi,* Sayı.31, Temmuz-Ağustos, 1-15.

ATAKAN, S. (1987) "Boşanma Sürecinde Yaşanan Evreler", *Psikoloji Dergisi*, Cilt.6, 72-75.

ATTANAPOLA, C. T. (2004). "Changing Gender Roles And Health Impacts Among Female Workers in Export-processing Industries in Sri Lanka",*Social Science and Medicine,* Vol.58 (11), 2301-2312.

AYDIN, O. Ve BARAN, G. (2010) "Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt.21, Sayı.2, Ekim, 117-126.

BATTAL, A. ve Diğerleri (2008) *Boşanma Sebepleri Bilimsel Araştırma Projesi Uygulama Sonuçları*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, İstanbul.

BECK, U. BECK-GERNSHEIM, E. (2012) *Aşkın Normal Kaosu* (Çev.Nafer Ermiş), Siyasal Kitabevi, Ankara.

BİLGİN, V. (1991) *"Yapısal Özellikleri İtibariyle Ailenin Görünümü",* Türkiye Aile Yıllığı 1991, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.

Boşanma Nedenleri Araştırması (2009), T.C. Başbakanlık Aile Ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

BROWNE, K. (2005) *An İntroduction To Sociology*, Polity Press, United Kingdom.

BULUT, M. (2008) "Kadınlarda Boşanma ve Kültür İlişkisi", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt.19, Sayı.2, 111-118.

CANATAN, K. YILDIRIM, E. (2009) *Aile Sosyolojisi*, Açılım, İstanbul.

CHIBUCOS, T. R. LEITE R. W. WEIS D. L. (2005) *Readings in Family Theory, Thous and Oaks,* Sage Publication, California.

CİRHİNLİOĞLU, Z. (1999) *Azgelişmişliğin Toplumsal Boyutu*, İmge Kitabevi, Ankara

CLARKE-STEWART, A. BRENTANO, C. (2006) *Divorce:Causes and Consequences*, Yale University Press, New Haven ve London.

COATES, B. A. (2008) *Divorce with Decency*, University of Havai'i Press, Versa Press, United States of America.

COLEMAN, J. W. (1997) *Social Problems: A Brief Introduction*, Longman, New York

COLEMAN, J. W., Cressey, D. R. (1999) *Social Problems*, An İmprint Of Wesley Longman

COONTZ,S. (2006) "The Origins of Modern Divorce"*, Family Process*, 46(1),7-17

ÇAKIR, B. (2011) *Modernleşme Sürecinde Türkiye'de Evlilik Kurumunun İşleyişi Ve Boşanma Eğilimlerinin Seyri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.

DOĞAN, S. (1994) "Aileye Yönelik Psikolojik Yardım", *Aile Kurultayı Bildiriler Kitabı*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.

Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Antalya (1998), T.C. Başbakanlık D.İ.E.,

ERAYDIN, A. ERENDİL, A. vd. (1999) *Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emeği,* T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

ETEN, G. (2004) *21.yy.da Aile Kavramı ve TMK Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, Eurojuris Yayınları, İstanbul.

FINE, M. A. GANONG, L. H. DEMO, D. H. (2005) "Divorce as a Family Stressor", *Families & Change*, 227-252, University of Georgia, SAGE Publications.

GİDDENS, A. (2005) *Sosyoloji,* Der. Özel H. Güzel C., Ayraç, Ankara.

GÜÇLÜ, S. (2012) "Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar", *Değişen Toplumda Değişen Aile: Sosyolojik Tartışmalar,* Editör: Adak N, 65-92, Siyasal Kitabevi, Ankara.

GÜNİNDİ ERSÖZ, A. (1999) *Cinsiyet Rollerine İlişkin Beklenti, Tutum, Davranışlar ve Eşler Arasındaki Sorumluluk Paylaşımı (Kamuda Çalışan Yönetici Kadınlar Örneği),*T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

İMAMOĞLU, O. (1993) "Değişen Dünyada Değişen Aile İçi Roller", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, Sayı.1, 58-68.

İstatistiklerle Türkiye (1999), T.C. Başbakanlık D.İ.E., Ankara.

JENSEN, P., SMİTH, N. (1990) "Unemployment and Marital Dissolution", *Journal of Population Economics,* 3, 215-229.

KAHN R. L., CANNELL, C. F. (1983) *The Dynamics of Interviewing:Theory, Technique and Cases,* Krieger Publishing Company, Florida

KALELİ, Ş. , YALÇINKAYA, N. (1987) *Boşanma Hukuku*, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara.

KANDİYOTİ, D. (1984) "Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Türkiye'de Ailenin Değişimi Toplumbilimsel İncelemeler*, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara.

KASAPOĞLU, A. (2011) "Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları", *Aile Sosyolojisi,* Editörler. KASAPOĞLU A., KARKINER N., 2-28, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No.2306, Açıköğretim Fakültesi Yayını No.1303, Eskişehir.

KAWATA, Y. (2008) "Does High Unemployment Rate Result in a High Divorce Rate? A Test for Japan" *Revista de economía del Rosario*, 11(2), 149-164.

KORAY, M. (1993) *Çalışma Yaşamında Kadın Gerçekleri,* Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları, No.23, İzmir.

KOYUNCU, A. (2013) Aile Araştırmaları Metodolojisi: Yaklaşımlar ve Yöntemler", *Sistematik Aile Sosyolojisi*, Editör. AYDIN M., Çizgi Kitabevi, Konya.

KUNTALP, E. (1977) "Mutlak Boşanma Nedenleri", *Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı 1925-1975,* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No.407, Cilt.2, Sevinç Matbaası, Ankara.

KURTULMUŞ, N. (1996) *Sanayi Ötesi Dönüşüm,* İz Yayıncılık, İstanbul.

KÜMBETOĞLU, B. (2005) *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma,* Bağlam Yayınları.

LAMANNA, M. A. RIEDMANN, A. (2006) *Marriages &Families:Making Choices in a Diverse Society,* Thomson Higher Education, United States of America.

LEE, G.T. (1982) *Family Structure and Interaction: A Comparative Analysis*, University of Minnesota, United States of America.

LESLIE, G. KORMAN, S. (1989) *The Family in Social Context*, Oxford University Press.

MARSHALL, G. (1999) *Sosyoloji Sözlüğü,* (Çev.AKINHAY,O., KÖMÜRCÜ, D.), Bilim ve Sanat, Ankara.

McCRACKEN, G. (1988) *The Long Interview,* Sage Publications, London.

NEWMAN, D. M. (2009) *Families: A Sociological Perspective*, McGraw-Hill Companies, Incorporated, United States of America.

NOCK, S. (1987) *Sociology of the Family*, Prentice Hall, New Jersey.

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni (2012), Sayı.10968

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni (2012), Sayı.10844

ÖZAR, Ş., YAKUT-ÇAKAR, B. (2012) "Aile, Devlet ve Piyasa Kıskacında Boşanmış Kadınlar", *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, Sayı.16, (Mart).

ÖZDEMİR, G. (2009) "Türk Kadınının Toplumsal Konumunun Gelişim Süreci", *Sosyal Bilimler Metinleri*, No.3, 7-18, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.

ÖZER, M., BİÇERLİ, K. (2003) 'Türkiye'de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi', *Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt.3, Sayı.1, (2003-2004), 55-86.

PARILLO, V. N. STIMSON, J. STIMSON A. (1995) *Contemporary Social Problems,* Library of Congress, Cataloging-in- Publication Data, United States of America.

PARSONS, T. (1972) Age And Sex İn The Social Structure Of The United States P. Prentice-Hall, Inc.

SANDALCILAR, A. R. (2012) "İşsizlik Boşanmayı Etkiliyor mu? Bölgesel Panel Nedensellik", *Ege Akademik Bakış*, Cilt.12, Sayı.2, 225-238.

SARI, C. KOÇAK, İ (2010) *Dünden Bugüne Antalya,* T. C. Antalya Valiliği, İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Cilt.1.

SAYIN, Ö. (1990) *Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No.57, Bornova İzmir.

SHORNACK, L. L. (1986) *"*Exchange Theory and the Family", *International Social Science Review,* 61(2)

SUCU, İ. (2007) *Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri Ve Boşanma Sonrası Toplumsal Kabulleri (Sakarya İli Örneği)*, Sakarya Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

SÜLEYMANOV, A. (2009) "Çağdaş Türk Toplumlarında Aile ve Evlilik İlişkileri", *Aile ve Toplum,* (Nisan-Mayıs-Haziran), 7-17.

TAN, S. (2010) XVII. Numaralı Antalya Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Akdeniz Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

TATLIDİL, E. (1993) *"Toplum, Eğitim ve Öğretmen: Öğretmen Adayları Üzerine Yapılan Bir Araştırma"*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Tek Ebeveynli Aileler (2011) T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) Yayınları, Ankara.

TEKİN, H. H. (2006) Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme*, Sosyoloji Dergisi*, Sayı.13,101-116.

TELSİZ, M. (1995) "Evli Kadınların Evlilik Öncesi Evde İşbölümüyle İlgili Beklentileri ve Mevcut Uygulamanın Karşılaştırmalı Analizi", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, Sayı.3

TİMURTURKAN, M. (2012) "Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlenme", *Değişen Toplumda Değişen Aile: Sosyolojik Tartışmalar,* Editör. ADAK, N., 201-220, Siyasal Kitabevi, Ankara.

TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, (2008), Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara

TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, (2013), Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

UÇAN, Ö. (2007) "Boşanma Sürecinde Kriz Merkezine Başvuran Kadınların Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi", *Klinik Psikiyatri*, 10, 38-45

UYAR, S. (1999) *Boşanmış Bireylerin Evlilik Süreci ve Bugüne İlişkin Psikolojik Sorunları Üzerine Bir Araştırma,* Gülhane Askeri Tıp Akademisi Askeri Tıp Fakültesi, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

UYDU, M. (1995) *Türk İslam Bütünleşmesi,* Hamle Basın-Yayıncılık, İstanbul.

ÜÇOK, C. MUMCU, A. BOZKURT G., (2008) *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara.

WİSEMAN, R. S. (1975) "Crisis Theory and The Process of Divorce", *Social Casework*, 56, 4, 205-212.

YAKUT, E.(2008) "XIX. Yüzyılda Orta Anadolu Bölgesi'nde Evliliğin Ortaya Çıkışı, Sona Ermesi Ve Sonuçları" *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C.XII, (2008), 1-2.

YAZICIOĞLU, Y. ve ERDOĞAN, S. (2004). *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri,* Detay Yayıncılık, Ankara.

YILMAZ, T. FİDAN, F. (2006) "Kadın Açısından Boşanma: Yeni Bir Başlangıç Mı? Ya Da Son Mu?, *Tabuları Aşmak Temalı II. Uluslararası Kadın Araştırmaları Konferansı*, Kıbrıs.

YÖRÜKOĞLU, A. (2000) *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk,* Özgür Yayınları, İstanbul.

ZEYBEKOĞLU, Ö. (2009) "Sosyal Problem Boyutuyla Aile", *Sosyal Problemler Sosyolojisi,* Editör. ADAK, N., 35-65, Siyasal Kitabevi, Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

Eurostat (Online Data Code:Demo_Ndivind) 23.12.2013

Http://www.Muze.Gov.Tr/Muzelerimiz/Antalya 24.12.2013

Http://www.Antalyakulturturizm.Gov.Tr 24.12.2013

Http://www.Antalya.Gov.Tr/İcerik/12/161/Rakamlarla-Antalya.Html 24.12.2013

Http://www.Antalya.Bel.Tr/ 24.12.2013

Http://Uluslararasi.Akdeniz.Edu.Tr 24.12.2013

www.Antalya.Gov.Tr 03.09.2011

Http://İcerik.Akdeniz.Edu.Tr/Genel-Tanitim-Ve-Tarihce 23.12.2013

Http://www. tuik.gov.tr 10.12.2013

EK 1- Kurum İzni

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Personel Daire Başkanlığı

Sayı :59911152-914 16322-20675
Konu :Sinem Burcu BALKAN

9 Kasım 2013

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
ANTALYA

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Programı öğrencisi Sinem Burcu BALKAN'ın tez çalışması hakkında, adı geçen Enstitünün 30.10.2013 gün ve 39189507/302.10.01/4758 sayılı yazısı http://personel.akdeniz.edu.tr/dagitim-evraklari linkinde yayınlanmaktadır.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ömer GÜLCÜ
Rektör Yardımcısı

DAĞITIM :
Fakülte Dekanlıklarına
Yüksekokul Müdürlüklerine
Enstitü Müdürlüklerine

Dumlupınar Bulvarı 07058 Kampüs/ANTALYA Tel: 0242 227 44 00 & 227 44 65 Faks: 0242 310 15 59
E-Posta: personel@akdeniz.edu.tr

EK 2- Derinlemesine Görüşme Örneği

S: Eski eşinizle nasıl tanışıp evlendiniz?

K15: Sınıf arkadaşımdı. Aynı fakültede okuyorduk, birinci sınıftan itibaren birlikte. Arkadaşlık 4 yıl fakültede, üniversitede sınıf arkadaşlığı, artı 3 yıl da nişanlılık toplam 7 yıl sonra evlendik.

S: Evlenme kararı vermenizde neler etkili oldu?

K15: Tamamen duygusal nedenler.

S: Evlilik kararını aileniz onaylamış mıydı?

K15: Hayır onaylamadılar, başlangıçta onaylamadılar.

S: Sebeplerini öğrenebilir miyim?

K15: Bana uygun olmadığını düşündüler ama bu uygunluk kültürel uygunluk tabii ki ve karakter açısından bana uygun olmadığını düşündüler ama ben dinlemedim.

S: Peki eşinizle aranızdaki sorunlar nasıl başladı, ne zaman başladı?

K15: Tabii bir evlilikte mutlaka mutsuz anlar olabiliyor, tartışmalar olabiliyor ama esas beni ayrılığa götüren nedenler son bir, bir buçuk yılda oldu.

S: Peki ne türden sorunlar yaşadınız?

K15: Anlaşamamazlık vardı ama esas bu sorunların daha yoğun olduğunu hissettiğim dönemde eşimin beni istememesiydi. Yani seni istemiyorum artık, ilgi çekici bulmuyorum, ilgimi çekmiyorsun, seni istemiyorum sürekli bu nitelendirmeler ama buna rağmen bu süre içerisinde ben inatla bu evliliği bir, bir buçuk yıl devam ettirdim. Çok küçük yaşta evlendim 25 yaşındaydım, 25 yaş aslında küçük bir yaş değil ama günümüzle kıyasladığımızda çok küçük ve evliliğimizin birinci yılında kucağımda bebek vardı. Daha evli kadın, bir eş rolüne giremeden anne rolüne büründüm. Ve 10 yıl boyunca eşimin ailesiyle birlikte bir evde yaşadık. Bunlar da evliliğimde karşılaştığım diğer sıkıntılardı.

S: Peki bunların çözümü için neler yaptınız?

K15: Çözüm için sürekli psikolojik olarak eşimin sinirlerinin bozulduğunu düşündüm, kendi sinirlerimin bozuk olduğunu. Dolayısıyla bunun bir psikiyatri, aile danışmanı gibi hizmetler alınması hastanelerden veya muayenehane düzeyinde sağlık merkezlerinden alınması gerektiğini dile getirmemle birlikte O böyle bir şeye karşı çıktı hep, her zaman.

S: Boşanma düşüncesi ilk ne zaman belirdi sizin için, özellikle son noktayı koyan bir olay var mıydı?

K15:Bir, bir buçuk yıl sonra bütün o istemiyorum demelerine rağmen mahkemeye veren eşim olmadı, ben oldum. Bir, bir buçuk yıl sonunda, bu arada o bir bir buçuk yılın içerisinde şiddet de uygulanmaya başladı ve sonunda evi terk edişim ve benim mahkemeye vermemle oluştu.

S: Bu durumda boşanmayı gündeme siz getirdiniz?

K15: Evet ben getirdim.

S:Peki daha önce boşanmayı düşünüp vazgeçtiğiniz olmuş muydu?

K15: Kızım 1 yaşındayken bir düşünmüştüm ama sonradan çocuk vardı, o hataları yapmayacağım diye eşim söz verdi tekrar bir araya geldik söz verdiği zaman. Kısmen de yapmadı hakikaten ama en son dediğim gibi bir, bir buçuk yıl birtakım sorunlar, tartışmalar, kavgalar da artı. Ondan sonra ama tamamen bir kopuş. Buna rağmen o sinirlenmesin, agresif davranmasın diye benim alttan alışlarım; onun ısrarla işte şey yatak odasını terkediş bir, bir buçuk yıl ayrı yatış ve ısrarla istemeyiş ama mahkemeye vermemesi ve fiziksel şiddeti artırması; bütün bunlar beni çok olumsuz yönde etkiledi.

S: Vazgeçme nedeniniz çocuk muydu yani?

K15: Vazgeçme nedenim çocuktu, kızımın biraz daha büyümesini bekledim, bir yaşındaydı kızım evi terk ettiğimde, ben terk etmiştim yine. Bu kadar yıl hani bir şekilde tolere edebiliyorsunuz ya da ettiğinizi zannediyorsunuz birikiyor olaylar ve bir eşik var, o eşikten sonra artık dayanamayacağınızı hissediyorsunuz. Ama hep temelinde onu devam ettirme çabasında, evliliği hep çocuk vardı, kızım vardı yani.

S: Boşanma kararı verirken en çok endişe duyduğunuz konular neler oldu?

K15: Kızımdan ayrı kalmaktı. Onu kaybetme korkusuydu ama o bir noktada, bir buçuk yıl sonraki aşamada geldiğiniz noktada artık hiçbir şey sadece kendi canınızı kurtarma şeyine giriyorsunuz. …Evi terk ettim ben, eşim evde yokken ve sadece üzerimdeki giysiyle. Onun dışındaki kendi giysilerim, eşyalarımın hepsi, bir evde ne varsa o kalmıştı; sadece sırtımdaki giysiyle. Bilmiyorum gördüğüm şiddet zaman içinde cinayete döner miydi, belki dönecekti; çünkü beni evden kapıcılar çıkardı, çıkmama onlar yardımcı oldu. Böyle psikopat bir adam vardı karşımda, ruhsal dengesi bozuk. En çok sıkıntı duyduğum konulardan biri de kızımı onunla bırakacak olmamdı, ardımda bırakacak olmanın yanı sıra onun yanında kalacak olmasaydı. Bu beni gerçekten çok üzdü.

S: Peki bundan daha çok endişe duyduğunuz bir konu oldu mu ya da daha az?

K15: Hiçbir şey olmadı, sadece kızım.

S: Boşandıktan sonra kendinizi nasıl hissettiniz?

K15: Ben büyük bir travma geçirdim. Bir yıl çalışamadım. Mesleğime ara vermek zorunda kaldım. Dolayısıyla ailemin yanına geldim, buraya daha doğrusu. Bu şeyi, travmayı yaraları sarma sürece diyelim bir altı ayımı aldı. Altı ay sonra bir tekrar kendimi toparlama ve

kaldığım yerden devam ettim. Bu arada kızım tabi babasıyla kalmıştı, onun sıkıntısı çok oldu. Bir yıl da görüştürmedi babası. Dolayısıyla o klasik işte haberlerde duyduğunuz şeyleri yaşadım. Tahsilliler yaşıyorlar mı yaşıyorlar böyle şeyleri, sadece çok gün ışığına çıkmıyor.

S: Peki şu an kendinizi nasıl hissediyorsunuz, o travma dönemini atlattıktan sonra?

K15: Çok uzun sürdü travma dönemini atlatmak, evet bir altı ay diyorsunuz ama son iki yıldır belki biraz daha kafamda bir şeyleri oturtabildim. Onun dışında çünkü hem maddi hem manevi çok kötü yıkıntıya uğramıştım. Sonradan da bir şey verilmedi çünkü yasa bizi korumuyordu, kadınları yani. Kapının kilidini değiştirttiği anda o evden, ki değiştirtmişti arkamdan hemen, o evden hiçbir şey alamıyorsunuz, iğne kadar alamıyorsunuz. Ve benim tuttuğum avukatla boşanmıştı. Yani O bir kuruş şey yapmadı. Bir yıl sonra da ikimizin ortak tanıdığı olan bir arkadaşımızı eve getirdi, bir hanım. Zorlandığım ve hazmedemediğim bir başka konu ise, O hanımın bir yıl sonra gelip her şeyiyle anahtar teslim benim evimde yaşaması, 4-5 yıl yaşaması ve arkasından evlenmeleriydi.

S: Şuan kimlerle birlikte oturuyorsunuz?

K15: Şuan annemle birlikte oturuyorum yine. O zaman da annemle birlikte oturmuştum, annem benimle oturmaya karar verdi daha doğrusu. O zamandan beri annemle yaşıyorum.

S: Peki daha çok kimlerle vakit geçiriyorsunuz, kimlerle görüşüyorsunuz?

K15: Ailemle, yine ablamla görüşüyorum ve şey tabii ki arkadaşlarım. Çok geniş bir network ağım var, arkadaşlarla buluşuyorum çeşitli planlar yapıyorum, programlar yapıyorum. geniş bir arkadaş çevrem var, networküm var ama yepyeni bir çevre.

S: Boşanmanıza ailenizin ve arkadaş çevrenizin tepkileri nasıl oldu?

K15: Çok hayret ettiler çünkü ben hiçbir şey söylememiştim, hiçbir şey bahsetmemiştim şok oldular. Uzun bir süre telefonumu değiştirmiştim, ilk yapmam gereken şey, çünkü arkadaşlarım çok iyi niyetliler fakat sürekli o anı onlara anlataraktan tekrar yaşayacaktım. Uzun bir süre o şeylerimin ulaşamayacağı şekilde telefonumu değiştirdim, o çevreden de çok seçerekten 1 ya da 2 kişiye yeni telefon numaramı verdim. Dolayısıyla tamamen kestim, belki rasyonel bir şey değildi ama benim kendi, o zamanki koşullarıma göre rasyonel bir karar olarak aldığım bir şeydi, bir karardı.

S: Peki hocam hiç arkadaş çevrenizde ya da iş çevrenizde bir dışlanma hissettiniz mi, iletişim kurmak istemeyen yakınlarınız oldu mu?

K15: Yakınlarım ilişki kurmayan demeyelim de fakat bocaladım. Bocalamamın sebebi de biraz toplumsal faktörlerden kaynaklanıyor; çünkü evlenip ayrılmış, eskilerin deyimiyle tırnak içerisinde dul bir kadının yapabilecekleri ile evli bir kadının yapabileceklerinin ne kadar farklı olduğunu gördüm. Parmaktan yüzük çıkınca ne kadar, üniversite düzeyinde bile olsa, ne kadar zorluklarla boşanmış bir kadının karşılaşabileceğini gördüm. Eski çevrenize giremiyorsunuz, şey olarak değil, fiziksel anlamda girememek değil tabi ki giriyorsunuz ama temkinli mi diyeyim dışlanmış mı diyeyim tam o kelimeyi bulamıyorum şu anda, belki boşanmışların deneyimlediği ya da hissettiği bir şey olabilir bu ama hissediyorsunuz, karşınızdaki çevrenizdeki evli çiftlerle bir program yapamıyorsunuz, şu alyansın da nelere kadir olduğunu gördüm. Bu sefer daha kısıtlı bir çevreyle ve bekar olanlarla ya da evlenip ayrılmış olanlarla,

şimdi bekar diyoruz tabi ama, evlenip ayrılmış olanlarla program yapmaya yıllardır çalışıyorum. Ki ne kadar tahsilli bir çevre olursa olsun, ne kadar üst düzeyde olursanız olun, öğretim üyesi de olsanız maalesef bu geçerli. Eşsiz bir şekilde bir yere maalesef gidemiyorsunuz. Çok nadir, çok büyük bir şey olacak okulun bir gecesi olacak üniversitenin ya da bölümün siz ona ancak gidebilirsiniz, o düzeyde. Onun dışında daha biraz daha özel, daha küçük bir organizasyonda şey yapamazsınız, yer alamazsınız.

S: Yani siz kendinizi mi kötü hissediyorsunuz?

K15: Bu kendi kendime koyduğum bir engelden ziyade, belki böyle olabilir ben bunu da kabul ediyorum, fakat etrafın hissettirdiği şey de o. Yani öyle bir engel de var.

S: Boşandıktan sonra size en çok sıkıntı veren konular neler oldu, maddi manevi?

K15:Tabii ki maddi olarak hiçbir şeyimin olmamasıydı. Yeniden yıllar aldı kendimi toparlayabilmem maddi olarak çünkü sadece üstümdeki giysiyle ve o zaman kredi kartlarına yaptığım borçlarla kalmıştım. Dolayısıyla evime koyacak bir eşya yoktu. Çok büyük bir zorluk çekmiştim, yeniden bir ev kurmak ciddi mali masraflar gerektiriyor. Bu biraz şeyime ara vermiş olmam, mesleki yaşamıma toparlanmak için, bu bende ciddi handikaplar yarattı mali açıdan. Manevi açıdan ise, pardon o günlere gidince kafa dağıldı. ne demiştiniz en son?

S: En çok sıkıntı duyduğunuz konular?

K15: En çok sıkıntı duyduğum konu; yıllar boyu hep kızımdan ayrı yaşayışım. Çünkü mahkeme şey kızımı yılda bir kez tatilde, yaz tatilinde görme yılda iki kez pardon şubat tatilinde de 15 gün görme olmakla yasada, bunu öngörmekle birlikte eğer şehir dışındaysanız sizi sadece yaz tatiliyle kısıtlıyordu. Dolayısıyla sadece yazdan yaza kızımı görmek zordu. Okuluna gitsem velayeti babada olduğu için göstermiyorlardı, okul göstermiyordu. Dolayısıyla böyle bir handikap yaşadım.

S: Hocam siz evden çıkıp gittiğiniz için mi…

K15: Niye kızımı babaya verdi. Birincisi o dönemde temayül gereği hakimler kız çocuklarını babaya, erkek çocuklarını anneye verme gibi bir karar alıyorlardı bir. İkincisi babanın imkanları çok fazla genişti. Dolayısıyla çevresi çok genişti, bu etken. Üçüncü de benim kızımın kendi kararıydı, babamla kalacağım demesiydi. Sonradan o kararından çok şey yaptı ama ben tabi 13 yaşında velayet davası açmayı şey yaptım, 13 yaşında kızımı tekrar işe girip kendimi birazcık toparlayınca kızımı alma kararı fakat kızım gelmedi. Benim X'da bir hayatım var, kurdum gelmek istemiyorum dedi çünkü imkanlar çok fazlaydı babasındaki imkanlar; benimki çok kısıtlıydı, daha da bir sıkıntı, mali sıkıntı vardı. Dolayısıyla ancak şimdi 25 yaşında kendisi ve 26'nın içerisinde şimdi şimdi o kararları tekrar süzgeçten geçirme ve hatalı karar verdiğinin bilincinde şu anda kendisi.

S: Peki bundan daha fazla sıkıntı duyduğunuz konular olmuş muydu?

K15: Hayatta tek kaldığımı falan düşündüm. Etrafımda ailem vardı, aile sahip çıkan bir aile hani kalkıp, sahip çıkan derken maddi manevi sahip çıkan bir aileydi, fakat gene de ben hani sudan çıkmış balık vardır ya o şeyde bu kadar yıl sonra hani nasıl; hep planları tipik Türk kadını olarak eşle birlikte yapmışsınız, çocukla birlikte yapmışsınız ikisi de çıkınca hayatınızdan böyle bomboş zamanı olan, zamanını nasıl geçirecek, neyle dolduracak, hani mesleki anlamda demiyorum o zaten var çalışıyorsunuz da, bir sürü zamanı kendisine kalan ama bir o kadar da psikolojik olarak boşluk hisseden bir duruma düştüm, bir boşluğa düşmüştüm. Ama bunu networkumu geliştirmek suretiyle, dediğim gibi tırnak içerisinde

tekrar yeni bir çevre oluşturarak kendime ama bu çevre maalesef ki maalesef sadece, maalesef derken bunu üzülerek söylemek anlamında değil toplumsal baskı nedeniyle, bekar ve evlenip ayrılmış kişilerden oluşturarak ve özellikle kadınlardan oluşturarak bunu yapabildim. Çünkü burası, Antalya ne kadar modern gibi görünse de o kadar modern bir kent değil. Dolayısıyla, ya da ben öyle algıladım X'den geldikten sonra, erkek arkadaşla bile, üniversite düzeyinde bile olsanız öğretim üyesi bile olsanız, erkeklerle tek bir bayanın arkadaşlık etmesini şey karşılamıyorlar, hoş karşılanmıyor, gördüm.

S: Daha az sıkıntı duyduğunuz konular?

K15: Daha az sıkıntı; sonradan zamanın daha fazlalığında keyif aldım fazla zaman artmasından dolayı ve X'e (kendisini kastediyor) daha fazla zaman ayırdım, keyifliydi.

S: Hocam bir hocamız soyadının değişmesinden büyük sıkıntı duyduğunu belirtti, bu sizlere sıkıntı yaratmış mıydı?

K15: Evet resmi işlemler açısından, bütün kredi kartlarınızı tekrar çıkarttırıyorsunuz, evrakları tekrar çıkartıyorsunuza kadar bu soy ismi büyük sıkıntısı yaratıyor. Ben çok sıkıntı duymadım çünkü her ne kadar zor kabullenilse bile her ne kadar evlenmek kadar boşanmanın da doğal bir süreç olduğunu rasyonalize ettim. Dolayısıyla o nedenle o bana sıkıntı yaratmadı bende, bende çevre. Kimseye ihtiyacınız yok nasıl diyeyim maddi açıdan veya şey açısından kimseye ihtiyacınız yok belirli bir süreçten sonra ama burada X'da erkekli kadınlı bir çevreye alıştığım için buraya geldiğimde bu sıkıntı yarattı bende, niçin bir yüzük bu kadar yaratıyor…Daha fazla şey getirmemek için, nasıl diyeyim, daha bir dikkatli olmak zorundaydım dedikodu yaratmamak için küçük bir çevrede, Antalya'da daha bir daha dikkatli olmak zorundaydım bu çok baskı yarattı bende…Antalya küçük bir çevre ve ben hep akademisyenler, hocalar, arkadaşlarım burada sürekli neden boşandınız, bunu öğrenmek istiyorlar, bunu soruyorlar. Benim standart bir cümlem vardı, hep onu söyledim soranlara, ki hâlâ da onu söylüyorum; anlaşamadık, boşandık. zaman içerisinde bakış açılarımızın farklı olduğunu gördük, bakış açılarımız değişti ve boşandık. İnsanlara hiç bir şey anlatmak istemedim.

S: Maaşınıza ek gelir kaynağımız olmadığını belirtiniz, nafaka da almadınız?

K15: Hiç yoktu evet.

S: Şu anda içinde bulunduğunuz durumu düşündüğünüzde yine olsa yine boşanır mıydınız?

K15: Hiç pişmanlık duymadım, geç bile alınmış bir karardı. Yani bir buçuk yıl önce ilk daha seni istemiyorum dediğinde benim bu kararı alman gerekirdi; ben fiziksel olarak da rahatsızlanmazdım, psikolojik olarak da daha rahat hissederdim kendimi. Yani geç kalınmış, bir buçuk yıl kadar geç kalınmış bir karardı.

S: Peki gelecekten beklentileriniz nelerdir, yeniden evliliğe nasıl bakıyorsunuz?

K15: Yeniden evliliği yıllar önce hiç düşünmedim yani son 2-3 yıldır düşünüyorum ama çok zor. Neden zor; kendi açımdan söyleyeyim güvenebileceğim bir insan, güvenmek zor pardon. Ve artık duygusal değil daha mantıksal hareket ediyorsunuz yaşa bağlı olarak ve/veya deneyimlerinize bağlı olarak. Artık evet bir hayat arkadaşı gerekiyor artık bu yaştan sonra diyeyim, gençlerin tabi bilemiyorum söylemlerini ama ifadelerini, bizim yaşımızdaki grup için söyleyebilirim bir hayat arkadaşı gerekiyor; çünkü çocuğunuz büyüyor, ailenin fertlerinin diğer planları, programları olduğu için siz bir hayat arkadaşı yalnız kalmamak adına

istiyorsunuz fakat güvenebileceğiniz, kolay kolay güvenemiyorsunuz yaşadığınız deneyimlerden dolayı. Diğer bir çekince de, aslında benim çekincem değil ama erkekler çekiniyorlar ve korkuyorlar çok kariyerli kadından. Korkuyorlar ve size yaklaşabilecek olan erkek sayısı otomatikman azalıyor zaten. Başka şey, biraz daha sert oluyorsunuz bir başka çekince ise. siz daha sert olduğunuz için daha ulaşılamaz oluyorsunuz ve o ulaşılamazlığı gördüğü için yaklaşamıyorlar, böyle bir durumlar söz konusu ama düşünüyorum hayat arkadaşı açısından. Ama bunu o kadar çok bir şey kriterler var ki o kriterleri karşılayacak olan beyefendiler zor. Çünkü artık duygusal faktörler yerine daha mantıksal, daha rasyonel faktörler, rasyonel davranıldığı için rasyonel faktörler yerini aldığı için bu zor ama düşünüyorum, ama son 2 yıldır. Çünkü baktım ki kızımın da bir hayatı var, onu gördüm. Yani hayatı var derken hep vardı belki ama hep ailesine, babasına bağlı olarak yaşıyordu, şimdi özgürlüğünü eline aldı ekonomik olarak onu kastediyorum fakat kendine göre bir yaşam kurdu. Dolayısıyla o zaman böyle anlıyorsunuz ki şey, ay ben tek kaldım falan diyorsunuz, tekrar hayatta tek kaldım diye düşünüyorsunuz. O zaman işte hayat arkadaşı devreye giriyor ama bu çok çok zor, uygulamak zor. Ben kendi adıma söyleyeyim uygulamam zor. O kriterleri uygulamaya başlarsam bir araya getirmek, ki başlıyorum, dolayısıyla şey bu zor hale getiriyor; seçenekler azaldığı gibi söylediğim çekincelerden dolayı benim açımdan karar vermek de zorlaşıyor o konuda ama düşünüyorum, tekrar altını çizeyim.

S: Peki hocam benim sorularım bu kadardı, sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

K15: Ne ekleyebilirim… Daha ruhen ve fiziksel olarak yıpranmadan ayrılık kararları alınmalı diye düşünüyorum.

S:Teşekkür ederim hocam

K15: Rica ederim.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Sinem Burcu UĞUR

Doğum Tarihi ve Yeri : 01.04.1986 - Ankara

Medeni Durumu : Evli

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Ayrancı Süper Lisesi, 2004, Ankara

Lisans Diploması : Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, 2010, Ankara

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 2014, Antalya

Tez Konusu : Boşanma Sürecinin Akademisyen Kadınlar Üzerine Etkileri: Akdeniz Üniversitesi Örneği

Yabancı Dil/ Diller : İngilizce

E-Posta : ssinembalkan@live.com